

პ ლ ე ნ ა რ უ ლ ი ს ხ ღ ო მ ა

10 ივნისი, 11⁰⁰, ივ. ჯავახიშვილის სახელობის სხდომათა
ღარბაზი

კონფერენციის გახსნა

დემურ ჯალაღონია – შალვა ნუცუბიძე – ღვაწლი და
აზროვნების სტილი

ირაკლი ბრაჭული – ალეთოლოგიისა და არეოპაგიტიკის
შინაგანი კავშირის შესახებ

ელგუჯა ხინთიბიძე – შალვა ნუცუბიძე – რუსთველოლოგი

თამარ ნუცუბიძე – შალვა ნუცუბიძის საოჯახო პორტრეტი

აღმოსავლეთმცოდნეობის სემინარი

დ ა რ ქ ა ნ ბ ა რ დ ა ვ ა ძ ე

სად ბაღის ზღვარი საკუთარი და უცხო კულტურების
დაპირისპირებაში ერთი-მეორეულ შვიდტის რომანში “ბატონი
იბრაჰიმი და ყურანის ყვავილები”

თანამედროვე ჰუმანიტარული მეცნიერებებიდან „მე“-სა და
„სხვის“ ურთიერთობა, „უცხოს“, „სხვის“ ფენომენი ყველაზე
ინტენსიურად ფილოსოფიაში მუშავდება, მაგრამ არა მხოლოდ იქ.

„მეს“ სფეროს დიფერენციაცია აისახება „საკუთარ თავთან“
და „სხვასთან“ დამოკიდებულებაში. „ჩემი“ სამყარო უცვლელი
როდია, მე მას შევიცნობ, ის ამ შეცნობის გზაზე იცვლება და
„სხვაც“ ამ სამყაროს ნაწილია, რომელსაც „მე“ შევიცნობ.

სამყაროს შესაცნობად პირველი ნაბიჯი არის გამიჯვნა
„საკუთარის“, „ჩემი Ego-ს“ და „სხვისი“, ანუ უცხოს შეცნობა
განუყოფელია საკუთარი თავის შეცნობის პროცესისგან. არის
„მე“ და არის „სხვა“. ეს „სხვა“ აუცილებელი პირობაა სამყაროს
არსებობისა. როგორც არ არის ბოლომდე განსაზღვრული „მე“,
ისევე არ არის განსაზღვრული „სხვა“ (ისიც შეცნობის პროცესში
იცვლება).

„მეს“ და „სხვის“ სწორედ ამ ტიპის დამოკიდებულება
შეიძლება განზოგადდეს სოციოკულტურული ურთიერთობების

სფეროშიც. ამრიგად, თუ სამყარო მოცემულობათა მრავალფეროვნებაა, სადაც პირველ რიგში „მესა“ და „სხვას“ შორის განსხვავებას ვხედავთ, არ უნდა დავივიწყოთ ისიც, რომ ჩვენ შორის არის ერთობაც. ჩვენ წყვილში ვართ – „მე“ და „სხვა“ და ამას ინტერსუბიექტური სამყარო შეიძლება ვუწოდოთ. „ჩემში“ მე აღმოვაჩენ „სხვას“. სწორედ ასეთი სწრაფვით „უცხოსკენ“ იქმნება საზოგადოება, კულტურული სამყარო და მთლიანად სოციუმი. ესაა სამყარო თითოეულის და ყველასი ერთად – ორსახოვანი, ისევე როგორც „მე“ („მე“ როგორც ჩემი არსების მატარებელი და როგორც „უცხო“, ჩემგან განსხვავებული).

მხატვრული ლიტერატურის თემად ძალიან ხშირად ქცეულა ინტერკულტურული კომუნიკაციები, „მესა“ და „სხვის“ ურთიერთობების ვარიაციები. „ბატონი იბრაჰიმი და ყურანის ყვაილები“ სწორედ ამგვარი ნაწარმოებია. იგი მცირე რომანია თანამედროვე ბელგიელი მწერლის – ერიკ-ემანუელ შმიდტისა. ის დღევანდელი ევროპული კულტურული სივრცის ძალიან პროჟულარული ფრანგულენოვანი ავტორია, მწერალი და დრამატურგი. რომანმა „ბატონი იბრაჰიმი და ყურანის ყვაილები“ 2004 წელს საუკეთესო მხატვრული ნაწარმოებისთვის დაწესებული გერმანული პრემია მიიღო. ამ რომანის კინოვერსია 2003 წელს იქნა გადაღებული, რომელშიც მთავარ როლს – ბ-ნი იბრაჰიმს ომარ შარიფი თამაშობდა. ამ როლმა მსახიობს 2004 წელს ფრანგული ოსკარი – სეზარი – არგუნა საუკეთესო სამსახიობო როლისთვის.

რომანის მთავარი გმირი, 11 წლის ებრაელი მოზარდი მოსკე, იგივე მომო, ღიმილს გადაჩვეული მარტოსული ბიჭი, 60-იანი წლების პარიზის ერთ-ერთ უბანში იზრდება, ებრაელების ქუჩაზე. დედა არ ახსოვს, იმდენად ადრე მიატოვა. ადვოკატი მამა საკუთარ სამყაროშია გამოკეტილი, მამა-შვილს შორის სულიერი ერთობის ნატამალი არ არსებობს. ბიჭი თავს მარტო გრძნობს პირქუშ, სიყვარულისა და სითბოსგან დაცლილ ბინაში. საკუთარი უბადრუკი ცხოვრების შეცვლის სურვილით შეპყრობილი სამოთხის ქუჩაზე მეძაგებს ეტორდიალებს, მათ გარემოცვაში ეძებს იმ სითბოს, რომელიც ოჯახში ვერ უპოვია. და აი, ვაკუუმს მის სულში ნელ-ნელა, შეუმჩნევლად ავსებს ქუჩის არაბი ბავალი ბ-ნი იბრაჰიმი, ებრაელებით დასახლებული ცისფერი ქუჩის ერთადერთი არაბი ბინადარი და „არაბი“ ამ შემთხვევაში საბავლოს ნიშნავს, დილის რვა საათიდან შუადამედე და ხშირად კვირაობითაც კი ღიას. მან მომოს ყოფითი პრობლემების მოგვარება, ფულის ეკონომიის ათასი საიდუმლო და, რაც მთავარია, ღიმილის ხელგონება ასწავლა. მომოსავე სიტყვებით, ბ-

ნი იბრაჰიმის წყალობით, მოზრდილთა სამყარო მისთვის აღარ იყო შეუვალი კედელი, რომელსაც უნუგემოდ ეხეთქებოდა. ეს კედელი გაიბზარა და იქიდან ვიღაცამ ხელი გამოუწოდა.

ეს მცირე რომანი მთლიანად „მესა“ და „სხვის“ ურთიერთობაზეა აგებული, ამ ურთიერთობის საოცარ პარადოქსებზე.

ბიჭი პარიზელია, მაგრამ მხოლოდ მშობლიურ ქუჩას იცნობს. ბ-ნმა იბრაჰიმმა კი ბიჭს ნამდვილი პარიზი აჩვენა, ისეთი, მას თავის ცისფერ ქუჩაზე რომ არც დაესიზმრებოდა. მამა, რომელსაც მთელი ცხოვრება იცნობს, უფრო უცნობია ბიჭისთვის, ვიდრე ლამის გუშინ გაცნობილი იბრაჰიმი და მეტიც, „სხვა“, „უცხო“ ცდილობს, ბიჭის წარმოდგენაში მისი ბიოლოგიური მამის სურათი პოზიტივისკენ შეცვალოს. უყვება, როგორი მძიმე ცხოვრება აქვს გამოვლილი მამამისს, ვისი მშობლებიც ნაცისტებს საკონცენტრაციო ბანაკში ამოუხოცავთ და თვითონ მთელი ცხოვრება დამნაშავეის კომპლექსი სტანჯავდა იმის გამო, რომ მათ ხვედრს გადაურჩა. მატარებელსაც შემთხვევით არ ჩავერდნია – მას ცხოვრებისთვის ძალა არ ეყო და ამაში მძიმე არაა დამნაშავე... ბიჭს მამის ტრაგიკულ სიკვდილზე რეაქცია არ აქვს და მხოლოდ ის ეჩვენება უცნაურად, რომ მამამისი მარსელში წაეხეტა მატარებლისთვის შესავარდნად მაშინ, როცა ეს პარიზშიც შეეძლო გაეკეთებინა. იბრაჰიმის სიკვდილი კი მისი ცხოვრების წარუშლელი ტკივილია.

ბიოლოგიურ დედასთან 13-წლიანი უნახაობის შემდეგ შეხვედრა ბიჭს გადააწყვეტინებს, სთხოვოს იბრაჰიმს, რომ იშვილოს. **ბიჭი მიდის ბუნების კანონის წინააღმდეგ – ის ირჩევს მამას.** და როცა ბ-ნ იბრაჰიმს „მამით“ მიმართავს, როგორც თვითონ ამბობს, მისი გული იცინის და სულიერად მალდდება. იბრაჰიმისთვის ბედნიერების ორი პირობა არსებობს – მომო მის გვერდითაა და მან იცის, მის ყურანში რა წერია. ეს კი საკმარისია.

და აი, იბრაჰიმის ტრაგიკული აღსასრულის შემდეგ ხდება „მეს“ სრული იდენტიფიკაცია „სხვასთან“. „მე უკვე აღარ ვარ ის, რაც ვიყავი: ერთ-ერთი იმ ატომთაგანი ვარ, რომელიც ყოვლისმომცველი სიცარიელის გარშემო ტრიალებს,“ – ამბობს მომო. ერთი თვალის გადავლებითაც კარგად ჩანს, ამ მცირე რომანის თავდაპირველი მოცემულობები როგორ ელვის სისწრაფით იცვლება – ის, რაც ნაცნობია, თურმე უცნობია და ის, რაც უცხოა და უცნაური, სულ მალე განუყოფელი და მშობლიური ხდება, მეტიც, ის ვინც სისხლით და ხორციით ნათესავია, როგორი უცხოა თურმე და ის ვინც უცხო – როგორი

მშობლიური. მთავარი გმირი დასაწყისიდან დასასრულამდე ასწრებს, მოსედან მუჰამედად იქცევს, ებრაელიდან – მუსლიმად. ეს კიდევ ერთი დასტურია იმისა, სამყაროს შეცნობის პროცესში როგორი ცვალებადია ყველა და ყველაფერი, „მეც“ და „სხვაც“ და ამ ელვის სისწრაფით მომხდარ ცვლილებებში ასევე თვალშისაცემია თავიდან ბოლომდე უცვლელი ერთი მოცემულობა – რომ **იბრაჰიმი არაბია**. არადა, ამ ფაქტს გაცნობისთანავე თვითონ იბრაჰიმივე უარყოფს და აზუსტებს, რომ ის მუსლიმია და არა არაბი და რომ ის „ოქროს ნახევარმთავარიდანაა“, როგორც თავად ეძახის თურქეთს, სადაც მიჰყავს კიდევ მომთავისი მშობლიური ზღვის სანახავად.

ამრიგად, ეს მოცემულობა, რომ **იბრაჰიმი არაბია**, ობიექტურად თავიდანვე მცდარია, მაგრამ სუბიექტურად – ბოლომდე შეუცვლელი და შეუმცდარი მომოსთვის, რომელიც თავადაც კი მოსედან მუჰამედად იქცა, მაგრამ იბრაჰიმი ბოლომდე არაბად დატოვა თავის წარმოდგენაში (მეტიც, როცა თვითიდენტიფიკაციას ახდენს მასთან იბრაჰიმის სიკვდილის შემდეგ, თავად ხდება ცისფერი ქუჩის არაბი). რატომ? – ამაზე გააზრებული პასუხი თავად მასაც არ უნდა ჰქონდეს, მაგრამ ისევ იბრაჰიმისგან იცის, რომ პასუხის გაუცემლობაც პასუხია. და რომ სილამაზე ყველგანაა, სადაც კი გაიხედავ! – ასე წერია ყურანში და მან ეს სილამაზე არაბ იბრაჰიმში და არაბი იბრაჰიმის მეშვეობით დაინახა, ამიტომაც არ უნდა არაფრის შეცვლა ამ მოცემულობაში. მთელი მისი ცხოვრება ყირაზე დადგა და ყველაფერი კარდინალურად შეიცვალა სულ მოკლე ხანში, ამ ერთის გარდა – მისთვის იბრაჰიმი არაბია და ის მამამისია. გარკვეული ეჭვი თავისთავად ჩნდება – ხომ არ არის რომანში სემიტური ერთობის ქვეცნობიერი, კოდირებული განცდა?

აქ უნებლიე პარალელები ჩნდება დროით სივრცეში ბევრად უფრო ადრინდელ ერთ ყურადსაღებ მოვლენასთან – ებრაელთა არაბებთან ეთნიკური თვითიდენტიფიკაციის შემთხვევებთან, რაც XX საუკუნის დასაწყისშივე შეინიშნებოდა სიონისტური მოძრაობის სათავეებთან, როცა ევროპაში მცხოვრები ებრაელები თავიანთ სემიტურ ფესვებთან დაახლოებას სწორედ არაბულ-მუსლიმურ კულტურასთან დაახლოების გზით ცდილობდნენ. ეს იყო საკმაოდ ფეხმოკიდებული იდეა ებრაელთა პალესტინაში და, ზოგადად, ახლო აღმოსავლეთში დაბრუნებით თანამედროვე ებრაულ-მუსლიმური ბუნებრივი სემიტური სიმბიოზის შექმნის შესაძლებლობის შესახებ (რის წარმატებულ პრეცედენტად მათთვის ისტორიული მაგალითი იყო მუსლიმურ-ებრაული სიმბიოზი ანდალუსიასა და გრანადაში).

ამ პარალელების საფუძველს კი თავად მწერლის მიერ მიცემული ინტერვიუ იძლევა, სადაც ის ადასტურებს, რომ რომანი ეხმიანება XX ს.-ის არაბ-ისრაელის კონფლიქტს და მიზნად ისახავს არაბულ-ებრაულ ურთიერთობებში პოზიტივების წინ წამოწევას.

ქეთევან ლორთქიფანიძე
„ვეფხისტყაოსნის“ ერთი უცნობი თურქული თარგმანის შესახებ

1999 წელს თურქეთში ყოფნის დროს უცხოეთში მცხოვრებ თანამემამულეებთან კულტურული კავშირის საზოგადოების დელეგაციას ჩვენმა თანამემამულემ ჰაირი ჰაირიოღლუმ (ვახტანგ მალაყმაძემ) გადასცა “ვეფხისტყაოსნის” დღემდე უცნობი თურქული თარგმანის ხელნაწერი.

წარმოდგენილი თარგმანი შესრულებულია XX საუკუნის 30-იან წლებში “ვეფხისტყაოსნის” ფელიქს პეჩინას გერმანული თარგმანიდან. თარგმანის ავტორია ქ. ადანის ვაჟთა ლიცეუმის გერმანული ენის მასწავლებელი ჰალის კოიუთურქი.

წიგნად გამოცემული აღნიშნული თარგმანი შემთხვევით აღმოჩენილ იქნა ქ. ბურსის ბიბლიოთეკაში, მაგრამ მისი გამოტანა ვერ მოხერხდა ადმინისტრაციის კატეგორიული წინააღმდეგობის გამო. მაშინ ჩვენმა თანამემამულემ მეჰმედ სევალმა (ფუტკარაძემ) მოახერხა ამ წიგნის ხელით გადმოწერა. ამ ფაქტის გამომჟღავნების შემდეგ ბიბლიოთეკის ადმინისტრაციამ წიგნი საერთოდ გააქრო კარტოთეკიდან, ხოლო მეჰმედ სევალი კი სამსახურიდან დაითხოვა.

ამ დრამატული ბედის მქონე პროზაული თარგმანის ერთადერთი ეგზემპლარის ტექსტუალურმა ანალიზმა გამოავლინა თარგმანთან დაკავშირებული რიგი საყურადღებო მომენტი.

იზია ბურჯანაძე
ირონია თანამედროვე ირანელი მწერლის, ზარიღუნ
თონტაბონის და ბაჰრამ საღემის, თხზულებებში

ირონია, იმის მიხედვით, რამდენად მძაფრია იგი, ხელოვნებაში ან სატირით გამოიხატება, ან – იუმორით. სატირულ ნაწარმოებში ირონია ზოგჯერ იმდენად მძაფრდება, რომ სარკაზმში გადადის.

ზოგიერთი მოსაზრებით, სატირა – მიკინვარე და გესლიანი სიცილი – ბევრად უფრო ძველია, ვიდრე კეთილი დაცინვა – იუმორი.

სატირისთვის თანაგრძნობა მიუღებელია, იგი თუ გმობს მოვლენის ერთ მხარეს, გმობს მოვლენას მთლიანად. თუმცა, ცხადია, თანამედროვე ეტაპზე ამგვარი არადიფერენცირება უკვე მხოლოდ მხატვრულ ხერხს წარმოადგენს ფერების გამუქების მიზნით.

რაც შეეხება იუმორს, იგი იმთავითვე დიფერენცირებას გულისხმობს: დაცინვა შეიძლება ეხებოდეს ადამიანის ამა თუ იმ ქცევას, მაგრამ არა მის არსს მთლიანად. ვლადპარაკობთ რა ირონიაზე, უნდა განვასხვავოთ მისი ორი ფუნქცია:

1. ირონია, როგორც მხატვრული პრინციპი;
2. ირონია, როგორც სტილური ხერხი.

სპარსულ ლიტერატურაში სატირა ახალი მოვლენა არ გახლავთ. უკვე შუასაუკუნეების პოეტებთან გვხვდება ბრწყინვალე სატირული ფურცლები. თანამედროვე ეპოქამ კი ახალი გზები დაუსახა მხატვრული ასახვის ამ ფორმას.

თუმცა, აქვე შევნიშნავთ, რომ იმ მწერალთა რიცხვი, რომელთათვისაც ირონია არა იმდენად მხატვრულ პრინციპს, არამედ სტილურ გზას (შეიძლება ითქვას, მსოფლალქმის საშუალებასაც) წარმოადგენს, საკმაოდ მცირეა. ასეთი ტიპის ნაწარმოებებში ირონია უშუალოდ არის წარმოდგენილი ავტორის ან პერსონაჟის სიტყვებში.

მოვიყვანოთ თითო მაგალითს ორი საინტერესო მწერლის – ფერიდუნ თონქაბონის და ბაჰრამ სადეის – ნაწარმოებებიდან: „ყველამ ვიცით, რომ ადამიანისთვის ყველაზე ძნელი ფიქრია.

აზროვნება, ფიქრი – ძირში ეწინააღმდეგება ადამიანის ზარმაც ბუნებას. ტელევიზორი ათავისუფლებს ფიქრის მიმე აუცილებლობისგან. ამიტომ ტელევიზორი ბუტერბროდთან და ტანსაცმლის “ელვასთან” ერთად კაცობრიობის ისტორიაში უდიდეს აღმოჩენად უნდა იქნას მიჩნეული” (თონქაბონი, “ქებათა ქება სიზარმაცეს”);

„მე და ფარვიზ-ხანი სამსახურმა ირან-ამერიკის ურთიერთობის საზოგადოებაში მიგვაველინა ინგლისურის შესასწავლად. რამდენიმე ბერიქალი და ბერიკაციც დადის სხვადასხვა დაწესებულებიდან. დღეს ხომ, თუ კაცმა ინგლისური არ იცის, წასულია მისი საქმე. ქალის დასანიშნად, სამსახურის საშოვნელად – დასაგველად, უნივერსიტეტის დარაჯად სამუშაოდ... ინგლისურია საჭირო” (სადეი, “დაუპატიუბელი სტუმარი დიდ ქალაქში”).

ირონიის, როგორც სტილური ხერხის, ფლობა საკმაოდ რთულია, ავტორისგან დახვეწილ გემოვნებას და სიფაქიზეს მოითხოვს. წინააღმდეგ შემთხვევაში, შესაძლოა, ირონია რიტორიკა-პათეტიკაში გადაიზარდოს.

ხ ა თ უ ნ ა თ უ მ ა ნ ი შ ვ ი ლ ი მორალის სიმრავლე პარემიაში და პოლიფუნქციურობა

განსაზღვრების თანახმად, მორალი, რომელსაც იგავი შეიცავს, არის სენტენცია, რომელიც განმარტავს მასში არსებულ სასარგებლო აზრს. იგავი, ჩვეულებისამებრ, აღწერს კონკრეტულ ეპიზოდს, ხოლო მორალი, რომლის მატარებელიც ის არის, აღიარებული ჭეშმარიტებაა, რომლის ილუსტრირება ამ ეპიზოდით ხდება. როგორც ნებისმიერი იგავი, ანდაზაც პრაქტიკულად შედგება ორი ნაწილისაგან: ქარაგმულად ნათქვამი მსჯელობისაგან – ზოგადი დასკვნისაგან და დარიგებისაგან – ახსნა-განმარტებისაგან. ორივე ერთეული დაკავშირებულია ცხოვრებისეული ყოველდღიური რეალობის ამსახველ ფაქტებთან და მოვლენებთან. აფასებს რა სიტუაციას, იღებს გადაწყვეტილებას და შესაფერის დროსა და კონტექსტში დასკვნის სახით გეთავაზობს რჩევას ყოფითსა თუ ზნეობის საკითხებზე.

ნიშანდობლივია, რომ გერმანული სამეცნიერო ლიტერატურა იგავში განარჩევს „მორალს“ (Moral) და „ცხოვრებისეულ სიბრძნეს“ (Lebensklüg). როგორც ჩანს, „Lebensklüg“ უნდა გავაიგიოთ ზოგად დასკვნასთან – განზოგადებულ სიბრძნესთან, ხოლო „Moral“ – შეფასებასთან, რომელიც გულისხმობს ვინმეს ან რაიმეს განსჯას, თანაგრძნობას, დარიგებას და ა.შ. შეფასება კი, ჩვეულებისამებრ, ეყრდნობა განზოგადებულ სიბრძნეს, რამდენადაც ხაზგასმით უნდა იყოს აღნიშნული, ნათქვამი თუ რომელი საქციელია განსასჯელი ან, შესაბამისად, შესაქები.

ჯერ კიდევ ანტიკური ხანის რიტორები შესაძლებლად თვლიდნენ, რომ ერთსა და იმავე იგავს შეიძლება ჰქონდეს რამდენიმე მორალი, თუკი მას განვიხილავთ სხვადასხვა მოტივით. ამ შემთხვევაში, ვფიქრობთ, მართებული იქნება პარალელის გავლება ანდაზა-ომონიმებთან.

ზემოთქმულის გათვალისწინებით, არაბულენოვანი მაგალითების ანალიზზე დაყრდნობით, ჩატარებული კვლევის საფუძველზე გამოყოფილ იქნა შემდეგი ჯგუფები:

ა) *წმინდა ომნიშია* – ერთი კონკრეტული შინაარსით წარმოდგენილი ტექსტი ერთზე მეტ განზოგადებულ სიბრძნეს – ზოგად დასკვნას (შესაბამისად, ერთზე მეტ მორალს) აფიქსირებს. ამას საფუძვლად ედება მოცემული ეთნოსის მიერ სამყაროს შემეცნების პროცესში ერთ კონკრეტულ მოვლენაზე დაკვირვებისას სხვადასხვა კუთხით დანახული თვისებები და შედეგად მიღებული გამოცდილება. ეს განაპირობებს ერთი ტექსტის სხვადასხვა რაკურსით (რიგ შემთხვევაში მეტიც, ურთიერთსაპირისპირო აზრით) გახსნას, რის ფონზეც, ბუნებრივია, თითოეული განსხვავებულ შეფასებას იძლევა და განსხვავებულ სიტუაციურ კონტექსტში ითხოვს რეალიზაციას, ე.ი. მოცემულ პარემიულ სივრცეში მისი ზოგადაზრობრივი განფენილობის პარამეტრები და ეროვნულ ცნობიერებაში შესაბამისი რელევანტური ჩარჩოების განსაზღვრა სხვადასხვა სიბრტყეზე ფიქსირდება.

ბ) *პეტროსიტუაციურობა* – მოცემულ შემთხვევაში კვლევისას პოსტულატად იქნა აღებული ი. ნეიგორის ტერმინი „თავისუფალი ქმედება“ (action de choix), რომლის შიდა სტრუქტურა ასეთია: მორალი იძლევა შეფასებას, ხოლო შეფასება შეიძლება მხოლოდ საქციელისა, რომელიც თავისუფალი არჩევანის პირობებში ხდება. აქ მოცემულ ტექსტს საფუძვლად უდევს ერთი განზოგადებული სიბრძნე – ზოგადი დასკვნა, რომელსაც, შესაძლოა, მსგავსი ტიპის (არა სხვადასხვა) სიტუაციურ კონტექსტებში სხვადასხვაგვარი აზრობრივი შეფერილობა მიეცეს, რის ფონზეც, გარკვეულწილად, განსხვავებულ მორალს – შეფასებას იძენს. ამგვარი მაგალითების აქტუალიზაციისას მიღებული შეფასება (მორალი) მოცემული ზოგადი მნიშვნელობის თემატურ ჩარჩოებს პრაქტიკულად არ სცდება, მაგრამ მის ჩამოყალიბებას, ერთი მხრივ, ის კონკრეტული სიტუაციური კონტექსტი განაპირობებს, რომელშიც ხდება მისი რეალიზება და, მეორე მხრივ, მის ფორმირებას გარკვეულწილად განსაზღვრავს სამეტყველო აქტის მონაწილეთა ინდივიდუალური გემოვნება, პიროვნული მსოფლმხედველობა, ზნეობრივი თვითშეგნების ნორმები და ა.შ.

საილუსტრაციო მასალა, რომელიც წარმოდგენილი იქნება მოხსენებაზე, ჩაწერილი და თარგმნილია არაბული პირველწყაროდან. ტექსტთა უმრავლესობისათვის მონახულია შესაბამისი ქართული ეკვივალენტები.

თავი პირველი

ფერეიდუნ თავალოლი – ირანელი კრიტიკოსი და პოეტი

XX საუკუნის დასაწყისში სპარსულ პოეზიაში ახალ ლიტერატურულ მიმართულებას, ე. წ. „შერე ნოუს“ ეყრება საფუძველი.

„შერე ნოუს“ – ახალი პოეზია, რომელიც დასავლეთეურული ლიტერატურის გავლენით ჩამოყალიბდა, იწვევს სპარსული კლასიკური ლექსთწიგობის მსხვერველს და სპარსულ პოეზიაში ახალ მსოფლმხედველობას ამკვიდრებს.

ირანელ კრიტიკოსთა დიდი ნაწილი ირანში ახალი ლიტერატურული მიმართულების ჩამოყალიბების პროცესს ნიშა იუშიჯის სახელს უკავშირებს.

ფერეიდუნ თავალოლი, რომელიც ნიშას ლექსს „თავისუფალი არუზის პოეზიას“ უწოდებს და მის ნოვატორობას ცალსახად აღიარებს, მკაცრად უპირისპირდება და აკრიტიკებს „შერე ნოუს“ იმ წარმომადგენლებს, რომელთა პოეზიაც არუზის სისტემის სრული რღვევით გამოირჩევა და მისი შეფასებით, „დასავლეთ-ევროპული ვერლიბრის მარტივი გადამღერებაა.“

ცნობილი ირანელი კრიტიკოსი ჰამიდ ზარინქუბი წიგნში „ახალი პოეზიის თვალსაწიერი“ ფერეიდუნ თავალოლის, ირაჯ მირზასთან ერთად, ახალი პოეზიის ფუძემდებლად მიიჩნევს.

ფერეიდუნ თავალოლის პოეზიაში შენარჩუნებულია არუზის სისტემა, თუმცა თვალში საცემია XIX საუკუნის დასაწყისში ევროპაში კლასიციზმთან ბრძოლაში აღმოცენებული ახალი ლიტერატურული მიმართულების – კლასიციზმის ნიშნები.

თავალოლის შემოქმედება ზოგადად ხასიათდება უკიდურესი პესიმიზმითა და სევდის მოტივებით, რაც სატრფიალო ლირიკასა და ბუნების პეიზაჟის აღწერასთან ერთად, რომანტიზმისთვის დამახასიათებელი შტრიხი იყო.

თუ დასავლეთეურულ რომანტიზმში სასიყვარულო თემატიკა დომინირებს, ხოლო ქართული რომანტიზმისთვის, ძირითადად, დამახასიათებელია პატრიოტული მოტივები, ირანში ეს ახალი ლიტერატურული მიმართულება, მეტწილად, სევდის მოტივებითა და უკიდურესი პესიმიზმით გამოვლინდა.

პოეზიაში უკიდურესი უიმედობისა და უსაზღვრო სევდის გამოხატვის გამო, ირანელმა კრიტიკოსებმა ფერეიდუნ თავალოლი „შავი, რეაქციული რომანტიზმის“ ფუძემდებლად აღიარეს, ხოლო მის პოეზიას „ბედის მარადიული წყევლა“ უწოდეს.

მართალია, ფერეიდუნ თავალოლის შემოქმედებაში დასავლეთ-ევროპული ლიტერატურული გავლენის პირველი ნიშნები გამოვლინდა, მაგრამ ფერეიდუნ თავალოლის პოეზია არ იყო „შერეონო“ - თავისუფალი ვერსიფიკაციის ფორმა, რადგან მის პოეზიაში ახალი თემატიკა ტრადიციული სალექსო ფორმებით გაქვრივდა.

ქეთევან მებრელიშვილი **“ვისრამიანში” მოხსენიებული ბიბლიური გმირები**

“ვისრამიანის” ქართული რედაქცია, რომელიც არა უგვიანეს XII ს-ის II ნახევრამდე უნდა შესრულებულიყო, ფახრ ედ-დინ გორგანის “ვის ო რამინის” სპარსულ ტექსტთან განსაკუთრებული სიახლოვითა და სიზუსტით ხასიათდება. ქართველ და უცხოელ ირანისტთა, კრიტიკოსთა და მრავალრიცხოვან მკვლევართა მიერ ჩატარებულმა მუშაობამ დიდი ხანია ნათელი მოჰყვინა თხზულების სიუჟეტის ფალაურობას. ნაწარმოები ძირითადად აქამენიდური იდეების სამყაროში ტრიალებს, ზოროასტრული ჩვევები და იდეოლოგია მასში ხშირად იჩენს თავს. თხზულებაში თვით საკუთარი სახელებიც კი ძველი ირანულია.

ჩვენ მიერ “ვის ო რამინისა” და “ვისრამიანის” ანთროპონიმების საფუძვლიანმა შესწავლამ ნათელყო, რომ ნაწარმოების მოქმედ პირთა სახელების უმეტესობა ავესტური ძირებიდან მომდინარეობს. თუმცა, ფახრ ედ-დინ გორგანი, რომელიც XI ს-ის მუსლიმი პოეტია, ცხადია, თავისი დროის წინაშე ხარკს მოიხდიდა. პოემის შესავალ ნაწილსა და ბოლოში გვხვდება მუსლიმური საკუთარი სახელები, რომელთა მატარებლები მაშინდელი სულთნები, გამგებლები თუ ცნობილი ვეზირები არიან და გორგანი, ტრადიციისამებრ, მათ მიმართ ხოტბას ადავლენს. ავტორი თავისი პერსონაჟების ამა თუ იმ თვისების უფრო დამაჯერებლად წარმოსახენად არცთუ იშვიათად მიმართავს როგორც ირანელთა მითიურ, ასევე ბიბლიურ გმირებსაც. ამჯერად ყურადღება შევაჩერეთ ბიბლიურ გმირთა სახელებზე, რომლებიც დაფიქსირდა „ვის ო რამინსა“ და „ვისრამიანში“. ესენია: **აღამი, ბაღაკი, იესო, იოსები, მათუსაღა, მოსე, ნოე, სოლომონ, ქრისტე**. აქედან **მათუსაღა** და **ქრისტე** მხოლოდ პოემის ქართულ ვერსიაში გვხვდება.

თითოეულ სახელს კონკრეტული დატვირთვა აქვს. ასე მაგალითად, სოლომონი, რომელმაც ბიბლიის მიხედვით, ღამით გამოცხადებულ უფალს მოსთხოვა არა სიმდიდრე, არამედ მხოლოდ სიბრძნე, რათა სამართლიანად ემართა ერი, გვეკვლინება უზენაესი სამართლიანობისა და მართლმსაჯულის სიმბოლოდ. პოემაში, რომლის ძირითადი იდეა უმაღლესი სამართლიანობაა, იმარჯვებს რამინი – ანუ სიკეთე და სამართლიანობა. მისი გამეფების შემდეგ რამინისაგან „ხელმწიფენი ყველანი ისწავლიდის მოსამართლეობასა“ („ვისრ“, 368). ის შედარებულია სოლომონთან („ვ. ო რ.“, 527). საქართველოს ისტორიაში თამარიც „ბჭედ ჯდა შორის თავისა თვისისა და მეზობელთა მეფეთა არა მიშუებად ბრძოლისა, არცა გარდადებად უღელსა მძლავრობისასა ურთიერთას, და სახედ თავსა თვისსა მისცემდა და ამისთვის მათ ზედა მეორე სოლომონ იქმნა მეფეთა შორის“. რამინის გარდამ სოლომონთან შედარებულია სულტან თოდრულ-ბეგი და მისი ვეზირიც.

ქართველი მთარგმნელი, რომლის ენა, ვ. როდონაიას შეფასებით, ბიბლიისა თუ საღვთისმეტყველო ტრაქტატების, ჰიმნოგრაფიისა თუ ჰაგიოგრაფიის, საგმირო თუ სამიჯნურო ეპოსის დიდებული და მრავალფეროვანი პოეტური სიტყვითაა ნასაზრდოები, თითქმის ზედმიწევნით იცავს ნაწარმოების სულისკვეთებას, თუმცა ზოგჯერ ის პრინციპული ხასიათის კორექტივს გვთავაზობს. „ვისრამიანს“ აშკარად დატყობია ქრისტიანული აღმსარებლობის იერი. ა. ბარამიძისა და კ. კეკელიძის აზრით, მთარგმნელი იმთავითვე ემიჯნება „ვის ო რამინის“ სარწმუნოებრივ-ზნეობრივ სინამდვილეს და საგანგებოდ აფრთხილებს მკითხველს: „ესე ხელმწიფე (შაჰი მოაბადი) ქრისტეს მოსლვასა წინათ იყო“. ქრისტე სპარსულ ტექსტში არ გვხვდება. ამ შემთხვევის გარდა, კიდევ რამდენიმე ეპიზოდში მთარგმნელი ასეთსავე კილოს ინარჩუნებს. მაგ: „ვითა წესია სპარსთა“ და ა.შ.

მოხსენებაში განვიხილეთ გორგანის თხზულებაში და მის ქართულ თარგმანში დადასტურებული ცხრავე ბიბლიური სახელი და შევეცადეთ მათი როლის გარკვევას ქართულ-სპარსული კონტექსტების ურთიერთშეჯერების საფუძველზე.

თამთა შარულავა
ძილისა და მღვიძარებისათვის (რუმის „მისნევის“ მიხედვით)

მოსხენებაში გაანალიზებულია ჯალალ ედ-დინ რუმის „მესნევის“ არაკებში წარმოდგენილი ზნეობრივ-ფილოსოფიური კონცეფციის ორი ურთიერთდაპირისპირებული ცნება: *ძილი* და *მღვიძარება*.

მუსლიმური კანონის მიხედვით, მღვიძარება უფლისათვის სათნო საქმედ ითვლებოდა. თუმცა მღვიძარების სათნოება განსაკუთრებულ მნიშვნელობას მაინც სუფიებში ასკეტური ცხოვრების წესის ჩამოყალიბებისას იძენს. პირველი სუფი ასკეტები ხშირად დამეებს ყურანით განსაზღვრული ღოცვების კითხვით ატარებდნენ, დღეს კი – მარხვით. სუფიური პრაქტიკის საძირკვლად სამი რამ მოიაზრება: „*მცირე საკვები, მცირე ძილი, ცოტა საუბარი*“. მღვიძარება უდიდეს სათნოებად ითვლებოდა მისტიკურ გზაზე წინსვლისათვის. რაღა თქმა უნდა, ძილისაგან თავის შეკავება, სიფხიზლე სუფიური ასკეტური პრაქტიკის ერთ-ერთი საფეხური იყო უფრო დიდი სულიერი სიმადლის მისაღწევად. ფიზიკური მღვიძარება ადამიანს სულიერი სრულყოფისათვის მზადყოფნას ასწავლიდა, სულიერ სიფხიზლემდე მიჰყავდა იგი.

რუმის „მესნევის“ ერთ არაკში (წიგნი II, *ამბავი კაცისა, მიძინარეს პირში გველი რომ შეუჭრა*) ძილი უზრუნველი ადამიანის მდგომარეობას გამოხატავს. ამგვარი სულიერი მდგომარეობის კაცმა მთვლემარების გამო გველი – საკუთარ სულში შეპარული საშინელი მანკიერებანი – შეიძლება ვერც შენიშნოს.

სხვა არაკში პოეტი მოგვითხრობს იმ ადამიანის ამბავს, დიდი ხნის ნანატრმა სატრფომ ღამით პაემანი რომ დაუნიშნა (წიგნი VI). შუადამისას, როცა სატრფო მოვიდა, მეტრფე დაძინებული დახვდა. ტრადიციული სუფიური პოეტური ტერმინოლოგიით, ამ არაკში სატრფო უფალია, რომელთანაც შეერთება მეტრფის – ადამიანის უმადლესი მიზანია. რუმის არაკის მეტრფე ამ მნიშვნელოვან წუთს სულიერი სიძაბუნით, ძილით შეხვდა. ძილი აქ ადამიანის ყოველდღიურ საზრუნავსა და ფუჭ საფიქრალთან ერთად, სულიერ სიკვდილსაც გულისხმობს. როგორც ფიზიკური ძილის დროს ადამიანს მიცვალებულივით ამქვეყნისა არაფერი გავგება, სულიერი ძილი კაცს სულიერი ღირებულებებისა და საჭიროებების მიმართ გულგრილს ხდის. ამ არაკში მღვიძარება საბოლოოდ უფალთან შესახვედრად სიფხიზლესა და მზადყოფნას გულისხმობს.

მარინა კლემიძე
თბილისური წარმომავლობის სპარსულენოვანი პოეტები
XIII საუკუნეში

XIII საუკუნეში ირანში ცხოვრობდნენ და მოღვაწეობდნენ პოეტები, რომელთა თახალუსიც (ლიტერატურული ფსევდონიმი) "თეფლისი" იყო. ეს ფსევდონიმი უეჭველად მიგვანიშნებს მათ კავშირზე თბილისთან – როგორც წესი, თბილისურ წარმომოხაზზე. თუმცა პოეტების ეროვნების დასადგენად ეს ფსევდონიმი არაფერს იძლევა. ამ დროს თბილისი დიდი, მრავალეროვანი ქალაქი იყო და ისინი შეიძლებოდა ყოფილიყვნენ როგორც სპარსელები, ისე სხვა ეროვნების წარმომადგენლები.

XIII საუკუნის სპარსელი პოეტის, ხალილ შირვანის, კრებულში XI-XIII საუკუნეების 300 პოეტის 4000-ზე მეტი რობაი არის შეტანილი. მათ რიცხვშია XIII საუკუნის ის ექვსი პოეტიც, რომელთა თახალუსიც „თეფლისი“ იყო. მათი ცხოვრებისა და შემოქმედების შესახებ ძალიან ცოტა ცნობა არსებობს. ოთხი მათგანის – ყაზი თეფლისის, ქამალ თეფლისის, ლათიფ თეფლისის და სეიფ თეფლისის, სახელიც კი დაკარგულია და მხოლოდ ლიტერატურული ფსევდონიმებია შემორჩენილი. კრებულში მათი რამდენიმე რობაი არის შესული.

შედარებით მეტი ვიციტ ბადრ თეფლისის შესახებ. ცნობილია მისი სახელი – ბადრ ად-დინ დაუდი (მაჰმუდი). ხალილ შირვანი მას პირადად იცნობდა და და ალბათ ამის გამო თავის კრებულში ბადრ თეფლისის 37 რობაი შეიტანა.

ყველაზე მეტი ცნობა შემორჩა აბუ-ლ-ფაზლ ჰაბიშ ბონ ებრაჰიმ მოჰამმად თეფლისის შესახებ. ცნობილია მისი ცხოვრების სხვადასხვა დეტალი და, რაც მთავარია, მისი თხზულებების ვრცელი ნუსხა. ჰაბიშ თეფლისი არა მხოლოდ პოეტი იყო, არამედ სწავლულიც. მას ეკუთვნის ნაშრომები სხვადასხვა სფეროში: ლიტერატურისმცოდნეობაში – „ლიტერატურის კანონი“, „რითმათა მთარგმნელები“, „გამოხატვის სრულყოფილება“; თეოლოგიაში – „ყურანის არსებობა“ და „ყურანის მოკლე შინაარსი“; ასტრონომიაში – „ასტროლოგიის განმარტება“; მედიცინაში – „მედიცინის განმარტება“ და „წამლების ჩამონათვალი“ და სხვა.

მასალის სიმცირე ამ ავტორების შემოქმედების კვლევას ართულებს, თუმცა ერთი შეხედვითაც ჩანს, რომ მათი პოეზია ჯდება ხატოვანი აზროვნების იმ ჩარჩოებში, რომელიც ასეთი მყარია სპარსულ კლასიკურ ლიტერატურაში.

ნანული კატარავა
სომატური ლექსიკა თურქულში

სომატური ლექსემების შემცველი ფრაზეოლოგიზმები უხვადაა თურქულში. ეს ფრაზეოლოგიზმების უძველესი პლასტია. მოკლე მიმოხილვა ჩატარებულია **baş** (თავი), **el** (ხელი), **göz** (თვალი) – სამი სომატიზმის მაგალითზე.

მეტყველების ნაწილების მიხედვით სომატიზმების შემცველ ფრაზეოლოგიზმებში გამოიყო:

ა) *სუბსტანტიური* ფრაზეოლოგიზმები: **baş tacı** – 1. კერპი 2. (გადატ.) სათაყვანო, ღმერთი; **el kiri** – ხელის ჭუჭყი, ფული; **göz nuru** – თვალისჩინი.

ბ) *ადიექტიური* ან *პოსეხიური* ფრაზეოლოგიზმები: **başı sert** (თავი მისი ძლიერი) - ჯიუტი, დაუჯერებელი; **eli bayraklı** (ხელი მისი დროშიანი) – ჩხუბისთავი, ბუნტისთავი; **gözü pek** (თვალი მისი კეთილი) – მამაცი, გაბედული.

გ) *ადვერბიალური* ფრაზეოლოგიზმები: **baş başa** – 1. მარტოდ, განმარტოებით, პირისპირ; **el ele** – ხელი ხელს, მხარი მხარს; **göz göze** – პირისპირ.

დ) *ზმნური* ფრაზეოლოგიზმები: **baş gösterdi** – თავი იჩინა, თავი წამოყო; **el soktu** – ჩაერია; **göz tuttu** – თვალში მოუვიდა.

მოძიებული მაგალითების სიუხვე საშუალებას გვაძლევს დავასკვნათ, რომ ყველაზე მეტი პროდუქტიულობით გამოირჩევა *ზმნური ფრაზეოლოგიზმები*.

თურქულ და ქართულ ფრაზეოლოგიზმებში იმდენად ხშირია ლექსიკური ერთეულების დამთხვევა, რომ უცილობლად სავარაუდებელია სიღრმისეული სტრუქტურების არსებობა. ფსიქიკური პროცესებისა და ადამიანის სხეულის ნაწილების მთავარი ფუნქციების იდენტურობის გამო ამ ორი სხვადასხვა ერის, ორი სხვადასხვა ენათა ოჯახის ენის – ქართულისა და თურქულის – ფრაზეოლოგიზმებში ბევრია *საერთო*: **başını kaşımaya vakti yok** – თავის მოსაფხანი დრო არა აქვს; **eline ayağına düşer** – ფეხებში უვარდება, ევედრება; **gözüne hiç bir şey görünmez** – თვალში არაფერი უჩანს და მრავალი სხვ. ბევრია სომატიზმის შემცველი ისეთი ფრაზეოლოგიზმი, რომელიც *მხოლოდ თურქულისათვისაა დამახასიათებელი*: **başına ateş yandı** (თავზე ცეცხლი წაეკიდა) – მეხი დაეცა (დიდი უბედურების ნიშნად); **eli böğründe kaldı** (ხელი უბეში ჩარჩა) – დაუძღვრდა, დაჩანჩაკდა; **gözünün ipi sarardı** (თვალის ძარღვი გაუყვითლდა) – თვალები ამოუღამდა (ლოდინით) და სხვ.

სომატიზმების შემცველი ფრაზეოლოგიზმების პოპულარობა განპირობებულია შინაარსის აქტუალობით, სახიერი წარმოსახვით, ხალხურობით, გრამატიკული აგებულობის სიმარტივით, სტილისტური მრავალმხრივობით და სხვ. ამ ტიპის ფრაზეოლოგიზმი გამოიყენება ან უცვლელად, ისევე როგორც იხმარება იგი ხალხში, ან ავტორისეული გადაამუშავებით. ხშირად ინდივიდუალური და ტრადიციული საწყისი ერთიანდება ერთ მთელში და ვიღებთ განსაკუთრებული ექსპრესიულობის ნათელ მაგალითს.

შატი ანთაძე **ლექსიკური და ფრაზეოლოგიური დერივატივის** **მიმართებისათვის სპარსულ ენაში**

სპარსული ლექსიკის ნებისმიერი, განსაკუთრებით კი, საგნობრივი შინაარსის მქონე შრე მაღალი სიტყვათ- და ფრაზათწარმოებითი პოტენციალით გამოირჩევა. საზოგადოდ, სპარსული სახელდებისათვის დამახასიათებელია განსაკუთრებული ხატოვანება, რაც ბუნებრივად განაპირობებს ამ ენის მკვეთრად გამოხატულ მიდრეკილებას ფრაზეოლოგიური დერივატივის მიმართ, ფრაზეოლოგიზმი ხომ ხატოვანი ენობრივი მინიატურაა.

ჩვენ მიერ ყურადღება გამახვილებულია შემდეგ გარემოებაზე – ერთი და იმავე ლექსიკური ელემენტით მოტივირებული სახელადი დერივატები, კომპოზიტები და ზმნური ფრაზეოლოგიზმები სემანტიკური თვალსაზრისით ხშირად ერთმანეთს უტოლდება. ამგვარი ტენდენცია განსაკუთრებული თვალსაჩინოებით ნახევრადაფიქსური ლექსემების, ე.წ. კომპოზიტოიდების მასალაზე იკვეთება. სპარსულ ენაში ყველაზე პროდუქტული ნახევრადაფიქსი ზმნის აწმყოს ფუძეა (მაგ. *gäribangir* – „აბეზარი, მომჩივანი“, შდრ. *gäriban-e Kasi-ra gereftän* – 1. „საყველოში წვდომა“, 2. „ვინმეზე აკიდება, ვინმესთვის თავის მობეზრება“; ნახევრად აფიქსი „*gir*“ – „მწვდომი“ ზმნა *gereftän*-ის „მოკიდება, წვდომა“ აწმყოს ფუძეა).

მოხმობილი მასალის ანალიზი ცხადყოფს, რომ საკვლევი კომპოზიტები, აფიქსური, განსაკუთრებით კი, ნახევრად აფიქსური წარმოების სიტყვები ზმნურ ფრაზეოლოგიზმთა ტრანსფორმებს, მათ შეკუმშულ ვარიანტებს წარმოადგენენ, შესაბამისად, ერთსა

და იმავე ლექსებაზე დაფუძნებული სახელადი და ზმნური დერივატები ღრმა სტრუქტურაში შინაარსობრივად ტოლფასია.

რიგ შემთხვევებში, ბაზისური ზმნური ფრაზეოლოგიზმები სიტყვათმნიშვნელობათა რაოდენობით აღემატება თავის სახელად შესატყვისებს. იხილეთ ზემოთ მოყვანილი მაგალითი და ასევე papuš duxtān – 1. „(ვინმეს – bāraye) გაცურება, გაბრიყვება“, 2. „(ვინმესთვის - bāraye) ოინის მოწეობა“, 3. „(ვინმესთვის - bāraye) ინტრიგის მოწეობა“, 4. „(ვინმესთვის bāraye) ცილის დაწამება“, შდრ. papušduz – „მატყუარა, თაღლითი“. როგორც ვხედავთ, მაგალითად მოტანილ ზმნურ ფრაზეოლოგიზმთა პოლისემია არ აისახება მათ ერთსიტყვიან ტრანსფორმებში.

ინო ქიბაკი

ქალის მიტყველება არაბული ენის ეგვიპტურ დიალექტში

არაბული ენის დიალექტების კლასიფიკაციის სხვადასხვა პრინციპი არსებობს: ტერიტორიული, სოციალური, ასაკობრივი და ა.შ. საინტერესო თავისებურებებს აჩვენებს ქალთა მეტყველება ეგვიპტურ დიალექტში. ადგილობრივ მოსახლეობასთან კონტაქტისას დასტურდება, რომ ქალის მეტყველება განსხვავდება მამაკაცის მეტყველებისგან ლექსიკისა და ფონეტიკის ზოგ ასპექტში. ჩატარებული კვლევების შედეგად, როგორც მოსალოდნელიც იყო, მორფოლოგიისა და სინტაქსის სფეროში ინფორმანტთა სქესის მიხედვით განსხვავება არ დადასტურებულა. ეგვიპტურ არაბულში ქალის მეტყველების ძირითადი თავისებურებებია:

ლექსიკის სფეროში

1. ქალთა მეტყველება კაცების მეტყველებასთან შედარებით მეტადაა გაჯერებული სიტყვებითა და გამოთქმებით, რომლებიც ტაბუდადებულ სიტყვათა ნაცვლად გამოიყენება.

(ალაჰის სახელიმც ჰფარავდეს) اسم الله عليه

(მოციქულის სახელმამც დაიცვას) اسم النبي حارسه

და სხვა მსგავს გამოთქმებს, რომლებიც უფროსი ან მცირეწლოვანი ვაჟიშვილის სახელის ნაცვლად გამოიყენება, ან ავადმყოფი ვაჟიშვილისა, მხოლოდ ქალები წარმოთქვამენ.

2. ასევე, ტაბუდადებულია იმ ავი თვალის მქონე ადამიანის სახელი, რომლის მავნე ზემოქმედების თავიდან ასაშორებლადაც, მისი სახელის ნაცვლად წარმოთქვამენ ფრაზებს:

خمس في عينه

(ხუთი (თითი) მის თვალში, რაც დაახლოებით ნიშნავს, თვალეზიმც დათხროდეს).

(ხუთი (თითი) მის შურიან თვალს).¹ خمسة في عينه الحسود

ფონეტიკის სფეროში

1. მამაკაცთა მეტყველებისგან განსხვავებით, ქალთა მეტყველებაში დენტალური თანხმოვნები d, t, ÷ განიცდიან ალვეოლარიზაციას წინა წარმოების ხმოვანთა (i, e) გავლენით, თუ ეს ხმოვნები მოსდევენ აღნიშნულ თანხმოვნებს:

d: ‘adêṁ – ‘aṀêṁ (ძველი). t: è×tim – è×cim, è×ḫim (ბეჭედი). t.: nawa-êr – nawaôêr (მცველები).

2. მსგავსი ფონეტიკური ცვლილება შესაძლებელია z თანხმოვანთანაც, ამ წინააღვეორაღურმა თანხმოვანმა შეიძლება მოგვცეს უკანაალვეოლარული i, ასევე წინა წარმოების ხმოვნების ზეგავლენით: z > i mazêka – maiêka (მუსიკა) და სხვ.

3. ემფატიკურმა თანხმოვანმა ó ასევე i,e ხმოვნების წინამდებარე პოზიციაში შეიძლება მოგვცეს ô თანხმოვანი: ya èal×ói - ya èal×ôi (სიტყვ. ჩემო დასასრულო, გამოთქმა, რომლის დაახლოებითი მნიშვნელობაა “ჩემო ყველაფე”).

ზემოთქმული გვიჩვენებს, რომ არაბულ დიალექტოლოგიაში ადამიანთა მეტყველებაში სქესის მიხედვით განსხვავებაც ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი საკითხია, რომლის დეტალურმა შესწავლამაც, შესაძლოა, კვლევის ახალი საინტერესო თემები წამოსწიოს.

ნომალი ბართაია

ქართულში შემოსული სპარსული ლექსიკონიდან (იოსებ ბრიშაშვილის „ქალაქური ლექსიკონის“ მიხედვით)

1997 წელს რუსუდან კუსრაშვილმა საარქივო მასალაზე დაყრდნობით გამოაქვეყნა იოსებ ბრიშაშვილის „ქალაქური ლექსიკონი“, რომელიც მდიდარია აღმოსავლური – მათ შორის სპარსული – ლექსიკით. ჩვენ შევეცადეთ, გამოგვევლინა და გამოგვეყო ეს ლექსიკა, რომელთა ერთ მცირე ნაწილს წარმოვაჩინთ.

სიტყვები „ქალაქური ლექსიკონიდან“:

1. აშპაშხანა, 2. გაბოტილი, 3. გამოუშიარდა, 4. დაბახანა, 5. დარდიმანდი, 6. თამაჰქრობა, 7. თახჩაფუჩი, 8. ინჩი, 9. მურდაშური, 10. ნამარდი, 11. ნიმრო, 12. ფარეზი, 13. ქამანდარი და 14. შანიშინი მომდინარეობენ შემდეგი სპარსული ლექსიკური ერთეულებიდან:

1. اشيز خانه (აშფაზხანე), 2. بت (ბოთ), 3. هوشيار (ჰუშიარ), 4. دباغ خانه (დაბადხანე), 5. دردمند (დარდმანდ), 6. طمع كار (თამაქარ), 7. طقچه (თაყჩეფუშ), 8. هيج (ჰიჩ), 9. مرده شور (მორდეშურ), 10. نامرد (ნამარდ), 11. نيمرو (ნიმრუ), 12. پرهيز (ფარჰიზ), 13. كمان دار (ქამანდარ) და 14. شاه نشين (შაჰნეშინ).

მანანა კმაჭაძე

სწავლა-აღზრდის სისტემის შესახებ ძველ ირანში

ძველი სამყაროს ტრადიცია განსაკუთრებულ მნიშვნელობას ანიჭებდა სწავლა-აღზრდის პრობლემას, რასაც მრავალი საყურადღებო ფაქტი ადასტურებს. აღზრდის ინსტიტუტი ორგანულად უკავშირდებოდა ძველი ირანის იმპერიის სოციალურ სისტემას, მკაცრად ჩამოყალიბებული ხასიათი ჰქონდა და განპირობებული იყო სახელმწიფოს ინტერესებით.

აქემენიანთა ირანში დამკვიდრებულმა აღზრდის სისტემამ ასახვა პოვა ბერძნულ წყაროებსა და ირანულ ლეგენდებში, მოგვიანებით – მხატვრულ ლიტერატურაში. ყურადღებას იქცევს ცნობები, რომელნიც ძველ ირანში უფლისწულისა თუ სხვა წარჩინებულ ოჯახთა ვაჟების აღზრდას ასახავენ. აქემენიანთა ირანში არსებული აღზრდის სისტემა მიზნად ისახავდა მხნე, მამაცი მეომრის ჩამოყალიბებას, ზოროასტრული რელიგიის კარგ ცოდნასა და შესაფერისი საერო განათლების მიღებას. არისტოკრატ ვაჟთა საგანგებო მომზადება და წვრთნა ბავშვობიდანვე იწყებოდა. აქემენიანთა უფლისწული იზრდებოდა სამეფო კარისაგან მოშორებით, სოციალურად უფრო დაბლა მდგომ ოჯახში, ხშირად უბრალო ხალხთან, ზოგჯერ – მწყემსებთან.

პართული ხანის შესახებ გაბნეული ცნობების საფუძველზე რამდენადმე ჭირს სახელმწიფოს ცხოვრების აღდგენა, თუმცა გარკვეული დასკვნების გამოტანა მაინც შესაძლებელია, კერძოდ, “გადიძავების” ინსტიტუტი დამკვიდრებული ჩანს როგორც აქემენიანთა, ისე პართულ ხანაში.

„გადიძავების“ ტრადიცია გრძელდება სასანურ ეპოქაშიც. ვაჟის აღზრდა არა მშობლების სახლში, არამედ სხვა ოჯახში წარმოდგენილია ფალაურ ლიტერატურასა და ისტორიულ ქრონიკებში. მაღალი წოდების ვაჟის აღზრდა ითვალისწინებდა

როგორც ფიზიკურ წვრთნასა და სამხედრო-სპორტულ ვარჯიშებს, ისე თეოლოგიური და საერო განათლების მიღებას.

საყურადღებოა ვაჟების ასაკობრივ ჯგუფებად დაყოფის პრინციპები; აღმზრდელისა და აღზრდილის (აღზრდილების) განსაკუთრებული ურთიერთდამოკიდებულების საკითხები; ცალკე აღნიშვნის ღირსია ე. წ. “ქალის ხაზი” სწავლა-აღზრდის სისტემაში და სხვ.

სწავლა-აღზრდის თვალსაზრისით საინტერესო მასალას გვაწოდის ქართული წყაროები, როგორც ადრეულ ხანაში, ისე გვიან ფეოდალურ პერიოდშიც. არსებული მასალების შეპირისპირება-შეჯერების შედეგად მრავალი მსგავსება-განსხვავება იჩენს თავს, რაც მეტად საინტერესო სურათს წარმოგვიდგენს.

ლილი ჟორჟოლიანი

ქვიანთა ღინასტიის ორი მეფისა და მათი შთამომავლების სახელები „როსტომიანში“

როგორც ცნობილია, ქართველები ძველთაგანვე დიდ ინტერესს იჩენდნენ „შაჰ-ნამესადმი“ და საუკუნეების განმავლობაში თარგმნიდნენ მას მშობლიურ ენაზე. ამ თხზულების ჩვენამდე მოღწეული თარგმანები ქართული მწერლობის აღორძინების ეპოქაში – XV-XVIII საუკუნეებშია შესრულებული. თუმცა ნ. მარის მოსაზრებით, „შაჰ-ნამს“ ქართული თარგმანი XII საუკუნეშიც უნდა გვექონოდა, მაგრამ ჟამთა სიავის გამო მას ჩვენამდე არ მოუღწევია. ასეთი ვარაუდის საფუძველს ნ. მარს ქართული მწერლობის კლასიკური პერიოდის ზოგიერთი საისტორიო თუ მხატვრული ლიტერატურის ძეგლში „შაჰ-ნამეს“ რამდენიმე პერსონაჟის სახელის მოხსენიება აძლევდა. ამასთან, რაკი ზოგიერთ მათგანში „შაჰ-ნამეს“ გმირთა სახელები ძველი ან საშუალო სპარსული ფორმითაც არის მოცემული, დ. კობიძე და მ. ანდრონიკაშვილი ფიქრობდნენ, რომ ირანული ეპიკური თქმულებები და მათი პერსონაჟების სახელები საქართველოში ზეპირგადმოცემათა გზით უძველესი დროიდან იყო გავრცელებული და ქართველი ავტორები ამ სახელებს საქართველოში უკვე დამკვიდრებული ფორმებით იყენებდნენ, ხოლო მათ მიერ სახელთა ახალსპარსული ფორმებით წარმოდგენას ეს მეცნიერები „შაჰ-ნამეს“ ტექსტის ორიგინალში ცოდნით ხსნიდნენ.

აღორძინების ეპოქაში შემუშავებული „მეფეთა წიგნის“ ქართული თარგმანები, რომლებსაც ვერსიებსაც უწოდებენ, ფირდოუსის თხზულების საკუთარი სახელების ქართულად გადმოტანისას ფრიად მრავალფეროვან სურათს წარმოგვიდგენენ და ყველაზე მნიშვნელოვანი ის ფაქტია, რომ ზოგიერთ ქართულ ვერსიაში ფირდოუსის თხზულების და მისი მიბაძვა-გაგრძელებებისათვის სრულიად უცნობი პერსონაჟების ამბებიც იკითხება, რაც გვაფიქრებინებს, რომ ეს ვერსია (კერძოდ, „უთრუთიან-საამიანი“), შესაძლოა, არა ფირდოუსის, არამედ სხვა ავტორის „შაჰ-ნამეს“ ქართულ თარგმანს წარმოადგენდეს.

„მეფეთა წიგნის“ ქართულ ვერსიებში სულ 337 პირის საკუთარი სახელი დასტურდება. ამთგან 285 ანთროპონიმია, ხოლო 52 დევებისა და ჯინების სახელია. გვხვდება მთარგმნელ-გამღექსავთა მიერ მოხსენიებული სხვა სახელებიც.

„მეფეთა წიგნის“ ქართული ვერსიების საკუთარ სახელთა შესწავლას საფუძველი იუსტ. აბულაძემ ჩაუყარა. შემდგომ ზოგიერთი სახელის შესახებ საინტერესო და საყურადღებო მოსაზრებები გამოთქევს დ. კობიძემ, მ. ანდრონიკაშვილმა, მ. ხუბუამ, კ. კეკელიძემ, ა. ბარამიძემ. ჩვენ კი ამ საკითხის კვლევას კარგა ხნის წინ შეუუდექით. კვლევის შედეგებს პერიოდულად ვაქვეყნებდით.

ამჯერად წარმოვიდგენთ „შაჰ-ნამეს“ ქართული ვერსიების ძირითად ნაწილში – „როსტომიანში“ მოცემულ ქეიანთა ბოლო ორი მეფისა და მათი შთამომავლების სახელთა ამოსავალ სპარსულ ფორმებთან შედარება-შეჯერების გზით მიღებული კვლევის შედეგებს. განხილული გვაქვს სახელები: ლუარსაბ, გოშტაშპ, ზარიარ, სპანდიატ, ორმეაზდ, შირასპ, ხურშიდ ვარდ, ფაშოთან, ნოსტეგ, ბაამან, მერინჟშ, დანჟშ, დარჟშ (სულ 13 სახელი ვარიანტებითურთ). სხვადასხვა წყაროსა და ლექსიკონში მოვიძიეთ ამ სახელთა ძველი და საშუალო სპარსული ფორმები, მათი ეტიმოლოგიები. ვცდილობთ ავხსნათ სპარსულ და „როსტომიანში“ მოცემულ ფორმათა შორის გამოვლენილი სხვაობების მიზეზები.

ვფიქრობთ, კვლევის შედეგები საინტერესო იქნება ქართული ონომასტიკის (სახელებისა და გვარსახელების) მკვლევართათვის, რადგანაც „შაჰ-ნამეს“ მრავალი პერსონაჟის სახელი (მათ შორის ამჟამად განხილულთა ნაწილი) ქართველებმა დიდი ხანია გაითავისეს და ისინი ქართულ ეროვნულ სახელებად იქცნენ, უფრო მეტიც, ზოგიერთი მათგანი შემდგომ ქართულ გვარსახელებსაც დაედო საფუძველად.

დასავლეთევროპული ენებისა და ლიტერატურის სემინარი

ნატალია ორლოვსკაია

აღმოსავლეთის თემა XVIII საუკუნის ფრანგულ ზღაპრებში

XVIII საუკუნის საფრანგეთში საკმაოდ იზრდება ინტერესი აღმოსავლეთისადმი. შორეული ქვეყნების შესახებ ცნობებს ფრანგი მწერლები უპირატესად მოგზაურთა აღწერების მეშვეობით იღებდნენ. იმ ხანად ძალზე დიდი წარმატება ხვდა წილად ანტუან გალანის მიერ ფრანგულ ენაზე თარგმნილ „1001 ღამის ზღაპარს“. ამას მოჰყვა სპარსული და თურქული ზღაპრების თარგმანი, შემდეგ კი აღმოსავლური ზღაპრების გადაკეთება და მიბაძვა.

აღმოსავლური ზღაპრების განსაკუთრებული წარმატება აიხსნება იმით, რომ იმ პერიოდში მიმდინარეობდა ბრძოლა კლასიციზმის ესთეტიკის წინააღმდეგ და იზრდებოდა ინტერესი ხალხური შემოქმედებისადმი; მკითხველებს ძალიან მოეწონათ შარლ პეროს მიერ გამოქვეყნებული ზღაპრები.

XVIII საუკუნის განმავლობაში საფრანგეთში შეიქმნა მთელი რიგი ზღაპარი აღმოსავლურ თემაზე, რომლებშიც ნაციონალური ლიტერატურული ტრადიციები გაერთიანებული იყო აღმოსავლურ ეგზოტიკასთან. მათი მოქმედება ვითარდება სხვადასხვა ქვეყანაში, მათ შორის საქართველოშიც, რომელსაც ავტორები წარმოადგენენ ასეთივე სათავგადასავლო-ზღაპრულ ასპექტში.

აღმოსავლეთის თემატიკა ფრანგ მწერალთა ნაწარმოებებში იძენს თავისებურ კოლორიტს.

ტომა-სიმონ გელეტი (1683-1766) თავის აღმოსავლურ თემაზე დაწერილ ზღაპართა კრებულებში ცდილობს შექმნას სათანადო ადგილობრივი კოლორიტი. ამისათვის იგი იყენებს იმ დროს არსებულ ზოგიერთ წყაროს და აკეთებს ტექსტში ისტორიულ და გეოგრაფიულ კომენტარებს, რომლებშიც ზუსტ მასალებთან

ერთად გვხვდება ბევრი შეცდომაც. სათავგადასავლო და ფანტასტიკურ ამბებთან ერთად, გელეტის მოთხრობებში იგრძნობა აგრეთვე დიდაქტიკური ტენდენციაც, რადგანაც ავტორის მიზანი არის „არა მარტო გაართოს, არამედ გააცნობიეროს მკითხველი“. გელეტის ზღაპრებში ნათელი და ბნელი ძალიან მკვეთრად არის ერთმანეთისაგან გამიჯნული და მწერალი მკაცრად იცავს თავისი დროის მორალურ კოდექსს. საქართველოსთან დაკავშირებული მასალები გვხვდება გელეტის კრებულებში „ჩინური ზღაპრები“ და „თათრული ზღაპრები“.

საქართველოს თემას თავის ზღაპრებში ეხება აგრეთვე ჯან კაზოტი (1719-1792). გელეტისაგან განსხვავებით, მას არა აქვს სურვილი მოგვაწოდოს ისტორიული თუ გეოგრაფიული ცნობები და ამის საშუალებით შექმნას ადგილობრივი კოლორიტის ილუზია. მის მოთხრობებში ასევე ნაკლებად არის დიდაქტიკური ტენდენციებიც. ზღაპრები აგებულია ფანტასტიკურ ამბებზე, მაგრამ ამ არაჩვეულებრივი მოვლენების აღწერისას იგრძნობა ავტორის ირონია და დაცინვა.

ინება მერაბიშვილი

„შიში შიძემს სიყვარულსა“ და XX საუკუნის ეპროპული აზროვნება

„ევროპის კულტურის წყაროები ევროპაში კი არ უნდა დაიძებნოს, არამედ აღმოსავლეთში, აღმოსავლეთის გავლენით დასავლეთზე და არა პირიქით... უნდა გათავდეს რუსთაველის კვლევის მხოლოდ ქართული კულტურის ფარგლებით შემოსაზღვრა, რადგან არსებითად რუსთაველი... საკაცობრიო კულტურის სფეროში გადადის;“ – ბრძანებდა შალვა ნუცუბიძე.

თუ პლატონმა სიბრძნის საწყისად „თავმაზია“, ანუ გაკვირვება გამოაცხადა, რუსთაველმა ასეთ საწყისად შიში აღიარა. „შიში შეიქმს სიყვარულსაო“ – ბრძანა მან და ღვთისმოსიშობა სიბრძნის მწვერვალზე აიყვანა.

მთის გაგიჟებულ რუებს,
ღვით, ძენძით და ქვიშით,
გრიგალი დააყრუებს

მაცხოვრისადმი შიშით, – ბრძანა გალაკტიონმა XX საუკუნეში და ამით რუსთაველის ფილოსოფიას ახალი სიცოცხლე შთაბერა, სიცოცხლე, რომელიც მის პირდაპირ მემკვიდრეობას ნიშნავდა.

არც რუსთველია მხოლოდ ქართულ ცოდნაზე აღმოცენებული პოეტი და არც გალაკტიონი, რომელშიც, აღმოჩნდება, რომ მთელი მსოფლიო კულტურაა გარდატეხილი.

ჩვენი მოხსენების მიზანია, გამოვაგლინოთ, თუ რამდენად არის XX საუკუნის ევროპული აზროვნება ამ დამოკიდებულების მიმდევარი.

ეთერ პირცხალია

ხელოვანის ბედისწერა უილიამ გოლდინგის რომანში „ქალაქის ადამიანები“

უილიამ გოლდინგის რომანი „ქალაქის ადამიანები“ (1984) ფილოსოფიური იგავია, რომელსაც ღრმა სიმბოლური დატვირთვა აქვს. ეს ნაწარმოები საგრძნობლად განსხვავდება გოლდინგის სხვა რომანებისაგან და როგორც ფორმის, ასევე შინაარსის თვალსაზრისით უფრო ტრადიციულია. რომანში დაცულია მოველენათა ქრონოლოგია, ნაკლებად არის გამოყენებული რეტროსპექციის ხერხი. თუმცა, „ქალაქის ადამიანები“ გაცილებით უფრო დატვირთულია სიმბოლურად, ვიდრე გოლდინგის რომელიმე სხვა ნაწარმოები.

ამ რომანის იგავური ბუნების გახსნას ის ართულებს, რომ გოლდინგის სხვა ნაწარმოებებისგან განსხვავებით, მასში სიმბოლო უფრო ღრმად არის დაფარული და ფორმით და შინაარსით უფრო მრავალწახნაგოვანია, ვიდრე, მაგალითად კუნძულის სიმბოლიკაა რომანში “ბუზების მეუფე”, გამოქვაბული – “მემკვიდრეებში” ან კლდე “ფინჩერ მარტინში”.

ისევე როგორც გოლდინგის ყველა სხვა რომანში, „ქალაქის ადამიანების“ სათაურიც სიმბოლურია: ქალაქის ადამიანებს წარმოადგენენ ცნობილი მწერალი ბერკლი და ახალგაზრდა ბიოგრაფი თაკერი, რომელთა ცხოვრების არსი ქალაქისაა და, შესაბამისად, მათი არსებობაც მოჩვენებითი და ილუზორულია. რომანი ქრონოლოგიურად ასახავს ბერკლის „კუნძულად ქცევისა“ თუ იზოლირების პროცესს. ბერკლი ცდილობს განაცალკევოს საკუთარი თავი წარსულისაგან და ნებისმიერი ურთიერთობისგან ადამიანებთან. მის „გარიყულ“ სტილს მკითხველისაგან გაუცხოების ეფექტიც კი აქვს. შიშით გამოწვეული იზოლირება აიძულებს ბერკლის ადამიანებში მხოლოდ საფრთხე დაინახოს. სწორედ ამიტომ გაურბის იგი ადამიანებს, საკუთარ თავს და

საკუთარ წარსულს. ბერკლი წარსულის დავიწყებას სასმელის დახმარებით ცდილობს. რომანის დასაწყისში ბერკლი წარმოდგენილია როგორც უკვე ჩამოყალიბებული ლოთი, რომელიც ნაბახუსევს დაეხეტება თავისი ცნობიერების „შავ ორმოში“. მისი მესხიერება დაემსგავსა ფილმის არეულ კადრებს, რომლის მთავარი არსი სიბნელეში გაუჩინარდა. ფაქტობრივად, დარჩა მხოლოდ იმ მოვლენათა მოგონება, რომელთა დავიწყებაც მას გამაღებით სწადია. მისი ცხოვრება ნამდვილ ჯოჯოხეთად იქცა.

ამ რომანით გოლდინგი გვიჩვენებს, რომ ჯოჯოხეთი და სამოთხე ჩვენ თვითონ შეგვიძლია შევქმნათ აქ ახლა ჩვენში. ცოდვილმა ბერკლიმ იტანჯა ჯოჯოხეთში დედამიწაზე, მაგრამ მიტევების სულმა მასაც დაანახა სამოთხის სილამაზე. მხოლოდ თავისი რომანის დაწერით აღიარა ბერკლიმ თავისი ცოდვები, თვალი გაუხსწორა წარსულს. ამაში მას რიქ თაკერი დაეხმარა. ახალგაზრდა ბიოგრაფი, რომელსაც ბერკლი აბუჩად იგდებს, მისი ბედისწერა გახდა. რიქის ბრმა ტყვიამ ბოლო მოუღო ბერკლის აგონიას და გვაუწყა, რომ ყველაფერი დასრულდა.

თამარ აშციაშვილი

იმპრესიონიზმი მარსელ პრუსტის რომანში „დაკარგული დროის ძიებაში“

1. თანამედროვე კულტურაში შეინიშნება ხელოვნების დარგთა შორის ურთიერთგავლენის გაძლიერება, რის შედეგად იზრდება ჰუმანიტარული მეცნიერებების ინტერდისციპლინარული ფუნქციონირების აუცილებლობა. XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან ფერწერაში, შემდგომ მუსიკასა და ლიტერატურაში იმპრესიონიზმი მკვიდრდება, როგორც სამყაროს ხედვის ახალი «მეთოდი», რომელმაც დიდი გავლენა მოახდინა მოდერნისტულ ხელოვნებაზე და, კერძოდ, ფრანგული მოდერნისტული რომანის ჩამოყალიბებასა და განვითარებაზე.

2. მარსელ პრუსტის რომანი “დაკარგული დროის ძიებაში” შეიძლება განვიხილოთ, როგორც იმპრესიონისტული პროზის თვალსაჩინო ნიმუში, სადაც თავს იჩენს ამ მიმდინარეობის სტილისტურ და ფილოსოფიურ-ესთეტიკურ თავისებურებათა მთელი წყება, მყარად დამკვიდრებული იმ დროის ფერწერასა და მუსიკაში.

3. პრუსტის მიდგომა სამყაროსა და მასში მყოფი შემოქმედის მიმართ ემსახურება არა მხოლოდ მწერლის ემოციურ-ესთეტიკური მისწრაფებების გამოხატვას, არამედ აგრძელებს იმპრესიონისტი მხატვრებისა და მუსიკოსების ძიებებს სამყაროს შემეცნების ახალი საშუალებებისა. ეყრდნობა რა სივრცისა და დროის ნოვატორულ კონცეფციას, პრუსტი აღწერს წარმავალ, წუთიერ სამყაროს და იყენებს ამისთვის ბგერით და ვიზუალურ საშუალებებს, როგორც მხატვარი – სინათლეს და კომპოზიციური – უღერადობას. ერთგვარი "პუნტილიზმი" და დისონანსური უღერადობა; განყენებული სტილი და სიუჟეტური ხაზის წაშლა, მსგავსად მუსიკაში - ტონალობის და ფერწერაში - პერსპექტივის გაქრობისა; ხშირი თემატური გადახვევები, სადაც რომანის სიუჟეტი და ფორმა, როგორც მელოდია და რიტმი მუსიკალურ ნაწარმოებში და თემა და კომპოზიცია ფერწერულ ტილოზე უშუალოდ ექვემდებარება გრძნობებს - წამიერ შემეცნებას და ათავისუფლებს ხელოვნებას დოკუმენტისგან, სტატიკური მდგომარეობისგან და გამოჰყავს იგი თავისუფალი ფორმებისა და ასოციაციების სამყაროში.

4. იმპრესიონიზმის მიმდევარი, მარსელ პრუსტი ვახდა თავისუფალ ძიებათა გამტარებელი, რომელიც არასოდეს ემოჩილებოდა « ფორმულებს », რადგან თვითონ ცნება "იმპრესიონიზმი" – "შთაბეჭდილება" არის მხოლოდ ის ამოსავალი წერტილი, საიდანაც იწყება ახალი «ინდივიდუალისტური» გამომსახველობითი საშუალებების ძიება, იქმნება ის ნიადაგი, რომელზედაც იშლება მოდერნიზმის სრულიად განსხვავებული სახეები ფერწერაში, მუსიკაში, ლიტერატურაში და ხელოვნების სხვა დარგებში.

მარიამ ბარამიძე

დიალოგური ისტორიზმი გეორგ თრაკლის პოეზიაში

გეორგ თრაკლის პოეტური აზროვნების კოსმიურობას ერწყმის მისი ისტორიულობაც, არა მარტო სამყაროს ხედვის ვერტიკალურ-დროით ასპექტში, არამედ იმ ისტორიული გზის გათავისებით, რომელიც გაიარა კაცობრიობამ სამყაროს საზრისის წვდომის პროცესში. „დიალოგიურობას“ შეიძლება ვუწოდოთ გ. თრაკლის პოეტური გზის მოტივი და შეცდომა იქნებოდა გვესაუბრა გავლენაზე სხვა შემოქმედთა მხრიდან. ერთადერთი სიტყვა-კატეგორია, რომელიც ამ შემთხვევაში მართებული იქნებოდა, არის დიალოგი. „დიალოგიურობა“ უნდა გავიგოთ როგორც ქვეტექსტურად მომქმედი მოტივი, ხოლო

„დიალოგი“ ქვეტექსტური მოტივის ტექსტურად რეალიზებული ასპექტი. „დიალოგიურობა“ როგორც მოტივი, თრაკლის პოეზიაში რეალიზდება კონცენტრული წრეების სახით. ყველაზე ვიწრო წრეში ხედება „დიალოგი“ იმ შემომქმედთან, ვინც თითქმის თრაკლის თანამედროვე იყო, პირველ რიგში ბოდლერთან და დოსტოევსკისთან. ორივე შემომქმედთან მას აერთიანებს თანამედროვე სინამდვილის კრიზისული აღქმის განსაკუთრებული სიმძაფრე. მაგრამ თრაკლის კავშირი ფრანგ პოეტთან და რუს რომანისტთან არაერთგვაროვანია: თუ თავისი პოეტური გზის დასაწყისში თრაკლს ბოდლერთან აკავშირებს თანამედროვე სამყაროს დაცემულ-ხრწნადი რეალობის ხედვა, შემდეგ იგი ამ რეალობას გაიაზრებს როგორც კატასტროფას, მაგრამ ამავე დროს მის პოეტურ აზროვნებაში ისახება დაღუპვისადმი დაპირისპირებული ტენდენცია, რომელსაც შეიძლება ხსნის ძიების მოტივი ვუწოდოთ.

სწორედ რეალობის კატასტროფული აღქმისა და მისი შესაძლო ხსნის სულ უფრო გამოკვეთილი განჭვრეტა და მათი ერთმანეთთან შერწყმა უნდა ჩაითვალოს იმ თემატუკურ-მოტივურ კომპლექსად, რომელიც თრაკლს აკავშირებს დოსტოევსკისთან.

შემდეგ ფართოვდება წრეთა არეალი და ამ არეალში „ვხვდებით“ ჰილდერნლინსა და ნოვალისს. მომდევნო წრეში დიალოგის მონაწილედ გვევლინება ეპოქები, მათი მსოფლმხედველური არსით – შუა საუკუნეები, ბიბლიური ეპოქა და ანტიკურობა.

გ. თრაკლისთვის მთავარი იყო დიალოგიური მიმართება ქრისტიანულ წარსულთან და სწორედ ამ დიალოგს ემსახურება მთელი თრაკლისეული სიმბოლიკა და მოტივთა სისტემა, ანუ ქრისტიანობასთან დიალოგი ცენტრალურია თრაკლის დიალოგიურ სამყაროში.

სიბილა გელაძე

პოეტური ტექსტის თავისებურება

1. პოეტური ენა ენობრივი საშუალებების თავისებური გამოყენებით გამოირჩევა.

2. პოეტური ტექსტი აზრებსა და საგნებს არაპირდაპირად გამოხატავს. თვით ბუნებრივი აღწერაც კი არ ნიშნავს ფაქტის შესახებ მარტივ თხრობას, პირიქით, ის მოიცავს ესთეტიურ მიზანს აფექტური კონოტაციებით.

3. პოეზიაში ვერბალური თანმიმდევრობა არ ქმნის პროგრესულად განვითარებად აზრს; პირველი წაკითხვისას

ვერბალური თანმიმდევრობა მოქმედებს, როგორც მიმეზისი, ამ დროს ხდება ინფორმაციის სხვადასხვა ელემენტის დაგროვება. ამას მოჰყვება სემიოზისი. (რიფატერი, in: Littérature et réalité, L'illusion référentielle, P, 1982 გვ.118) ანუ, მკითხველი რეფერენციას ეძებს პოეტური ტექსტის ჩარჩოში და არა მის მიღმა. რადგან, პოეტურ ტექსტში სიტყვის ინდივიდუალური მნიშვნელობა წაშლილია, იგი პოეტური ტექსტიდან გამომდინარე იძენს მნიშვნელობას.

4. პოეტური ტექსტის პირველი წაკითხვისას თვალში გვხვდება, რიფატერის ტერმინით თუ ვიტყვი, “აგრამატიკულობა”. ასე მაგალითად, დაბალი ზეცა, რომელიც ახურავს შეწუხებულ სულს, ღამეზე შავი დღე, ღამურის მსგავსი იმედი, გისოსებით წვიმის ნაკადები, ობობა, რომელიც ადამიანების ტვინში ქსელს აბამს, კატაფალკა, რომელიც სერავს ადამიანის სულს, ხოლო შავი ალამი ამშვენებს ადამიანის კეფას. ჩვეულებრივ ენობრივ სიტუაციაში მსგავსი სიტყვათშეხამებები წარმოუდგენელია. მაგალითად, არავინ იტყვის “წვიმის გისოსები გვაწვიმსო, ანდა, სულზე ზეცა მახურავსო, ან კიდევ, იმედი-იგივე ღამურააო, ან კატაფალკა სულში დამიდისო“, და ა. შ. რასაც ვერ ვიტყვით პოეტურ ტექსტზე. ამ შემთხვევაში რეფერენცია, ანუ სიტყვის, ან ფრაზის მნიშვნელობა ყალიბდება პოეტური ტექსტის ფარგლებში და არა ექსტრალინგვისტურ სიტუაციაში. ასე გადადის მიმეზისი სემიოზისში.

5. მოკლედ, თუ რომან იაკობსონს დავესესხებით, სწორედ პოეტური ტექსტის ფარგლებში წარმოქმნილი რეფერენცია უწყობს ხელს **ვერბალური მესიჯის ხელოვნების ნიმუშად გარდაქმნას**. (Roman Jakobson, Essais de linguistique générale, P.1973, p.210) ანუ, ვერბალური მესიჯი იძენს ექსპრესიულ, ანუ პოეტურ ღირებულებას. ხოლო იქიდან გამომდინარე, რომ ლინგვისტიკა არის ენობრივი სტრუქტურების შემსწავლელი მეცნიერება, პოეტიკაც, ანუ პოეტური ტექსტებიც, რომლებიც იგივე ენობრივი სტრუქტურებით ოპერირებს, ლინგვისტიკის განუყოფელი ნაწილია.

6. პოეტური ტექსტის ერთ-ერთი დისტინქციური ნიშანი ისაა, რომ იგი იყენებს უჩვეულო შინაარსის მქონე ენობრივ სტრუქტურებს. მაგალითად, ბოდლერისათვის ქალი არის “შემოდგომის ღამაზი ცა, ნათელი და ვარდიფერი” (ბოდლერი, “საუბარი”)- “Vous êtes un beau ciel d’automne, clair et rose”, ვერლენისათვის კი “რჩეული პეიზაჟი”- “Votre âme est un paysage choisi (Verlaine “Clair de lune”).

6060 ძველიარამე

შერარ დე ნერვალის რომანის, „ორელი“, კომპოზიციის თავისებურება

1. შერარ დე ნერვალის (1808-1855) რომანი „ორელი“ მისი უკანასკნელი ნაწარმოებია, რომელიც ავტორის გარდაცვალების შემდეგ გამოიცა. მწერალმა მისი დამთავრება ვერ მოასწრო, რაც მხოლოდ ვარაუდს ბადებს ნერვალის ჩანაფიქრისა და ნაწარმოების შესაძლო აგებულების შესახებ.

2. რომანტიზმის ეპოქისათვის დამახასიათებელი ექსპერიმენტები, მხატვრული ნაწარმოების ფორმასთან მიმართებით, უცხო არ იყო ე. წ. „მცირე რომანტიკოსთა“ ჯგუფის წარმომადგენლისათვის. „ორელი“ იდეურ-თემატურად არის დაკავშირებული „ცეცხლის ქალიშვილებსა“ და „ქიმერებთან“. ამ ნაწარმოებების სიუჟეტების მსგავსება მკვლევართა ყურადღებას იპყრობს: „ორელი“ საინტერესო ხდება, არა მარტო როგორც დამოუკიდებელი ქმნილება, არამედ, როგორც ნერვალის მხატვრულ-სტილისტური ხერხის თავისებურების გამოვლინება: მწერლის ოცნება, შეექმნა ერთი დიადი ქმნილება, სწორედ ამ სამი ნაწარმოების ერთიან კონტექსტში გააზრებაში ჰპოვებს ასახვას.

3. ნაწარმოების კომპოზიციის საფუძველად ლაიტმოტივების გამოყენება დამახასიათებელია ნეორომანტიზმის, მითოლოგიური სიმბოლიზმისა და XX საუკუნის მითოლოგიური რომანისათვის. „ორელი“, ისევე, როგორც „ცეცხლის ქალიშვილები“ და „ქიმერები“, ორფოსის შესახებ მითის სიუჟეტური ინვარიანტია. სიუჟეტების მსგავსება შეიძლება ლაიმოტივის არსებობად მივიჩნიოთ ერთი ავტორის სამი ნაწარმოების ფარგლებში. სწორედ აქ ჩანს ნერვალის, როგორც მწერლისა და შემოქმედის, ნოვატორობა.

4. მითი ორფოსის შესახებ მთარული სიუჟეტის სახით ვლინდება რომანში – „ორელი“, და ამკვიდრებს მის ადვილს ლიტერატურის ისტორიაში, მსგავს სიუჟეტზე შექმნილ სხვა მწერლების ნაწარმოებების გვერდით.

5. „ორელი“ იქმნებოდა ნერვალის ცხოვრების ურთულესს პეროდში: დაავადებული მწერალი ფსიქიატრიულ საავადმყოფოში მკურნალობდა. რეალური და ირეალურის მონაცვლეობა, ერთი მხრივ, რომანტიზმის ესთეტიკის ერთგულებით აიხსნება. ამავე დროს, ნაწარმოებში ასახული მოვლენები და რომანის სტრუქტურა მწერლის ავადმყოფობის მიმდინარეობას ჰგავს. შესაბამისად, „ორელი“, ავტორის სულიერი და ფიზიკური ავადმყოფობის ამსახველ ჩანაწერებად შეიძლება მივიჩნიოთ.

6. უერარ დე ნერვალის რომანის – „ორელის“, კომპოზიციის თავისებურება გამოიხატება: 1) დაუშთავრებელი ნაწარმოების არქიტექტონიკაში 2) რომანის, როგორც პიროვნული მითის გააზრებაში 2) „ორელის“, ნოველების კრებულის – „ცეცხლის ქალიშვილებისა“ და ლექსების – „ქიმერების“, სიუჟეტების მსგავსებაში, რაც რომანს სიუჟეტური ინვარიანტის ფორმას სძენს 3) რეალურისა და ირეალურის მონაცვლეობაში, რაც ნაწარმოების სტრუქტურული თვისებურების და მისი მითოლოგიური კვლევის საწინდარი ხდება.

კონსტანტინე ბრეზაძე გოეთე და ქრისტიანული რელიგია

1. გოეთეს მიმართება ზოგადად რელიგიისადმი, და კონკრეტულად ქრისტიანობისადმი ურთულესი პრობლემატაგნია და ღრმა შესწავლას მოითხოვს. ხოლო თავის მხრივ ამ პრობლემის მეტნაკლებად მართებული გააზრება ქმნის საფუძველს გოეთეს მსოფლმხედველობისა და შემოქმედების მართებული შესწავლისა და რეცეფციისა.

2. დოგმატური ქრისტიანობის პოზიციებიდან გოეთეს ქრისტიანობისადმი დამოკიდებულებას იმთავითვე ნეგატიურად აფასებდნენ ლიტერატურულ და თეოლოგიურ წრეებში (იოჰან კასპარ ლაფატერი, ავგუსტ ვილჰელმ შლეგელი, ფრიდრიხ შლეგელი, ვოლფგანგ მენცელი, რომანო გუარდინი და სხვ.). ეს შეფასებანი ცალმხრივი და სწორხაზოვანია და საფუძველშივე მცდარი, რამდენადაც მათში საერთოდ არ არის გათვალისწინებული თავად გოეთეს პიროვნების სირთულე, მრავალპლანიანობა და ყოვლისმომცველობა, გოეთეს პიროვნების პოეტური არსი. ასევე, არ არის გათვალისწინებული თავად ის ეპოქა, ის ონტოლოგიური კონტექსტი (განმანათლებლობის ეპოქა ზოგადად), რომელშიც მოუწია ცხოვრება გოეთეს; არ არის გათვალისწინებული თავად გოეთეს სიცოცხლის ხანგრძლივობაც კი, რამდენადაც ისეთი გრძელი ცხოვრების მანძილზე, რომელიც გოეთემ განვლო, რელიგიური, და მათ შორის ქრისტიანული წარმოდგენები, არც თუ ისე სწორხაზოვნად და მარტივად იქმნებოდა და ყალიბდებოდა, და მით უმეტეს ისეთი რთული და ღრმა პიროვნების სულში, როგორიც გოეთეა. გოეთეს რელიგიური წარმოდგენების ჩამოყალიბება, შესაბამისად ქრისტიანობისადმი მისი მიმართება ხანგრძლივი და მრავალმხრივი პროცესია, გოეთეს რელიგიური შექმენება სხვადასხვა საფეხურს მოიცავს.

3. გოეთეს მიმართება ქრისტიანობისადმი ობიექტური რელიგიურობითაა განპირობებული, ანუ ცოდნაზე დაფუძნებული რელიგიურობით. ქრისტეს ფენომენი გოეთესათვის ობიექტურად არსებული სინამდვილისეული ფენომენია (ატრურჰჰ ნომენ), ანუ, პირველფენომენის თავისებური გამოვლენა.

4. შესაბამისად, ქრისტეში გოეთე ხედავს არა ღვთის ძეს, ღმერთს, მაცხოვარს, არამედ მას განიხილავს ისეთივე დიდ პიროვნებად, როგორებიც იყვნენ სოკრატე, მოსე. ანუ, გოეთე ქრისტეს უპირველესყოფლისა განიხილავს როგორც კაცობრიობის სულიერ აღმზრდელს, უმაღლესი საღვთო ზნეობის გამოცხადებას. შესაბამისად, ქრისტეს პიროვნებას გოეთესათვის არა მისტიკური, არამედ ეთიკურ-მორალური დატვირთვა აქვს.

5. გოეთეს ქრისტიანობა არაეკლესიური, არაკონფესიური და ადოგმატურია, მიუხედავად იმისა, რომ იგი მთელი ცხოვრების მანძილზე ფორმალურად ლუთერანულ-პროტესტანტული ეკლესიის წევრი იყო. შეიძლება ითქვას, რომ გოეთე საბოლოო ჯამში თავისუფალი ქრისტიანია და მისი ქრისტესადმი მიმართება პიროვნულ-ინდივიდუალურია. მისთვის პირველქრისტიანთა მიერ დაფუძნებულ პირველქრისტიანობასა აქვს ჭეშმარიტი ღირებულება, რომელიც წმინდა სახარებებშია ასახული, და არა ეკლესიის მიერ გაშუქებულ და ინტერპრეტირებულ დოგმატურ ქრისტიანობას. თავისი პირველფენომენის თეორიდან გამომდინარე გოეთე ქრისტიანობასთან მიმართებაში სწორედ წმინდა რელიგიურობის, ანუ რელიგიურობის ონტოლოგიური იმპლიციტურობის თვალსაზრისს ავითარებს.

6. თუმცა გოეთეს მიმართება ქრისტესადმი ისეთი ინტენსიურად სუბიექტივისტური და მისტიკური არაა, როგორც ეს ნოვალისტანაა, ვინაიდან ს. კირკეგორის მართებული შენიშვნით, ქრისტიანობისა და ქრისტეს მიმართ გოეთეს მაინც აკლდა “უშუალობის პათოსი”, ანუ სუბიექტური მისტიკა, ხოლო ფრ. ნიცშეს ენით რომ ვთქვა, ქრისტიანობისა და ქრისტეს მიმართ გოეთეს ახასიათებდა “დისტანციის პათოსი”, ანუ, ამ შემთხვევაში ობიექტური მჭვრეტელობა.

ლეონ ცაბარელი

პარატექსტის მხატვრული დანიშნულება არნო შმიდტის რომანში „სალამო ოქროს შარავანდედით“

სალამო ოქროს შარავანდედით გერმანელი მწერლის არნო შმიდტის უკანასკნელი დასრულებული ტიპოსკრიპტული რომანია (1975 წ.). პარატექსტში იკვეთება რომანის სტრუქტურული და ნარატიული თავისებურებები. მოიპოვება შემდეგი სახის პარატექსტები: სათაური (*Abend mit Goldrand*), ჟანრობრივი მითითება (“eine MärchenPosse” – “ზღაპრული ფარსი”), ქვესათაური (“55 Bilder aus der Lä/Endlichkeit für Gönner der Verschreibk/Kunst” – “55 სურათი სოფლური/სასრული ცხოვრებიდან ეტიმისტიკის კეთილისმყოფელთათვის”), ეპიგრაფი (სატიტულო გვერდზე, თითოეული დღის წინ და XVIII სცენის წინ), მოქმედ პირთა ნუსხა, შუალედური სათაურები და სარჩევი. აღნიშნული პარატექსტობრივი ელემენტები ასრულებს არა მხოლოდ ერთგვარი “ზღაპრების” ფუნქციას, რომელმაც მკითხველი მხატვრულ სამყაროში უნდა გადაიყვანოს და მისი მოლოდინის პორიზონტი ააგოს, არამედ ისინი აწვდის რეციპიენტს ინფორმაციას ტექსტის სტრუქტურის შესახებ. ნაშრომში თითოეულ მათგანს განვიხილავთ.

“სალამო ოქროს შარავანდედით” – როგორც ტოპოსი – რომანის დაწერამდე დიდი ხნით ადრე არსებობდა არნო შმიდტის ტექსტობრივ კოსმოსში. მისი გამოყენება სათაურად ახორციელებს ინტერტექსტობრივი კონტექსტის აქტუალიზებას. ესაა ტიპიური ციტატური სათაური (ჟენეტი 1989:91), რომელსაც თემატური, უფრო ზუსტად კი – მეტაფორული ფუნქცია აქვს: იგი მეტაფორულად მიანიშნებს ნაწარმოების ცენტრალურ თემაზე – სიბერე, ცხოვრების მწუხრი, კულტურის დაისი.

ჟანრობრივი მითითება – “ზღაპრული ფარსი” ფიქციონალობის მკაფიო სიგნალია. იგი მთელ ნაწარმოებს ფიქციონალურ დისკურსს მიაკუთვნებს და გამორიცხავს მის წაკითხვას ბიოგრაფიულ ჭრილში. ამასთან, აღნიშნული ჟანრობრივი მითითება გარკვეულ ცნობებს გვაწვდის რომანის ჟანრობრივი და დიეგეტიკური თავისებურებების შესახებ.

ქვესათაურში საცნაურდება რომანის ერთი დამატებითი თავისებურება, სახელდობრ – ავტორეფლექსიურობა. სხვა ქვესათაურების მსგავსად “55 სურათი სოფლური/სასრული ცხოვრებიდან ეტიმისტიკის კეთილისმყოფელთათვის” რემატულია, ანუ იგი უშუალოდ ტექსტს უკავშირდება (და არა მის თემას ან შინაარსს), განსაზღვრავს მის არქიტექტონიკას (“55 სურათი”), გამოყოფს სასურველ რეციპიენტს (“ეტიმისტიკის

კეთილისმყოფელთათვის”) და ახორციელებს პოეტოლოგიური პრინციპის თემატიზებას (“ეტიმოლოგია”).

საინტერესოა მოქმედ პირთა ნუსხაც. იგი მოიცავს ცნობებს მოქმედ პირთა ორივე ჯგუფის (სახლის მობინადრენი და მაწანწალები), მოქმედების ადგილისა და დროის შესახებ. მოცემულ პარატექსტში წარმოდგენილია არა მხოლოდ პერსონაჟების სახელები, არამედ მათი მეტსახელებიც, რომლებიც სიმბოლური დატვირთვის მატარებელია.

სარჩევი რომანის არქიტექტონიკასთან ერთად მოიცავს მინიშნებებს ნაწარმოების რეცეფციის შესახებ. ამგვარი მინიშნებებია, მაგალითად, “გაყოფილი გვერდი”, “სამსვეტიანი გვერდი”.

ამრიგად, რომანის პარატექსტების ესოდენ დიდი მრავალრიცხოვნება და მრავალფეროვნება აიხსნება ამ ახალი ტიპის ნაწარმოების რეცეფციის გამარტივებისა და შემსუბუქების სურვილით.

დალი შანჭიკიძე

მხატვრული თარგმანის ანალიზის პრინციპები. სტილის ეკვივალენტობის პრობლემა

მხატვრული თარგმანის ანალიზი სამ დონეს მოიცავს. ესენია: შინაარსის დონე, ანუ ტექსტის გაგების ხარისხი, ნორმატიული სტილისტიკის დონე, ანუ გამართული ენობრივი საფუძველი და სტილის დონე როგორც თარგმანის ეკვივალენტობის უმაღლესი გამოვლინება.

ჩამოთვლილთაგან პირველ ორ პირობას ქართული თარგმანის საკმაოდ დიდი ნაწილი აკმაყოფილებს. შესაბამისად თარგმანს ლიტერატურულ ფაქტად ვერც ვაღიარებთ, თუ პირველი და მეორე დონის არსებობა გარანტირებული არ არის. რაც შეეხება სტილს, მისი კვლევა ამ ორი დონის დადებითად შეფასების შემდეგ იწყება, სტილის კვლევაში კი გადაიწყვეტია დინამიკური ეკვივალენტობის პრინციპი – თარგმანი ისეთივე შთაბეჭდილებას ახდენდეს მკითხველზე, როგორსაც დედნის მკითხველზე ახდენდა. ამ შთაბეჭდილებას დედნის კოგნიტურ მხარესთან ერთად ემოციური და ესთეტიკური მხარის რეპროდუქციის ხარისხი განაპირობებს, რაც მთლიანად სტილის სფეროში თავსდება.

ქართულ თარგმნილ ლიტერატურაში დედნის სტილის რეპროდუქციას ხელს უშლის ერთგვარი მეტაენის არსებობა, რომელსაც პირობითად შეიძლება თარგმანის ენა ვუწოდოთ. იგი თავისი ხასიათით უნივერსალურია, აკმაყოფილებს ქართული ენის ნორმატიული სტილისტიკის ნორმებს, გაჯერებულია ენის

სხვადასხვა შრეებიდან მოპოვებული ერთეულებით, მათ შორის არქაიზმებით, იშვიათად ხმარებული, მარკირებული სიტყვებით, ზოგჯერ კი პირიქით, გრძნობების, განცდების ამსახველი ტრაფარეტული ლექსიკით, კლიშეების სიმრავლით, ქართულ რეალიზმზე დამყარებული ფრაზეოლოგიზმებით, დიალექტიზმებით და სხვა ისეთი ენობრივი ერთეულებით, რაც თარგმანის გაქართულების მიზეზი ხდება, მთლიანობაში კი ეს მეტაენა მაღალფარდოვანებისა და სიტყვაუხვობის ეფექტს ქმნის, ერთგვარი უნივერსალობის მიუხედავად მთარგმნელის ინდივიდუალურ სტილად ყალიბდება და საფუძველშივე გამოირიცხავს დედნის სტილის რეპროდუქციას. თავის მხრივ დედნის სტილის რეპროდუქციას რამდენიმე კომპონენტი განაპირობებს, რომლებიც პროფესიონალ მთარგმნელს ტექსტზე მუშაობის დაწყებამდე უნდა ჰქონდეს გაცნობიერებული.

ეს კომპონენტებია: 1. დედნის ავტორის პოზიცია ასახული მოვლენებისა და პერსონაჟებისადმი. ეს პოზიცია შეიძლება იყოს ნეიტრალური, ირონიული, ფილოსოფიური, ტრაგიკომიკური, კვაზისერიოზული და ა.შ. 2. ავტორის დამოკიდებულება სალიტერატურო ენასთან და მის მიღმა არსებულ შრეებთან, როგორცაა დიალექტი, ჟარგონი, სკაბრუზი, არგო; 3. ავტორ-მთხრობელისა და პერსონაჟების განსხვავებული ხმები; 4. სტილის აბსტრაქტიზებული ნიშნები: მაღალფარდოვანება და სისადავე, ლაკონიურობა და სიტყვაუხვობა, რიტმი და ინტონაცია; მუსიკალობა და პოლიფონიურობა; ხატოვნება და სიმშრალე. 5. მხატვრულობისა თუ განსჯის პრიმატი და ა.შ.

საილუსტრაციო მასალად წარმოდგენილი იქნება საკუთარი თარგმანები: მაქს ფრიშის "Homo Faber", ჰერმან ჰესეს „ტესინური შემოდგომის დღე“, ულრიხ პლენცდორფის „ახალგაზრდა ვ.-ს ახალი ვნებანი“ და გრ. რობაქიძის ესე „ადოლფ პიტლერი უცხოელი მწერლის თვალთ“, რომლებიც სტილის თვალსაზრისით დიამეტრალურად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან.

მანანა ბელაშვილი
სიმბოლოს უნძვტია კოლრიჯის „ბალაღში მოხუც
მეზღვაურზე“

კოლრიჯის „ბალადა მოხუც მეზღვაურზე“ (1798) იმ ნაწარმოებთა როცხეს განეკუთვნება, რომელიც თავისი თემატიკითა და გამომსახველობითი ფორმებით ორი საუკუნის შემდეგაც კრიტიკოსთა და მკვლევართა განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს.

კოლრიჯისათვის სამყარო ღმერთია ემანაციაა, ამიტომ ყოველი მოვლენის მიღმა სულიერი სამყარო ძევს, რომლის პოეტური გამოსახვა მხოლოდ სიმბოლოთა შესაძლებელი, რადგან სიმბოლო საშუალებას ძლევს პოეტს წარმოაჩინოს ხანიერში – მარადიული, კონკრეტულში – ზოგადი, ხილულში – დაფარული და სხვ. „ბალადაში მოხუც მეზღვაურზე“ კოლრიჯის სა ვარელი პოეტური ხატის უადრესად საინტერესო სიმბოლოურ დატვირთვისთან გავქვს საქმე.

ნაწარმოების ერთერთ ცენტრალურ სიმბოლოს ზღვით მეზავრობა წარმოადგენს. კოლრიჯის ლექსები, ჩანაწერები, პირადი წერილები ადასტურებენ, რომ ეს ხატი მისთვის მშვენიერებისა და ჭეშმარიტების ძიებასთან, სულიერ ხეტიანსა და ამ ძიებაში გამოვლილ შეჭირვებათა ხატად იქცა.

განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს მზისა და მთვარის სიმბოლიკა. ავტორის მითოპოეტიკაში მზე ღმერთის, უსაზღვრო საყვარულის ხილული ხატია, რომელიც სამის ერთობას მოიცავს: სითბოს, სინათლესა და წრიულ ფორმას. თუმცა თუ სიყვარულის, ანუ ღმერთის დაკარგვა ხდება, მისი ბუნება კეთილის ნაცვლად ბოროტად გამოვლინდება. სწორედ „სისხლიანი მზის“ ქვეშ იწყება მოხუცი მეზღვაურისა და მისი მეგობრების ტანჯვა.

კოლრიჯი მთელი სიცოცხლის მანძილზე ავროვებდა ცნობებს მთვარის ფაზებთან დაკავშირებულ საკულტო დღესასწაულებზე, იწერდა თავის დაკვირვებებს მთვარეზე და სხვ. მთვარე შმაგ ხილვათა, წარმოსახვის სტიმულატორია, ამიტომ სამყაროს დაფარული აზრის გამოვლენა სწორედ მისი სინათლის ქვეშ ხდება. ამასთანავე კოლრიჯის პოეტურ ხედვაში მთვარის ნამგალისუბური ფორმა და ნავი/კიდობანი ერთმანეთთან ასოცირდება, რაც მთვარისა და ზღვით ხეტიანის კავშირზე მიუთითებს, ორივე ერთად კი სულიერ ძიებას უკავშირდება.

ნაწარმოების ერთ-ერთ ცენტრალურ ეპიზოდს მოხუცი მეზღვაურის მიერ წყლის გველთა დალოცვაა, სადაც კოლრიჯის საყვარელი სამი ხატი იყრის თავს: მთვარე, წყალი და გველი. ნაწარმოებში ამ მოქმედებით მთავრდება ბოროტ ძალთა აღზევება, იწყება წვიმა, განბანვის, განახლების სიმბოლო, რომელიც მთვარის სინათლის ქვეშ მიმდინარეობს.

ნაწარმოების რთულ სამყაროში ზოგიერთ ხატთა სიმბოლოური მნიშვნელობის კვლევა არავითარ შემთხვევაში არ გულისხმობს მკაცრად განსაზღვრულ, ლოგიკურ ინტერპრეტირებას, რადგან ამა თუ იმ პოეტური სახის ერთნიშნა მანქნებელზე დაყვანას მექანიკურ შეკვეცამდე მიყვარო, რითაც პოეტური ხატის ღიაობა, სუგესტურობა იკარგება. ხოლო

კოლრიჯის ამ ნაწარმოებში სიმბოლოთა მრავალნიშნადობა მნიშვნელოვნად განსაზღვრავს ნაწარმოების მრავალპლანიანობას.

რუსულან ენუშიკე

**დისკურსის მარგალიზებული ლინგვისტური ერთეულები
მხატვრულ ტექსტში**

წარმოდგენილ ნაშრომში დისკურსის იმ განსაზღვრებას ვეყრდნობით, რომელიც დისკურსს განიხილავს, როგორც ტექსტის აქტუალიზაციის პროცესს, ანუ ტექსტის კონტექსტუალიზაციას. ეს პროცესი, ანუ დიალოგი ავტორსა და მკითხველს შორის რეალიზებულია, როგორც მკითხველის მიერ ავტორის გზავნილის რეკონსტრუქციის მცდელობა. ტექსტისა და დისკურსის ურთიერთმიმართების საკითხისადმი განსხვავებული მოსაზრებების მიუხედავად, მაინც შეიძლება გამოიყოს მნიშვნელობების ის სფერო, რომელიც თითოეულ მათგანს ახასიათებს: ის ფორმალური მნიშვნელობები, რომლებიც კოდირებულია

ტექსტის ენაში და ამასთანავე დამოუკიდებელია მწერლის თუ მკითხველის კონტექსტისაგან, სემანტიკის სფეროა, ხოლო დის-

კურსის ენა, რომელიც გამოიყენება შესაბამის კონტექსტში ტექსტის დეკოდირებისათვის, პრაგმატიკის სფეროა.

ტექსტის ლინგვისტიკის და ლინგვოსტილისტიკის მკვლევართა უმრავლესობას მიაჩნია, რომ დისკურსის, ისევე როგორც სხვა სუპერვერბალური კატეგორიების, ფორმალიზაცია შეუძლებელია, მაგრამ ვერბალურ დონეზე უნდა არსებობდეს ის ლინგვისტური სიგნალები, რომლებიც ხელს უწყობს დისკურსის რეალიზებას. დისკურსი ასოციაციური დონის ფენომენია, მაგრამ მის წარმოშობას რეპრეზენტულ ანუ ვერბალურ დონეზე რაღაც საფუძველი უნდა ჰქონდეს. ამ მოსაზრების გათვალისწინებით შესაძლოა ავტორთა დაყოფა რაოდენობრივი ან თვისებრივი მსაზღვრელების მიხედვით: ა) მწერლები ან "სიტყვაუხენი" არიან და მკითხველს ნაკლებად სჭირდება "სიღრმისეული წვდომანი" ტექსტის ადეკვატური გაგებისათვის (მაგ. დიკენსი; თუმცა დიკენსთან თვისებრივი მსაზღვრელების – მისი ბრწყინვალე

მეტაფორების დეკოდირებაა საჭირო); ან "სიტყვაძუნწნი" არიან, მათი ნათქვამი იმპლიკაციებითაა დატვირთული და შესაძლებლობას იძლევა ნაირგვარი ინტერპრეტაციებისათვის (ჰემინგუეი). რა თქმა უნდა, არსებობს ამ ნიშნით დაჯგუფებულ მწერალთა შორის "შუალედური" ავტორებიც (გოდსუორთი). ბ) დისკურსის მარეალიზებელი ვერბალური დონის ერთეულების "თვისებრივი" ნიშნით გამოყოფა უთუოდ სტილისტური შეფერილობის მქონე ენობრივ ელემენტებს ეხება. ამ მოსაზრების საილუსტრაციოდ ლ.პეინის წიგნში "The Lively Art of Writing" (1965) მოყვანილი მოსაზრება გამოდგება (თუმცა არაფერი აქვს საერთო დისკურსთან – ამას წიგნის გამოცემის წელიც ადასტურებს) – წერისას გამოიყენეთ "აუდიო-აქტიური" და "მაღალი ვოლტაჟის" მქონე ზმნები, რომლებიც "აღიზიანებენ" წარმოსახვას; რაც უფრო აქტიურია ზმნა, მით უფრო ცოცხალია სურათი, რომელსაც ის ქმნის. ლ.პეინი "აქტიურ" ზმნებს წერის ხელოვნებასთან დაკავშირებით განიხილავს, წარმოდგენილ ნაშრომში ისინი დისკურსის წარმომშობ ელემენტებათაა მიჩნეული. ლ.პეინს ავტორის სტილის გამომსახველობითი მხარე აინტერესებს, ამ ნაშრომში ისინი საპირისპირო მხარეს – მკითხველის დისკურსს უკავშირდება.

გაანალიზებულ მოთხრობებში (ქმენსფილდის "The Wind Blows", არნბენეტის "The Wind") აუდიო-აქტიური ზმნების გარდა ვიზუალურად-აქტიური და გრძობად-აქტიური ზმნებიც მრავლად გვხვდება – ყოველი მათგანი "მაღალი ვოლტაჟის" მქონე ზმნაა და ძალზე ექსპრესიულ სურათებს ქმნის, რაც სტიმულს იძლევა წარმოსახვის გააქტიურებისა და ამის საფუძველზე დისკურსის შექმნისათვის.

ციალა საპარული

სასვენი ნიშნების რეალიზაციის ზოგადი თავისებურებები 3. შუალედური ნაწარმოების – „შუქურისაკენ“ – მიხედვით

1. ვეულფის რომანი „შუქურისაკენ“ ავტორისეული იდუმალებით გაჟღერებული ნაწარმოებია. მწერლის ამ ქმნილებას სამართლიანად უწოდებენ ხოლმე „ნამდვილ შედეგს“, რამეთუ ნოვატორული ენობრივი საშუალებებით აღწერილი სინამდვილე ამართლებს მწერლის ინტენსიას, მთელი სიმართლით გადმოგვცეს გმირთა განცდები, რაც, თავისი მხრივ, დაკვირვებულ, ფილოლოგიურად განსწავლული მკითხველისაგან, ოსტატურად

რეალიზებული ემოციური მუხტის მთელი სიძლიერით აღსაქმელად, ფრთხილ დეკოდირების უნარს მოითხოვს;

2. რომანში რეალიზებული თხრობის მანერა მრავალი საინტერესო პარამეტრით ხასიათდება. ლექსიკის, გრამატიკული ფორმებისა და სასვენი ნიშნების რითმულ სურათთან დაქვემდებარება ვეუღლის მხატვრული სტილის გამსახვლველია; ასეთი დაქვემდებარების შედეგია ნაწარმოებში თეთრი ლექსის ტექნიკით შექმნილი მაღალმხატვრული პასაჟები;

3. სასვენი ნიშნების ვირტუოზული გამოყენება ვეუღლის ნაწარმოების „შუქურისაკენ“ ერთ-ერთი ძლიერი მახასიათებელია. მწერალი მეტად ორიგინალურად იყენებს წერტილ-მიმემს, ფრჩხილებს, კითხვით ნიშნებს და ა.შ. განსაკუთრებით საინტერესოა ის კონტექსტები, სადაც სასვენი ნიშნების დახმარებით ხდება გარკვეული მოდალობის რეალიზაცია;

4. მთელ რიგ შემთხვევებში სასვენი ნიშნები შეიძლება, ინფორმაციული ან ემოციური პაუზის გაკეთების აუცილებლობაზე მიუთითებდეს;

5. სასვენი ნიშნების არა მარტო გამოყენება, მათი უგულვებელყოფაც ვ. ვუღლის შემოქმედებითი ტექნიკის დამახასიათებელი პარამეტრია, რაც, უმეტესად, გამოყენებულია გარკვეული რითმის სარეალიზაციოდ, გმირის შინაგანი განცდების გადმოსაცემად და ა.შ.;

6. ნაწარმოებში პირდაპირი მეტყველების მიმანიშნებელი სასვენი ნიშნები უმეტესად უგულვებელყოფილია, რაც „ცნობიერების ნაკადის“ მიმართულების ტექსტისათვის უცხო არ არის. ეს აიხსნება იმით, რომ სასვენი ნიშნების ასეთი ნიველირება ტექსტს უფრო რითმულსა და მოქნილს ხდის;

7. ირიბი მეტყველებისათვის დამახასიათებელი სასვენი ნიშნების გამოყენების წესები უმეტესად დაცული არ არის და გადატანილ სტრუქტურებში შესაბამისი პირდაპირი მეტყველების რეალიზაცია დიდი ასოთია წარმოდგენილი. ჩვენი ვარაუდით, ამ გზით ავტორს სურს, რომ გმირის ტექსტი ირიბ მეტყველებაშიც გამოირჩეოდეს;

8. ჩამოთვლისას და მხატვრული გამოცდებისას მიმის ნაცვლად ავტორი ხშირად წერტილ-მიმემს ან ორწერტილს იყენებს, რაც გახანგრძლივებულ პაუზას გულისხმობს. ჩამონათვალის წერტილ-მიმემით წარმოდგენა გრადუალურ კულმინაციას უფრო ამწვავებს და, შესაბამისად, ემოციურად ტვირთავს. ასეთი სახით წარმოდგენილი კონტექსტი, უმეტესად, შემაჯამებელი დასკვნით (afterthought) სრულდება ხოლმე;

9. „ცნობიერების ნაკადის“ მიმართულებისათვის დამახასიათებელი პრინციპებით წარმოდგენილ პირდაპირ მეტყველებაში სასვენი ნიშნებიც ავტორის ინტენციას ექვემდებარება და ინფორმაციაც გარკვეულ შინაარსობრივ წიაღსვლას მოითხოვს;

10. ვ. ვულფის ნაწარმოებში „შუქურისაკენ“ „ცნობიერების ნაკადის“ მიმართულებისათვის დამახასიათებელი „გაშლილი ჩართული კონსტრუქციები“, რითმისა და პოლიფონიურობის შეგრძნების გაადვილების მიზნით, უმეტესად ფრჩხილებშია წარმოდგენილი.

ინოვაციური ღირებულება **შორისდებულის შრიტული სემანტიკის** **თვალსაზრისით**

როგორც ცნობილია, კოგნიტოლოგთა განსაკუთრებულ ინტერესს იწვევს ის ენობრივი ერთეულები, რომლებიც დისკურსში მეტაშეტყობინების როლს ასრულებენ და ფრეიმული ტიპის კოგნიტური სტრუქტურების აქტივაციას იწვევენ ინგლისურ, ქართულ და რუსულ ენათა მასალაზე ჩატარებულმა კვლევამ ცხადყო, რომ აღნიშნულ ენობრივ ერთეულთა რიცხვს შეიძლება შორისდებული მივაკუთვნოთ.

კომუნიკაციისას, დისკურსში საკვანძო მნიშვნელობის მქონე რელევანტურობის პრეზუმფციის მატარებელი შორისდებული ასრულებს ოსტენსური სტიმულის როლს – იგი იპყრობს ადრესატის ყურადღებას, მიმართავს მას რელევანტურ ინფორმაციაზე, ასრულებს დისკურსში მეგზურის როლს, რაც ადრესატს ადრესანტის ინტენციის ამოცნობაში ეხმარება. ამასთან ერთად, შორისდებული ახდენს ადრესატის აზროვნების სტიმულირებას და გარკვეული ტიპის ფრეიმის ან ფრეიმების ერთობლიობის აქტივაციას. ინდივიდი შეტყობინების აღქმისას აგებს მენტალურ სივრცეს, რომლის ფარგლებში (ჩარჩოში) იგი ახდენს ტექსტით ოპერირებას. აქტივირებული ფრეიმი / ფრეიმები ქმნის შეტყობინების ინტერპრეტაციისათვის ინფერენციულ საფუძველს.

მანანა რუსიშვილი
კომუნიკაციის სოციალურ-პოზიტიური მოდელი და
ლინგვისტური თავაზიანობა

თანამედროვე ენათმეცნიერება დღეს წარმოუდგენელი პრაგმატიკის თეორიის გარეშე, რომელიც ლინგვისტიკის დამოუკიდებელ დარგად რამდენიმე ათეული წლის წინ ჩამოყალიბდა. პირველ ეტაპზე მისი საკვლევი საკითხების დიდი ნაწილი შეადგინა იმ შეკითხვებმა, რომლებსაც პასუხი ვერ დაეძებნა მაშინდელ ლინგვისტიკაში. სწორედ ამიტომ უწოდებდნენ პრაგმატიკას “ლინგვისტიკის სანაგვეს”. ამითვე აიხსნება ამ თეორიისათვის მნიშვნელოვანი საკითხების გარკვეული ეკლექტურობა და სიჭრელე.

მიუხედავად ზემოთქმულისა, შესაძლებლად გვეჩვენება ხსენებულ პრობლემათა ორ ძირითად ჯგუფში მოქცევა: პირველ ჯგუფში გაერთიანდება პრაგმატიკის თეორიისათვის რელევანტური სოციალური, ეთნიკური და კულტუროლოგიური საკითხები (ლინგვისტური თავაზიანობის თეორია, დისკურსის ანალიზი, კონვერსაციის ანალიზი), ხოლო მეორე ჯგუფში - კოგნიტური ხასიათის პრობლემატიკა (ინფერენციული პროცესები, რელევანტურობის თეორიის პრობლემატიკა, გამონათქვამის კოდირებისა და დეკოდირების რელევანტურობის კვლევა და ა. შ)

მოხსენების მიზანია ა) პრაგმატიკის თეორიაში არსებულ ამ ორ ძირითად ჯგუფს შორის ხიდის გადება, მათი “შერიგება” და როგორც სოციალური, ისე კოგნიტური მომენტის შემცველი ინტეგრირებული მოდელის აგება; ბ) ამ მოდელში ლინგვისტური თავაზიანობის თეორიისათვის ადგილის მიჩენა.

ნათია ნემსაძე

ბრამატიკალიზაციის მემანიჰმის დაღბენის მცდელობა

კონკრეტული კატეგორიების გრამატიკალიზაციის კვლევისას დადგინდა ის ორი ძირითადი ფაქტორი, რომელიც ამ პროცესს განაპირობებს: ეს არის კოგნიტიური და კომუნიკაციური ფაქტორები. ცნობილია, რომ მოსაუბრეები თავისი აზრის გამოსახატავად საკუთარი კოგნიტიური სტრუქტურების ამსახველ ლინგვისტურ სტრუქტურებს ქმნიან. მაგრამ თუკი საუბრისას ასეთი სტრუქტურები ხშირად გამოიყენება, ისინი რუტინულ და ავტომატურ ხასიათს იძენენ. მაგრამ სხვადასხვა ენებში სხვადასხვა კატეგორიები გრამატიკალიზდება, რადგანაც ადამიანებს განსხვავებული კოგნიტიური სტრუქტურები და

საკომუნიკაციო მიზნები აქვთ. გრამატიკალიზაციის პროცესის გააზრებისას გამოყოფენ არა მხოლოდ იმ კატეგორიებს, რომლებიც გრამატიკალიზაციისაკენ მიისწრაფვიან ხოლმე ენებში, არამედ იმ მიზეზებსაც, თუ რატომ არ ხდება ამ კატეგორიების გრამატიკალიზაცია ყველა ენაში. მიიჩნევენ, რომ გრამატიკალიზაციას განაპირობებს გარკვეული კოგნიტიური კატეგორიების მიერ შექმნილი წინასწარი განწყობები. მიჩნეულია, რომ კატეგორიების გრამატიკალიზაციის მიზეზები შეიძლება იყოს: ა) შემთხვევითობა, ბ) კულტურული საფუძვლები, გ) რაიმე კატეგორიის გრამატიკალიზაციის ენის აწ არსებულ გრამატიკულ სტრუქტურაზე დამოკიდებულება. ახალი გრამატიკული კატეგორიების წარმოქმნა მოტივირებულია თანამედროვე გრამატიკული სისტემით ან ეს უკანასკნელი ხელს უშლის მათ წარმოქმნას.

ბევრი გამოკვლევა მიეძღვნა სინტაქსური ცვლილებების ბუნებას, სადაც აღნიშნულია, რომ ეს ცვლილებები თანდათანობით ხორციელდება: ეს შეიძლება იყოს სიტყვათა წყობის ცვლილებები, წინადადების ახალი სინტაქსური სტრუქტურის წარმოქმნა, გრამატიკული მარკერების გამოჩენა და ა.შ. ბევრ მკვლევარს უფრო ცვლილების პროცესი აინტერესებს, ვიდრე ერთი ფორმისა თუ ფუნქციის მეორეში ტრანსფორმაციის შედეგი (ტიმბერლეიკი, ჰოპერი და მარტინი). ენობრივი ცვლილებების კვლევისას მეც აქცენტს უფრო თვით პროცესის შესწავლაზე გავაკეთებდი.

ცნობილია, რომ დროთა განმავლობაში ერთი სტრუქტურა მთლიანად იცვლება მეორე სტრუქტურით, მაგრამ ეს არასდროს ხდება ერთბაშად: გარკვეული პერიოდის დროს ორივე სტრუქტურა ერთდროულად ფუნქციონირებს ენაში და მათ თანასწორი უფლებებიც კი აქვთ. ხანდახან ეს ორი სტრუქტურა თავისუფლად ცვლის ერთმანეთს ენის მატარებელთა მთელ გარემოცვაში, ხანდახან კი, მხოლოდ გარკვეულ გარემოში ხდება შესაძლებელი მათი ჩანაცვლება. ენობრივი ცვლილებების გრადუალურობა ვარიაციულობითაც ხასიათდება.

ენის სისტემაში კანონზომიერი და შემთხვევითი მოვლენებისა და ენის ცვალებადობის კვლევისათვის გადამწყვეტ ფაქტორად მიმანია ნობელის პრემიის ლაურეატ ი. პრიგოჟინის თეორიისა და ე.წ. ბრიუსელის სკოლის პარადიგმის გამოყენება და მისადაგება. ცვალებადობის პრიგოჟინისეული თეორია შეიძლება საფუძვლად დაედოს ყველანაირი ცვლილების ფაქტს ენასა და მეტყველებაში და მოგვცეს ამ ცვლილების სქემა, რომელიც უკვე გამოყენებულია

სხვადასხვა მეცნიერებებში ცვლილებების კანონზომიერებების დასადგენად.

ბიორბი ყუშარაკი

ტექსტის ფონოლოგიური სემანტიკის საკითხისათვის

იმის აღიარება, რომ ტექსტი შეიძლება დაიშლოს შემადგენელ სემანტებად და მასში გამოიყოს ფონემის ფორმატის ერთეულში გაერთიანებული ჯგუფები, სხვა არაფერია თუ არა ზედაპირული ძიება. რეალურად ჟღერად ტექსტს მკაფიოდ გამოხატული კონტინუალური ხასიათი და ის ერთეულები აქვთ, რომლებიც შესაძლებელია ადვილად წარმოჩინდნენ დროით-სპექტრულ სურათში. მოცემულ ერთეულებს საერთოდ არ გააჩნიათ ენობრივი ღირებულება.

ჩვეულებრივ ვეერდნობით იმ მოსაზრებას და ტრადიციულ შეხედულებათა იმ გრძლივ ჯაჭვს, რომელთა საფუძველზეც აღიარებულია ენაში ფონემათა სისტემების არსებობა. ამ, ერთი შეხედვით, საკამათო საკითხის ამოსავალ წერტილად დისკრეტული ერთეულების (ფონემების) აღმოჩენის რთული პროცესი ითვლება. ეს უკანასკნელი ხომ ამა თუ იმ ფონემათა კონკრეტულ წარმომადგენლებად გვევლინებიან.

ეჭვგარეშეა, რომ სემანტიკის პრობლემა ლინგვისტურ (ენობრივ) და არა “ბუნებრივმეცნიერულ”, ანუ აკუსტიკურ ან, თუნდაც, ფიზიოლოგიურ ხასიათს ატარებს. აქედან გამომდინარე, უნდა აღინიშნოს, რომ ლინგვისტი წინაღინგვისტურ მასალას როდი ურთავს ლინგვისტურ (ენობრივ) კრიტერიუმებს. უფრო მეტიც, იგი მუშაობას ტექსტის ფონოლოგიური, ფონემური ჩაწერით იწყებს. სემანტიკისაკენ მიმართული ყველა მანიპულაცია სხვა არაფერია, თუ არა ტექსტის ფონოლოგიური დაყოფის დამატკიცებელი საბუთი. ფონემათა ფონოლოგიური რეალიზაცია დასტურდება ერთდროულად ტექსტის ფონემურ ინტერპრეტაციასთან ერთად ან მის შემდეგ.

ჩვენი აზრით, ფონოლოგიურმა სემანტიკამ თავად უნდა მოგვცეს მინიმალური ფონოლოგიური სემანტები, ამიტომ სხვა დამატებითი გამოყენება სავსებით ზედმეტია. ძირითადი კრიტერიუმი ამ პროცესში განსაზღვრული სემანტის მორფოლოგიური დაყოფადობის უნარის გარკვევაა. ეს უკანასკნელი კი თავს იჩენს როგორც მორფემული საზღვრის გავლისას, ისე მორფოლოგიზირებულ ჩანაცვლებებში, თუმცა უკანასკნელ შემთხვევაში კრიტერიუმი საჭიროებს უფრო დაწვრილებით ანალიზსა და მტკიცებულებას. ტექსტის

ფონოლოგიური სეგმენტაციის პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა მარცვალს ენიჭება. ფონოლოგიურ თეორიაში ეს უკანასკნელი ნაკლებადაა შესწავლილი, ვიდრე სეგმენტური ფონოლოგიის სხვა უფრო მყარი შემადგენელი ნაწილი. ზოგიერთ ნაშრომებში მარცვალი ან საერთოდ უარყოფილია ან ნაკლებად ფიგურირებს. ავტორთა გარკვეულ ნაწილს საეჭვოდაც კი მიიჩნია მარცვლის არსებობა სამეცნიერო აქტებში.

ასეა თუ ისე, საზოგადოდ მიჩნეული ფაქტია, რომ თანამდეროვე მეცნიერებაში ხესეგმენტურ ერთეულთა ფორმირება გარკვეული რაოდენობის სეგმენტურ ერთეულთა ჩამოყალიბება-განვითარების შემდგომ ხორციელდება. ისინი ამ უკანასკნელთა შინაგანი კომუნიკაციური შინაარსის ერთგვარ გამფორმებლად გვევლინებიან.

მარიამ მეტრეველი

ტიპური შეცდომები ინგლისური ენის შემსწავლელ ქართულ სტუდენტთა მიტყვევებაში

ინგლისურ ენაზე მეტყველებისას ქართველი სტუდენტისათვის ყველაზე ძნელად დასაძლევია ის ფონეტიკური მოვლენებია, რომლებიც, ერთი შეხედვით, იდენტური სჩანს, მაგრამ სინამდვილეში, მის მშობლიურ ენაში სრულიად განსხვავებულია.

ჩვენ შევეცადეთ, ყურადღება გაგვემახვილებინა ყველაზე ტიპურ შემთხვევებზე, რომელთაც სწავლის პროცესში განსაკუთრებული ყურადღება უნდა მიექცეს.

თანხმოვნებზე მუშაობისას უნდა გავითვალისწინოთ, რომ ორივე ენაში არსებული ბგერები t, d, n, s, z, l ინგლისურში ნუნისმიერია, ხოლო ქართულში კი დენტალური.

ქართული [რ] არის წინაენისმიერი, დორსალური, ალვეოლარული, ხოლო ინგლისური [r] კი წინაენისმიერი, კაკუმინალური, პოსტ-ალვეოლარული.

ქართულში სივრძე-სიმოკლის მიხედვით ხმოვანთა კლასიფიკაცია არ ხდება, მაშინ როცა ინგლისურში ხმოვნის დაგრძელებამ ან დამოკლებამ შესაძლებელია მნიშვნელობის შეცვლა გამოიწვიოს.

ღაბიალიზებული ხმოვნები [ო] და [უ] ინგლისურში მხოლოდ მომრგვალებულია, მაშინ როცა ქართულში წინ წამოშვებული ბგერით წარმოითქმის.

ინგლისური სონანტები [l], [m], [n] ინგლისურში მარცვლებს ქმნიან, თუ მათ წინ თანხმოვანი უძღვით, ხოლო ქართულში მათ მარცვლის შექმნის უნარი არ აქვთ.

გაბმულ მეტყველებაში, როცა ორი ინგლისური ხშული ერთად იყრის თავს, პირველს არტიკულაციის მხოლოდ ორი საფეხური (ხშვა და დაყოვნება) აქვს, ხოლო ქართულში ორივე ხშულს სამივე საფეხური აქვს.

როცა ინგლისურში ხშულს მოსდევს ნაზალური სონანტი, განხშვა ნაზალურია, ხოლო ქართულში კი – ორალური.

ინგლისურში გვაქვს პროგრესული, რეგრესული და ორმხრივი ასიმილაცია, ქართულში კი მხოლოდ რეგრესული, ამიტომ ქართველები ფრთხილად უნდა იყვნენ, რათა მშობლიური ენის ჩვევები ინგლისურში არ გადაიტანონ.

მახვილი ინგლისურში დინამურია, მნიშვნელობის განმასხვავებელი (ფონოლოგიური), ქართულში კი ფიქსირებულია და ფონეტიკური.

ძლიერი მახვილის გამო ინგლისურში უმახვილო მარცვლებში მყოფი ხმოვნები განიცდიან რედუქციას, მაშინ როცა ქართულში, სადაც მახვილი ძლიერი არაა, ხმოვნები უმახვილო პოზიციებში ინარჩუნებენ მათ თვისებებს.

ქართული და ინგლისური ენების ინტონაცია რადიკალურად განსხვავდება ერთმანეთისაგან:

ინგლისური ენის თხრობით წინადადებებში I უმახვილო მარცვალი წარმოითქმის ყველაზე მაღალი ტონით (ქართულში ყველაზე დაბალი ან საშუალო ტონით); მომდევნო მარცვლები თანდათანობით დაბლა ეშვება და, ჩვეულებრივ, ტონი ეცემა ბოლო მახვილიან მარცვალზე (ქართულში ტონი ეცემა ბოლო უმახვილო მარცვალზე)

ქართულს არ ახასიათებს ინგლისურისათვის ტიპური ტონის მკვეთრი ვარდნა წინადადების ბოლოს.

იხაკელა კეტრიაშვილი

დეიქსისის კატეგორიების რეალიზაცია ავტორისეულ წიგნსმლეზში

დეიქსისი პრაგმატიკის უმნიშვნელოვანესი ასპექტია, რომელიც ემსახურება ენასა და კონტექსტს შორის დამოკიდებულების ასახვას ენაში არსებული სტრუქტურების მეშვეობით. დეიქსისის თემა, ანუ ინდექსური გამოთქმები (indexical expressions/indexicals) განხილულია მთქმელის კონტექსტში: *დეიქსისის ცენტრად* მიჩნეულია მთქმელის ლოკაცია და ყოველგვარი ინდექსური გამოთქმა მასთან მიმართებაში დგინდება. განვასხვავებთ დეიქსური გამოთქმების ორგვარ გამოყენებას: **რეფერენციულს** და **ატრიბუტულს/განსაზღვრებითს**. რეფერენციული მნიშვნელობით მნიშვნელოვანია მთქმელის

ინტენცია და ადრესატის მიერ გამიზნული რეფერენტის წარმატებით მოთავსება, რაც შესაძლებლობას გვაძლევს დავადგინოთ მთქმელის რეფერენცია სემანტიკური (განსაზღვრებით) რეფერენციის საპირისპიროდ.

მოხსენებაში წარმოდგენილია დეიქსისის ტრადიციული კატეგორიების – **პირის, ადგილის/სივრცობრივი, დროის/ტემპორალური, ასევე, დისკურსის/ტექსტის** და **სოციალური დეიქსისის** კატეგორიების ანალიზი და მათი რეალიზაციის ლინგვისტური საშუალებები ავტორისეულ წიაღსვლებში ინგლისური რომანის მასალაზე.

- **პირის დეიქსისი** ეხება მონაწილის როლის გადმოცემას სამეტყველო ხდომილებაში. ყოველგვარი მითითება, ანუ ინდექსირება ხდება იმ პირის მიერ, ვისაც ეკუთვნის ეს გამონათქვამი. ავტორისეულ წიაღსვლებში ეს პირი ყოველთვის არის პირველი პირი – ავტორი, თუმცა პირის კატეგორია შეიძლება იყოს ან არ იყოს ვერბალურად გამოხატული.

- **ადგილის/სივრცობრივი დეიქსისი** ეხება სივრცობრივი ადგილმდებარეობის გამოხატვას სამეტყველო ხდომილებებში მონაწილეთა მდებარეობასთან მიმართებით. განვასხვავებთ **პროქსიმალურ/Proximal** (მთქმელთან ახლოს) და **დისტალურ/Distal** (არა-პროქსიმალურ/ადრესატთან ახლოს) კატეგორიებს, რომლებიც ძირითადად გამოხატულია ჩვენებით ნაცვალსახელებში და ადგილის დეიქსურ ზმნიზებებში.

- **დროის/ტემპორალური დეიქსისი** ეხება ტემპორალური მომენტებისა და მონაკვეთების გამოხატვას გამონათქვამის ზეპირად ან წერილობით გადმოცემის დროსთან მიმართებით. ამ უკანასკნელს ლევენსონი უწოდებს კოდირების დროს – Coding time- CT, რომელიც შეიძლება განსხვავდებოდეს მიღების დროისაგან – Receiving Time – RT. როდესაც RT იდენტურია CT – სი, ადგილი აქვს **დეიქსურ სინქრონულობას (deictic simultaneity)**.

- **დისკურსის/ტექსტის დეიქსისი** ეხება გამონათქვამში გამოყენებულ სიტყვებსა თუ გამოთქმებს, რომლებიც მიუთითებს დისკურსის იმ ნაწილს, რომელიც ამ გამონათქვამს შეიცავს (თვით გამონათქვამის ჩათვლით). ამასთან დაკავშირებით განვიხილავთ დისკურსის **თემატურ მარკირებას**, რომლის ძირითადი ფუნქციაც არის წინმსწრებ (წინარე) დისკურსში წამოჭრილი მარკირებული გამონათქვამის დაკავშირება რომელიმე განსაზღვრულ თემასთან.

- **სოციალური დეიქსისი** ეხება სოციალურ განსხვავებათა კოდირებას მონაწილეთა როლებთან მიმართებით, კერძოდ,

მთქმელსა და ადრესატს/ადრესატებსა ან მთქმელსა და რეფერენტს შორის სოციალურ ურთიერთობათა ასპექტში. სოციალური დეიქსისის გამომხატველია ნაცვალსახელთა მხოლობითი/მრავლობითი ფორმები, პატივისცემისა და მოწიწების გამომხატველი სიტყვები და გამოთქმები (honorifics), წოდებითი ფორმები (vocatives) და ენაში არსებული ტიტულებისა და მიმართვის სხვადასხვა ფორმა.

ი ა შ ხ ა კ ა კ ე

სიმულაქრა, ფანტაზმა, რეკლამა, მითი და ალამინთა საზოგადოება

1. სიმულაქრის და რეკლამის ზოგადი თეორიული დახასიათება არ ისახავს მიზნად კონკრეტული კლიპის ან კლიპთა სიმრავლის დახასიათებას და კლასიფიკაციას. ეს ძირითადად დასახელებულ საკითხთა ირგვლივ არსებულ შეხედულებათა ერთად თავმოყრა და წარმოდგენაა. ნებისმიერი დასახელებულ მოვლენათაგან უაღრესად მნიშვნელოვანია თანამედროვე საზოგადოებისათვის, თუნდაც იმ ძილ-ბურანიდან გამოსადვიებლად, რომელშიც დღეს რეკლამა და მის მიერ შექმნილი სამყარო ქმნის. ნებისმიერი პიროვნება, ქვეცნობიერად და გაცნობიერებულად, ამ სამყაროში მოქმედი ძალების მორჩილია და მათ მიერ იმართება. ამდენად, ქვემთომოყვანილი თეორიული მოსაზრებანი ეფექტურად შეიძლება იქნას გამოყენებული კონკრეტული რეკლამური მოვლენის გასაანალიზებლად. თანამედროვე რეკლამის ერთ-ერთი ტიპი – კლიპი – ისეთი აუდიოვიზუალური საშუალებაა, რომელშიც, როგორც ნარატიულ ინსტანციაში, ყველაფერი ემსახურება ამბის, თხრობის აგებას და ავტორის სიმბოლური (ვირტუალური) სამყაროს გახსნას.

1. კლიპი, როგორც ინტერტექსტუალობის და ფსიქოანალიზის ფენომენი. კლიპის ენობრივი რეალიზაცია.

2. სიმულაცია და სიმულაციონისტური მოძრაობა; ამ მოძრაობის პრინციპები და წარმომადგენლები. კლიპის ადგილი მასმედიაში, როგორც ლუჰანის ძირითადი პრინციპის „მედია-მესიჯია“ რეალიზაცია.

3. უან-ბოდრიიარი სიმულაციის მოვლენის ერთ-ერთი ძირითადი ინტერპრეტატორი. ობიექტთა დომინირება სუბიექტზე, ნიშანთა სიჭარბე, მნიშვნელობის და, შესაბამისად, რეალობის გაქრობა. თანამედროვე საზოგადოება, როგორც სიმულაქრთა და ფანტაზმთა (მოჩვენებათა) სამყარო; ბოდრიიარი – პოსტმოდერნის ერთ-ერთი ძირითადი სახე.

4. სიმულაციების ინტერპრეტაცია პლატონის, ეპიკურეს და დელეზის თვალსაზრისით. სიმულაცი და ფანტაზმა (მონვენება), როგორც საზოგადოების ძირითადი მახასიათებლები. მითი, და მარადიული დაბრუნების მითი სამულაციის წრებრუნვაში. სიმულაცი, როგორც მარადიული სიყალბის, უსასრულო სიყალბის პროდუქტი; ფანტაზმა – ამ პროდუქტის ეფექტი. რეკლამა – სიმულაციის ერთ-ერთი ყველაზე მძლავრი სახე, რომლის ძირითადი იმპულსია პიროვნებაზე ზემოქმედება, ხოლო მიზანი – გასაღება-მოხმარება. თანამედროვე ადამიანი სიმულაციების და ფანტაზმების არარეალურ, დემონურ სამყაროში ცხოვრობს.

თათვეზილი თეა

დროისული ანაქრონიზების როლი მხატვრულ ტექსტში

1. დროისული ანაქრონიზები დიდ როლს ასრულებენ ტექსტის დეკოდირებასა და ინტერპრეტაციაში. კერძოდ კენეტი განასხვავებს რეტროსფექციულ და პროსფექციულ ანაქრონიზებს, რომლებიც ფოკალიზაციისდა მიხედვით შეიძლება იყოს სუბიექტური ან ობიექტური. გარდა ინფორმატიულ და ექსპლიკაციურ ფუნქციებს მათ აქვთ აგრეთვე ინტერტექსტუალური და გენერაციული ფუნქციები. ამგვარად, სწორედ ამ ინტერტექსტუალური და გენერაციული ფუნქციებით ახდენენ დროისული ანაქრონიზები მხატვრული ტექსტის დეკოდირებას.

2. მხატვრული ტექსტის მრავალგანზომილებიან სტრუქტურაში პროლეფსისი და ანალეფსისი, რომელიც ასევე ცნობილია **flash-back**-ის სახელით, წარმოქმნის ისევე როგორც **mise en abyme**, მიკრო-ტექსტებს, მაგრამ, ამ უკანასკნელისაგან განსხვავებით, არ იმეორებს მთავარი ტექსტის სიუჟეტსა და თემატიკას, არამედ ქმნის ახალ მიკრო ტექსტებს, რაც თვით ტექსტში იწვევს ახალი ტექსტობრივი სამყაროს წარმოქმნას. ვინაიდან, დროის მანიპულირებით, პროლეფსისი და ანალეფსისი ამყარებენ კავშირს ამ ახალ მიკროტექსტებს შორის და შემდეგ მათი განლაგებით ქმნიან სუპერტექსტს, ანუ ჰიპერტექსტს.

3. კლოდ სიმონის რომანში „აკაცია“, რომელიც სტრუქტურითა და შინაარსით წარმოადგენს პოსტმოდერნისტულ რომანს, დროისული ანაქრონიზები ფუნქციონირებენ როგორც ნარატიული კოდი. ანალეფსისებითა და პროლეფსისით შექმნილი მიკრო და ქვემიკროტექსტების უწესრიგო განლაგებით აღწევს კლოდ სიმონი „აკაციაში“ რომანის ქაოსური სტრუქტურის სახის შექმნას.

მკითხველს ექმნება შთაბეჭდილება თითქოს მთელი რომანი ერთი გრძელი ფრაზაა.

4. ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი მომენტი რომანის ბოლო ეპიზოდი, როდესაც ნარატორის გონებაში ოპერირებს ოპერაციული დრო. მ. ტაბანნიკისა და გ. გიომის მიხედვით ოპერაციული დრო წარმოდგენილია, როგორც ვირტუალური ნიშნის ტრანსფორმაცია თანმიმდევრული განხორციელების პროცესში. ანაქრონიებისგან განსხვავებით, რომელიც ქმნის სტრუქტურის ექსპლიციტურ ზედაპირს, ოპერაციული დრო მიეკუთვნება სიღრმისეულ ტექსტურ სტრუქტურას. იგი უნივექტორულია, განსხვავებით პლურივექტორული თხრობის დროისაგან.

5. აკაციის ფოთლების ფორმა ნარატორში იწვევს კალმის ასოციაციას, რაც მას შთააგონებს წერას და რაც მას საბოლოოდ საშუალებას აძლევს იპოვოს თავისი არსებობის მიზანი და ცხოვრების ქაოსური მოძრაობა ჰარმონიულობით შეცვალოს. ეს დამოკიდებულება ერთდროულად მსგავსია და უპირისპირდება პრუსტის ხედვას. საქმე ეხება წერის საშუალებით იპოვო “დაკარგული დრო”, მაგრამ, პრუსტისგან განსხვავებით, კლოდ სიმონს არ სჯერა “დროის პოვნის” შესაძლებლობის. ის ეთანხმება ჰეგელის ფილოსოფიას, რომლის მიხედვითაც „ისტორიას აქვს დასასრული”, მეხსიერებას არ შეუძლია წარსულის აღდგენა.

ქეთევან გაბუნია

ენობრივი დაბეზარების სოციოლინგვისტური ფენომენი

1. დღევანდელი ფრანკოფონია, როგორც ენობრივი პოლიტიკის ერთ-ერთი (ეროვნული) სახე, გულისხმობს ფრანგული ენის პოზიციების გასამყარებლად მიმართულ ყველა სისტემური ხასიათის ღონისძიებას (შიგნით თუ გარეთ) და, შესაბამისად, წარმოადგენს ერთ-ერთ სოციოლინგვისტურ პრობლემას, რომლის გადაწყვეტას აქვს არა მხოლოდ თეორიულ-მეცნიერული, არამედ პრაქტიკულ-სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობაც.

2. ტერმინები „ენობრივი პოლიტიკა“, „ენობრივი დაგეგმარება“ და „ენობრივი მშენებლობა“ სხვადასხვა მოცულობის და შინაარსის ცნებებია. თუმცა, ზოგ შემთხვევაში, მათი მნიშვნელობა გაიგივებულია. ჩვენი აზრით, „ენობრივი პოლიტიკა“ ორივე ცნებას მოიცავს: დაგეგმარება არის გრძელვადიანი ენობრივი ღონისძიებების შესრულების გეგმა, ხოლო ენობრივი მშენებლობა – მის განსახორციელებლად ჩატარებული

პრაქტიკული მუშაობა. ენობრივი პოლიტიკა ზოგადი სახელმწიფო პოლიტიკის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია.

3. ენობრივი სიტუაცია არის სინქრონული და დიაქრონული ფენომენი. პირველი გულისხმობს კონკრეტულ სიტუაციასა (ენის მდგომარეობისაგან განსხვავებით) და ენათა ურთიერთობებს მოცემულ ლოკალურ სივრცეში, მეორე – ამ ლოკალური სიტუაციის სხვადასხვა ქრონოლოგიას. ენობრივი სიტუაცია დინამიკური ცნებაა, რომლის ჩამოყალიბებაზე მოქმედებს როგორც ობიექტური (სხვადასხვა ენის მატარებელთა რიცხვი, დამწერლობა (ძველი თუ ახალი), ისე სუბიექტური ფაქტორები; არსებული ენობრივი სიტუაციის შენარჩუნების ან შეცვლისათვის სახელმწიფოს სხვა რომელიმე სტრუქტურა შესაბამის ღონისძიებებს ატარებს.

4. ფრანკოფონიის ხარისხობრივი ქრონოლოგიური ცვლილება საბოლოო სახით ჩამოყალიბდა როგორც მსოფლიო მასშტაბის ერთ-ერთი ენობრივი პოლიტიკის მოდელი. აქ შეიძლება გამოიყოს რამდენიმე ეტაპი: ა) ბრძოლა ფრანგული ენის უფლებებისათვის (ლათინურთან მიმართებაში), ბ) ფრანგული კოლონიზაციის ენა, გ) ფრანგული – როგორც კულტურის, თავისუფლების სიმბოლო და მსოფლიო ელიტარული საზოგადოების ენა, დ) ფრანგული ენის პოზიციების დათმობა და შესაბამისი ენობრივი პოლიტიკის შემუშავება – განხორციელება მისი დღევანდელი პოზიციების შენარჩუნებისათვის.

ეთერ მელქაძე

ლოკალური ბრუნვა თანამედროვე ფრანგულ ენაში

1. „ლოკალური ფუნქცია“ ბრუნვის კატეგორიაა და გამოხატავს სივრცობრივ-დროისეულ მიმართებებს. ისინი ზმნის მოდიფიკატორებად იწოდებიან, რადგან ზმნის ჯგუფში შემაჯავალი დამატებების მსგავს მიმართებებს არ ამყარებენ მასთან.

2. წინადადების სიღრმის სტრუქტურა შედგება ზმნისა და ერთი ან მეტი სახელადი ჯგუფისაგან; თითოეული მათგანი დაკავშირებულია ზმნასთან ბრუნვის განსაზღვრული მიმართებებით – სიღრმული ბრუნვების უნივერსალური სისტემა სინტაქსური ბუნებისაა და არა მორფოლოგიური.

3. გენერაციული გრამატიკის მიხედვით ზედაპირულ სტრუქტურაში ბრუნვები შემოიყვანება სპეციალური წესებით და გამოხატავს სიღრმულ და ზედაპირულ მიმართებათა სხვადასხვა ტიპს. ამავე წესების გამოყენებით ვლინდება ის გრამატიკული მახასიათებლები, რომელთაც არ აქვთ „მორფემული“

რეალიზაცია, მაგრამ სინამდვილეში არსებობენ და გამოიხატებიან ბრუნვის მორფემისაგან სრულიად განსხვავებული სინტაქსური მიმართებებით.

4. ტერმინი „ბრუნვა“, ჩ. ფილმორის აზრით, სიღრმული სინტაქსურ-სემანტიკური მიმართებაა, ხოლო ტერმინი „ბრუნვის ფორმა“ – ბრუნვის მიმართების გამოხატვა კონკრეტულ ენაში; იგი ნებისმიერი ფორმით შეიძლება გამოიხატოს – აფიქსაციით, სუბლექტიურობით, ენკლიტიკური თუ პროკლიტიკური ნაწილაკების დამატებით, სიტყვათა რიგის შეზღუდვით.

5. ბრუნვის მორფემების როლი შეიძლება წინდებულებამაც შეასრულოს. „ლოკალური ფუნქციები“ შეიძლება გამოიხატოს ნულოვანი წინდებულებით, არსებითი სახელის მიერ არჩეული წინდებულებით; ზოგიერთი ზმნა სპეციფიურ წინდებულს თხოულობს. არსებითი სახელის წინდებულებიანი ხმარება აფართოებს ბრუნვის მნიშვნელობას. თუ წინდებული NP-ს აუცილებელი შემადგენელი ნაწილია, მაშინ ისინი წარმოადგენენ ერთი და იმავე სიღრმული ელემენტის, მაგალითად K (kasus-ბრუნვა) რეალიზაციას.

**მეექვსე კონფერენციაში
ინტერტექსტუალობა, როგორც ლინგვისტური კვლევის
ობიექტი**

1. ლინგვისტიკაში ინტერტექსტუალობის პრობლემატიკის შესწავლა უახლოეს წარსულს უკავშირდება, იმდენად რამდენადაც ინტერტექსტუალობის ფენომენი განიხილებოდა როგორც წმინდად ლიტერატურული კატეგორია. ამავე დროს, უდავოა ის მნიშვნელობა, რასაც უცხო ტექსტში ინტერტექსტის ჩართვის კონკრეტული ფორმები თუ სახეები იძენს.

2. ინტერტექსტუალობის ფენომენი თანდათან იქცევა ლინგვისტების, განსაკუთრებით კი ტექსტის ინტერპრეტაციაში მომუშავე მეცნიერების ყურადღებას. მათი შესწავლის მთავარ ამოცანას წარმოადგენდა, განეხილათ ინტერტექსტუალური ფენომენის არსი, გაეანალიზებინათ, თუ როგორ და რატომ გახდა ინტერტექსტუალობა ლინგვისტიკის კვლევის საგანი. ინტერტექსტუალობის ლინგვისტური ანალიზის დროს წინა პლანზე გამოდის ტექსტის კომუნიკაციური ასპექტი, ანუ პროდუცენტის და რეციპიენტის ურთიერთქმედება და მეტატექსტური კომპონენტების შეღწევა სხვა კომუნიკაციურ სივრცეში.

3. ინტერტექსტუალობის მრავალმხრივი კონცეფციის თანახმად ამ ტერმინს აქვს საკმაოდ გამჭვირვალე შინაგანი

ფორმა („ინტერ“-შორის). ინტერტექსტუალობის არსი მდგომარეობს იმაში, რომ შემოქმედებითი აქტები ხორციელდება იმ ენაზე, იმ მასალაზე, იმ ტრადიციის მიხედვით რომელთაგან ეს უკანასკნელი წარმოიქმნებიან და რომელთა განახლება მათ მთავარ მიზანს წარმოადგენს. თანამედროვე მეცნიერება აღნიშნული ინტერაქციის გამოსახატავად „ინტერტექსტუალობის“ ტერმინთან პარალელურად იყენებს ისეთ ტერმინებს, როგორებიცაა „გადაწერა-გადაამუშავება“, (*réécriture*) „პრეცედენტულობის თეორია“, „სხვისი სიტყვა“, „ზეტექსტობრივი კავშირები“, „ტექსტთა შორის კომუნიკაცია“ „რიზომა“ და ა.შ. რიზომატული ტექსტის ნიმუშია უ. ეკოს რომანი „ვარდის სახელი“

4. ინტერტექსტუალობის პრობლემატიკის ლინგვისტური კვლევის ჩარჩოებში მოქცევის პირველი მცდელობა, მეცნიერთა აზრით, ჟ. ჟენეტს ეკუთვნის. თავის ნაშრომში „პალიმსესტი“ იგი განიხილავს ინტერტექსტუალობას როგორც ერთ ტექსტში სხვა ერთი ან რამოდენიმე ტექსტის არსებობის ფაქტს, რომელიც ვლინდება ისეთი ფორმით, როგორიცაა ციტატა, ალუზია, პლაგიატი და ა.შ.

5. ლინგვისტურ კვლევებში ინტერტექსტუალობის მარკერად მიჩნეულია *ინტერტექსტუალობა*, როგორც ინტერტექსტუალური კავშირების რეალიზაციის ლინგვისტური საშუალება. ინტერტექსტი არის ტექსტის მრავალმხრივი ფსიქოლინგვისტური კატეგორია, რომელიც მიუთითებს სხვა ტექსტთან მიმართებას ლექსიკურ, სინტაქსურ თუ სტილისტურ დონეზე გამოხატული ენობრივი მარკერების – *ინტერტექსტუალობის* საშუალებით. ამგვარი კვლევა საშუალებას იძლევა უფრო ღრმად იქნეს გაანალიზებული ტექსტი, რადგან ხშირად ინტერტექსტუალური მინიშნებების გათვალისწინების გარეშე ტექსტის გაგება-ინტერპრეტაცია ძნელი, ზოგჯერ კი შეუძლებელი ხდება.

ციური ახვლედიანი

ძართული ფონოტაქტიკური აბერატისიზოლოგიის ასახვა „ვეფხისტყაოსნის“ შრანბულ თარგმანებში

1. თანამედროვე ლინგვისტიკამ წინა პლანზე წამოსწია არა ფორმის, არამედ ფუნქციის კვლევა. ეს ეხება ენის ფონოტაქტიკური სისტემის კომპონენტებსაც, მათ შორის თანხმოვან ფონემათა ჯგუფების შესწავლასაც მათი ფუნქციების კვლევის თვალსაზრისით. ფონემათა შეერთებები შეფერილნი არიან გარკვეული სემანტიკით, გამომსახველობით, ხატოვანებით და ამიტომაც აღიქმებიან როგორც მატარებელი ან გამაძლიერებელი სხვადასხვა გრძნობისა: სინაზის, შიშის,

სიხარულის, ყურადღების, მწუხარების, სიყვარულის, სიმსუბუქის, უხეშობის და სხვ. ეს ფუნქციები სრულდება ბგერათა ჯგუფების მიერ, რომლებიც სიტყვისა და გაბმული ტექსტის ფარგლებში წარმოგვიდგენენ ფონემებს; ამიტომაც ფუნქციონალური აღწერის (და არა სისტემურის) დროს საკვლევი ობიექტია ბგერათა ჯგუფები და არა ფონემათა ჯგუფები.

2. ფრანგულ ლინგვისტიკაში არსებობს ჩამონათვალი თანხმოვანთა ჯგუფებისა, რომლებიც გამოხატავენ სხვადასხვა შეგრძნებას და მათი ბგერათსიმბოლური მახასიათებლები თვალსაჩინოდ ვლინდება ტექსტში, განსაკუთრებით კი – პოეზიაში; ასეთებია: სინაზის, სიტოსის, სიყვარულის, ერთგულების გამომხატველი – bl, dr, rl, fl, pl, rf, rd, rp, tr, rs, rt; სიმკაცრის, ძალის, სირთულის ამსახველები – br, kr, ks, fr, gl, gr, str და ა.შ. პოეტურ ტექსტში ბგერათშეერთებები ასრულებენ ესთეტიკური ზემოქმედების ფუნქციას, ანუ ინფორმაციის მიმღებისათვის განსაზღვრული მდგომარეობის შექმნას. პოეტურ თარგმანებში, ორიგინალის შინაარსის ზუსტი ასახვისათვის, უდიდესი მნიშვნელობა აქვს გრძნობათა გამომხატველი იმ ბგერათსიმბოლიკის გამოყენებას, რომელიც სემანტიკურად აღეკვატურია ორიგინალის ბგერათსიმბოლიკისა.

3. „ვეფხისტყაოსნის“ სტრიქონები:

„ხამს მოყვარე მოყვრისათვის თავი ჭირსა არ დამრიდად,
გული მისცეს გულისათვის, სიყვარული გზად და ხიდად“

ს. წულადისეულ თარგმანში ასე ჟღერს:

„L'ami vrai, pour l'ami de cœur, doit ne pas craindre de souffrir,
Il doit donner cœur contre cœur, comme un pont son amour offrir“;

ე. ორბელიანისა და ს. იორდანიშვილის თარგმანში:

„Un ami ne doit éviter aucun danger pour son ami,
Il doit offrir cœur contre cœur, l'amour lui servira de pont“;

გ. ბუაჩიძისეულ თარგმანში:

„Un ami endure les maux, à l'appel de l'ami répond,
Il donne le cœur pour le cœur, l'amour sert de route et de pont“.

სიყვარულისა და ერთგულების სიმბოლიკური ასახვისათვის ს.წულადისე გამოყენებული აქვს vr, rl, cr, dr, fr, tr ბგერათშეერთებები; ე. ორბელიანსა და ს. იორდანიშვილს – rs, fr, tr, rl, rv; გ. ბუაჩიძეს კი – dr, rl, rp, rs. ფრანგული ბგერათსიმბოლიკის წესების მიხედვით, ს. წულადის თარგმანში ორი (rl, tr) ბგერათშეერთებაა სიყვარულისა და ერთგულების სიმბოლური ამსახველი, ე. ორბელიანისა და ს. იორდანიშვილის თარგმანშიც ასევე ორი (rs,

tr) ბგერათშეერთებაა, ხოლო გ. ბუაჩიძის თარგმანში ოთხივე ბგერათშეერთება (dr, rl, rp, rs) სემანტიკურად ადეკვატურია სიყვარულისა და ერთგულებისა.

ქალი ქეცბა-ხუნდაძე

ენა და ემოციები XXI საუკუნის ლინგვისტიკაში

ზოგიერთი გერმანელი ენათმეცნიერის აზრით, დღეს უკვე დადგა აზროვნების ძველი წესებისგან თავის დაღწევისა და ახალი გზების ძიების დრო კოგნიტიურ მეცნიერებებში. ამისათვის, მაგალითად, ა. დამაზიო (Damasio 1997), გ. როთი (Roth 2001) მ. შვარც-ფრიხელი (Schwarz-Friesel, 2007: XII) გეთავაზობენ ისეთი მნიშვნელოვანი ფაქტორების წინ წამოწევას, რომლებიც დიდი ხნის განმავლობაში მარგინალურ მოვლენად ითვლებოდა ლინგვისტიკაში: ეს არის ემოციები, რომლებიც ადამიანის კოგნიტიურ შესაძლებლობებსა და უნარებზე უპირველეს ყოვლისა, ენისა და ენის გამოყენებაზე უდიდეს ზეგავლენას ახდენენ.

ამ თვალსაზრისით, ინტერაქცია, რომელიც ენასა და ემოციონალურ ფაქტორებს შორის არსებობს თეორიული და პრაქტიკული ინტერესის ობიექტად შეიძლება იქცეს. ტექსტზე ორიენტირებულ ამგვარ ანალიზებს არა მხოლოდ ფილოლოგიური, არამედ საზოგადოებრივი მნიშვნელობის შექმნაც შეუძლიათ, რამდენადაც ემოციები ადამიანის ცხოვრების განმაპირობებელ ფენომენებად შეიძლება ჩაითვალოს, რომლებიც ცნობიერების მდგომარეობის, აზროვნებისა და ცხოვრებისეული ქმედებების პროცესებს არეკლავს. ენით გამოხატული შინაგანი, სუბიექტურად განცდილი გრძნობების, ემოციების ენობრივი რეპრეზენტაცია არის მათი თანამოსაუბრისთვის (რეციპიენტისთვის) შეტყობინების უმნიშვნელოვანესი გზა.

ენისა და ემოციების ურთიერთმიმართება განპირობებულია კოგნიტიური სისტემისა და გრძნობების კონცეპტუალური სფეროს, ამ ორი ფენომენის ურთიერთკავშირით. ენობრივი პროცესები, როგორც პროდუქცია ასევე მათი რეცეფცია ავლენს ემოციონალური კომპონენტების ზეგავლენას კოგნიტიურ პროცესებზე. ამდენად, ეს კომპონენტები არ უნდა განიხილებოდეს მხოლოდ როგორც პერფორმანსის (ერთ კონკრეტულ ენობრივ სიტუაციაში მოქმედი) ფაქტორები. ასევე აღარ შეიძლება ჩაითვალოს ერთადერთ მართებულ მიდგომად მხოლოდ სისტემაზე

ორიენტირებული ლინგვისტიკის აზროვნების ძველი პარადიგმა, რომლის მიხედვითაც ენა, როგორც ჩაკეტილი კოგნიტიური სისტემა, მიბმული უნდა იყოს ენობრივი მონაცემების დამუშავების ავტონომიურ პროცესებზე. კოგნიტიური პროცესებისა და ემოციების ინფორმაციების მენტალური გადამუშავებისას ინტერდისციპლინარული კვლევები ნევროლოგიის დარგში (Roth 2003, Isen 2004) განუყოფელ პროცესუალურ ერთიანობაზე მოწმობს.

ამგვარი კვლევები ძირითადად ეძღვნება ენობრივ ნიშანთა გამოყენებას აფექტის ტრანსფერისთვის ესთეტიკურ პრაქტიკებში, მათ შორის ფიქციონალურ ტექსტებში, რომლებშიც ხდება ესთეტიკური კომუნიკაციის ობიექტივაცია ე.წ. „აფექტების პოეტიკაში“ და ხელოვნებაზე ორიენტირებულ დისკურსებში (მაგ: მედიებში), კოგნიტიურ-ემოციური კომპეტენციებისა და მათი რღვევის, პერსონალური, სოციალური იდენტობისა და ემოციების კულტურული კოდირებების დადგენის მიზნით.

ნ ა ტ ა ჯ ა ნ ე ლ ი ძ ე

გომეთხ „არჩევითი ნათესაობა“ კონტრასტული ლინგვისტიკის და ტრანსლასტიკის ზრილში

1. კონტრასტული, ანუ კონფრონტაციულ / კონტაქტური ლინგვისტიკა მეცნიერების შედარებით ახალი განხრავა. ენათა შეპირისპირება ხდება არა მათი გენეტიკური პრობლემატიკის პოზიციიდან, არამედ იგი მიზნად ისახავს სტრუქტურულ-სემანტიკური, ასევე სემიოტიკურ-სიმბოლური პარადიგმების კონფერგენციის და დივერგენციის შემთხვევების დადგენას მონათესავე და არამონათესავე ენებში.

2. ამგვარი კვლევა განსაკუთრებით უცხო ენების შესწავლისას ხდება რელევანტური. კერძოდ, კონტრასტული ლინგვისტიკის გათვალისწინებით შესასწავლი ენის დედაენასთან შეპირისპირება ხელს უწყობს ინტერფერენტების (შეცდომების) წინასწარ განჭვრეტას და თავის არიდებას. როგორც საბაზისო ცოდნა კონტრასტული ლინგვისტიკა იმ შემთხვევაშია მნიშვნელოვანი, როდესაც ენის მატარებლები ენობრივი კონტაქტის საერთო პირობებს უნდა დაექვემდებარონ და ინტერფერენციის თუ ინტერფერენტების არსებობა ცალმხრივი ან ორმხრივი ზეგავლენის შედეგია.

3. თანამედროვე ფუნქციონალურ-პრაგმატული და გამოყენებითი მიზნების შესაბამისად აღმოცენდა ე.წ.

ტრანსლასტიკა (თარგმანის თეორია), რომელიც შეპირისპირებითი მეცნიერების ერთგვარ ზედნაშენს წარმოადგენს. მისი კვლევის ობიექტია მხატვრული თარგმანის პროდუქცია, მხატვრული ლიტერატურა კი, თავის მხრივ, ენის სტრატეგიული მოდელის სრულ რეალიზაციას და აქტუალიზაციას ახდენს. ამდენად, მისი კვლევა ინტერდისციპლინარული მეთოდოლოგიით მოიაზრება.

4. კონტაქტი ზოგადსაკაცობრიო ფასეულობათა სფეროში მხატვრული ლიტერატურის საშუალებით მიიღწევა და ზნეობრივ ფასეულობათა სისტემის კონსტანტულობა და ჰომოგენურობა, მხატვრული ლიტერატურით გაშუალებული, კაცობრიობას ერთი ნიშნით (ენით) აერთიანებს.

5. გოეთეს შემოქმედება ზოგადსაკაცობრიო სიმბოლოთა და ნიშანთა ერთობლიობის ნიმუშია.

6. მისი „არჩევითი ნათესაობა“ „გამოცანისებურ“ ქმნილებად ითვლება. შეპირისპირება ქართულ თარგმანთან, რომელიც ნ. ამაშუკელის მიერ არის შესრულებული, საშუალებას იძლევა სიმბოლური პარადიგმის თანხვედრის (კონვერგენციის) და განსხვავების (დივერგენციის) დადგენისა გერმანულ და ქართულ ენებში.

მართნა ანდრაჯაშვილი **მოსაუბრისა და მსმენლის ინტენციები და ბაზებისთან** **დაკავშირებული სირთულეები**

1. ნათქვამის გაგებასთან დაკავშირებული სირთულეები, როგორც კომუნიკაციის პროცესის თანმხლები მოვლენა, ტრადიციულად *ნორმის დარღვევა/ნორმიდან გადახრას* უკავშირდება და საკუთარი *გენეზისის* მიხედვით ან უშუალოდ ენობრივი ნორმისა და სამეტყველო ქმედების, ან ორგანულ-ანატომიური და ფსიქიკური პლანის დარღვევებად კვალიფიცირდება. წინამდებარე გამოკვლევაში სიმძიმის ცენტრი გადატანილია *გაგების ფენომენისა* და მისი *დარღვევის მექანიზმის ანალიზზე* ლინგვისტურ, სოციოლინგვისტურ და ფსიქოლინგვისტურ რაკურსში მოსაუბრისა სამეტყველო ინტენციისა და მსმენლის მოლოდინის ჰორიზონტის ურთიერთმიმართება-შეპირისპირების ფონზე.

2. ენობრივი გამონათქვამის/ტექსტის *გაგება* მიჩნეულია მრავალსაფეხუროვან აქტიურ კოგნიტიურ პროცესად, რომელიც იწყება *რეცეფციით* და მიღებული ინფორმაციის *სელექციისა* და საკუთარ გამოცდილებასთან მისი *შედარება-აკომოდაციის* გზით მიდის მოსაუბრის ზრახვის ამოცნობამდე, ანუ მისი *სამეტყველო ქმედების ინტერპრეტაციამდე*.

3. მოსაუბრის ზრახვის ინტერპრეტაცია უკავშირდება, ერთი მხრივ, *ინტერპერსონალურ აღქმას*, რომელიც გულისხმობს თანამოსაუბრის ხატისა და ამ უკანასკნელის თვალთ დახახული საკუთარი ხატის შეპირისპირებას ერთმანეთთან; მეორე მხრივ კი, მთხრობელის *ინტენციისა* და მსმენლის *მოლოდინის ჰორიზონტის* შეპირისპირებას, რასაც მათ შორის ჰიპოთეტურად დასაშვები მიმართებების *ურთიერთგანსხვავებულ კონსტელაციებამდე* მივყავართ.

4. განსხვავებული კონსტელაციები ხდება მთხრობელსა და მსმენელს შორის მეტწილად *დისპოზიციური*, შედარებით იშვიათად კი *პარიტეტული მიმართების* ჩამოყალიბების საფუძველი, რასაც შედეგად ახლავს არა მხოლოდ შესაბამისი გამონათქვამის/ტექსტის აღმოცენების, არამედ ასევე ერთი და იმავე ტექსტის *განსხვავებულად ინტერპრეტაციის* შესაძლებლობაც იდენტურ საკომუნიკაციო სიტუაციაში მყოფ პირთათვის.

5. ნათქვამის/ტექსტის ინტერპრეტაციის პროცესში იოლი წარმოსადგენია, რომ არა მხოლოდ ენობრივი ნორმიდან გადახრან სულაც ენობრივი ომონიმია შეიძლება გახდეს მიზეზი გამონათქვამის არასწორი გაგებისა, არამედ ასევე მსმენლის მოლოდინის ჰორიზონტიც, უპირველესად კი *ფონური ინფორმაცია* მის ფსიქიკაში დამკვიდრებული სააზროვნო სქემების სტაბილურობა-კონსერვატულობის გამო; მეორე მხრივ, გაგების პროცესის აქტიური ბუნება იმასაც არ გამორიცხავს, რომ მოსმენილმა ასიმილირება-ადაპტაციის გზით უზრუნველყოს მსმენლის სააზროვნო სქემების რესტრუქტურისაცა და რაღაც გარკვეულ დონემდე, ანუ ის გახდეს ინდივიდის ფონური ინფორმაციის ნაწილი და თავი იჩინოს სხვა დროს, რაღაც სხვა საკომუნიკაციო სიტუაციაში გაგებასთან დაკავშირებული ახალი ბარიერის გადალახვის პროცესში.

თქა შეტყუება

ნარატიული ტექსტების სემანტიკური ბაზისი

1. ტექსტების ნაირსახეობა მკვლევართა წინაშე ბუნებრივად აყენებს ტექსტების შედარების, მათ შორის იგივეობისა და განსხვავებულობის გამოვლენის პრობლემას. ენათმეცნიერები ცდილობენ განსაზღვრული ნიშნების მიხედვით ტექსტების გაერთიანებას ინტერნული და ექსტერნული მახასიათებლების გათვალისწინებით. ამასთან ყურადღება მახვილდება ისეთ კრიტერიუმებზე, როგორებიცაა ფუნქციონალურობა, სიტუაციურობა, თემატურობა და ფორმულირების ადეკვატურობა.

2. ნარატიული ტექსტები მიეკუთვნება კალოგენური ტექსტების ჯგუფს. ისინი ერთიანდებიან სემანტიკური ბაზისის მიხედვით და დისკურსის სხვადასხვა ტიპს ქმნიან. ნარატოლოგია შეისწავლის თხრობის სხვადასხვა ფორმებს, იქნება ეს ნოველა, მოთხრობა თუ რომანი. ნარატიული ტექსტები ენობრივ ნიშანთა თანამიმდევრობაა, რომლითაც ავტორი წარმოგვიდგენს შემთხვევების, ამბებისა და ისტორიების მონაცვლეობას დროის განსაზღვრულ პერსპექტივაში.

3. ტერმინებისადმი წაყენებული უპირველესი მოთხოვნაა ენობრივ ნიშანსა და ცნებას შორის სიმეტრიულობის დაცვა, რაც უნდა გამოიხატოს მიმართებაში – ერთი ცნება – ერთი ტერმინი. მაგრამ ამ მოთხოვნის დაცვა, ფაქტობრივად, შეუძლებელი ჩანს ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში. თავდაპირველად ჩნდება ახალი ცნება, ახალი ტერმინი. შემდგომ ხდება მისი გადატანა უკვე ახალი ნიუანსებით მეცნიერების ერთი დარგიდან მეორეში ან ერთი ტერმინოლოგიური ველიდან მეორეში. ენობრივი ნიშნის ასიმეტრიულობის კანონის შესაბამისად მიმართება ერთი-ერთზე ირღვევა. ცნების სემანტიკური სტრუქტურა ივსება ახალი შინაარსებით, ტერმინი კი იგივე რჩება.

4. დისკურსი, როგორც განზოგადებული ცნება, მოიცავს ტექსტების გარკვეულ რაოდენობას. ისინი ერთმანეთთან პრაგმატული და სემანტიკური თვალსაზრისით არიან დაკავშირებული. დისკურსად მიჩნეულია თემატური მიმართება და პრაგმატული ერთიანობა. თუნდაც დროის სხვადასხვა მონაკვეთში შექმნილ ტექსტებს შეიძლება ჰქონდეთ საერთო თემა, რომელიც გაერთიანდება დისკურსიულ ერთეულად. ცალკეული ტექსტი შეიძლება გაგებულ იქნას როგორც მონაკვეთი, ფრაგმენტი საერთო დისკურსისა.

ნუნუ კაკანაკე

დარბობრივი ტექსტი, როგორც დარბობრივი ენისა და აზროვნების ურთიერთმიმართების შედეგი

დარბობრივ დისკურსში ნებისმიერი ფორმით ჩაბმა ადეკვატური საკომუნიკაციო ერთეულების წარმოქმნას გულისხმობს. ეს ნიშნავს, რომ დარბობრივი საკომუნიკაციო ერთეულის, დარბობრივი ტექსტის შესაქმნელად აუცილებელია სპეციფიკური ცოდნა როგორც დარბობრივ, ასევე ენობრივ და ფორმალურ-სტრუქტურულ პლანშიც, მით უფრო, თუ ტექსტი უცხოურ ენაზე იქმნება ან, პირიქით, უცხოური ენიდან ქართულ ენაზე გადმოაქვთ. ამგვარი ცოდნის სიმწირის შედეგია არასწორი

საკომუნიკაციო ერთეულები, რაც აისახება როგორც შინაარსზე, ასევე ენობრივ-ფორმალურ გაფორმებაზეც.

დარგობრივ ტექსტს განვიხილავთ დარგობრივი ენისა და დარგობრივი აზროვნების ურთიერთმიმართების ფონზე. იგი წარმოადგენს ენობრივ-საკომუნიკაციო ქმედების შედეგს, რომელიც ხორციელდება გარკვეულ პროდუქტულ ქმედებასთან კავშირში/ერთად. დარგობრივ საკომუნიკაციო სფეროში მომუშავე ადამიანები დარგობრივი ტექსტების მეშვეობით ახორციელებენ კომუნიკაციას. რამდენადაც კომუნიკაცია სოციალურად / საზოგადოებრივად განსაზღვრული ქმედებაა, დარგობრივი ტექსტიც ის ერთეულია, რომლის დახმარებითაც ენობრივი ქმედება სოციალურ-კომუნიკაციური ქმედების სახით ხორციელდება.

ადამიანებს შორის გაგებინების პროცესს დარგობრივი კომუნიკაციის სფეროში დარგობრივი ცნობიერების შინაარსების მატერიალიზაციისაკენ მივყავართ. ამასთან კომუნიკაციის პროცესში ადამიანების მიერ გამოიყენება (დარგობრივი) ენობრივი საშუალებები და სტრუქტურები, რომლებიც კონკრეტულ დარგს უკავშირდება და კოგნიტიურ მიმართებებს ზუსტად და საგნობრივად გამოხატავენ. ამის შედეგად მიმართება ენა-აზროვნება დარგობრივ ტექსტში გამოიხატება როგორც მიმართება დარგობრივ ენასა და დარგობრივად აზროვნებას შორის.

დარგობრივი ტექსტის ლინგვისტიკის, როგორც გამოყენებითი ლინგვისტიკის ერთ-ერთი დისციპლინის თეორიული კვლევის გზით მიღებული შედეგები პრაქტიკულ სფეროზე უნდა იქნეს გადატანილი, მაგალითად, დარგობრივი ენების შესწავლაზე. შესაბამისად, დარგობრივი ენის სწავლება ნიშნავს, ზოგადი ენისაგან განსხვავებული ფუნქციისა და მახასიათებლების მქონე ენის სწავლებას. ასევე, დარგობრივი ენის სწავლება გულისხმობს არა მხოლოდ დარგობრივი ტერმინოლოგიის შესწავლას, როგორც ხშირად წარმოუდგენიათ (დარგობრივი ტერმინოლოგია მხოლოდ ერთი მცირე ნაწილია სემანტიკური განზომილებისა), არამედ ეს ნიშნავს დარგობრივი ენისა და აზროვნების წესების resp. დარგობრივობის შესწავლას.

აღნიშნული კი გულისხმობს, რომ დარგობრივი ენის სწავლების პროცესში უნდა ისწავლებოდეს დარგობრივი ენისათვის დამახასიათებელი ლექსიკურ-სემანტიკური, სინტაქსური, სტილური, ფუნქციურ-კომუნიკაციური, სოციალ-ლინგვისტურად ინვარიანტული და ვარიანტული ელემენტები და სტრუქტურები, რომლებიც ახასიათებენ დარგობრივ ტექსტს, როგორც კომპლექსურ წარმონაქმნს. მხოლოდ ამ მრავალმხრივი ფენომენის, დარგობრივი ტექსტის დონეზე დარგობრივად აზროვნებასა და დარგობრივ ენას

შორის მიმართების ანალიზის დროს იკვეთება მკაფიოდ ხსენებული მიმართების რთული მექანიზმი. შესაბამისად, სწორედ დასახელებული ფაქტორების გათვალისწინებით შექმნილი საკომუნიკაციო ერთეული არის იმ მოთხოვნების შესატყვისი, რასაც დარგობრივი ტექსტი აყენებს და მხოლოდ ასეთ შემთხვევაში იქნება დარგობრივი დისკურსიც წარმატებული და ადეკვატური.

თამილა ხმიაშვილი **მსმენლის როლი სამეტყველო აქტებში**

მსმენლის ფაქტორი სამეტყველო აქტებში ისევე მნიშვნელოვანია, როგორც მთქმელისა. მსმენელი მთქმელის აქტიურ პარტნიორად გვევლინება. მთქმელის მიერ ამა თუ იმ სამეტყველო აქტის პირდაპირი ან ირიბი რეალიზაციის შემდეგ მსმენელს დეკოდირებისა და ინტერპრეტაციისათვის ეძლევა განსაზღვრული პროპოზიციული შინაარსის, ილოკუციური ფუნქციისა და სტილის გამონათქვამი, რომელიც თხრობითი, კითხვითი ან ბრძანებითი წინადადებაა. წარმოვიდგინოთ, მაგალითად, სიტუაცია: სტუმარი ზის ოთახში, სადაც ფანჯარა ღიაა და ცივა. მას შეუძლია მასპინძელს უთხრას:

- (1) დახურე რა ფანჯარა!
- (2) შეგიძლია ფანჯარა დახურო?
- (3) ცივა ოთახში.

ამ სამივე გამონათქვამის ილოკუციური ფუნქცია იქნება მოწოდება ფანჯრის დახურვისაკენ. (1), როგორც ბრძანებითი წინადადება, პირდაპირი გამონათქვამია, ვინაიდან მასში წინადადების ტიპი სრულ შესაბამისობაშია გამონათქვამის კომუნიკაციურ მიზანთან. (2) და (3) გამონათქვამები თხროვნის სამეტყველო აქტის ირიბი რეალიზაციის ფორმებია და მათი, როგორც კითხვითი და თხრობითი წინადადებების მნიშვნელობა, ამ გამონათქვამების ჭეშმარიტ კომუნიკაციურ ფუნქციას არ გამოხატავს, ვინაიდან თხრობითი წინადადება ყოველთვის მხოლოდ ფაქტის კონსტატაციას არ ახდენს და არც კითხვითი წინადადებაა ყოველთვის შეკითხვა. (2) გამონათქვამი ირიბი სამეტყველო აქტის ძლიერი კონვენციონალიზებული ფორმაა, რადგან მასში ჩანს გამონათქვამის პროპოზიცია, (3) გამონათქვამის შემადგენელი ელემენტები კი პროპოზიციის იოლად ამოკითხვის საშუალებას არ იძლევა და ამიტომაც ეს გამონათქვამი სამეტყველო აქტის რეალიზაციის სუსტად კონვენციონალიზებულ ფორმას წარმოადგენს.

ამგვარი გამონათქვამების ილოკუციური დანიშნულების შეცნობა-გაშიფვრას მსმენელი ახდენს გრაიისის კომუნიკაციური

იმპლიკატურის - მსმენლის ცნობიერებაში მიმდინარე განსჯით-დასკვნითი ოპერაციის საშუალებით, რის შედეგადაც მსმენელს ექმნება განსაზღვრული განწყობა მთქმელის ინტენციისადმი და განაპირობებს მის დადებით ან უარყოფით რეაქციას მთქმელის გამონათქვამზე.

მთქმელ-მსმენლის ზეპირი კომუნიკაციის პროცესში მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ვიზუალური და ფონაციური სიგნალები, რომლებიც გამონათქვამების ინტერპრეტაციისათვის საჭირო დამატებით ინფორმაციას იძლევიან. მსმენლის სიგნალებად ითვლება კინესიკური და პროქსემიკული კომპონენტები, შორისდებულები, განსაზღვრული სიტყვები, შესიტყვებები, ჩახველება, დასტვენა, ხვნეშა, სიცილი, ინტონაცია, ინტენციური დუმილი. ესენია კომენტარები ან რეპლიკები, რომლებითაც მსმენელი ანიშნებს მთქმელს, როგორ შთაბეჭდილებას ახდენენ მისი გამონათქვამები მასზე, ადეკვატურად ახდენს თუ არა ის მათ დეკოდირებას ან მათი მიზანია დიალოგის წარმართვა სასურველი მიმართულებით ან მთქმელისთვის სიტყვის შეწყვეტილება სიტყვის ჩამოსართმევად.

ნ ა ნ ა გ ო გ ო ლ ა შ ვ ი ლ ი

პოლიტიკური ენის კონვენციონალური საზღვრები და მაღედიტოლოგიური დისკურსის პრობლემა

1. სოციოლინგვისტიკაში არსებული ე.წ. სამეტყველო აქტების თეორია ეფუძნება ინტენციისა და კონვენციის ცნებების ანტინომიას, რომლის შედეგსაც ენობრივი დისკურსი წარმოადგენს.
2. სამეტყველო აქტების პროცესში პოლიტიკის ენა არ გამოავლენს სპეციფიკურ ვარიეტეტულ სტრუქტურას და იმ სფეროების ენობრივი ცნებებით ოპერირებას, რომლებიც შედის პოლიტიკური საქმიანობის სფეროში. (მაგ. საფინანსო პოლიტიკა, გარემოს დაცვა, დიპლომატია და ა.შ.).
3. პოლიტიკური ენის ინტენციისა და კონვენციის საზღვრების დადგენა დამოკიდებულია თავად პოლიტიკის ცნების რეალიზაციის მასშტაბზე, რადგან პოლიტიკური ლექსიკა პრინციპულად ღია სისტემას წარმოადგენს, ხოლო პოლიტიკურმა

დისკურსმა შესაძლოა მოკლე ან გრძელვადიანი სოციალური მნიშვნელობის ფუნქცია შეიძინოს. პოლიტიკური დისკურსის იდეოლოგიური ლექსიკონი სპეციფიკურ გავლენას ახდენს სიტყვების სემანტიკაზე და, შესაძლოა, ამ დისკურსში მას არაზნეობრივი ფუნქციის შესრულება დაეკისროს. ასეთ შემთხვევებში ენის პოლიტიკის რეალიზაცია აღიქმება არა როგორც „ცოცხალი დემოკრატიის“ ფაქტი, არამედ როგორც კომფლიქტის მაპროვოცირებელი სიტყვათშემოქმედება.

4. მალედიქტოლოგია ის მეცნიერებაა, რომელიც შეისწავლის ენაში არსებული შეურაცხყოფელი სიტყვებისა და გამოთქმების ლანძღვა-გინებისა და წყევლა-კრულვის სოციო-და ფსიქოლინგვისტურ მახასიათებლებს, რომელთა რეალიზაციის დროსაც ენა კარგავს თავის საკომუნიკაციო და საინფორმაციო ფუნქციას.

5. პოლიტიკურ დისკურსში ენის ფუნქცია ხშირად გასცდება ხოლმე ზნეობრივ საზღვრებს, რის დროსაც დისკურსის მონაწილეთა პოლიტიკური თუ სოციალური დისკომფორტი ენასთან ურთიერთობის კრიზისში ვლინდება.

6. პოლიტიკის ენის „მალედიქტოლოგიური დისკურსის“ მახასიათებლების რეალიზაციის შედეგად ხდება ენის უფლებებისა და თავისუფლებების ხელყოფა, რისი თავიდან აცილებაც მხოლოდ სამართლებრივი გზით დაწესებული საზღვრების დაცვით იქნება შესაძლებელი.

ნინო ქიქოძე

სასწავლო-სამეცნიერო ტექსტის სახეობები ქართულ და გერმანულ საუნივერსიტეტო სივრცეში და მათი დარბოზობი მნიშვნელობა

სასწავლო-სამეცნიერო ტექსტის სახეობები თანამედროვე საუნივერსიტეტო კურიკულუმების მონაპოვარია. მათი მრავალფეროვნება უწინარესად განპირობებულია საგანმანათლებლო სისტემაში მიმდინარე ცვლილებებით. ეს უკანასკნელი კი ანარეკლია საზოგადოების პოლიტიკურ-იდეოლოგიური ხედვისა. შესაბამისად, საუნივერსიტეტო კურიკულუმი ავტორიტარულ საზოგადოებაში მკვეთრად განსხვავდება დემოკრატიულ საზოგადოებაში განვითარებული საუნივერსიტეტო სწავლების ფორმატისაგან, სადაც სააუდიტორიო მუშაობა უპირველეს ყოვლისა ეფუძნება ორმხრივ, ინტერაქციულ მიმართებას. ამ შემთხვევაში აუდიტორიაში წამყვანია დიალოგური და არც თუ იშვიათად პოლილოგური სამუშაო რეჟიმიც კი, რაც, თავის მხრივ,

იწვევს საკომუნიკაციო სივრცეში ტექსტის სახეობების ცვლილებას, კერძოდ, მათ გამრავალფეროვნებას.

ემპირიული მასალისა და სტუდენტების გამოკითხვის შედეგად მიღებული სტატისტიკის საფუძველზე აღმოჩნდა, რომ ქართულ საუნივერსიტეტო სივრცეში მოძიებული სასწავლო-სამეცნიერო ტექსტის სახეობები, ბუნებრივია, განსხვავდება იმ ჩამონათვალისაგან, რაც დამკვიდრებულია გერმანულ საუნივერსიტეტო კურიკულუმში. აღნიშნული სხვაობა ნიშანდობლივია, ფაქტობრივად, ყველა პოსტსაბჭოთა საუნივერსიტეტო კურიკულუმისათვის. განსხვავების განმპირობებელი ერთ-ერთი ფაქტორი, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, იდეოლოგიაა.

მიგვაჩნია, რომ საგანგებო განხილვის საგანი უნდა იყოს, ერთი მხრივ აკადემიური, ხოლო, მეორე მხრივ, სამეცნიერო ტექსტის სახეობები. სასწავლო პროცესში დამკვიდრებული ტექსტის სახეობები (ამონარიდი, თეზისების ფურცელი, ჰენდაუტი, რეფერატი, ოქმი, გაფართოებული გეგმა-ექსპოზი, საშინაო დავალება/ესსე, საგამოცდო წერა-კლაუზურა, სასწავლო (დიდაქტიზირებული) ტექსტები ე.წ. შესავალი კურსების სახელმძღვანელო და ქრესტომათიები) საფუძველია შემდგომ საფეხურზე სამეცნიერო ტექსტის სახეობების (სამეცნიერო მოხსენება, მოდერაცია, სტატია, რეზიუმე, საბაკალავრო, სამაგისტრო, სადიპლომო, საკვალიფიკაციო ნაშრომი, დისერტაცია, მონოგრაფია). სასწავლო და სამეცნიერო ტექსტის სახეობათა შორის ცალკე შეიძლება დასახელდეს როგორც ძირითადი (მაგ., *სასწავლო*: რეფერატი, საშინაო დავალება, *სამეცნიერო*: სხვადასხვა საფეხურის სამეცნიერო ნაშრომი, სტატია, დისერტაცია, მონოგრაფია), ასევე დამხმარე ტექსტის სახეობები (*სასწავლო*: ამონარიდი, თეზისების ფურცელი, ოქმი; *სამეცნიერო*: ამონარიდი, გაფართოებული გეგმა, რეზიუმე)

აკადემიური ტექსტების სახეობათა დაჯგუფება შესაძლოა მოვახდინოთ საკომუნიკაციო სიტუაციაში მონაწილე სოციალური ჯგუფების პოზიციის გათვალისწინებით. ამ პოზიციიდან გამომდინარე უნდა დასახელდეს გარკვეული დამხმარე ტექსტების სახეობები, რომლებიც მიეწოდება სასწავლო პროცესის მონაწილეებს ტექსტის შემდგომ სახეობათა წარმოქმნის მიზნით. მათ შორის უნდა ვივულისხმოთ შემდეგი ტექსტის სახეობები: რიდერი (თემატური პრინციპით დალაგებული ქრესტომათია), ექსცერპტი (ამონარიდი), სკრიპტი, საგამოცდო ტესტი/კლაუზურა.

ზომოსხვანებული ტექსტების პროდუცირება ძირითადად ხდება დამოუკიდებლად, ისინი ინდივიდუალური შემოქმედებითი პროცესის შედეგია, თუმცა მათ შორის დასახელება ასევე ტექსტის

სახეობა “ოქმი”, რომლის პროდუცირება ხდება სასწავლო პროცესში და, ფაქტობრივად, ის არის პოლილოგური ენობრივი ქმედების რეფლექსია. ტექსტის ეს სახეობა არის ერთგვარად დამხმარე ტექსტის სახეობათა ნუსხიდან, რომელიც შემდგომ ეტაპზე გამოყენებული იქნება როგორც საინფორმაციო წყარო ტექსტის სახეობის “საშინაო დავალება” პროდუცირებამდე გაფართოებული გეგმის (ექსპოზე) ჩამოსაყალიბებლად.

ზემოხსენებული ტექსტის სახეობებს აქვთ მხოლოდ მათთვის ნიშანდობლივი გრამატიკული თუ თემატური სტრუქტურა და, შესაბამისად, საკომუნიკაციო ფუნქცია, რაც განაპირობებს მათ განსხვავებულობას. განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია ამ ტიპის ტექსტების ფუნქციური განმარტება, რადგან სწორედ ეს ფაქტორი განაპირობებს მათ მართებულ ჩართულობას როგორ აკადემიურ, ისე სამეცნიერო-კვლევით პროცესებში. ტექსტის აღნიშნული პარამეტრები გარკვეულ მოდიფიკაციას განიცდის, როცა ვადარებთ სხვადასხვა დარგობრივი მიმართულებით შექმნილ ერთსა და იმავე ტექსტის სახეობას. მოდიფიკაცია ძირითადად შეეხება ტექსტის სახეობის ენობრივ რეალიზაციას და დარგის სპეციფიკიდან გამომდინარე, ტექსტის აგების პრინციპებს.

ამრიგად, ქართულ და გერმანულ საუნივერსიტეტო სივრცეში ფიქსირდება სხვადასხვა ტიპის სასწავლო-სამეცნიერო ტექსტის სახეობები. მიგვაჩნია, რომ თანამედროვე სასწავლო-დიდაქტიკური და სამეცნიერო-კვლევითი პრინციპებიდან გამომდინარე, საერთო-ევროპული მობილობისა და მეცნიერებისა და კვლევების ტრანსფერის მიზნით, სასურველია საუნივერსიტეტო სივრცეში დარგობრივად დამკვიდრდეს საერთაშორისო სტანდარტებით აღიარებული აკადემიური და სამეცნიერო ტექსტის სახეობები.

ნ ა ნ ა   ბ ე რ ი ი ე

მართვისა და ვალენტობის ურთიერთმიმართების საპიოზისათვის

მართვისა და ვალენტობის ცნებები სხვადასხვა დროს დამკვიდრდა ენათმეცნიერებაში. ვალენტობა (Valenz) დამოკიდებულების გრამატიკიდან მოდის, მართვა (Rektion) კი – ტრადიციული გრამატიკიდან.

მართვა აღნიშნავს სიტყვათა ერთმანეთთან დაკავშირების გრამატიკულ მიმართებას, რომელიც სუბორდინაციის ფორმას წარმოადგენს. დაქვემდებარებული სიტყვის ბრუნვა განსაზღვრავს მასზე სინტაქსურად დაქვემდებარებულ ლექსიკურ ერთეულს.

მართვა მორფოლოგიურ-სინტაქსური მოვლენაა, რომელიც ტრადიციულად ახასიათებს ზმნებს, ზედსართავ სახელებს, წინდებულებს.

უახლეს ენათმეცნიერულ ლიტერატურაში მართვის ახლებურ ინტერპრეტაციას ვხვდებით. ასე მაგალითად, განასხვავებენ კატეგორალურ (kategorial) მართვას, როცა არსებითი სახელი მართავს გენტივს (Gen.) და ლექსიკურ (lexikal) მართვას, როცა წინდებული მართავს დატივს (Dat.). მას მიაჩნია, რომ მართვის ორივე სახეობა ზმნის ჯგუფშია შესაძლებელი.

ვალენტობის ცნება თავდაპირველად სინტაქსში შემოვიდა, მაგრამ იგი მხოლოდ სინტაქსური თვისებად არ ითვლება. განასხვავებენ სინტაქსურ, ლოგიკურ-სემანტიკურ, პრაგმატულ ვალენტობას. კომუნიკაციურ-პრაგმატულ ასპექტში ვალენტობა განიხილება როგორც აქტანტების დამოკიდებულება სიტუაციასა და კონტექსტზე. ლოგიკურ-სემანტიკური ვალენტობა შინაარსობრივ პლანს წამოსწევს წინ, ხოლო სინტაქსური – აქტანტების სტრუქტურულ მიმართებას გულისხმობს.

ვალენტურ თვისებებს ავლენენ ზმნა, არსებითი სახელი, ზედსართავი, ანუ ავტოსემანტიკური მეტყველების ნაწილები, თუმცა ბოლო დროს სინსემანტიკურ მეტყველების ნაწილებსაც (ზმნიზედებს, წინდებულებს, კავშირებს) მიაწერენ ამ თვისებებს.

არსებით სახელთა უმრავლესობა ვალენტობის მატარებელია. იგი შეიძლება იყოს ერთ-, ორ-, სამ-, იშვიათად ოთხვალენტოანი. არსებითი სახელის ვალენტობა გამოიხატება გენტივის ატრიბუტით, წინდებულიანი არსებითი სახელით, ინფინიტიური ჯგუფით, ზედსართავი სახელით, ნაცვალსახელით ან დამოკიდებული წინადადებით, რომლებიც არსებითი სახელის აქტანტებად იწოდებიან.

ვალენტობა გაცილებით ფართო ცნებაა, ვიდრე მართვა. მართვის მოქმედების საზღვრები უფრო შეზღუდულია, რადგან მართვითი დამოკიდებულება თავსდება ვალენტური კავშირის შიგნით.

ვალენტობა სემანტიკურ-სინტაქსური მოვლენაა, რომელიც ლოკალიზდება წინადადების წევრის დონეზე და სემანტიკურად მოტივირებულია. იგი შეიძლება გამოვლინდეს წინადადებაში ან პოტენციურად იგულისხმებოდეს.

ვალენტობა გულისხმობს: ა) სინტაქსური ფორმების დამოკიდებულებას; ბ) სემანტიკურ შეთავსებადობას; გ) მართვით დამოკიდებულებას.

პ. აიზენბერგს გენტივით გამოხატული ატრიბუტი არსებითი სახელის აქტანტად არ მიაჩნია. იგი თვლის, რომ ეს

დამოკიდებულება მართვას და არა ვალენტობა. მისი აზრით, ვალენტობა მხოლოდ მაშინაა შესაძლებელი, როცა რომელიმე კატეგორიის ერთეული რამდენიმე სხვა ერთეულს მართავს. ასეთ ერთეულად ის მიიჩნევს ზმნას, რადგან ზმნას ბევრი სხვა შემავსებლის მიერთება შეუძლია.

მართვა ვალენტობის განსაკუთრებულ სახეობად უნდა ჩაითვალოს. მართვა პოტენციურ შესაძლებლობებს არ ითვალისწინებს. ის სინტაქსურ-მორფოლოგიური მოვლენაა, გამოიხატება მორფოლოგიური ნიშნებით და სემანტიკურად არამოტივირებულია. მართვა ეფუძნება ქვემდებარე-შემასმენლის როგორც წინადადების ორკომპონენტიანი ღერძის მთავარ წევრებად აღიარებას, შესაბამისად, ქვემდებარე და შემასმენელი წინადადების მთავარ წევრებად ითვლება, ვალენტობა კი ემყარება ზმნის აღიარებას წინადადების ბირთვად და არა წევრად, ამიტომ ვალენტობის თვალსაზრისით ქვემდებარე მიიჩნევა ერთ-ერთ აქტანტად.

ვალენტობისა და მართვის ცნებათა ფუნქციური დატვირთვა განსხვავებულია. ვალენტობა გულისხმობს სიტყვათა ურთიერთმიმართებას როგორც სინტაქსურ, ლოგიკურ, ისე პრაგმატულ-სემანტიკურ ასპექტში, ხოლო მართვა წმინდა სინტაქსური მოვლენაა.

ს ო ზ ი ო მ უ ჯ ო რ ი

ტაქსტის დაძაბულობის ველი ინტონაციის თვალთახედავით

1. დაძაბულობის ველი გამონათქვამსა და ტექსტში წარმოიქმნება ვერბალური და პროსოდიული საშუალებებით. **დაძაბულობის შექმნის ვერბალური საშუალებაა** ერთმანეთთან მჭიდროდ დაკავშირებული ენობრივი ერთეულების დისტანციური განლაგება და პირიქით, მათი ერთ ადგილზე თავმოყრა.
2. **პროსოდიის დონეზე დაძაბულობა** გამოხატულია როგორც პროსოდიული „დაბლობებით“ და “მწვერვლებით”, ასევე გამონათქვამის პაუზურ ჯგუფთა თანმიმდევრობაში აქცენტისა და მელოდიის პარამეტრების თანდათანობითი ზრდით, რაც მთავრდება ფოკუსური პაუზური ჯგუფის „პროსოდიული მანიფესტაციით“ და დაძაბულობის ნეიტრალიზაციით.
3. როგორც ვერბალური, ასევე ინტონაციური საშუალებებით გამოხატული დაძაბულობა განაცალკევებს და, ამავდროულად ერთმანეთთან აკავშირებს ტექსტის პაუზურ ჯგუფებს, რითაც ერთდროულად ასრულებს დელიმიტაციურ და ინტეგრაციულ

ფუნქციებს და გვევლინება ტექსტის დისკრეტულობისა და კოჰერენტულობის რეალიზაციის ერთ-ერთ საშუალებად.

4. ტექსტში დაბაბულობის ველის განვითარება კორელაციაშია **ტექსტის კომპოზიციის განვითარებასთან**, რომლის კომპონენტებია: პრობლემის დასმა, მისი გადაწყვეტის გზები და სამომავლო პერსპექტივები. ტექსტის დასაწყისში ტექსტის თემა (პრობლემა) კომუნიკაციის მონაწილეთაგან მოითხოვს მის შესახებ აზრის გამოთქმას, მის სპეციფიკაციას, რაც იწვევს ტექსტში დაბაბულობის შექმნას და პროსოდიული პარამეტრების თანდათანობით ზრდას. ტექსტის შუაში, სადაც უკვე შემოთავაზებულია პრობლემის გადაწყვეტის კონკრეტული გზები, დაბაბულობა და მისი პროსოდიული მარკირება რაოდენობრივად და თვისებრივად მატულობს. ტექსტის ბოლოს პრობლემის სპეციფიკაცია დასრულებულია და მხოლოდ მისი გადაწყვეტის სამომავლო პერსპექტივებია მინიშნებული. შესაბამისად, დაბაბულობა სრულდება და მისი პროსოდიული ასახვა აღარ ხდება.

სლავური ენებისა და ლიტერატურის სექცია

ნათელა ჭოხონელიძე

სემანტიკური ანალიტიკი, ტოპორც თანამედროვე რუსული ენის რეკონსტრუქციის მეთოდები

სემანტიკური ანალიტიკი წარმოადგენს სოციუმის ენობრივ ცოდნას დროის გარკვეულ მონაკვეთში. მათი ძირითადი თვისებებია: სიხშირე, სოციალური მნიშვნელობა, ადგილისა და დროის პარამეტრები.

სემანტიკური ანალიტიკი თანამედროვე რუსულ ენაში არ განიხილება როგორც დამოუკიდებელი ლექსიკური ერთეულები, რაც იწვევს მათი სისტემური და კომპლექსური შესწავლის აუცილებლობას რეკონსტრუქციის ერთეულების სახით.

რეკონსტრუქციის ერთეული განეკუთვნება იმ ლექსიკურ სფეროს, რომელიც ფუნქციონირებს გარკვეულ დროში ენობრივი სტანდარტის დონეზე და მიღებულია სოციუმის უმრავლესობის მიერ.

რეკურენტული ერთეულების გამოყოფა დამოუკიდებელ ლექსიკურ რგოლებში გამოხატავს აქტუალობის კატეგორიას, რომელიც წარმოადგენს როგორც კოგნიტიურ, ასევე ლინგვისტურ ცნებას.

რეკურენტული ერთეულების შესწავლა იძლევა საშუალებას, დაფიქსირდეს ენის ლექსიკური მარაგის განვითარება, მისი კონცეპტ-სფეროს აღწერა, რაც გვაძლევს საშუალებას ვიქონიოთ წარმოდგენა სოციუმზე კონკრეტული დროის ასპექტში.

ნაღველა ყიფიანი

ნორმის ვარიანტულობა როგორც ენის ევოლუციის ფაქტი

თანამედროვე მეცნიერებაში საყოველთაოდ მიღებულია ლ.ვ. შნერბას მიერ წამოყენებული თეზისი იმის შესახებ, რომ „ძალიან ხშირად ნორმა გამოხატვის ორ საშუალებას უშვებს და ორივე მათგანს მართებულად თვლის“. ასე, მაგალითად, თანამედროვე რუსული სალიტერატურო ენისათვის ნორმატიულია შემდეგი სიტყვების – მიკროორგანიზმების სახელწოდებების: *ამეზა, ვირუსი, მიკრობი, ბაცილა და სხვ.* – ხან სულიერი, ხან უსულო მიმართებით გამოყენება.

ვარიანტული ფორმები – ეს ენის ევოლუციის ობიექტური და გარდაუვალი შედეგია. რაში მდგომარეობს ნორმის მერყეობის მიზეზი აღნიშნულ შემთხვევაში? პასუხი ენის ისტორიულ წარსულში იმალება.

კატეგორია „სულიერი“ რუსული ენისათვის ახალია. მისი ჩამოყალიბება რუსული სალიტერატურო ენის განვითარების შედარებით გვიანდელ პერიოდს უკავშირდება. მხოლოდ XVII საუკუნის დამდეგისათვის და ისიც არა საბოლოო სახით, აღნიშნულმა კატეგორიამ, ადამიანის პირის გარდა, ცხოველების, ფრინველების, თევზების, მწერებისა და სხვ. სახელწოდებები მოიცვა. სიტყვები *ამეზა, ვირუსი, მიკრობი, ბაცილა და სხვ.* ამ დროს ჯერ კიდევ არ იყვნენ ენაში. ეს, ასე ვთქვათ, სახელების ბოლო მასივია არსებით სახელთა შორის, რომლებიც „ცოცხალ არსებას“ აღნიშნავენ.

კატეგორია „სულიერს“ წინ უძღვოდა პირის კატეგორია. მისი განვითარება დაკავშირებული იყო სიტყვათა თავისუფალი წყობის მქონე გრამატიკულ სისტემაში სუბიექტისა და ობიექტის ერთმანეთისაგან განსხვავების აუცილებლობასთან.

ენის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე, სუბიექტისა და ობიექტის მსგავსი განსხვავების აუცილებლობა აღარ არსებობს. როგორც სულიერი, ასევე უსულო არსებითი სახელები

აბსოლუტურად თანმიმდევრულად გაირჩევიან ერთმანეთისაგან ლექსიკურ-სემანტიკური ნიშნების საფუძველზე, რაც ფორმათა პარადიგმაში გამოიხატება. სიტყვის მიკუთვნება განსაზღვრული ჯგუფისადმი (*სულიერი / უსულო*) ხდება იმის მიხედვით, თუ რა მიმართებაშია იგი აღმნიშვნელთან, სიტყვა განიხილება იზოლირებულად, ადგილი აქვს, ასე ვთქვათ, სიტყვისადმი ატომისტურ მიდგომას.

მეტყველების ნაკადში სიტყვების *ვირუსი, მიკრობი* და მსგ. სახ.-ბრადლ. ბრუნვების ფლექსიების ომონიმია არ ქმნის კომუნიკაციურ „დაბრკოლებებს“: რთულად თუ მოიპოვება კონტექსტი, რომელშიც აღნიშნული სიტყვები პირთან კავშირში არიან ან სუბიექტის როლს ასრულებენ. ეს მიკროორგანიზმები პრაქტიკულად ყოველთვის ობიექტის როლს ასრულებენ. აქედან გამომდინარე, სინტაგმატური ურთიერთობები საწყისი, ტრადიციული ფორმის დარღვევას არ მოითხოვენ. ამიტომაც შესაძლებელია მათი შემდეგნაირი გამოყენება: *მეცნიერი /ივანე, ნიკიტინი, ის/ ვირუსს იკვლევს*. ასეთი ფორმა ცვლილებას მხოლოდ პარადიგმატული ურთიერთობების გაელენით განიცდის. ხოლო პარადიგმატიკაში მაშინვე წამოიჭრება კითხვა: არსებითი სახელი სუდღიერია თუ უსულო? ამ დროისათვის – ენაში აღნიშნული არსებითი სახელების გაჩენის პერიოდისათვის – ენაში უკვე გამოჩნუშავდა სუდღიერის აღმნიშვნელი გარკვეული კრუტერიუმი: ხილული აქტივობის ნიშან-თვისება, რასაც აკმაყოფილებენ სიტყვები – მიკროორგანიზმების სახელწოდებები.

ტატა ჭეიშვილი-მოსკალენკო

ენის ემოციონალური ელემენტები მცირე პროზაულ ფორმაში (ა. ბიტოვის მოთხრობა „ბაბიას შიალას“ მიხედვით)

ნარატივის ლინგვისტიკის ძირითადი საგანია თხრობითი ფორმების შესწავლა. ტრადიციულად ნარატივი განისაზღვრება კომუნიკაციური სიტუაციით, რომლის დროს ხდება ინფორმაციის გადაცემა ერთი სუბიექტისაგან მეორე სუბიექტისათვის. ლინგვისტიკა შეისწავლის ენას, როგორც ურთიერთობის ძირითად ფორმას და ენის ეს თვისება ძირითადად იხსნება კანონიკურ-კომუნიკაციურ სიტუაციაში, როდესაც მოხრობელი და მსმენელი ხედავენ ერთმანეთს. ნარატივი წარმოადგენს ინფორმაციის გადაცემას არასრულყოფილი კომუნიკაციური სიტუაციის პირობებში. სხვადასხვა თხრობითი ფორმა ზუსტად წარმოადგენს ამ არასრულყოფილების გადალახვის ხერხებს.

თხრობითი ფორმა ნარატიული ტექსტის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს ფუნქციონალურ დახასიათებას წარმოადგენს.

თხრობითი ფორმის არჩევა – მნიშვნელოვანი მომენტი მხატვრული ტექსტის შექმნისას. განხილულ ნაწარმოებში გამოყოფა თხზულება პირველი პირის სახით; ავტორი მთხრობელის როლში გვევლინება და თავად მიეკუთვნება ამ ტექსტის სამყაროს, ანუ არის მოქმედების უშუალო მონაწილე. თუმცა ამ ტექსტის განსაკუთრებულობა გამოიხატება იმაში, რომ პირველად გამოიყენება პირველი პირის მრავლობითი და არა მხოლოდობითი რიცხვი (*В нашем доме ремонт. То, что мы станем выше не ощущается на третьем этаже. Мы бродим по квартире в ватниках и шапках...*). ეს რეალობაში, ხოლო მომდევნო ზღაპარში გამოყენებულია მხოლოდობითი რიცხვის პირველი პირი (*Тут меня обняла какая-то ласковая и теплая волна... Я стоял... Я пил чай из пиалы... А потом я уснул.*).

თხრობითი ფორმის დიაგნოსტიკა მოითხოვს ტექსტის ევოცენტრული ელემენტების ანალიზსაც. ევოცენტრული ელემენტებია: დეიქსისი, მოდალურობა, დიალოგური სიტყვები, ექსპრესიის მახვენებლები (*я, вдруг, пожалуй, благодаря, потом, тут, опять, вокруг, отовсюду и др.*). სალაპარაკო რეჟიმში “ევოცენტრიკები,” როგორც წესი, მიმართულები არიან მთხრობელისკენ.

ენის ევოცენტრულ ელემენტებად (ბერტრან რასელის მიხედვით) ითვლება სიტყვები, კატეგორიები და კონსტრუქციები, რომელთა სემანტიკა გულისხმობს მიმართულებას მოსაუბრე სუბიექტისაკენ ან მისი რომელიმე ანალოგისკენ. ამ შემთხვევაში იგულისხმება დეიქტური სიტყვები (*я, мы, здесь, там*). მაგრამ ევოცენტრულ ელემენტებს მიაკუთვნებენ აგრეთვე დეიქტურ გრამატიკულ კატეგორიებს (ასპექტი და დრო), სუბიექტური მოდალურობის ნიშნებს და სხვა. ევოცენტრულ ელემენტებს ყოფენ პირველად და მეორად ელემენტებად. სწორედ მეორადი ევოცენტრული ელემენტები დასაშვებს ხდიან ნარატიულ ინტერპრეტაციას. თხრობითი ფორმის განსასაზღვრავად საკმარისია ორი პარამეტრი: 1) რომელი ევოცენტრიკები არის დასაშვები მოცემულ თხრობაში; 2) ვის განკარგულებაში არიან ისინი.

ხ ა ტ ი ა ხ ა ტ ი ა შ ვ ი ლ ი ბ ი ლ ი ნ ბ ზ ი მ ი დ ა ს ა ზ ო ბ ა დ ო ე ბ ა

ქვეყანა, ერი, ეროვნება, თემი, სახელმწიფო, სკოლა, ოჯახი, კულტურა – თითოეული ამ ცნებათაგან ენის გამოყენებასთან არის დაკავშირებული.

მულტიკულტურული და პლურილინგვალური გამოცდილება ჩვენს სინამდვილეში ყოველდღიურობად, ჩვეულებრივ მოვლენად იქცა. სწორედ ამის წყალობით ვითარდება თეორიული და გამოყენებითი ლინგვისტიკა, განსაკუთრებით ის მიმართულებები, რომლებიც ყოველდღიურ მეტყველებასა და ენის ათვისებას უკავშირდება.

სოციალური ურთიერთობების სხვადასხვა ფორმა (სახელმწიფოებრივ-პოლიტიკურიდან ყოფით და შიდაოჯახურ ურთიერთობებამდე) საკუთარ გავლენას ახდენენ ბილინგვი ინდივიდის ჩამოყალიბებაზე. ეს ძალიან მნიშვნელოვანია მშობლიური და მეორე ენების სწავლების მეთოდის განსაზღვრისათვის.

დედამიწის მოსახლეობის უმრავლესობამ ორი ან მეტი ენა იცის. ჩვენი სამყარო მრავალენოვანია. ინდივიდის იდეალური ორენოვანობა, რაც ლ. ბლუმფილდს თავის დროზე სავსებით შესაძლებლად მიაჩნდა, სინამდვილეში თითქმის არ გვხვდება. ფაქტობრივად, ბილინგვი ადამიანი თითოეულ ენას ამა თუ იმ სოციალურ კონტექსტში იყენებს. მას არ შეუძლია რამდენიმე ენის ყველა კონტექსტში გამოყენება.

უ. ვაინრიხმა ოდესღაც წამოაყენა იდეა, რომ ბილინგვიზმი შეიძლება იყოს შემადგენლობითი (compound), თუ ორი ენის სისტემა საერთოა; კოორდინატული (coordinate), როდესაც ორი ენობრივი სისტემა ერთმანეთისაგან დამოუკიდებლად ფუნქციონირებს; სუბორდინატული (subordinate), როდესაც მეორე ენის სისტემაში ჩაწვდომა პირველი ენის სისტემის წყალობით ხდება. დღეს ეს სხვაობა აქტუალური აღარაა.

ბილინგვიზმის ფსიქოლინგვისტურ საფუძვლებზე დისკუსია, ენის ცოდნის დიფერენცირების აუცილებლობა დონეების მიხედვით, ორი ან მეტი ენის შერწყმის კანონზომიერებების გავლენა ინდივიდზე – ამ საკითხებზე მეცნიერები გამუდმებით კამათობენ და დროთა განმავლობაში ეს კამათი სულ უფრო მწვავე ხასიათს იძენს. პრობლემას, კერძოდ, ტერმინოლოგიის მრავალფეროვნებასა და მის არაზუსტი გამოყენებას ართულებს – პირველი/მეორე, ძირითადი/დამატებითი, მშობლიური/უცხო, დომინანტური/მეორეხარისხოვანი, მემკვიდრეობითი/შეძენილი, გარემოს ენა, დედის/მამის ენა და ა.შ.

ენის ათვისებისას არანაკლებ მნიშვნელოვანია პიროვნების ხასიათი, ტემპერამენტი, მეხსიერებისა და ყურადღების კონცენტრირების უნარი, წარმოსახვის თავისებურება, ის, თუ როდის, რა ასაკში ათვისა მან ენა.

ბილინგვური აღქმისა და განათლების სწორი წარმართვის შემთხვევაში შედეგი თითქმის ყოველთვის დადებითია და პიროვნება ორი ენის კარგ მცოდნედ ყალიბდება.

მართინა ალექსიძე
ღირეძული კომუნიკაცია სხვადასხვა მეცნიერულ
პარადიგმაში

ენობრივი მოდელირების ზოგად პრობლემათა შესწავლა, ლინგვოკრეატიული მოლაპარაკე პიროვნების განხილვა კოგნიტურ-დისკურსიული პოზიციებიდან პიროვნებათშორის კომუნიკაციაში წარმოადგენს თანამედროვე ენათმეცნიერების აქტუალურ პრობლემას.

ღირეძული კომუნიკაცია, როგორც დიალოგიური ინტერაქციის მონაწილეთა სამეტყველო პროცესის განსაკუთრებული სახეობა, ფართოდ არის გავრცელებული სხვადასხვა ენაში.

ღირეძულობის, როგორც ფუნქციონალური ენობრივი კატეგორიის, მნიშვნელობა სემანტიკური ვარიანტის სახით შეყვანილია საერთოდ კაუზაციის მნიშვნელობაში. კაუზაციის კატეგორიას საფუძვლად უდევს მოლაპარაკეს ნების გამოხატვა, რომელიც “წააქეხებს” შეტყობინების ადრესატს გარკვეული ქმედებისაკენ.

ღირეძულ გამონათქვამებს როგორც დიალოგიური ერთიანობის ნაწილს შეისწავლიან სხვადასხვა მეცნიერულ პარადიგმაში.

სტრუქტურულ-სემანტიკური მიდგომის ფარგლებში გამოყოფენ კაუზაციის რეპლიკების ისეთ მნიშვნელობებს, როგორცაა *თხოვნა, რჩევა, აკრძალვა, ნებართვა* და სხვა. მათი სემანტიკური სტრუქტურა შეიცავს შემდეგ აუცილებელ კომპონენტს: კაუზაცია, კაუზაციის აგენტი, კაუზაციის პაციენსი და შედეგობრივი მდგომარეობა.

ფუნქციონალურ-სემანტიკური მიდგომის პოზიციიდან ღირეძულ გამონათქვამებს წარმოადგენს ლექსიკურ-გრამატიკული ველების სახით.

სოლო სამეტყველო კომუნიკაციის პრაგმატიკის პოზიციიდან, ანუ სამეტყველო აქტების თეორიის ტერმინებში, “იძულება” (“წამქეხებლობა”) არის ილოკუციური ძალა, რომელშიც გამოხატულებას პოვებს ენობრივი ურთიერთობის მიზნობრივი ასპექტი. მისი კონკრეტული შინაარსი იხსნება ამოსავალი სიტუაციას, მოლაპარაკის ქმედების, ანუ სამეტყველო აქტის და საქმის საბოლოო მდგომარეობის, შედეგობრივი სიტუაციის, ურთიერთქმედების ანალიზის საფუძველზე.

ნატა ბახილაია
კონცეპტის ასოციაციური ფუნქციონირება
რუსულ ენაში

ლექსიკურ-სემანტიკურ ასპექტში კონცეპტი წარმოადგენს ერთეულს, რომელშიც აკუმულირებულია რეალის სხვადასხვაგვარი ნიშანი (კერძოდ, თვალსაჩინო წარმოდგენის სახით) და მთელი მათი მრავალსახეობის ექსპლიკაციას ახდენს სათანადო ლექსიკური ერთობლიობა. კონცეპტის (კონცეპტოვანი კომპლექსის) სტრუქტურირება ხდება რამდენიმე ასპექტში. ერთი მხრივ, იგი განისაზღვრება სემანტიკური პოტენციალისა (ინტენსიონალისა) და ლექსიკური ექსპლიკაციის საშუალებათა (ლექსიკური სიმრავლის) თანაფარდობით. სემანტიკური პოტენციალი, თავის მხრივ, აღიწერება ასპექტის, სემანტიკური ნიშნისა და სემური კონკრეტიზატორის იერარქიულად თანაფარდი ცნებების მეშვეობით: სემური კონკრეტიზატორების ერთობლიობა – ასპექტის, ასპექტების ერთობლიობა – კონცეპტის სემანტიკურ პოტენციალი. მეორე მხრივ, კონცეპტის სტრუქტურა აღიწერება მაკროკონცეპტისა და მისი შემადგენელი მიკროკონცეპტების კომპლექსის ცნებებით, რომლებიც ბაზისურ რეალიას ასახავენ მისთვის დამახასიათებელ სიტუაციურ კავშირებში. მაკროკონცეპტის როგორც ერთიანი სტრუქტურის, ინტერპრეტაცია ემყარება ლექსიკურ და სემანტიკურ მანევრებლებს: ახვის (ასოციაციურ-სემანტიკური ველის) ლექსიკურ შემადგენლობაში ინტეგრალურ როლს ასრულებენ ლექსემები (უპირველეს ყოვლისა, ზმნური), რომლებიც ასახელებენ მიმართებებს შესაბამის რეალიებს შორის; მაკროკონცეპტის სემანტიკურ კონტინუუმში ინტეგრალურია მიკროკონცეპტებისათვის საერთო შინაარსები. კონცეპტი ძირითადი კატეგორიაა ლექსიკის ასოციაციური ფუნქციონირების სემასიოლოგიურ ანალიზში, ლექსიკაში სისტემური მიმართებების ანალიზში, ეს კატეგორია განსაზღვრავს კვლევის სათანადო მოდელს. სემასიოლოგიურ ასპექტში განხილვისას კონცეპტის კატეგორია ახდენს ლექსემათშორისი კავშირების ერთ-ერთი ტიპის რეპრეზენტაციას. ეს ტიპი განპირობებულია სიტყვათა დენოტატურ-სიტუაციური მიმართების ერთიანობით. ენის მატარებელთათვის იგი ფსიქოლოგიურად რეალურია და, ამდენად, ღირებულია ლექსიკურ-სემანტიკური სისტემისათვის. კონცეპტის ასე დანახული კატეგორია შეიძლება გამოყენებულ იქნეს ენის ლექსიკური შედგენილობის სისტემური აღწერის მოდელად:

არსებობს მეტაჟანრის სამი ფუნდამენტალური განსაზღვრება. პირველი ეკუთვნის რ.ს. სპივაკს. მეტაჟანრი მისი აზრით, – არის “სტრუქტურულად გამოხატული, ლიტერატურული სახეობის მიმართ ნეიტრალური, სამყაროს მხატვრული მოდელირების მრავალი ისტორიულად კონკრეტული საშუალებების მყარი ინვარიანტი, გაერთიანებული მხატვრული გამომსახველობის საერთო ნიშნით.”

რამდენადმე სხვაგვარად ხედავს მეტაჟანრს ნ.ლ. ლეიდერმანი. მკვლევარი განსაკუთრებულად უსვამს ხაზს საკუთარი კონცეპციის კავშირს ი.ნ. ტინიანოვის იდეასთან, რომელიც გულისხმობს “უფროსი ჟანრების” არსებობას. მეტაჟანრი, ამ თვალთაზრისით – ერთგვარი “წამყვანი ჯანრია”, “შინაარსობრივი ფორმის ერთგვარი პრინციპიალური მიმართულებაა <...>, რომელიც დამახასიათებელია ჟანრების მთელი ჯგუფისათვის და ავლენს მათ სემანტიკურ ნათესაობას.

მეტაჟანრის მესამე განსაზღვრება ეკუთვნის ე.ი. ბურლინას. მკვლევარი ნ.ლ. ლეიდერმანის კვალს მიჰყვება და მეტაჟანრს ხედავს, როგორც ეპოქის “წამყვან ჟანრს”. მისი აზრით მეტაჟანრი “დროსა და სივრცეში შემდგარი ნაწარმოების დამასრულებელი ტიპია, რომელიც გამოხატავს გარკვეულ კონკრეტულ-ისტორიულ კონცეპციას”. ამასთან ერთად ე.ა. ბურლინა უცილობლად უსვამს ხაზს მეტაჟანრის დროის კულტურასთან შეწყვილებას, მის ფუნქციას, როგორც მოცემული კულტურის გამომხატველისა, გაცილებით დომინანტურის, ვიდრე უბრალო ჟანრების, რამდენადაც მეტაჟანრი, მეცნიერის აზრით, ერთდროულად ვლინდება გარკვეული კულტურის სხვადასხვა სფეროებში. ყველა მოცემული განსაზღვრება განსხვავებულია და შესაბამისად საკამათოა. ამდენად, მეტაჟანრის კატეგორია ბოლომდე გაურკვეველი რჩება და მის შესახებ საუბრისას აუცილებელია ყველა მკვლევარის კონცეპციის გათვალისწინება.

ძირითადი მომენტები, რომლებიც ჯანრისა და მეტაჟანრის მსგავსებისა და ამავე დროს არსებული განსხვავების კონსტრუირების საშუალებას იძლევა შემდეგში მდგომარეობს: პირველი – მეტაჟანრს განსხვავებს მიდრეკილება გავიდეს ლიტერატურული სივრცის ჩარჩოდან სხვაგვარ, გაცილებით ფართო კოორდინატების სისტემაში. მეტაჟანრი თავისი ბუნებით ერთგვარ სინთეტიკურ წარმონაქმნად გვევლინება. ლიტერატურული ციკლი, კრებული ან ლექსების წიგნი - გარკვეულწილად მეტაჟანრია; როგორც მეტაჟანრის მნიშვნელოვანი დიფერენციონალური მახასიათებელი შეგვიძლია გამოვყოთ “დისციპლინათაშორისი”, სინთეტიკური მიმართულება,

სწრაფვა ერთგვარი სინკრეტიზმისკენ; შემდეგი მომენტი - ჟანრისა და მეტაჟანრის სტრუქტურულ-სემანტიკური ბუნებაა. ჟანრის სტრუქტურა მუდამ კანონიკურია. მეტაჟანრის სტრუქტურულ-სემანტიკური ბუნების საკითხი ბოლომდე ნათელი არ არის. უდაოა, რომ თავისი შინაგანი აგებულებით მეტაჟანრი მსგავსია ჟანრისა: მის საფუძველში არსებობს ერთგვარი მყარი კონსტრუქცია. თუმცა, მეტაჟანრის სტრუქტურულ-აზრობრივი მატრიცის ერთმნიშვნელოვნად არქაულ ბუნებაზე საუბარი არ შეგვიძლია. მეტაჟანრები, შესაძლებელია წარმოიშვნენ როგორც აქტუალიზაციისა და ტრანსფორმაციის უძველესი არქექიპის გზით, ასევე სხვა სახის, არაკონვენციონალური გზით. ბოლო მომენტი, რომელიც აუცილებელია აღინიშნოს, ისტორიულ-ლიტერატურულ პროცესში ჟანრის და მეტაჟანრის ყოფის თავისებურებებია. მეტაჟანრის სიცოცხლე დიდი კონვენციონალობის შემთხვევაში მისი სტრუქტურულ-სემანტიკური საფუძველი, სავარაუდოდ, ჟანრის სიცოცხლის მსგავსია.

ნოდარ შორატიშვილი
ნ. კ. ოზრეშის პოემა „იშმორის“ ერთი
პასაჟის შესახებ

1. უკვე მრავალი წელია, არცთუ ნათელი გარემოებებისა და ასეთივე მიზეზების წყალობით, რუსულ პოეზიასა და სამწერლო კულტურაში ნ.პ. ოგარიოვს აშკარად დაკნინებული მდგომარეობა და ადგილი უკავია. არადა, მის სიცოცხლეშივე წერდნენ მასზე გ.ბ. ბელინსკი, ა.ა. გრიგორიევი, ნ.ა. დობროლიუბოვი, ნ.ა. ნეკრასოვი, ნ.გ. ჩერნიშევსკი და სხვებიც, ისინი, ვისი სოლიდური მცდელობებიც მიზნად ისახავდა სიტყვაკაზმულობის ფაქიზ სამყაროსთან ხსენებული მწერლის ზიარებასა და მისთვის, ასე ვთქვათ, დამსახურებული და საპატიო ადგილის მიჩენას.

2. იმ ნაწარმოებებს შორის, რომელიც აღნიშნული მიზეზების გამო ვერ ერწყმის პოეზიის საყოველთაოდ აღიარებულ წესრიგს და ვერ იძენს სათანადო სიცხადეს, აღნიშვნის ღირსია პოემა

„იუმორი“, რომლის ლირიკულ გმირადაც თავად ავტორი წარმოგვიდგება. მოცემულ შემთხვევაში, იმ „პიროვნული სახის“ გამოაშკარავება, რომელიც „ლიტერატურულ ორეულს“ „ბიოგრაფიული კონკრეტულობითა“ და შემთხვევითი თვისებების „შემოჭრის“ გარეშე ჩაენაცვლა – ჩვენი გამოკვლევის სტრატეგიის უმთავრეს ამოცანას წარმოადგენს.

3. ყურადღებას იპყრობს ერთი საინტერესო ფაქტი: ლირიკულ გმირს, ავტორის მსგავსად, იზიდავს მოგზაურობა და მის მარშრუტში ხვდება არა მხოლოდ რუსეთი თავისი ქალაქებით, არამედ საფრანგეთი, იტალია, პოლონეთი და, რაღა თქმა უნდა, კავკასიაც, შემეული შესაბამისი კომენტარებით. ეს უკანასკნელი აუცილებელია როგორც თავისუფალ მოაზროვნის სწრაფვათა საპირწონე:

Я патриот, свой знаю долг,
Но взять Парижа б не решился.
Я думаю, довольно с нас,
Когда мы усмирим Кавказ

4. ყოფით ცხოვრებაში ბარბაროსული დებულებებით შეჭრა, მათ შორის პოლონეთის ან კავკასიის ყოფაში – ერთ-ერთი აშკარა გამოხატულება დესპოტიზმისა – არა მხოლოდ პრიმიტიული მოცალეობის ან ძალდატანების დონეზე, არამედ შემადრწუნებელი ფორმითა და ვულგარული კონფიგურაციით აღწევს „სიყრმეში“. და სრულიად ადარ აქვს მნიშვნელობა, თუ ვისი მისამართითაა ნათქვამი ქვემოთოყვანილი მუქარა:

К тому ж во мне другая кровь,
В душе совсем другая вера:
Есть к массам у меня любовь,
И в сердце злоба Робеспьера.
Я гильотину ввёл бы вновь...
Вот исправительная мера!
Но нет её, и только в них
Могу я бросить желчный стих.

5. თუ მხედველობაში მივიღებთ კავკასიას ან პოლონეთს, როგორც წარსულს დერჟავული რეალობისა, და აწმყოს წარსულისგან მოწყვეტის გარეშე, ყველა საფუძველი გვაქვს დავასკვნათ: „დროებათა დომინირებული სურათ-ხატები“ კვლავაც გაყინული რჩება რუსულ პოლიტიკურ აზროვნებაში – დროების ყინული არ დნება და ვერც მასში ჩაყინული სურათ-ხატები დაიძრებიან; და სწორედ ამის წყალობით ჩნდება მარადიულობის ილუზია, ანუ „სტატიკური მდგომარეობიდან“ გამოუსვლელად

„თავის თავში დროის უსასრულობის მოცვა“. ეს კი მოწმობს იმ ფაქტს, რომ რუსეთისთვის დამახასიათებელია „ისტორიის მიზანმიმართულად დავიწყების დაჩქარებული პროცესი“, ხოლო „ახალი ისტორისტები“ კვლავაც „კატაკომბების“ იდეოლოგიის ტყვეობაში რჩებიან ისე, რომ „დისციპლინარული გეტოდან“ გამოსვლის მცირედი შანსიც არ ეძლევათ.

6. გამოთქმული მოსაზრებების გათვალისწინებით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ „იუმორის“ ლირიკული პერსონაჟი კავკასიასა და პოლონეთთან, ისევე როგორც დღევანდელი რუსეთი საქართველოსთან, ამყარებს „მისტიკურ ურთიერთობებს: რეალობა წარმოადგენს არა მოცემულობას, არამედ მის მიზანმიმართულ, „დერჟავნიკულ“ მცდელობათა ნაკრებს“.

**ქართველური ენების, კავკასიოლოგიისა და კლასიკური
ვილოლოგიის სემცია**

ირინე ზაჩრია

ქართველური ელემენტები ბერძნულ თეონიმებში

ჯერ კიდევ XIX საუკუნის II ნახევრის უნიკალურმა არქეოლოგიურმა აღმოჩენებმა ცხადყო ბერძნული მითების ჭეშმარიტება, რომ გმირთა ეპოქაში ეგეიდაში მაღალგანვითარებული ცივილიზაციები არსებობდნენ, რომ ბერძენთა ისტორიულ ასპარეზზე გამოჩენამდე ბალკანეთის ნახევარკუნძული, ეგეიდა, მცირე აზიის დასავლეთი და სამხრეთ-დასავლეთი სანაპიროები დასახლებული ყოფილა პელასგებით, ლელეგებით, კარიელებითა და სხვა წინაბერძნული ტომებით. ჯერ კიდევ ჰომეროსის “ოდისეა” აღგვიწერდა კუნძულ კრეტას (XIX, 172 შმდ.), სადაც რამდენიმე ტომი ბინადრობდა და რამდენიმე ენაზე მეტყველებდნენ.

წინაბერძნული კულტურა მრავალ კითხვას ბადებს და XIX საუკუნიდან მოყოლებული დღემდე მეცნიერთა არაერთი თაობა ცდილობს ამ კითხვებზე პასუხის გაცემას. ერთ-ერთი ყველაზე საკამათო და იმადროულად აქტუალური საკითხი წინაბერძნული ტომების ეთნიკური კუთვნილება და მათი ენისა თუ ენების რაობაა და ეს უშუალოდ უკავშირდება ბერძნული ენათმეცნიერების პრობლემატიკას, ვინაიდან ბერძნულმა ენამ ათასობით წინაბერძნული ლექსიკური ფორმატივი თუ სიტყვათმწარმოებელი შემოგვინახა. მრავალი ბერძნული სიტყვის ეტიმოლოგია დღემდე დაუდგენელია და არსებობს მოსაზრებები მათი წინაბერძნულ ენობრივ სამყაროსთან კავშირის შესახებ.

წინაბერძნულ ენობრივ მასალაში დღეისათვის გამოვლენილია რამდენიმე ასეული ლექსიკური ფორმატივი, რომელთა ქართველური წარმომავლობა მეცნიერთა გარკვეულ წრეებში ეჭვს აღარ იწვევს. რა მასალის, რა მონაცემების საფუძველზე შეიძლება გამოვთქვათ ვარაუდი წინაბერძნული მოსახლეობის ქართველურ ტომებთან ნათესაობის შესახებ? ეს გახლავთ ქართული და ბერძნული ლექსთწყობის შედარებითი ანალიზი, ორივე ხალხის კულტურის აკვნად მცირე აზიის მიჩნევა, ანტიკური მითოლოგიის მონაცემთა დეტალური ანალიზი და ცალკეული ლინგვისტური დაკვირვებები.

მოხსენებაში “ქართველური ელემენტები ბერძნულ თეონიმებში” ქართველ და უცხოელ მკვლევართა მოსაზრებებზე დაყრდნობით წარმოდგენილი და გაანალიზებულია რამდენიმე ბერძნული თეონიმი (კერძოდ, ათენა, ბაკქოსი, კიბელე, ტიტანი, კაბირები), რომლებშიც, შესაძლებელია, ქართველური ელემენტები გამოიყოს წინაბერძნულის კავკასიური თეორიის კონტექსტში.

საგანგებოდ უნდა აღინიშნოს, რომ ეს არის უაღრესად რთული და საკამათო საკითხი, რომელსაც მომავალში სერიოზული კვლევა ესაჭიროება. აღსანიშნავია ისიც, რომ ბერძნულსა და ქართველურ ენებს შორის პარალელების არსებობა კიდევ ერთხელ მიგვანიშნებს იმ ათასწლოვან ისტორიულ და კულტურულ ურთიერთობებზე, რომელიც ეგვიდასა და კავკასიას, ქართულ სამყაროს შორის არსებობდა.

თინათინ ბიოტეოპიანი დედნისა და თარგმანის შეპირისპირებითი ანალიზისათვის

მოხსენებაში ყურადღებას ვამახვილებთ, რომ მხატვრული თარგმანის ენისათვის ესთეტიკური ფუნქციაა გადამწვევტი და რომ მთარგმნელი ცდილობს თარგმანი უფრო მეტად მოექცეს სალიტერატურო ენის ფარგლებში, გაითვალისწინოს სალიტერატურო ენის ნორმები და შედეგად ვღებულობთ ორი სხვადასხვა ენის პოტენციის რეალიზების ნაყოფს, ორი სტრუქტურის სინთეზს, სადაც ძველი ბერძნული და ქართული ერთ მხატვრულ თვისობრიობადაა ქცეული. იმისათვის, რომ ბერძნული დედნისა და ქართული თარგმანის შეპირისპირებითი ანალიზი წარმოგვედგინა, მივმართეთ აკაკი ურუშაძის მიერ ქართულად ამტყველებულ პლუტარქეს.

პლუტარქეს სტილისათვის დამახასიათებელი იყო ზნეობრივი კატეგორიები. იგი ფილოსოფიასა და რიტორიკას თავისი მოქალაქეობრივი პოზიციის გასამაგრებლად მიმართავდა. პლუტარქეს “მორალიები” – ფილოსოფიურ-ფსიქოლოგიური, რელიგიური, დიდაქტიკური თუ პლოტიკურ-ისტორიული წიადსვლებით, პოეტური ამონარიდებით და მახვილგონივრული დაკვირვებით ერთგვარი რიტორიკაა. მაღალმხატვრულობამ, ეთიკურობამ, ენის ხატოვანებამ განსაზღვრა პლუტარქეს ნაწარმოებთა პოპულარობა.

ზნეობრიობის უმთავრესი თვისებები პლუტარქეს “პარალელურ ბიოგრაფიებშიც” კარგად იკვეთება. იგი ერთმანეთისგან განასხვავებს ცხოვრებასა და ისტორიას. პლუტარქე ანტიკური სამყაროს ორმოცდაათი მოღვაწის ცხოვრების აღმწერია და სწორედ მისი შემოქმედებითი სტილის დამახასიათებელია, რომ მან სათავე დაუდო ხასიათის ანუ ლიტერატურულ პორტრეტს.

რიტმი და ინტონაცია ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია პროზის სტილისტიკაში; სტილისტური ხერხები, რიტორიკული ფი-

გურები თხზულების რიტმულობას ქმნიდა და ბერძნული დედნების მიხედვით კარგად იყო ცნობილი ძველი ქართული მწერლობის ძეგლებისათვის.

ქართულ თარგმანებში ფორმათა ბუნებრიობა, აზრის სიცხადე და ხატოვანება მიიღწევა ქართული ენისათვის ბუნებრივი კონსტრუქციების გამოყენებით კალკების ნაცვლად. ფრაზის გაშლით და ქართული ენის ბუნების შესაბამისად გადმოტანით განსაკუთრებული ბუნებრიობა და სისადავე მიიღწევა; აღდგენილია წინადადების გამოტოვებული წევრები, მიმდებარე ფორმები გადმოტანილია ზმნის პირიანი ფორმებით, შენარჩუნებულია დედნის სტილი, ინტონაცია. ამითაა ეს თარგმანები ფასეული.

ქართველი მთარგმნელი ბუნებრივი ქართული ფრაზით ცვლის რიტორიკული ხერხის, პარონომასიის შემცველ ბერძნულ გამოთქმებსაც. გრამატიკულ ფორმათა ერთობლიობა, მხატვრულ ტექსტში მათი ორგანიზება და ხმარების მეტნაკლები სისწორე ლექსიკურ ერთეულებთან ერთად აყალიბებს ნაწარმოების პოლიფონიას, მათ შორის რიტმსა და ინტონაციას.

მიჩნეულია, რომ პროზის იდუმალი მიზიდულობის ძალა მის რიტმულობაშია, ხოლო პროზის რიტმის კანონები ლექსთწყობის მკაფიოდ გამოხატულ მეტრიკულ კანონებზე მაღლა დგას.

ლელა გემუჩაძე **პარონომაზიული გამოთქმის სინტაქსური** **კვალიფიკაციისათვის**

1. როგორც სპეციალური ლიტერატურულიდანაა ცნობილი, პარონომაზიულ გამოთქმებში, ჩვეულებრივ, ორი კომპონენტი გვაქვს: საწყისი მოქმედებითი ბრუნვის ფორმით და ზმნის პირიანი ფორმა (პოვნით ვპოვო..., გმორჩევით გამოირჩია...). პარონომაზიულ გამოთქმაში შეიძლება სამი სიტყვაც იყოს, თუ მოქმედებით ბრუნვაში დასმული კომპონენტი შედგენილ შემასმენელთან აღმოჩნდება (შეჩუნებით შეჩუნებულ ვყვებით..., მწირობით მწირ იყვნეს...);

2. პარონომაზიულ გამოთქმაში ერთი და იმავე ძირის ფორმები გვხვდება (მოღებით მოვიდო..., დახსნით დაჰხსნდეს...), მაგრამ შეიძლება სხვადასხვა ძირის ფორმებიც შეგვხვდეს, “რომელთაც ერთი შინაარსი ან დაახლოებით ერთი შინაარსი აქვთ...: აღმოცენებით აღმოჰხედ..., განთხევით განმიშორენ...” (ი. იმნაიშვილი);

3. პარონომაზიულ გამოთქმაში შესაძლოა რთული ზმნაც გვქონდეს (შეურაცხებით შეურაცხ-მყო..., იშვიათად ორივე კომპონენტი საწყისია (უბრძანა თრევით მოთრევაი...);

4. პარონომასია ძალიან ხშირად ძველ ქართულ ნათარგმნ ძეგლებში გვხვდება, მაგრამ იგი არაა მიჩნეული არაქართულ მოვლენად, რამდენადაც მას ვხვდებით როგორც ძველი, ისე ახალი ქართულის ორიგინალურ ძეგლებშიც და დიალექტებშიც (შეიძლება კი შეიძლება..., გალახვით არ გამილახავს, მარა შევჯანჯვალებით კი შევაჯანჯვალე...);

5. რაც შეეხება აღნიშნული გამოთქმის სინტაქსურ კვალიფიკაციას, ამ თვალსაზრისით აზრთა სხვადასხვაობაა:

ა) იგი განიხილება როგორც ერთი მთლიანობა, ან

ბ) თითოეული კომპონენტი პარონომასიული გამოთქმისა მიიჩნევა წინადადების დამოუკიდებელ წევრად.

მოსხენებაში განიხილილია ეს თვალსაზრისები და არის ცდა საკუთარი თვალსაზრისის წარმოდგენისა.

დიანა ანჟიმიაძო

ზმნა, როგორც სემიოტიკური ნიშანი (აღმნიშვნელისა და აღსანიშნის ურთიერთმიმართების რამდენიმე საკითხისათვის)

ზმნის, როგორც სემიოტიკური ნიშნის დახასიათებისას საჭიროა გამოვიყენოთ რამდენიმეგვარი მიმართება, ზოგადად ზმნის ერთგვარი აბსტრაქტული მოდელი, აბსტრაქტული კატეგორია, ანუ პლატონის ენით რომ ვთქვათ, ზმნა, როგორც ზოგადი იდეა, ზოგადი ფორმულა – ეს იქნება ზოგადი ნიშანი, ანუ ერთგვარი აბსტრაქტული ნიშანი.

ამას გარდა, ამ ფორმულაში ჩასმული ყოველი ცალკეული მნიშვნელობა წარმოადგენს ცალკეულ ნიშანს, ანუ ზმნის ყოველი ცალკეული ფორმა – იქნება დამოუკიდებელი ნიშანი, რომელიც გამომდინარეობს ზმნის აბსტრაქტული ნიშნისგან, და სხვა ნიშნებს დაუკავშირდება როგორც ვერტიკალური, აგრეთვე პორიზონტალური მიმართებებით.

და თითოეული ზმნის ყოველი ცალკეული კატეგორია შეიძლება აგრეთვე ქვენიშნის ფორმით წარმოვადგინოთ, რადგან მას ექნება თავისი საკუთარი აღსანიშნი და აღმნიშვნელი.

ზმნის, როგორც ზოგადი ნიშნის დახასიათებისას, საჭიროა შევქმნათ ერთგვარი ფორმულა, ზოგადი განმარტება, რომელშიც ჩაჯდება ყველა ენის ყველა ზმნის ყველა ფორმა, ანუ ეს იქნება გვარგობრივი დახასიათება ზმნისა, როგორც უნივერსალური ნიშნისა. აქ უდაოდ გამოვადგება ანა ვერუბიცკასეული მოდელი ენობრივ პრიმიტივთა, ანუ ყველა ენისათვის საერთო სიტყვათა დახასიათებისა.

გამომდინარე იქიდან, რომ ზმნამ, ნებისმიერ ენაში შეიძლება გამოხატოს უამრავი კონტექსტური მნიშვნელობა, მოქმედება,

მდგომარეობა, გრძნობა, აღქმა, სიტუაცია, და ა.შ. ამიტომ, ჩვენს ზოგად დეფინიციაში, იმისათვის რომ ჩაჯდეს აბსოლუტურად ყველა ცალკეული შემადგენელი, **ზმნას გამოვხატავთ, როგორც დროსა და სივრცეში ფიქსირებად მოვლენას, რომლის განხორციელებაში მონაწილეობენ აქტანტები.** ზმნის მიერ გამოხატული ნებისმიერი შინაარსი აუცილებლად წარმოადგენს მოვლენას, ხოლო ზმნის სპეციფიკურობას, რომელიც პირთა მონაწილეობით განისაზღვრება, აქტანტთა როლით წარმოვადგენთ.

ანუ, ჩვენ მიერ წარმოდგენილ დეფინიციაში ჩაჯდება ყველა ზმნა.

ე.ი. ზმნის აბსტრაქტული მნიშვნელობა, წარმოადგენს ნიშანს, სადაც აღსანიშნი არის მოვლენა, ხოლო აღმნიშვნელი - პირთა მონაწილეობით გამოხატული ზმნური ფორმა.

რადგანაც ზემოხსენებულ დეფინიციაში მხოლოდ სინტაქტიკური წესების მოცემული, ნიშნის ამგვარი ინტერპრეტაცია ფორმალურ სახეს მიიღებს.

ზმნის ზემოთდასახელებულ ვერბალურ ფორმულაში კონკრეტული მნიშვნელობების ჩასმითა და დაკონკრეტებით მივიღებთ ცალკეულ ზმნურ ნიშნებს. სადაც, აღსანიშნი – მოვლენა დანაწილდება და განისაზღვრება უფრო ვიწრო და კონკრეტული მნიშვნელობებით და აგრეთვე უფრო კონკრეტულ ფორმას მიიღებს აღმნიშვნელიც, კონკრეტულ ზმნურ ფორმას შეისხამს.

მაგალითად, რომელიმე “ვწერ” ზმნა, ეს იქნება ნიშანი, რომელშიც აღმნიშვნელი იქნება კონკრეტული მოქმედება – წერა, ხოლო აღსანიშნი - პირველი პირით გაფორმებული, აწმყო დროის ზმნური ფორმა.

ეს ქვენიშანი ჩაჯდება ზმნის ზოგადი დეფინიციის ქვეშ მოაზრებულ პარადიგმაში და პორიზონტალური მნიშვნელობით დაუკავშირდება იმავე ძირის სხვა ზმნურ ფორმებს.

ამდენად გამოვიდა, რომ არსებობს ზოგადი ზმნური ფორმულა, და ქვეზმნურ ნიშანთა სისტემები, სადაც ვერტიკალურ კოორდინატთა სიბრტყეზე განთავსდება ყოველი ცალკეული ნიშნისათვის უნიკალური სემანტიკური მნიშვნელობა, ხოლო პორიზონტალურზე – ზმნის ისეთი კატეგორიები, რომელიც შეიძლება საერთო იყოს სისტემის სხვადასხვა წევრისათვის.

ქვეთავან მირზიკაშვილი
მეტყველების აღმნიშვნელი ონომატოპოეტიური სიტყვები
ძართულსა და ფრანგულში

მეტყველების აღმნიშვნელი ქართულ-ფრანგული ონომატოპოეტური ხასიათის ლექსიკის ურთიერთშედარების შედეგად საინტერესო სურათი იკვეთება. მეტყველების აღმნიშვნელი ონომატოპოეტური სიტყვების შედარება საკმაოდ რთული აღმოჩნდა, რადგან ამ შემთხვევაში უდიდესი და ხშირად რადიკალურად შემცვლელი მნიშვნელობა აქვს კონტექსტს. მაგრამ ასევე საინტერესოა ცალკე განზოგადებული მნიშვნელობით რამდენად მოიცავს მეტყველების იმ ემოციურად შეფერილ ბგერწერას, რის გამოც ჩვენ მათ გამოვყოფთ.

საანალიზოდ ავარჩიეთ სიტყვები, რომლებიც აუცილებლად სამეტყველო ხმიანობის მნიშვნელობას გამოხატავენ და არა – მხოლოდ ხმაბაძვიტობას, სხვა შემთხვევაში გაცილებით მეტი სიტყვა მოგროვდებოდა. ესენია: „ბოლიალი“ (სისულელის, ჩვენთვის მიუღებელის ლაპარაკი და არა ავადმყოფის უაზრო ბოღვა. სიტუაციის გათვალისწინებით გადატანითი მნიშვნელობით გვხვდება ხოლმე); „ქაქანი“, „დადღანი“, „ჭიჭყინი“, „ტიტინი“, „ტიკტიკი“, „ტატანი“ (დაუტატანა), „ჯიჯღინი, ჯაჯღანი“, „ყაყანი“, „ჩიჩინი“, „ჩიფიფი“, „ჩლიფინი“, „როსროსი“, „ჭარტალი“ (ენის), „ცაცხანი“ (დაუცაცხანა) და სხვა.

ფრანგულში მსგავსი ემოციით დატვირთული სიტყვები, რასაკვირველია, არსებობს, მაგრამ ზუსტი თანხვედრა ქართულ-ფრანგულ თარგმნით ლექსიკონებში დაცული არ არის. ეს სიტყვებია: ბავარდერ (ლე ბავარდავე); ლე ვერბიავე; ცოქუეტერ (ლეცოქუეტავე; ლე ცაქუეტ); ჯასერ (ლა ჯასერიე); ბაბილერ (ლე ბაბიავე); ჯაცასსერ; ლე ბაბილ; ლე ბაბილემენტ; ლე რამავე; ბალბუტიერ; მურმურერ; გაზუილდერ (ლე გაზუილდემენტ); ლე გროგნემენტ (ლა გროგნერიე); ლე ბოუგონნელენტ; ლე რონცკონნემენტ (ფამ). რამდენიმე ქართული ცნება ერთი სიტყვით ვერ გამოიხატება და აღწერთი ფორმებია გამოყენებული, რაც მოსალოდნელიცაა; ერთი რამ უდავოა, აღნიშნული მნიშვნელობის ონომატოპოეტური სიტყვები ქართულში უფრო მრავალრიცხოვანია და მრავალფეროვანი

როგორც ჩანს, ასეთმა სიტყვებმა მოგვიანებით იტვირთა ადამიანის ხმიანობის აღნიშვნა, ისინი ერთგვარი ასოციაციის გზით მიმსგავდნენ ადამიანისას იმის მიხედვით, მანამდე რასაც გამოხატავდნენ. როგორც ცნობილია, ხმაბაძვიტ სიტყვებში აღსანიშნა და აღმნიშვნელს შორის კავშირი მოტივირებულია, ბგერას გარკვეული მნიშვნელობა ენიჭება. ბგერწერით ლექსიკას მჭიდრო კავშირი აქვს ბგერასა და მნიშვნელობას შორის. ამ ტიპის ლექსიკაში მცირე ბგერითი ცვლილებები სემანტიკურ მნიშვნელობათა ელფერის ცვლას იწვევს. ამიტომ ვარაიაციულობა,

რომელიც ბგერწერითი დერივაციის სახეს იღებს, ერთგვაროვანი მნიშვნელობის მქონე სიტყვათა კონებს ქმნის. მონათესავე მნიშვნელობის მქონე ლექსემებს მონათესავე ბგერითი სტრუქტურა აქვთ. ამიტომ შეიძლება ვილაპარაკოთ ფონემურ დიფერენციალურ ნიშანთა და სემანტიკურ დიფერენციალურ ნიშანთა კავშირებზე (მელიქიშვილი, 1999, 80). მაგრამ ეს პროცესი სხვადასხვა ენაში განსხვავებულად მიმდინარეობს. ამ შემთხვევაში, ქართული და ფრანგული ენების მაგალითის გათვალისწინებით, ერთი რამ უდავოა, ქართულში ასეთი სიტყვები გაცილებით მრავალრიცხოვანია და სტრუქტურულად უფრო მოწესრიგებულ, სისტემურ სურათს ქმნის, ვიდრე ფრანგულ ენაში. ქართულში /ა-ი-უ/ ხმოვნების მონაცვლეობა ერთგვაროვან ბგერით ყალიბში საკაოდ ხშირია. საშუალო აწეულობის /ე, ო/ ხმოვნები ბგერწერითი სიტყვების გადმოსაცემად არ გამოიყენება ხოლმე. ეს ერთგვარი უკიდურესობა მკვეთრი დაპირისპირების შექმნის მიზნით უნდა აიხსნას.

დაშანა მელიქიშვილი

პროკლე დიადოხოსის ონტოლოგიური სტრუქტურის ცნება-ტერმინთა ბაზება და გადმოცემა იოანე პეტრიწის

გასული საუკუნის 30-იან წლებში (71 წლის წინ) ქართული კულტურისა და პუბლიცისტური მეცნიერების ისტორიაში უმნიშვნელოვანესი მოვლენა მოხდა: გამოიცა იოანე პეტრიწის შრომების II ტომი – განმარტება პროკლე დიადოხოსის, “პლატონური ფილოსოფოსის”, ტრაქტატისა “თეოლოგიის საფუძვლები” (პეტრიწის თარგმანით – “კავშირნი ღმრთისმეტყველებითნი”). ტექსტი გამოსცა სიმონ ყაუხჩიშვილმა და გამოკვლევა დაურთო შალვა ნუცუბიძემ, რომელმაც იოანე პეტრიწი გამოაცხადა წარმართული ფილოსოფიის ავტორად (“.. ასე მივიდა ქართველი გამგრძელებელი ბერძნული წარმართული ფილოსოფიისა წარმართობამდე, მაგრამ არა ბერძნულ და არც აღმოსავლურ, არამედ ქართულ წარმართობამდე”. მწარმართულმა ფილოსოფიამ იგი წარმართობას დაუახლოვა და ქრისტიანობის და ქრისტიანობის წარმართულ ენაზე გადათარგმნის ცდა გააბედვინა”). I ტომი, თვით პროკლეს ტექსტი (ანუ კიმენი) გამოქვეყნდა სამი წლის შემდეგ, 1940 წელს. მას წინ უძღვის მოსე გოგობერიძის გამოკვლევა იოანე პეტრიწის მსოფლმხედველობაზე, რომელშიც სრულიად საპირისპირო აზრია გამოთქმული: “პეტრიწის ტექსტში არავითარ წარმართობაზე ლაპარაკი არ არის.. პეტრიწი უდიდესი ოსტატობით ხმარობდა ანტიკური ფილოსოფიის კლასიკურ

ნიმუშებს, რათა ამის საშუალებით ქრისტიანული დოგმის გონებით გამართლების საქმე უზრუნველყო. პეტრიწი ისეთს ინტერპრეტაციას უკეთებდა ფილოსოფიას, რომ ქრისტიანობას აგუებდა, ანდა იგი თვითონ აკეთებდა ქრისტიანობასთან შეგუებულ ცნებებს, ჰქმნიდა საკუთარ ფილოსოფიას, მაგრამ ეს საკუთარი ფილოსოფია იყო ქრისტიანული სქოლასტიკა”. სამეცნიერო ლიტერატურაში ეს ორი თვალსაზრისი დღემდე უპირისპირდება ერთმანეთს და ტექსტის უფრო ღრმა კვლევას მოითხოვს.

პლატონური ფილოსოფიისა და მისი ტერმინოლოგიის სისტემატიზატორის, პროკლე დიადოხოსის „თეოლოგიის საფუძვლები“ თარგმნას დიდი მნიშვნელობა ჰქონდა ქართული ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ტერმინოლოგიის დადგენისა და სისტემატიზაციის თვალსაზრისით. პროკლეს ფილოსოფიური სისტემის კომენტირების პროცესში პეტრიწმა დაამუშავა, დააზუსტა და სისტემაში მოიყვანა ქართული ფილოსოფიური ცნებით-ტერმინოლოგიური აპარატი, შექმნა პროკლეს ონტოლოგიური სტრუქტურის (რიგების – seirav) ცნებითი სისტემის შესატყვისი ნათელი და გამჭვირვალე ტერმინოლოგიური სისტემა, რომელიც ოსტატურად მიუსადაგა ქრისტიანულ დოგმატიკას და, როგორც თვითონ იტყოდა, „ადმრთისმეტყველა“ იგი. რადგანაც პროკლეს „დმრთისმეტყველების საფუძვლები“, პეტრიწის აზრით, არის „დიდთა სადმრთისმეტყველოთა ხედვათა“, სახელმძღვანელო, რომელიც „სასწავლოდ შემავალთა ყოველთა“ ასწავლის ღვთისმეტყველების ელემენტებს, საფუძვლებს, უმარტივეს ცნებებსა და კატეგორიებს (წინასიტყვ. გვ. 5-6), და რომლის ავტორმაც მარტივად და ნათლად წარმოაჩინა არსის წესი და რიგი (seirav, ταξις), როგორცაა გონებისა, სულისა, ბუნებისა, სხეულისა (წინასიტყვ. გვ. 6), ამიტომ იგი თავ-თავის ადგილას განუმარტავს მსმენელებსა და მოსწავლეებს თითოეულ ცნება-ტერმინს, დაკავშირებულს ამ სტრუქტურასთან.

პროკლეს ონტოლოგიური სტრუქტურის თავში დგას (ჰვიეს, mevnei) უხადო და წმიდა (ეიჯლიკრინჰვც) ერთი, რომელიც არის დასაბამი და მიზეზი (ajrch;, aijtiva) ყოველთა მყოფთა (//სიმრავლისა – pa'n plh' qoc);

ამ უხადო, თვით პლატონის „უმწვერვალესი გონებისაგანაც კი მიუწვდომელი“ ერთის შესაცნობად იმეცადინა პროკლემ და, რაოდენ იყო შესაძლო, წარმოადგინა ნათელი დასაბუთება ამ მყოფთა საწყური, სატრფო და სასურველ ერთისა. განსამარტავი ტრაქტატის (შტლიცვიწისიჯ ეოლოგიკჰ;) ძირითადი აზრი, ამოცანა სწორედ იმაში მდგომარეობს, რომ ერთი წარმოაჩინოს, თუ არს

ერთი და იძულებათა მიერ თანშესიტყუათადას აღმოაჩინოს ესე მრავალსაქდაგოდ ერთი (წინასიტყვე, გვ. 3). პირველი თავები პროკლეს ტრაქტატისა და პეტრიწის განმარტებებისა ეძღვნება ერთის უპირატესობის დასაბუთებას აპოფატიკური მეთოდით, როდესაც ყოველი საწინააღმდეგო დებულება უჯერობამდეა მიყვანილი („არამედ ესე შეუძლებელ და უჯეროცა“) და „თანგანვლის სახედ“ (დანასკვის სახით) მტკიცდება პირველად დაშვებული თეზისი. ეს უზადო და წმიდა (eijlikrinhvç) ერთი არის ყოველივეს დასაბამი, საფუძველი (აჯრცჳჳ: დასაბამი ერთი, მიზეზი ყოვლისა სირადასა (§ 22, გვ. 61). იგი არის უპირატესი (prwvtistoç) ყოველთა მყოფთა, მიზეზი (aijtiva) და თვით უმიზეზო (აჯვნაიტივოჯ), მზიარებელი (metevcwn) და თვით კი უზიარო (ajmevqektoç); უზიარებლობა თვისებაა მხოლოდ ზესთერთისა, რომელიც ზესთა ძეს ყოველთა ერთთა (§ 24, გვ. 65, 29-32). ერთი სამი ასპექტით განიხილება:¹ სამსახე არს ხედვად ერთისად: 1) ვითარ ზესთადასა პირველისა, რომელი ზესთა ძეს ყოველსა ვსაზიდსა რიცხუთასა და არცა-რას ეზიარების პირველ თვსსა და არცა-რას იზიარებს შემდგომად თვსსა, რადითამცა განწვალა მისდამი; 2) და კუალად არს სხუად ერთი, ხილული შორის სიმრავლესა და თანგანწვალელებული სიმრავლესავე თანა; 3) და კუალად სხუად ერთი – თითოეულსა ოდენ თვთებასა შორის იხილვების, რომელთა ამათ შესატყჳ სახელი ერქუმის: პირველსა – ზესთად მრავალთად, ხოლო მეორესა – შორის მრავალთად, ხოლო მესამესა – ერთი თვთებასა შორის გუართასა (§. 24, 67, 31-34, 68, 1-7). (იხ. აგრეთვე, § 23, გვ. 64, 25-30.) ის ზესთა ერთი, აბსოლუტური ერთი, თვითერთი (აუჯტოენ) (=უქმნოდ, უქმნელი ერთი), პირველი ერთი, „რომლისა სხუად არღა იყოს უპირმშოეს“ (§ 3, გვ. 23, 32-33) – ოდენ ეს ზესთ ერთი და კეთილობა შეუძლებს ერთქმნად ყოველსა ნათხზსა სირადასასა, რამეთუ ერთ-იქმს ყოველთა და მოუვლენს ყოველსა ნათხზსა სირადასასა გაერთებასა და შემოჰკრებს განწვალელებულთა და ერთ-იქმს ყოველსა. რომელი სხუათა ერთთა ვერ უძლებს, ვითარ განმრავლებულმან ერთმან და გათვთებულმან ერთმან, ვითარ რომლისამე მხოლოდსამან, არამედ მან ზესთამან ერთმან ყოვლისა სირადასამან სიმრავლე ერთ-ყო და თვთებანი რიცხუთანი აერთან (§ 23, გვ. 65, 13-20).

¹ qmnulli erTis (γινόμενον ἕν), Sedgmuli erTis, myofi erTis, Sesaxeb ix. a. xaranauli, 1990, gv. 89, 117, 130, 159, 163.

ეს არის სწორედ ყოველთაგან **ზესთმდებარე უცნაური ერთი** და **კეთილობა**, რომელსა წადილმან პატივისმან ჰკადრა მას და მამადცა წოდება (წინასიტყ. გვ. 8, 6). **ერთი** – იგივე **კეთილობა**: იგივეობა **ერთი** და **კეთილი** (ენ კაი; ტ ჯაჯგაქონ) და დასაბამ ყოველთა კეთილი (§ 20, გვ. 18, 16); **კეთილობა** და **ერთი** – იგივეობა და **ღმერთი** და **კეთილი** – იგივეობა (კავშირნი, § 113).

აქ **ერთი** დახასიათებული იყო მისგან გამომდინარე სიმრავლესთან, არსის იერარქიულ წყობასთან მიმართებით.

მთელი რიგი ტერმინებისა კი **ერთს** ახასიათებს აპოფატიკური თვალსაზრისით, როგორც შეუცნობელს, მიუწვდომელს, უთქმელს და წარმოუსახველს: ერთი არის **უცნაური** – **უცნოდ** (αἰγνωστος), **მიუწვდომელი** – **მიუწუთო**, **უთქმელი** – **უთქო**, **უქმნელი** – **უქმნოდ** დაბოლოს, იგი არის წარმოუსახველი – **უოცნო**. როგორც ვხედავთ, ყველა ეს ტერმინი ზემოთ სტრუქტურულ მოდელებში განხილული იმ მოკლე მოდელის მიხედვითაა ნაწარმოები (ცნობა – **უ-ცნ-ო**, მიწუთომა – **მი-უ-წუთ-ო**, თქუმა – **უ-თქ-ო**, ოც(ნ)ება – **უ-ოცნ-ო**), რომელიც შემუშავებულ იქნა სპეციალური ფილოსოფიურ-თეოლოგიური ცნებითი ენისათვის, მისი ყოფითი, ანუ „მდაბრიონთა“ ენისაგან განსხვავების მიზნით. **ცნობა** ზმნიდან გარდა **უცნო** ტერმინისა, როგორც ზემოთ წარმოდგენილი სქემა გვიჩვენებს, იოანე პეტრიწს მოკლე მოდელებით სხვა ტერმინებიც აქვს ნაწარმოები: **მე-ცნ-გ**, **სა-ცნ-ო**; უკუთქმითი შინაარსის კიდევ ერთი ფორმა **უ-ცნობ-ო** აქვს ნაწარმოები. უკანასკნელის მნიშვნელობაა „უმეცარი, უვიცი, უგონო.“ ცნებათა დიფერენცირება ამ შემთხვევაში ფუძის ათემატურ **ც[ა]ნ** და თემატურ **ცნ-ობ** ფორმებს აკისრიათ: **უცნო** არის „გონებით შეუცნობელი, შეუმეცნებელი“, **უცნობო** კი „უმეცარი, უვიცი“: ისიტყუა **უცნობობან** გულსა შინა თუხსა, არა არს ღმერთი (ფსალმ. 13,1; 52,2. ვანმარტება, 213, 15-16. შდრ. ძველი თარგმ: თქუა **უგუნურმან** გულსა შინა თუხსა – არა არს ღმერთი).

რაც შეეხება **უ-ოცნ-ო** ტერმინს, იგი ნაწარმოებია **ოცნება** ზმნიდან. ბერძნული ტერმინების **fantasiva**, **favntasma**, **fantastikovn**, **fantastovz** თარგმნისას მნიშვნელობათა განსხვავებული ნიუანსების დაცვა და გადმოცემა მეტად ძნელია. ამიტომ ნემესიოსის რუსულად მთარგმნელმა, ფ. ვლადიმირსკიმ, ეს ტერმინები უთარგმნელად გადმოიტანა. იოანე პეტრიწი, როგორც სხვა შემთხვევებში, აქაც შესანიშნავად იყენებს ქართული ენის სიტყვაწარმოებით შესაძლებლობებს და ძველ ქართულში უკვე არსებული **ოცნება** ტერმინის გვერდით მოხერხებულად აწარმოებს დანარჩენი ტერმინების ზუსტ ქართულ შესატყვისებს. ეს კარგად ჩანს „ბუნებისათვის კაცისა“-ს VI თავიდან, რომელიც „ფანტაზიის,

წარმოდგენის” ანუ „ოცნების” უნარს, ძალას ეხება. ნემესიოსი ამბობს: Oij di; Stwivkoiv tevssara tautav fasi, fantasivan, fantastovn, fantastikovn, favntasma (ნემ. PG, ტ. 40, 633). იოანე პეტრიწის თარგმანით: *ხოლო სტოელნი ოთხად იტყოდეს ამას: ოცნებად, ოცნებითად, ოცნებრივად და ოცებად* (ბუნ. კაც. 72, 8-9. იქვე: *ოცნება/საოცი*). **უ-ოცნ-ო** საბას გაგებული აქვს, როგორც **ცნობა** ზმნის დერივატი და განმარტებული აქვს, როგორც „არასაცნობელი.” ასევე, სიმ. ყაუხნიშვილსაც **უოცნო** გაგებული აქვს, როგორც „საცნაურის” ანტონიმური და „უცნაურის” სინონიმური მნიშვნელობისა და საძიებელში იოანე პეტრიწის შრომების II ტომისათვის ახსნილი აქვს, როგორც „შეუცნობელი” (იხ. კავშირნი, გვ. 301). ასევეა გაგებული **უოცნო** პეტრიწის „განმარტების” რუსული თარგმანის ორივე გამოცემაში (იხ. ფცცვჯანტუბტ> 1942, გვ. 25, 1984, გვ.39). მაგრამ პეტრიწს აშკარად განსხვავებული ცნებები აქვს გადმოცემული ამ ორი ტერმინით: **უცნო** – „შეუცნობელი” და **უოცნო** – „წარმოუდგენელი, წარმოუსახველი”. ამგვარად, **უოცნო** მიღებულია არა **ცნობა**, არამედ **ოცნება** ზმნიდან. როგორც ზემოთ ვთქვით, ტერმინი **უოცნო** იოანე პეტრიწს **ერთისა** და **კეთილობის – დმერთის** ატრიბუტად აქვს ნახმარი მახასიათებლების რიგში **უცნაური – უცნოა, მიუწოდმელი – მიუწუთოა, უთქმელი – უთქოა, უქმნელი – უქმნოა** სინონიმური წყვილების რიგში.

უცნაური, უცნოა ერთი („შეუცნობელი” ერთი): *რამეთუ იგი ზესთაა და უცნაური ერთი უსახოსაცა და ურომელოსა წარმოაჩენს ნივთსა (განმარტება, 43,9); მის ერთისა მიერ წარმოიხინა ესე უცნაური ნივთი, ვითარ უცნოა – უცნოაა მიერ* (იქვე, 43,13).

მიუწოდმელი, მიუწუთოა ერთი: *პირველსა მას მიუწოდმელსა ზესთა არსსა ერთსა* (იქვე, 130, 28-29); *ერთი იგი და ზენაა ყოველთა სწორებით ყოველთა მიზეზ და მიუწუთოა* (60,4).

უთქოა, უთქვ ერთი; უთქოა იგი ერთი *მიუდრეკელობასა ზესთა ძეს* (იქვე, 48,15); *მის უთქვსა ერთისა მიერ* (45,8).

უქმნელი, უქმნოა ერთი: *უქმნელსა ერთსა არცა ნაწილნი პქონან და არცა ასონი და კავშირნი* (23,6); *უქმნოა ერთი ზესთა ძეს ნაწილთმიერობასა* (23,37).

უოცნოა ერთი; უოცნოა იგი ერთი *ზესთა ძეს ყოველსა ძალსა და მოქმედებასა* (18,25); *მას უოცნოსა ერთსა მოაქუს თვხ-შორის ყოველი ზესთეუართაა* (30,4); *ესე მის უოცნოაა ოდენ ერთისა არს თვთებაა* (65,31) და სხვ.

უცნო და **უოცნო** ცნებები იოანე პეტრიწამდე არ უნდა ყოფილიყო გარჩეული: გონებით წარმოუსახველის,

წარმოუდგენელის მნიშვნელობით ეფერემ მცირე იყენებს ტერმინს *მოუგონებელი*: *ყოველთა მოგონებათაგან მოუგონებელ არს ზეშთავონებისა იგი ერთი (არეოპაგ., 6,19). (შდრ. არცა გამოდოქუშის, არცა მოგონებად შესაძლებელ არს (იქვე, 10,20).*

ამონიოს ერმიასის შრომების მთარგმნელი იოანე ტარიჭისძე „გონებით წარმოდგენის“ (ეჯნოჰ,საი) მნიშვნელობით *მოგონებას* იყენებს: *არცა კაცისად, თვნიერ სიტყვერებისა, შესაძლებელ არს მოგონებად (ამონ. 87,6). მას „ზროვნების“, „შემეცნების“ მნიშვნელობითაც მოგონება (ნოვჰსიდ) შესატყვისით აქვს გადმოცემული, თუმცა ამავე, გნოსეოლოგიური შინაარსით იგი გაგონება ტერმინსაც იყენებს.*

მაქსიმე აღმსარებლის შრომების თარგმანში (-14), რომელიც ამონიოსის მთარგმნელის ხელიდან ჩანს გამოსული, „გონებით წარმოუსახველი“ აღწერითადაა ნაწარმოები: *არა გაგონებელი* (ოუჯ ნოვჰსინ). საინტერესოა, რომ „გონებით წარმოსახვა“ გადმოცემულია შესიტყვებით: *გაგონების შორისი ოცნება*, სადაც შესიტყვება-ტერმინის ძირითადი წევრი *ოცნება* ტერმინია.

ეს უზადო, უოცნო, უთქო, მიუწუთო, უქმნელი ზესთერთი *მიღება* (იმმრე – ejpevkeina) და *ზესთა ძეს* (αJperkei nos, αJperiveroc) ყოველივე მისგან *წარმოვ ზავნილ ზე*, ანუ *წარმოებულ ზე* (provodoc, proveisin). ეს უკანასკნელი იყოფა *რიგებად*, პროკლეს ტერმინით – *seirav* (ჯაჭვი), რომელიც პეტრიწს ხან ტრანსლიტერაციით გადმოაქვს – ბიზანტიური წარმოთქმით – „სირა“, ხან კი ზუსტ ქართულ შესატყვისის იძლევა (ხშირად ჰენდიადისურ წყვილში): *ნათხზი სირაძსა* („*თხზავს*“ ზმნიდან მიმდგომა „*ნათხზი*“, ძვ. „ნათხენი“ – „ნაწნავი“), ხან: *ნაქუსი სირაძსა* („ქსოვს“ ზმნიდან). ზოგჯერ პროკლესთან ამ ცნების აღსანიშნავად tavxič („წყობა, განრიგი, წესი“, „hfhphz!“) ტერმინიც გვხვდება, რაც შესაბამისად *წესით* ითარგმნება. სირა (*ნათხზი, ნაქუსი*) თუ შეიძლება ითქვას, ტექნიკური ტერმინია. თვისობრივად იგი ერთი გვარის (eildoč) *მხოლოთა* შემცველია, *სირას* ანუ რივისათვის *ვიდოსის* ანუ გვარის (რავარობის) მიმცემი, გვარმყოფელი და არსების მიმნიჭებელი. ამდენად იგი არის *გვართმთავარი* ანუ *სირათმთავარი*, (სერიის, რივის მთავარი), *წესთმთავარი, სირათდასაბამი*. სირათმთავრებთან ანუ სირათდასაბამებთან მსგავსების საფუძველზე *ბაძვის* (ზუელვის, mivmesič, oJmoiovthč) გზით ხდება უკუქცევა უშუალოდ თავისი არსებითი დასაბამის, მიზეზის (ajrchv, aijtiva) მიმართ და არა „ვითარ დახუდვს“ (ანუ როგორც მოხვდება, შემთხვევით), რადგანაც *უცხოსა ვითარ ეტრფოს ბუნებით?* (გვ. 88,18).

წარმოშობის, ანუ **გზავნის** (proi>evnai, provodoc) ანუ ემანაციის საფუძველიც **მსგავსება**: გზავნანი არსებათანი **მსგავსებისა მიერ არიან** (§ 55). ამასთან, რაც უფრო ახლოა (**მოახლეა**) ყოველი მომდევნო გვართა სფერო ანუ რიგი **ზესთურთთან**, მით უფრო მსგავსია მისი და, ამდენადვე, უფრო უმჯობესია მის-ქვეშეთა რიგზე. შესაბამისად – რაც უფრო დაშორებულნია „ნათხზნი სირაფსანი“ ერთისაგან, მით უფრო მდარე ანარეკლებია და „უმსგავსონია“ ისინი ერთისა. და ასე – **უსახლო და უგვარო ნივთამდე**, რომელსა **არარსად სახელსდება სიტყუამან** (§ 21, გვ. 58).

ყოველივეს დასაბამი და პირველმიზეხი **ზესთურთია** (ანუ **თვითურთი** – aultoevn: **ერთისა მიერ პირველისა წარმოიყენებიან მხოლონი არსებათანი** („კავშირნი“, § 115, გვ. 71)), მაგრამ, როგორც უკვე ვთქვით, ყოველ რიგს თავისი საკუთარი დასაბამი, თავი (**სირათმთავარი, გვართმთავარი**) აქვს და, მაშასადამე, თავისი უახლოესი მიზეხიც. ამ **გვართმთავარი** ჰენადისაგან – **ყოველი გუარის დასაბამობითი მიზეხი მსგავსთა წარმოიყენებს: ყოველი სირათდასაბამი, ვითარცა იყოს თუთებად პირველისად, თან-მისცემს თვსთა თუთებისაგან სირასა ყოველსა** („კავშირნი“, § 115, გვ. 71), ანუ როგორც პეტრიწი იტყვის, „**იზიარებს უზესთაესი და მიზეხი თვს-გამო მიზეზოანსა და თან-მისცემს თავისი მოუკლებელისა მყოფობისაგან**“ ისე, რომ თვით არაფერს მიიღებს მისგან. ამგვარად, უჯობესი (უმადლესი) იზიარებს უდარესს, (ანუ უდარესი **ეზიარება** უმჯობესს: ე. ი. **ზიარების¹** მქვანიზმი სერიათა მწკრივში წარმოშობის პროცესში – ცალმხრივია. მიზეხისაგან გამომდინარე **მიზეზოანს²** (ajitiatovn) თავის თავში ატარებს

---

¹ **ზიარება** ტერმინის გააზრებასთან დაკავშირებით იხ. იოანე პეტრიწის „განმარტების“ I თავი, სადაც იგი მეტად მარჯვედ იყენებს ამ ზმნის სამი სხვადასხვა ფორმის (**იზიარნეს** მათ იგინი, **ეზიარა** იგი მას და **იზიარა** მან იგი) ლინგვისტურ ანალიზს იმისათვის, რომ დაასაბუთოს პროკლეს ძირითადი თეზისი „ყოველი სიმრავლე ეზიარების რაფთავე ერთსა.“

² ტერმინი „მიზეხისაგანი“, რომელიც ბერძნ. აიჯტიატოვნ-ის შესატყვისად აქვთ ნახმარი ეფრემ მცირეს და არსენ იყალთოელს (იხ. „ლიალ“, 47,2), გამოხატავს **მიზეხისაგან** გამომდინარეობას, პეტრიწის ტერმინი **მიზეზოანი** კი ხაზს უსვამს **მიზეხისაგან** გამომდინარეობასთან ერთად მიზეხის თავის თავში მქონებლობას ანუ „პყრობას“ (**-ოვან** სუფიქსი ქონების გამომხატველია), რასაც

მიზეხს, მაგრამ მისი იგივეობრივი, იდენტური კი არ არის, ე. ი. არა *თვით იგია* (οὐ αὐτόν, tautov), არამედ „*ვითარ – იგივე სხუა*.” კერძოდ: *იგივეა უკუე მსგავსებისა მიერ, ხოლო გასხუებულ – უმსგავსლობისაგან. მიზეხნი თანუზიარონი* ანუ *თანუქონონია* (ajmevqektoc) – რამეთუ არას მიიღებენ თვსთა შემდგომთაგან, არამედ სამარადისოდ დამსჭუადულ არიან ზენობასა შორის მთავრობისასა, ვითარცა მიზეხნი და წყარონი არსთანი და არას მიიღებენ თვს-გამოთა მიზეზოანთაგან (§ 63, გვ. 128).

სირათა ანუ *გუართა* გამომდინარეობა, *წარმოობა* (proi?enai, producire, progreditur) *გზაენა* (ο[do]c – გზა-დან,) გარკვეული თანმიმდევრობით, საფეხურებრივად ხდება. ეს პროცესი ნათლადაა გადმოცემული პეტრიწის „განმარტების” მე-60 თავში: ყოველი ზედა რიგის *მთავარი* ანუ *სირათმთავარი* (მხოლო, მონადა monavc) გადასცემს თავის *თვითებას* მის მომდევნოს და დაუზესთავდება მას როგორც მიზეხი და მარსებელი. თითოეულ მწკრივს, სერიას (*ნათხზს, ნაქუსს*) თავისი სირათდასაბამი *მხოლო* ანუ *მონადა* აქვს (monavc), რომელიც იღვის (ei[do]c – I[deva]) ტოლფასია: *რადც-რადვე იყოს, ვითარ მხოლოდ სხეულთა – ცა; და მხოლოდ ბუნებათა – საყოველთაოდ ბუნება; და მხოლოდ სულთა – საყოველთაოდ სული; და მხოლოდ გონებათა – ნამდვლმყოფი, და მხოლოდ ერთთა (ჰენადების) – მზე იგი ერთისა („განმარტება”, § 21, გვ. 59, 12-16).*¹ არსთა ყოველი *გვართმთავარი* (გონებისა, სულისა, ბუნებისა...) მხოლოდ თავისი გვარის ფარგლებში მოქმედებს, მაგ., *გონებისა ყოველი მოქმედება ვიდრე და სადამდე მოქმედებს ძალი ვონიერი – და გაგუარებულთამდის, ხოლო მეტად ველარა გაზიდავს თვსთა ვონიერთა ნათელთა (§ 20, გვ. 58),* მაშინ, როდესაც ერთის მოქმედება გასწვდება ყველა რიგს თვით *უსახო* და *უგვარო, ურომელო ნითამდე* (მატერიამდე), თითოეული გვარის არსებობის პრინციპი კი *ერთობაშია*, რაც ერთთან *ზიარებით* (mevqixic)

იგი დიდ მნიშვნელობას ანიჭებს *მიზეხისა* და *მიზეზოანის* ურთიერთდამოკიდებულების გაგებისათვის.

¹ ჰენადების (*ერთთა*) და მონადების (*მხოლოთა*) შესახებ პროკლესა და პეტრიწის ონტოლოგიურ სისტემებში დაწვრილებით იხ. ანა ხარანაული, 1990, გვ. 117-130, მისივე 1995, გვ. 140-151; ასევე, ლ. გიგინეიშვილი, 1995, გვ. 152.

მიიღწევა. ერთთან ზიარებაა უკუქცევის (ejpistrofhv) საფუძველიც. ერთი მაზიარებელია, ხოლო თვით კი უზიარო, ანუ თანუქონო (ajmevqektoც), თვითმდგომია (aujtarhvc, aujcupovstatoც). მხოლოდ ამ ზესთერთს ძალუძს სიმრავლის ერთყოფა და შეერთება (§ 23, გვ. 65), ე. ი. იმათი ერთ-გვარად ქმნა, რომელნიც ერთ რიგს, სირას შეადგენენ (წარმოადგენენ). მაგრამ ზიარება ყოველი მომდევნო რიგისა ერთთან ხდება არა უშუალოდ, არამედ წინა რიგის სირათმთავრების, ანუ გვართმთავრების მსგავსების (oJmoiovthც) მეშვეობით (§ 35, გვ. 87). რადგანაც სათანადო არს, რაღათა ევოსცა და წარმოიარსოსცა და გასხუავდესცა (გვ. 88). წინააღმდეგ შემთხვევაში, ე. ი. თუ არ გამოეყოფა თავის დასაბამსა და დასაწყისს და, „თუ ოდენ ევოს შორის მიზეზსა მიზეზონი“, მაშინ „არცა წარმოვლოს ნათხზმან სირადასამან და არცა განთუდენ მხოლონი მეოფთანი“ (გვ. 87), ე. ი. არ იქნება წარმოება, განვითარება. ამგვარად, განვითარების აზრი იმაში მდგომარეობს, რომ ყოველი მიზეზონი ჰკიეს მიზეზსა შორის თვისსა და იწარმოებს მისგან და უკუნქცევის მისდადევ (გვ. 87).

ამგვარად, ერთი არის საწადო და სატრფო (to; ojrektovn) ყოველთა მის მიერ წარმონაარსთა. ტრფობა და წადილი მის ერთისადმი ანუ კეთილობისადმი (ajgaqovc) არის უკუნქცევის (ejpistrofhv) საფუძველიც, ეს არის განვითარების მამოძრავებელი ძალა, განვითარებისა, რომელიც ელინურ აზროვნებაში ციკლური ხასიათისაა ქრისტიანულ აზროვნებაში კი სულის წვრთნისა და განვითარების, ზეადსეგლისა და განდმრობის გზაა.

ღარქჟან თვალთვაკე

როგელი რედაქციის ტექსტს უმიცავს ალავერდის ოთხთავი?

ალავერდის ოთხთავის სახელით ცნობილია 1054 წელს შავ მთაზე, კერძოდ, კალიპოსის წმინდა ღვთისმშობლის ლავრაში გადაწერილი ხელნაწერი, რომელიც საეკლესიო მუზეუმის ხელნაწერთა კოლექციაში ალავერდის მონასტრიდან მოხვდა და ამჟამად 484-ე ნომრით ინახება ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრის A ფონდში. ეს მანუსკრიპტი სხვადასხვა კუთხით საკმაოდ კარგად არის შესწავლილი, მაგრამ დღემდე პასუხგაუცემელია კითხვა, თუ რომელი რედაქციის ტექსტს შეიცავს ალავერდის ოთხთავი.

სამეცნიერო ლიტერატურაში ამ საკითხთან დაკავშირებით აზრთა სხვადასხვაობაა. ხელნაწერის პირველი აღმწერელის, თედო ჟორდანიას, აზრით, ალავერდის ოთხთავი ექვთიმე ათონელის

რედაქციის ტექსტს შეიცავს, იმავე აზრისაა ილია აბულაძეც. უფრო ფრთხილად გამოხატავს თავის პოზიციას ამ საკითხზე კორნელი კეკელიძე, მაგრამ არც ის გამოიხატავს, რომ A 484-ში დაცული სახარების ტექსტი ექვთიმე ათონელის რედაქციისა იყოს. ივ. იმნაიშვილს წიგნში „ქართული ოთხთავის ორი ბოლო რედაქცია“ აღნიშნული აქვს, რომ ალავერდის ოთხთავის ტექსტი გიორგი ათონელის რედაქციისა, თუმცა ამის დამამტკიცებელი არგუმენტები არ მოჰყავს. განსხვავებული და, ვფიქრობთ, საყურადღებო მოსაზრება აქვს გამოთქმული მიხეილ ქავთარიას, რომელსაც ეკუთვნის ამ ხელნაწერის ბოლო ვრცელი აღწერილობა. მისი აზრით, „ალავერდის ოთხთავი უნდა ასახავდეს გიორგი მთაწმიდელის ოთხთავზე მუშაობის I ეტაპს, როდესაც მას ექვთიმეს რედაქცია ორჯერ შეუდარებია ბერძნული დედნისთვის და ადრეული ქართული თარგმანისთვის“. მიუხედავად იმისა, რომ მ. ქავთარიას მიერ გაკეთებული დასკვნები არ ეყრდნობა ტექსტოლოგიურ ანალიზს და ძირითადად ხელნაწერზე დართული ანდერძების მონაცემებს ეფუძნება, ვფიქრობთ, ზემოთ დასახელებული მოსაზრებათაგან იგი ყველაზე ახლოს დგას იმ დასკვნებთან, რომელიც ჩვენ ალავერდის ოთხთავის კოდიკოლოგიურ-ტექსტოლოგიური შესწავლის შედეგად მივიღეთ.

ჩვენი აზრით, ალავერდის ოთხთავში ასახულია გიორგი მთაწმიდელის მიერ სახარების ტექსტზე მუშაობის შუალედური ეტაპი, როცა გიორგის ქართული თარგმანის ტექსტი ბერძნულთან მხოლოდ ორჯერ აქვს შედარებული. რედაქტირების პროცესი ჯერ არაა დასრულებული, შესაბამისად არც ვულგატის ტექსტია საბოლოო სახით ჩამოყალიბებული, რადგან ბერძნულთან შესამე და საბოლოო შედარება ჯერ არ განხორციელებულა. ამიტომაც არ ერთვის ალავერდის სახარებას გიორგი მთაწმიდლის ის ცნობილი ანდერძი, რომელიც მან მუშაობის დასრულების შემდეგ, ბერძნულთან შესამედ შედარების შედეგად ვულგატად ჩამოყალიბებულ ტექსტს დაურთო და რომელიც ამ რედაქციის შემცველ ხელნაწერთა უმრავლესობას ახლავს. სამაგიეროდ, მას ერთვის მეტად საყურადღებო ანდერძი, რომელშიც გიორგი ათონელი გვეუბნება, რომ ალავერდის ოთხთავში დაცული სახარების ტექსტი სანდო და უეჭველია, რადგან ის შედარებულ-შეჯერებულია სამი სანდო წყაროს მიხედვით. ესენია: ა) „**მამისა ეფთუმეს სახარება**“ (შეიძლება იგულისხმებოდეს ექვთიმეს მიერ თარგმნილი სახარების სვინაქსარული საკითხავები ან მის მიერვე თარგმნილ მათეს და იოანეს თავის განმატებებში წარმოდგენილი სახარების ტექსტის თარგმანი); ბ) „**ქართული სახარება**“ (იგულისხმება ძველი, ალბათ, ხანმეტური და

საბაწმინური რედაქციები) და გ) ბერძნული სახარება (სავარაუდოდ, იმ დროს ბიზანტიაში მიღებული და გარცელებული), რომელთანაც მას ძველი თარგმანის ტექსტი ორჯერ შეუდარებია. ცხადია, ამგვარი შედარების შედეგად მიღებული ტექსტი განსხვავდება როგორც ძველი რედაქციების („ქართული სახარების“) ტექსტისაგან, ასევე ექვთიმე ათონელის თარგმანისაგან, რადგან ბერძნულთან ორჯერ შედარება-შეწამების შემდეგ მან მნიშვნელოვანი ცვლილებები განიცადა, მაგრამ ამავე დროს, ეს ტექსტი განსხვავდება ბერძნულთან მესამე შედარების შემდეგ ჩამოყალიბებული ვერსიისგანაც, რომელიც ლიტურგიაში დამკვიდრდა, მთელ საქართველოში გავრცელდა და ვულგატად იქცა.

ანა ხატანაული ძველი ალექსის ხანმეტი ფრაგმენტები და ქართული ბიბლიის თარგმანის ისტორია

ესაიას და *იერემიას* წინასწარმეტყველებებისა და *ეზრა I*-ის ხანმეტი ფრაგმენტები, როგორც ცნობილია, რამდენიმე საუკუნით უსწრებენ ძველი ალექსის წიგნთა შემცველ ხელნაწერებს. ამდენად, ქართული ბიბლიის თარგმნისა და მისი ტექსტის განვითარების ისტორიის კვლევა, პირველ რიგში, ამ ფრაგმენტთა შესწავლასა და მათ შეპირისპირებას უკავშირდება მოგვიანო ქართულ ხელნაწერებთან.

ხანმეტი ფრაგმენტები ნათელს ჰყვენენ ქართული ბიბლიის თარგმანთან დაკავშირებულ ზოგად და კონკრეტულ საკითხებს, ისეთებს, როგორიცაა:

1. თარგმანის დედანი: ხანმეტ ფრაგმენტებში დაცული ძვ. ალექსის ტექსტები მომდინარეობენ სეპტუაგინტას სხვადასხვა რეცენზიიდან – ლუკიანური (*ესაიას წინასწარმეტყველება* და *ეზრა I*) და ჰექსაპლური (*იერემიას წინასწარმეტყველება*) რეცენზიებიდან.

2. თარგმანის ადგილი: ხანმეტ ფრაგმენტებში დაცული ორი ტექსტუალური ტრადიციის – ანტიოქიურისა და პალესტინურის არსებობა უჩვენებს, რომ ხანმეტ ფრაგმენტებში შემონახული ძვ. ალექსის თარგმანები სხვადასხვა გარემოში იყო შესრულებული.

3. თარგმანის დრო. თარგმანი, რომელიც *ესაიას*სა და *ეზრას* ხანმეტ ფრაგმენტებშია დაცული, არ შეიძლება შესრულებულიყო მეოთხე საუკუნის პირველ ნახევრამდე, მანამ, სანამ ლუკიანური რეცენზია შეიქმნებოდა და სანამ ამ რეცენზიაში ხანმეტ ფრაგმენტებში დადასტურებული გვიანდელი სწორებები შევი-

დოდა. თარგმანის ის სახე, რომელიც ხანმეტმა *იერემიამ* შემოგვინახა, ასევე, ვერ შესრულდებოდა IV საუკუნის დასაწყისამდე, სანამ ჰექსაპლური რეცენზია, ებრაელებთან პოლემიკის იარაღად შექმნილი, ეკლესიის ყოფაში არ დამკვიდრდებოდა.

4. ტექსტის ისტორია. იმ წიგნების ტექსტის ისტორია, რომლებიც ხანმეტმა ფრაგმენტებმა შემოგვინახეს, გვიჩვენებს ბიბლიის ქართული თარგმანების განვითარების სხვადასხვა გზას: *ეზრა I*-ის ხანმეტ ფრაგმენტში შემონახულ თარგმანს ოშკური-იერუსალიმურ ხელნაწერებში სრულიად განსხვავებული – სომხურიდან განორციელებული თარგმანი ჩაენაცვლა, *იერემიას* ხანმეტი ტექსტი ასევე, ახალმა თარგმანმა – ბერძნულიდან მომდინარე ლუკიანური ტრადიციის ვერსიამ შეცვალა, ხოლო *ესაიას* წინასწარმეტყველება ფაქტიურად იგივე დარჩა, თუმცა კი გარკვეულ მონაკვეთებში ოშკურ და იერუსალიმურ ხელნაწერებში დაცული ეს ტექსტი ჩვენამდე არმოდწეული, განსხვავებული თარგმანისა თუ კონტამინირებული ტექსტის შთაბეჭდილებას ტოვებს.

გახტანბ იმნაიშვილი
დეფისის ხმარებასთან დაკავშირებული
ზობიერთი საპიოხი

ქართულში გვაქვს შემთხვევები, როცა სასყენი ნიშნის არა-სწორი ხმარება წინადადებაში ზოგჯერ ავტორის ჩანაფიქრისაგან სრულიად განსხვავებულ შინაარსობრივ მნიშვნელობას გვაძლევს.

ამჯერად მინდა დეფისის ხმარებასთან დაკავშირებული ზოგიერთი დარღვევის შესახებ გამოვთქვა რამდენიმე მოსაზრება.

ვნახოთ რამდენიმე დამახასიათებელი მაგალითი. „სახელმწიფო საკუთრებაში დიდი რაოდენობით სასოფლო-სამეურნეო და არასასოფლო-სამეურნეო მიწებიცაა“ („კვირის პალიტრა“, №29, 2004, გვ.7). „სასოფლო-სამეურნეო“ სწორად წერია – დეფისით, მაგრამ „არასასოფლო-სამეურნეო“ მცდარი დაწერილობითაა მოცემული. ავტორს ამ სიტყვაშიც დეფისი უხმარია „სამეურნეოს“ წინ. რა გამოვიდა? იმის ნაცვლად, რომ ეთქვათ: სახელმწიფო ფლობს მიწებს, რომლებიც არაა სასოფლო-სამეურნეო დანიშნულებისაო, მივიღეთ სრულიად სხვა შინაარსი: აღნიშნული მიწები არასასოფლოა, მაგრამ სამეურნეო. „არასასოფლოსამეურნეო“ ან უდეფისოდ, შეერთებულად უნდა დაეწერათ, ანდა „არა“ ცალკე და შემდეგ „სასოფლო-სამეურნეო“ ჩვეულებრივად – დეფისით.

საგანგებოდ მინდა შევხერდე „ერთერთის“ მართლწერაზე. ტრადიციულად ამ სიტყვას დეფისით წერენ. რატომ? ხუთ-ხუთის, სამ-სამის, ორ-ორის გაგრძელება არის „თითო-თითო“ და არა „ერთერთი“. „ერთერთი“ არის ბევრიდან ერთი, ესაა რუსული *один* (*vyjub[ ]*), „თითო-თითო“ კი *два* (*ilyve*). მასწავლებელმა რომ თქვას, ერთერთი ბავშვი გამოვიდეს დაფასთან ამოცანის ამოსახსნელადო, ერთი რომელიმე მოწაფე უნდა გამოვიდეს კლასში მყოფთაგან თუ თითო-თითო მორიგეობით, ერთმანეთის მიყოლებით? ვფიქრობ, პასუხი ნათელია. ამიტომ ამ სიტყვის მიღებული მართლწერა უნდა შეიცვალოს და უდეფისო დაწერილობა დამკვიდრდეს.

„გილოცავთ შობა-ახალ წელს“ – ამგვარი დაწერილობა არასწორია. ისე გამოდის, თითქოს დეფისით „შობასთან“ დაკავშირებულია „ახალი“ და არა „(ახალი) წელი“. ამ კონკრეტულ შემთხვევაში გამოსავალი შეიძლება იყოს ასეთი ჩაწერა: „გილოცავთ შობა-ახალწელს“. მაგრამ სხვა შემთხვევებში გაჭირდება ანალოგიურად მოქცევა, რადგან, მაგალითად, ქართულ გეოგრაფიულ სახელებში მსაზღვრელად გამოყენებული ახალი, ზემო, დიდი... (ახალი ათონი, ზემო მანხანანი, დიდ ჯიხაიში,

პატარა ცემი...) მოცილებულია საზღვრულს და მათი შეერთება საზღვრულთან არ არის რეკომენდებული. ალბათ, დადგა დრო, გადავხედოთ დადგენილ წესს და ამგვარი მსაზღვრელები საზღვრულთან ერთად, შერწყმულად, გაუთიშავად დავწეროთ. ეს ბევრად გაგვიადვილებს ანალოგიური აღნაგობის მქონე რთული სახელების მართლწერის მოწესრიგებას.

სამედიცინო და სპეცდანიშნულების მასალების ტექნოლოგია (გაზ. „ერთიანი ეროვნული გამოცდები-2005“, 2005, გვ. 7). აქ ბუნდოვანია: „სამედიცინო“ „დანიშნულებას“ ეკუთვნის თუ „მასალებს“. დაწერილობის მიხედვით იგულისხმება „სამედიცინო მასალებისა და სპეცდანიშნულების მასალების ტექნოლოგია“, მაგრამ, სინამდვილეში აქ ივარაუდება „სამედიცინო დანიშნულებისა და სპეცდანიშნულების მასალების ტექნოლოგია“. ასე რომ, ეს საკონკურსო სპეციალობა უნდა გაფორმებულიყო დეფინის დახმარებით: „სამედიცინო- და სპეცდანიშნულების მასალების ტექნოლოგია“.

ბეჭდისა შავიშვილი
„ქებაჲს“ ტექსტის ერთი აღბილის
ბანმარტაბისათვის

1. „ქებაჲს“ ტექსტის გამოქვეყნებისთანავე უამრავი პრობლემა გაჩნდა იმის გამო, რომ ამ ერთგვერდიან თხზულებას სხვადასხვაგვარად კითხულობდნენ და განსხვავებულ შეფასებასაც აძლევდნენ იმის მიხედვით, თუ ვინ როგორ კითხულობდა მას.
2. ტექსტის უამრავი გამოცემა არსებობს. ამათგან თითქმის ყველაში განსხვავებულადაა წარმოდგენილი პირველი და ბოლო მუხლები. განსხვავებული წაკითხვის მიზეზი ისაა, რომ სხვადასხვაგვარადაა გავებული რამდენიმე ტერმინი, მაგალითად: "ყოველი", "ენაჲ"... და ის გაუგებარი ფრაზა, ტექსტის ბოლოში ასე რომ იკითხება: "ასი ესე წელი".
3. თითქმის ყველა გამოცემაში ფრაზა "ასი ესე წელი" დაკავშირებულია დასაბამითგანის გამოთვლასთან. ამიტომაც ასის ნაცვლად ხან 104, ხან 112-ია იმის მიხედვით, რომელი სისტემაა ნაგარაუდები. ხელნაწერებშიც კი განსხვავებული ციფრებია მითითებული.
4. ყველა პრობლემა ძალიან ადვილია გადასაჭრელად, თუ ტექსტს ისე წავიკითხავთ, როგორც ძეგლს, რომელსაც წერს (ან იწერს) ძველი ქართული ენის, თეოლოგიური ტერმინოლოგიის, ქრისტიანობის ისტორიისა და ქართველი ერის ისტორიის კარგი

მცოდნე, უგანათლებულესი პიროვნება, ფუტკარივით მშრომელი დიდი მეცნიერი. ადამიანი, რომლისთვისაც გამოკვეთილად და დამახასიათებელი ამა თუ იმ თარიღის ზუსტად დადგენა და მითითება.

ელენე კოჭოტიძე
ახალი სალმისკონო მასალა ბანმარტებითი
ლექსიკონისათვის

ენა, როგორც ცვალებადი მოვლენა, მუდმივად მდიდრდება და ვითარდება. ეს ცვლილება განსაკუთრებით ნათლად აისახება ენის ლექსიკა-ფრაზეოლოგიაში.

ამ მხრივ, უხვ მასალას იძლევა უახლესი ქართული მწერლობის ნიმუშები (გიორგი ლეონიძე, გიორგი შატბერაშვილი, რევაზ ინანიშვილი, თამაზ ბიბილური, ზაირა არსენიშვილი, ნუგზარ შატაიძე...). კერძოდ:

1. მათს თხზულებებში გამოყენებული ლექსიკის ერთი ნაწილი "ქართული ენის განმარტებითს ლექსიკონში" არ გვხვდება (დაფნია, ნამიჭამია, ადლაბიჯა, ხიხრიკა, გასადევარი, საყველაწმინდაო, ქირმიში, დაისლამე, ნიმბი...).

2. ლექსიკონში შეტანილი ბევრი სიტყვა დამატებითს ახსნა-განმარტებას საჭიროებს (დაფა, ფრჩხილი, ზრო, ბუქთაობა, შემოდგომურა, ჭანარი, წაეგლუეგებინა, ნაერთბაშევი...)

3. ლექსიკის გარკვეული ნაწილი მწერლისეული ჩანს, მაგრამ მიგვაჩნია, რომ ლექსიკონში უნდა აისახოს: ზოგი მათი განსხვავებული სემანტიკის წარმოსახენად (აზეზილი, ხელუღირსი, ჩათაკრული, ახვეტილი...), ზოგი კი, როგორც ისტორიზმი, რომელიც არ უნდა დაიკარგოს (თაგვლეჯილა, გოჯილა, ალიწიწია...).

ამგვარად, საერთოქართული ლექსიკური ფონდის გამდიდრების ძირითად წყაროდ კვლავაც რჩება, ერთი მხრივ, დიალექტები, ხოლო, მეორე მხრივ, ძველი, მივიწყებული ლექსიკა-ფრაზეოლოგიის ამოქმედება; ამასთანავე – მწერლისეული სიტყვათშემოქმედება და, როგორც წესი, უცხო ქვეყნებთან კულტურული ურთიერთობის შედეგად საერთაშორისო სიტყვების შემოსვლა-დამკვიდრება (ზოგჯერ ძალმომრეობის გზითაც).

სალმისკონო მთხრობა
ინტენსივობის გამოხატვითი ენობრივი
საშუალებები

ინტენსივობა ენის სემანტიკური კატეგორიაა, რომელიც ეფუძნება რაოდენობის გრადაციის გაგებას ფართო მნიშვნელობით. იგი თვისების განმსაზღვრელი რაოდენობრივი მახასიათებელია. ინტენსივობა ექსპრესიულობის, ემოციურობის, შემფასებლობის, ექსპლიკაციურობის საზომია, რომელიც გრადუალობაზე მიანიშნებს.

ინტენსივობის კატეგორიის რეალიზება სხვადასხვა ენობრივი საშუალებით ხდება:

- **ლექსიკური გამეორება** (მიშველეთ! მიშველეთ! / უფრო და უფრო);
- **კომპოზიტები**: ა. რედუბლიცირებული სიტყვები, რომლებშიც ფუძის გამეორებით ამ ფუძესთან დაკავშირებული მნიშვნელობის გაძლიერება ხდება (ნელ-ნელა=ძალიან ნელა; ცხელ-ცხელი=ძალიან ცხელი); ბ. სინონიმური მნიშვნელობის მქონე ფუძეებით შედგენილი სიტყვები, რომლებიც უფრო ინტენსიურად გამოხატავენ შესაბამის მნიშვნელობას, ვიდრე მათი კომპონენტები ცალ-ცალკე (შიშველ-ტიტველი, ღარიბ-ღატაკი, უგზო-უკვლო);
- **აფიქსაცია**: ა. ზედსართავ სახელთა უფროლობითი ხარისხის ფორმები (უერთგულ-ეს-ი, უდიდ-ეს-ი, უმარტივ-ეს-ი); ბ. ზმნიშედეგი (უკეთ-ეს-ად, უმეტ-ეს-ად, უსწრაფ-ეს-ად);
- **ინტენსიფიკატორი ზმნიშედეგით შექმნილი შესიტყვებები** (ძალიან მაღალი, უფრო სწრაფად, უკიდურესად ღარიბი, განსაკუთრებით საჭირო);
- **გრადაციული ტიპის ლექსიკურ სინონიმთა რიგი** (დიდი, უზარმაზარი, გიგანტური);
- **სიტყვათა ლექსიკური მნიშვნელობის კომპონენტები** (ნთქავს=ჭამს ხარბად, ყლაპავს ბევრს; მოკურცხლავს=სწრაფად გაიქცევა);
- **ორმაგი უარყოფა** (უარყოფითი ნაცვალსახელისა თუ უარყოფითი ზმნიშედის შემცველ წინადადებაში უარყოფითი ნაწილაკის ხმარება აძლიერებს უარყოფას, შდრ.: არსად წახვიდე! – არსად არ წახვიდე!);
- **ზმნისწინები** (მოქმედების ინტენსივობა – და-დის, და-ცურავს, გა-იძა-ხის);
- **მრავალგზისობა** (უწყვეტლისა და ხოლმეობითის ფორმები, აწმოსა და მყოფადის „ხოლმე“-დართული ფორმები).

ინტენსივობის კატეგორიის ფორმალური გამოხატულება არ შემოიფარგლება ზმნიშედეგითა და სახელური შესიტყვებებით, არამედ მოიცავს ზმნებს, ზმურ სინტაგმებს, მაინტენსიფიცირებელ ზედსართავ სახელთა ჯგუფს, ინტონაციურ საშუალებებს, მორფოლოგიურ ფორმებსა და სინტაქსურ კონსტრუქციებს.

ინტენსივობა შეიძლება განხილულ იქნეს როგორც რაოდენობის ზოგადი ფუნქციურ-სემანტიკური კატეგორიის სუბკატეგორია.

მ ა ი ა მ ა დ უ ა შ ვ ი ლ ი

სახელთა ბრუნვის მორფოლოგიურ ცვლილებათა ვარიანტები და მათი გამოიწვევი მიზეზები ქართულ სალიტერატურო ენასა და დიალექტებში

ბრუნების, როგორც მორფოლოგიის შესწავლის ობიექტის განხილვა ბრუნვის ნიშნის ალმორფთა არანუერებაზე დაყრდნობით მიზნად ისახავს იმ მექანიზმის გამოვლენას, რომელიც იწვევს ბრუნების სისტემასთან დაკავშირებულ მორფოლოგიურ ცვლილებებს.

საკითხის სინქრონიულ ჭრილში შესწავლასთან ერთად, დიდი მნიშვნელობა აქვს მის განხილვას დიაქრონიაშიც, რათა უკეთ დავინახოთ ის ცვლილებები, რომლებიც ხდება ენაში მისი განვითარების კვალდაკვალ.

მასალის ანალიზის შედეგად ცხადი ხდება, რომ დიალექტები ერთმანეთისაგან და ამავე დროს სალიტერატურო ქართულისაგან განსხვავდებიან იმით, თუ მათში მიმდინარე მორფოლოგიური პროცესების მხრივ რომელი დონისაა პრიმატი – ფონოლოგიისა თუ მორფოლოგიის. მაგალითად:

ა) ხშირად მორფოლოგიური მოდელი ვერ ახერხებს თავის დაცვას და ქართული ენისათვის არაბუნებრივი თანხმოვანთმიდევრობის შედეგად იკარგება მიცემითი ბრუნვის ნიშანი, ანუ პრიმატი ეკუთვნის ფონოლოგიას: კაც-~~ღ~~ დაუძახა (**ქართლური, კახური**), შდრ. სალიტერატურო ქართულის – კაც-ს დაუძახა.

ბ) ზოგჯერ პრიმატი ეკუთვნის მორფოლოგიას: მოვიდა და-ი (შდრ. სალიტერატურო ქართულის - მოვიდა და).

აღსანიშნავია, რომ ცვლილებათა შედეგების თვალსაზრისით, გადამწყვეტი მნიშვნელობა ენიჭება პოზიციასაც. კერძოდ, დიალექტთა უმრავლესობაში სახელობითი ბრუნვის /-ღ/ ალმორფი თანხმოვანფუძიან სახელებთან დაჩნდება ზმნისწინიანი შემასმენლის წინ (*ქალ* წაიყვანეს, პაუზის წინ კი დიდია /-ი/-ს შენარჩუნების ალბათობა, ამ შემთხვევაში მორფოლოგიური მოდელი უცვლელადაა რეალიზებაული (*წაიყვანეს ქალ-ი*).

საგულისხმოა ისიც, რომ ბრუნვის ნიშანთა ალომორფების განაწილებას ზოგ დიალექტში ფუნქციური დანიშნულება აქვს. მაგალითად:

1) **მესხურში** /-ი/ და /-ი/ გვხვდება ძირითადად საკუთარ ან მასთან გატოლებულ სახელებთან: შოთა-ი//შოთა-ი, დედა-ი//დედა-ი (დედაჩემი), (შდრ. *დედა-ი* მოვიდა=დედაჩემი, მაგრამ, იმ გოგოს *დედა* მოვიდა). **აჭარულ** დიალექტში **ი-ს** დართვა საკუთარ სახელზე ზოგჯერ განარჩევს ოფიციალურსა და კინობით-ალერსობით ფორმებს. მაგ.: ესმე, ზექიე, მაგრამ: ესმე-ი, ზექიე-ი და სხვ.

2) მიცემითი ბრუნვის /-ს/ და /-შ/ ალომორფთა განაწილება სპეციალურ ფონეტიკურ წესს მისდევს მთის დიალექტებში (**ხევსურულში, თუშურში, ფშაურში**). გარჩევა ხდება იმის მიხედვით, თუ სინტაქსურად რა ფუნქციით არის გამოყენებული სახელი. აღნიშნული ფუნქციური (სემანტიკური) სხვაობა გავლენას ახდენს ფორმების მორფოფონემატურ ცვლილებათა ხასიათზე. იმ შემთხვევაში, როცა მიცემითში დასმული სახელი აქტანტია, /-ს/ შენარჩუნებულია. მაგ., დაქსოვენ ტოლებ-ს, მაგრამ, როცა გარემოება გამოიხატება /-ს/ იკარგება და გვაქვს /-შ/. მაგ., *თიანეთ* მიდის (**ფშაური**).

ალომორფთა რეალიზაციასთან დაკავშირებული მკაცრი დისტრიბუციული განსხვავება ზოგ შემთხვევაში და ზოგში კი გადამკვეთი პროზიცია გამოწვეულია ენაში დაშრევებული სხვადასხვა დროის ნორმათა თანაარსებობით.

ახელთა ბრუნებასთან დაკავშირებული მორფონოლოგიური ცვლილებებისა და ბრუნვის ნიშანთა მორფონოლოგიური ვარიანტების განხილვის შედეგად ცხადი ხდება, რომ პროგნოზის გაკეთება შედარებით ადვილია სალიტერატურო ქართულისათვის, დიალექტების შემთხვევაში კი საქმე რთულდება, თუმცა, ზოგადი წესები მაინც იკვეთება და აერთიანებს როგორც სალიტერატურო ქართულს, ისე დიალექტებს. ის, რაც არაბუნებრივია სალიტერატურო ენისთვის, არაბუნებრივია დიალექტებისთვისაც. საერთო არის წინააღმდეგობა მორფოლოგიურსა და ფონოლოგიურ დონეებს შორის. განსხვავებულია ამ წინააღმდეგობის დაძლევის (სუპერაციის) გზები.

პაატა ცხადია
ზოგი კოლხური ტოპონიმის მართებული
ბანმარტპისათვის, I

თსუ ახალი ქართული ენის კათედრასთან 1969 წელს ტოპონიმიკური კვლევის რესპუბლიკური ცენტრის – ტოპონიმიკის ლაბორატორიის დაარსებამ, ხოლო შემდეგ ამ ლაბორატორიის მიერ უმაღლეს სასწავლებლებში, სამეცნიერო დაწესებულებებში, ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მუზეუმებში, მასწავლებელთა შორის ჩატარებულმა თათბირ-სემინარებმა წააქეზა და გააქტიურა საქართველოს რეგიონებში ტოპონიმიური მასალის მოპოვება და კვლევა-ძიება. სამაგალითოდ გამოდგება გეგეჭკორის (ამჟამად მარტვილის) მხარეთმცოდნეობის მუზეუმის მიერ სამეგრელოს ოთხი რაიონის ტოპონიმიური მასალის შეკრება და გამოცემა, მაგრამ, სამწუხაროდ ამ გამოცემებს აშკარად ეტყობა ენათმეცნიერული მიდგომის დეფიციტი. ნიმუშად გამოდგება "ნხო-როწყუს რაიონის ტოპონიმიკის კატალოგი" (თბ., 1985; ქვემოთ: "კატალოგი"), რომელიც დაუფარავად სცოდავს ავტორთა კოლექტივის "ეტიმოლოგიური ძიებებით".

1. **ლემოქაცარე** – ღელე სოფ. თაიაში, ბებას მარჯვ. შენაკადი, "კატალოგში" განმარტებულია როგორც "საბატკნო" (გვ.73). ქაცარ სიტყვა მეგრულში მართლაც ნიშნავს თიკანს. მაგრამ მაშინ რაღაა წინა კომპონენტები ღე- და მო-? საქმე ისაა, რომ ამოსავალი ფუძეა გვარი **მაქაცარია**, რომელსაც მოეპოვება ვარიანტი **მოქაცარია** (შდრ.: მალაშხია//მოლაშხია, მარგოშია //მორგოშია). მაშასადამე, ლემოქაცარე ნიშნავს მოქაცარიების დასახლებას: ღე- ანთროპოტოპონიმის მაწარმოებელია, ხოლო მო-//მა-, ისევე როგორც ქართულში მე-, აწარმოებს ხელობის სახელებს: ქაცარი "თიკანი" → მა-ქაცარ-ე "მეთიკნე" → მაქაცარე-ა → მაქაცარია (გვარსახელი).

2. **ოძილე** მეგრულში ჰიდროლექსემაა: აღნიშნავს წყალქვეშა დარანს, სადაც თევზი იბუდებს, განსაკუთრებით ზამთრობით. ფუძე **ძილ-** დაკავშირებულია ქართულ **ჯილე-**სთან. სულხან-საბა განმარტავს: "ჯილე – წყალთაგან გამოფლატული" (ქართ. ჯილე → მეგრ. ძილე → ონძილე. გ. როგაეა). "კატალოგში" კი (გვ. 86) ოძილე განმარტებულია როგორც "საძებნი, თევზსაჭერი". ქართული ძებნა სიტყვა მეგრულში საერთოდ არაა გავრცელებული.

3. **ლები** მეგრულში ფართოდ გავრცელებულია როგორც ნიადაგმცოდნეობითი ლექსემა, შესულია ქართულ ენაშიც და ქსეში განმარტებულია როგორც "მომწვანო, მოცისფრო, მტრედისფერი ან ჟანგისფერი ჰორიზონტი სხვადასხვა სიღრმეზე". მარტივად რომ ვთქვათ, ლები არის "ღია, ჭაობის მოღურჯო ფერის რბილი მიწა, რომელსაც იყენებენ შინ მოქსოვილი შალეულის დასარბილებლად და შესაღებად" (ო. ქაჯაია).

სამეგრელოს ტოპონიმიაში ხშირად გვხვდება ლები, ოლებე, ნალებუ... "კატალოგში" კი განმარტებულია: "ოლებე – ლების ხის, ლობიოს ხის ადგილი" (გვ. 51); "ლები – ადგილი, სადაც ლების ხე ხარობს" (გვ. 102). იბადება კითხვა: სად ლები "ლია, ჭაობის მიწა..." და სად ლობიოს ხე? (ეს ლობიოს ხე, იგივე ჯაღებია, სინამდვილეში არის "ამერიკული კატალპა", რომელიც კოლხეთში გავრცელდა XX ს. დამდეგიდან).

4. დამატებით დავასახელებთ რამდენიმე მაგალითს: **ნუზმიკატახუ** "კატალოგში" განმარტებულია, როგორც "ნაძვის მოსატეხი" (ფვ. 87). სინამდვილეში ნუზმიკატახაფუ (ასეთია სწორი ფორმა) ნიშნავს "ნაძვის (ნაძვთანა) მოსახვევს" (მთის გზაზე ნაძვთან მკვეთრი მოსახვევია), ხოლო **ოხვამეშ მართუ** არის არა "ეკლესიის გადასახვევი" (გვ.52), არამედ "ეკლესიის (ეკლესიასთანა) წყალტრიალა მორევი"; **ჭუკიშ ნასილუ** (უნდა იყოს "ჭუკიშ ნასულუ") არის არა "თაგვის ნასილარი" (გვ. 78), არამედ – "ჭუკის ნასელარი" (ჭუკი, ჭუკია პირსახელია), ასევე **ნასაჯუ** ნიშნავს არა "განამიჯნს" (გვ. 77), არამედ – "საჯაიას ადგილყოფილს", ხოლო **ხვარცამიაშ ნა'უდუ** უნდა "ითარგმნოს" არა როგორც "მუნიანის ნასახლარი", არამედ როგორც "ხვარცამიას ნასახლი" (ხვარცამია ანთროპონიმია. ამოსავალი ფუძე ხვარცამი მართლაც ნიშნავს "მუნიანს") და სხვ. მრ.

დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას; აღნიშნული და სხვა მრავალი ეტიმოლოგიური უზუსტობის (რბილად რომ ვთქვათ) მიზეზებია: ცრუხალხურ ეტიმოლოგიაზე დაყრდნობა, სიტყვათა და მათი ამოსავალი ფუძეების მრავალსემანტიურობის გაუთვალისწინებლობა, საყოველთაოდ გავრცელებულ ლექსემათა მნიშვნელობის დაუზუსტებლობა, საჭირო სამეცნიერო ლიტერატურაში ჩაუხედაობა და სხვ.

მამია ლომია **მეგრული ზღაპრის ორი ვერსიის ლინგვისტურ-** **სტრუქტურული ანალიზი**

შესადარებლად აღებულია მეგრული ზღაპრის ორი ვერსია: ერთი მოძიებულია მაკარ ხუბუას მიერ 1923 წლის 5 სექტემბერს ს. ფახულანში (წალენჯიხის რ-ნი) აკაკი შონიასგან (დაბეჭდილია წიგნში: მაკარ ხუბუა, მეგრული ტექსტები, ტფ. 1937, გვ. 87-94). მეორე ვერსია ჩაწერილია ჩვენ მიერ 2007 წლის ზაფხულში სამეცნიერო პროექტის ფარგლებში განხორციელებული ლინგვისტური ექსპედიციის

დროს ს. ჯგალში (წალენჯიხის რ-ნი) 75 წლის ნოდარ ჩანგელიასგან.

მოხსენებაში ნაჩვენებია ორი ვერსიის მსგავსება-განსხვავება ლინგვისტურ-სტრუქტურული თვალსაზრისით.

(სამეცნიერო პროექტი – „მონოგრაფიის – „მეგრულის ლინგვისტური ანალიზი“ – მომზადება გამოსაცემად“ ხორციელდება რუსთაველის ფონდის (ქართველოლოგიის, ჰუმანიტარული და სოციალური მეცნიერებების ფონდი) ფინანსური მხარდაჭერით).

ნ ა ი რ ა ბ ე პ ი მ ე ბ ი

ქვემდებარისა და შემასმენლის შეთანხმების ზოგიერთი ასპექტი ოსურ ენაში

ქართულ ენაში ქვემდებარე-შემასმენლის რიცხვში შეთანხმების დროს განმსაზღვრელია ის, ქვემდებარე სულიერი საგნით არის გადმოცემული თუ უსულოთი, ოსურში კი მთავარი აქცენტი გადატანილია იმაზე, თუ რომელი მეტყველების ნაწილით არის გადმოცემული ქვემდებარე.

ქართულისაგან განსხვავებით, ოსურ ენაში ქვემდებარე, რომელსაც მსაზღვრელად ახლავს რაოდენობის აღმნიშვნელი სახელი (რიცხვითი სახელი, ან ნაცვალსახელი) და დგას მოთხრობით ბრუნვაში, შემასმენელს შეითანხმებს მრავლობით რიცხვში.

არააერთგვაროვანია ქვემდებარე-შემასმენლის შეთანხმება რიცხვში, როდესაც ერთგვარი ქვემდებარეები შეერთებულნი არიან მაერთებელი კავშირებით. ასეთ შემთხვევაში შემასმენელი მას შეიძლება შეეწყოს მხოლობითშიც და მრავლობითშიც. საინტერესოა, რომ ოსურში ხშირად დარღვეულია მსაზღვრელსაზღვრულის შეთანხმებაც.

ქვემდებარე-შემასმენლის შეთანხმებასთან დაკავშირებით ოსურ ენაში აზრთა სხვადასხვაობაა. მეცნიერთა ერთი ნაწილი აღნიშნავს, რომ ქვემდებარე-შემასმენლის შეთანხმება რიცხვში დასაშვებია მხოლობითშიც და მრავლობითშიც.

ჩვენი აზრით, საჭიროა ამ საკითხთან დაკავშირებით დაკონკრეტდეს ერთი (უფრო მეტად მისაღები) წესი მართლწერის ნორმების შედარებით მარტივად დაცვის მიზნით. კერძოდ, თუ მივიღებთ მხედველობაში, რომ კრებითი სახელი ისედაც მრავლობითობას აღნიშნავს, მისაღები იქნება მასთან შეთანხმებული შემასმენელი დაისვას მხოლობით რიცხვში (რიცხვით შემთხვევაში თანამედროვე ოსურ ლიტერატურაში ეს ასეც არის).

რეგიაზ აკაშოია

ბგერათშესატყვისობის პიღვჳ ერთი რიზისათვის ძართველურ ენეზში

საერთოქართველური ლექსიკიდან ჯერ კიღვე ნ.მარის დაკვირვებით ცნობილია შესატყვისობის მაგალითი – ქართული **ანწლ-ი** : მეგრულ-ჭანური **ინჭირ-ი** : სვანური **გ· ნჭ·** - სადაც ბგერათფარდობის კანონზომიერი წესია ასახული, თუმცა ამ კანონზომიერებას არღვევს სვანურ ფუძეში თავიღური **გ** თანხმოვნის გამოჩენა, რომლის შესატყვისად ქართულსა და მეგრულ-ჭანურში არაფერია წარმოდგენილი. ამ ვითარების გამო **გ** თანხმოვნის ისტორიამ აზრთა სხვადასხვაობა გამოიწვია ქართველოლოგიაში. მკვლევართა ერთი ნაწილი ამ თანხმოვანს ქართველური ფუძე-ენის ***ღ·** უკანაენისმიერი თანხმოვნისაგან მომდინარედ მიიჩნევს, მეორე ნაწილი ასევე უკანაენისმიერ ***·** თანხმოვანს უკავშირებს და სხვ. ეს ფონემები არა მხოლოდ თანამედროვე ქართულ ენასა და დიალექტებში (ისევე როგორც ზანურსა და სვანურში), არამედ ძველი ქართული ენის არცერთ მასალაში არაა დადასტურებული.

დაისმის კითხვა: ხომ არ უკავშირდება სვანური ფუძის **გ** თანხმოვანი საერთოქართველურ ფუძე-ენაში სავარაუდო **ჭ** ფარინგალურ მქღერ სპირანტს, რომელიც ზემოთხსენებული თანხმოვნებისაგან განსხვავებით ძველ ქართულში დადასტურებულია, როგორც ანბანური სისტემის ერთ-ერთი წევრი.

ჭ:გ ბგერათშესატყვისობის შესაძლებლობას ადასტურებს დაღესტნურ ენათა მონაცემები, სადაც **ჭ** სპირანტი დღესაც ცოცხალი ფონემაა და საერთო დაღესტნურ ფუძეებში მისი ერთ-ერთი შესატყვისი სწორედ **გ** თანხმოვანია. მაგალითად, ხუნძური ენის **ჭ** ფონემის ეკვივალენტად ხინალუღურ და ბავგალაღურ ენებში **გ** თანხმოვანი დაჩნდება:

ხუნძური **ჭაზო / ჭაზუ** “თოვლი”: ხინალუღური **გ· ზა** “თოვლი” ;

ხუნძური **მაჭუ** “ცრემლი”: ბავგალაღური **მაგვა** “ცრემლი”.

დაღესტნის სხვა ენებში ხუნძური **ჟ**-ს ეკვივალენტად, როგორც ზანურსა და სვანურში, ძირითადად ნულოვანი რეფლექსია წარმოდგენილი. მაგალითად, ანდიური, კარატაული, ტინდიური ენების ანზი, ახვასური ენის ანჟი, ჰუნზიბური • ზ, უდიური იჟ “თოვლი”.

მაშასადამე, ვფიქრობთ, ძველ ქართულში **ჟ** ფონემის არსებობა და დაღესტნურ ენებში

ჟ:გ ბგერათფარდობის დღესაც ცოცხალი მაგალითები შესაძლებელს ხდის ბგერათშესატყვისობის კიდევ ერთი სავარაუდო რიგის – ქართველური ფუძე-ენა ***ჟ** : ქართული **ღ** (ნულოვანი რეფლექსი): მეგრულ-ჭანური **ღ** (ნულოვანი რეფლექსი): სვანური **გ**– დაშვებას და, შესაბამისად, საერთოქართველურ ფუძე-ენაში ***ჟ** ფონემის რეკონსტრუქციას.

მიხეილ ქურდიანი
“ყურძენის” არბუმენტი და საერთო-დაღუსტნური ეთნოსის
პირველსაცხოვრისის პრობლემა ენობრივი მონაცემების
მიხედვით

საერთო-დაღესტნური ფუძე-ენის ქრონოლოგიურ დონეზე რეკონსტრუირდება ამ ენაზე მეტყველი ეთნოსის პირველსაცხოვრისის შემდეგი მახასიათებლები:

1. **ლანდშაფტი:** 1.1.1. “მთა”, 1.1.2. “ბორცვი”, 1. 2. “ტყე”, 1.3.1. “ზღვა”, 1.3.2. “მდინარე”, 1.3.3. “წყარო”, 1.3.4. “ჭაობი”, 1.4. “გამოქვაბული”; 1.5. “კაჟი”.
2. **კლიმატი:** 2.1.1. “სეტყვა”, 2.1.2. “თრთვილი”, 2.1.3. “თოვლი”, 2.1.4. “ყინული”, 2.1.5. “სიცივე”, 2.1.6. “ღრუბელი”, 2.2. “დნობა”, 2.3. “ქარი”;
3. **ფლორა:** 3.1.1. “ვაშლი”, 3.1.2. “მსხალი”; 3.2.1. “მუხა”; 3.2.2. “ცაცხვი”; 3.3.1. “ბალახი”, 3.3.2. “ხორბალი”, 3.3.3. “ქერი”, 3.3.4. “ქერშიშველი”, 3.3.5. “ჭინჭარი”, 3.3.6. “სელი”, 3.4. “ყურძენი”, 3.5. “ცერცვი”.
4. **ფაუნა:** 4.1.1. “მგელი”, 4.1.2. “მელი”, 4.1.3. “დათვი”, 4.2.1. “არწივი”, 4.2.2. “ყვავი”, 4.2.3. “გუგული”, 4.3. “ხელიკი” 4.4. “თევზი”; 4.5.1. “ფუტკარი”, 4.5.2. “კალია”, 4.5.3. “კოლო”.

რეკონსტრუირებადი საერთო-დაღესტნური ლექსემები იძლევიან საფუძველს საერთო-დაღესტნური ეთნოსის პირველსაცხოვრისის ლოკალიზებისა დიდი კავკასიონის ჩრდილოეთ კალთებზე (სამხრეთი საზღვარი) და კასპიის ზღვის პირას (აღმოსავლეთი საზღვარი) ანუ დაღესტნურ ენებზე მეტყველთა დღევანდელი განსახლების ოდენ ქედგადაღმა ტერიტორიაზე. ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასიაში სამხრეთ კავკასიასთან შედარებით უფრო გრილ ტერიტორიაზე.

ერთადერთი მონაცემი რომელიც, ერთი შეხედვით, არ იძლევა ასეთი კატეგორიული დასკვნის გაკეთების საშუალებას

არის საერთო-დაღესტნური ფუძე-ენის ქრონოლოგიურ დონეზე რეკონსტრუირებად ლექსიკაში **ყურძნის** აღმნიშვნელი სიტყვის პოვნიერება.

ხუნდ. • იბილ “ყურძენი”: ბოთლ. • ელი (<* • ეელი < * • ებელი) “id”. :

ლეზგ. ცი• იწ (<* წი• იწ<* ტი• იწ) “id”. : რუთ. ტ• მ• ლ (<* დ• მ• ლ?) “id”.: :

წახ. ტუმულ (<*დუმულ) “id”. : უდ. ჭიპალ “ვაზის ფოთოლი” (გიგინეიშვილი 1977: 107)

დაღესტნურ ენებში ლექსემა წარმოდგენილია კანონზომიერი და რეგულარული ბგერათშესატყვისობებით, რომლებიც იძლევიან საშუალებას საერთო-დაღესტნური ფუძე-ენის ქრონოლოგიური დონისათვის რეკონსტრუირებულ იქნეს * წ ფონემა (გიგინეიშვილი 1977: 106)

სიტყვა მართლაც საერთო-დაღესტნური ფუძე-ენის კუთვნილებაა, მაგრამ ის ფუძე-ენის ქრონოლოგიური დონის ნასესხობაა ქართველური ენებიდან, რომელმაც ფუძე-ენის დიფერენციაციის პროცესში კანონზომიერი და რეგულარული ბგერათშესატყვისობები მოგვცა ისტორიულად დადასტურებულ დაღესტნურ ენებში.

შდრ. ს/ქართვ. *წიპწია “ყურძნის კურკა (თესლი) :

ქართ. წიპწა “ყურძნის კურკა”:

ზან. [ჭიმჭა] < * ჭიპჭა “id”. (ჩუხუა 2003: 360)

ნასესხობის წყარო ქართული ენაა – წიპწა . . . რაზეც მეტყველებს ლეზგიური ცი• იწ (*წი• იწ) , რომელშიც მეორე წ-ც არის შენარჩუნებული.

ყურძნის აღმნიშვნელი სიტყვა რომ საერთო-იბერიულ კავკასიური ფუძე-ენიდან არ არის ნამემკვიდრევი საერთო-დაღესტნურში ამაზე მეტყველებს კანონზომიერი და რეგულარული ბგერათშესატყვისობების დარღვევა ქართველურ და დაღესტნურ ენებს შორის ს/ქართვ. *წ/*წი : ს/დაღ. წ ნაცვლად ს/ქართვ. * წ/*წი/*ჭ : ს/დაღ.*ს:

ს/ქართვ. * წიემ-ი : ს/დაღ. *სამ//*ს• ამ
“ბალახი”, “თივა” “ჩალა”, “ნამჯა”

* წიურ-ი : *სურ
“სითხე”, “დენა” “თრთვილი”

*მიწ-ა/*მიწი-ა : *მისა
ხმელეთი “ადგილი”

*წინ/*წინ : * სენ
“წინ”, „წინათ” “გუშინ”, “გასულს”, *“წინ”

*მე ჭედ-ი : * მესედ
ბეჭედი (ოქროსი) „ოქრო”
და სხვ.⁷

სამი საერთო-ქართველური სიბილანტის *წ/*წი/*ჭ შესატყვისად საერთო-დაღესტნურში ერთი ფონემის პოვნებზე ეწერება იან ბრაუნის ჰიპოთეზაში, რომლის თანახმად საერთო-ბასკურ-ქართველურში (resp. პროტოქართველურში) სიბილანტურ აფრიკატთა და სპირანტთა მხოლოდ ერთი რიგი იყო პირობითად “სისინ-შიშინა” (ი.ბრაუნის ტერმინოლოგიით “სისინა”, ბრაუნი 1998:131), ქართველური და დაღესტნური ბგერათშესატყვისობებიდან გამომდინარე სიბილანტური აფრიკატთა და სპირანტთა ერთ რიგს ვვარაუდობ მე საერთო-იბერიულ-კავკასიური ფუძე-ენისათვისაც.

ახლა რელატიური ქრონოლოგიის შესახებ:

საერთო-ქართველური ფუძე-ენა დროში უსწრებდა საერთო-დაღესტნურს, რომელსაც უკვე საკუთრივ ქართულიდან ნასესხები აღმოაჩნდა “ყურძნის” აღმნიშვნელი სიტყვა. ამას გარდა საერთო-დაღესტნურში რეკონსტრუირდება არა მარტო “ცხენი”-ს აღმნიშვნელი სიტყვა არამედ “უნავირი”-საც, ანუ საერთო-დაღესტნური ფუძე-ენის ქრონოლოგიურ დონეზე ცხენის დომესტიკაცია უკვე მომხდარი იყო.

ვფიქრობ ყურძნის (resp. ვაზის) კულტურა ყურძნის აღმნიშვნელ სიტყვასთან ერთად საქართველოდან გავრცელდა დაღესტანში. რაკი ყურძენს თესლითაც ანუ კურკითაც ამრავლებდნენ – წიპწის სახელის ყურძენზე გადასვლის (resp. სემანტიკური გადახრის) ახსნას არანაირი დაბრკოლება არ უნდა ახლდეს.

მეტი ნიკოლაიშვილი
ზმნისბან მართული თანღებულისანი სახელების სემანტიკური
ნიშანები

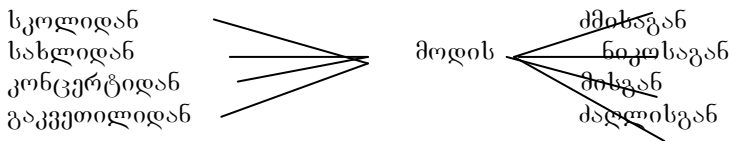
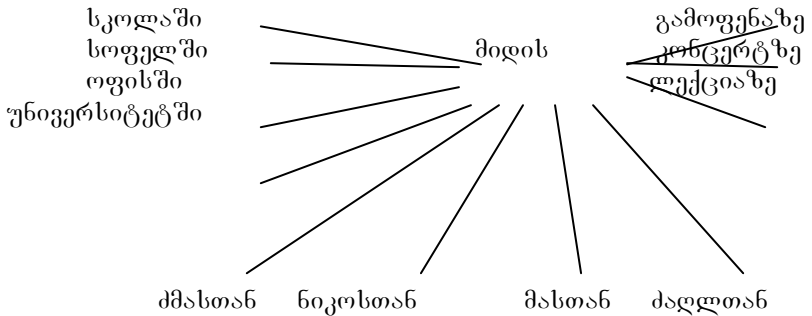
ქართული ენის შესწავლისას სათანადო ყურადღება უნდა მიექცეს ზმნისწინებისა და თანდებულების საკითხს. ცნობილია, რომ ზმნა მართავს სახელს გარკვეულ ბრუნვაში თანდებულის საშუალებით. როგორც ლ. კვაჭაძე აღნიშნავს, თანდებული დამატებითი მნიშვნელობით ავსებს ბრუნვის ფორმის შინაარსს და გარკვეულ მიმართებას ამყარებს ზმნასთან. თანდებული სინტაქსური წყვილის შემადგენელი ნაწილია. იგი არ შეიძლება იყოს გაბატონებული სიტყვა, ხოლო სახელი მასზე დაქვემდებარებული. წამყვანი სიტყვაა ზმნა, რომელიც მართავს სახელს თანდებულის მეშვეობით.

სშირია შემთხვევა, როდესაც ზმნა მოითხოვს სახელისაგან ერთსა და იმავე ბრუნვას, მაგრამ განსხვავებული თანდებულებით. ამის მიზეზია სახელის სემანტიკა, სწორედ ეს უკანასკნელი განსაზღვრავს იმას, თუ რომელი თანდებულით უნდა იქნეს წარმოდგენილი ესა თუ ის სახელი ერთი და იმავე ზმნის ფორმასთან.

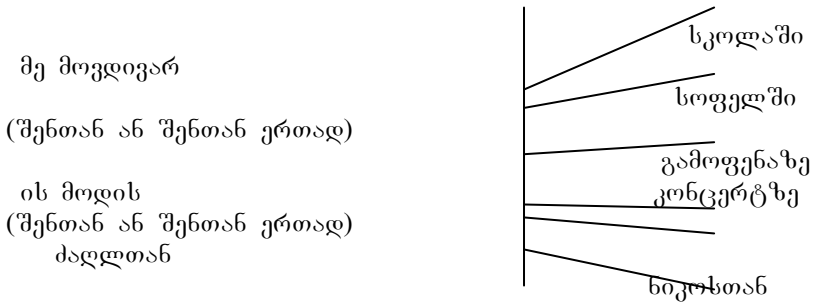
ზმნისწინიანი ფორმები, რომლებიც მაშორებელ ორიენტაციას გამოხატავენ, ანუ მიმართულებას I პირისაგან III პირისაკენ (მაგ.: მიდის, ჩადის, შედის და სხვ.), მოითხოვს სახელისაგან სხვადასხვა თანდებულიან ფორმას იმის მიხედვით, თუ რისკენ ან ვისკენ მიემართება მოქმედება. თუ არსებითი სახელი უსულო საგანია, მაშინ გამოიყოფა ორი ჯგუფი: ერთი დაირთავს –ში თანდებულს, მეორე კი – ზე-ს. –ში თანდებული გვაქვს იმ შემთხვევაში, თუ უნდა გამოიხატოს რისამე შიგნით მყოფადობა,

ხოლო -ზე თანდებული გამოიყენება მაშინ, თუ მითითებულია ადგილი, სადაც რაღაც ხდება. რაც შეეხება სულიერ არსებით სახელებს, ისინი -თან თანდებულიანი ფორმებით წარმოგვიდგება. მაგ.: მივიდა სკოლაში, ჩავიდა სოფელში და სხვ.; მივიდა გამოფენაზე, კონცერტზე და სხვ.; მივიდა ძმასთან, ნიკოსთან, ძაღლთან და სხვ.

ზმნისწინიანი ფორმები, რომლებიც მახლოებულ ორიენტაციას გამოხატავენ, ანუ მიმართულებას III პირისაგან I პირისაკენ (მაგ.: მოდის, შემოდის, ჩამოდის და სხვ.), მოითხოვს სახელისაგან სხვადასხვა ბრუნვის ფორმას. კერძოდ, თუ არსებითი სახელი უსულო საგანია (აქ გამოიყოფა მხოლოდ ერთი ჯგუფი), ის გამოიხატება მოქმედებითი ბრუნვის -გან თანდებულიანი ფორმით, რომლის სახეცვლილება -იდან/-დან დაბოლოებას გვაძლევს; თუ არსებითი სახელი სულიერია, მაშინ ის იქნება ნათესაობით ბრუნვაში -გან თანდებულით. მაგ.: მოდის სკოლიდან, ლექციიდან და სხვ.; მოდის ძმისგან, ჩემგან, ძაღლისგან და სხვ. ზემოთქმული სქემის სახით ასე შეიძლება წარმოვიდგინოთ:

აღსანიშნავია კიდევ ერთი გარემოება. თუ ზმნისწინიანი ფორმა გამოხატავს მახლოებულ ორიენტაციას, როდესაც მოქმედება მიმართულია II პირისაკენ, მაშინ მო- ზმნისწინიანი ფორმებთან შეწყობილი სახელები წარმოგიდგება -ში, -ზე და -თან თანდებულებით ისევე, როგორც ეს იყო აღნიშნული მი- ზმნისწინთან დაკავშირებით.

ამრიგად, ქართული ზმნა, რომელიც მრავალი გრამატიკული კატეგორიის შემცველია, განსაზღვრავს მასთან შეწყობილი სახელის თანდებულებიანი სახელის ფორმას, მაგრამ, ამავე დროს, სახელის სემანტიკაც გარკვეულ ზეგავლენას ახდენს აღნიშნული სახელის ფორმაზე.

ენის ნორმალიზაციის საპიტიხები: ჩემს მემოზრალ თუ ჩემ მემოზრალ?

საკითხის დასმისათვის

ენის ნორმალიზაცია ისეთივე მუდმივგანვითარებადი მოვლენა უნდა იყოს, როგორც ენის ცვლილებაა. ენა ცოცხალია, იგი ვითარდება, იცვლება და მასთან ერთად უნდა ხდებოდეს ნორმათა გადახედვა, გადასინჯვა და ცვლილება – ეს კანონზომიერი მოვლენაა განვითარებულ საზოგადოებაში.

სამწუხაროდ, ბოლო კრებული (რომელიც პირველ კრებულად არის სახელდებული), 1985 წელს გამოვიდა და მას შემდეგ ეს პროცესი აღარ გაგრძელებულა. ბუნებრივია, არაერთი ნაშრომი დაიწერა თანამედროვე ქართული ენის განვითარების ან მასში არსებული პრობლემების შესახებ, მაგრამ უკანასკნელი 20 წლის განმავლობაში არც ენის ნორმათა დამდგენ კომისიას უმუშავია

და არც ესოდენ მნიშვნელოვანი „ენის კანონი“ შექმნილა, რომელიც მეტ-ნაკლებად მოაგვარებდა ქართული ენის წინაშე წამოჭრილ ახალ-ახალ პრობლემებს...

ენის ნორმალიზაციას თავისი მყარი პრინციპები აქვს. პარალელურ ფორმათაგან შეირჩევა ის, რომელიც „1. უფრო გავრცელებულია კლასიკოსთა ენაში და ეგუება ქართული ენის განვითარების ტენდენციას; 2. გამართლებულია ქართული ენის დღევანდელი გრამატიკული სისტემით, ესე იგი, გრამატიკულად კანონიერია და არ არღვევს ამ სისტემით ნაგულისხმევ თანამიმდევრობას; 3 სხვა თანაბარ პირობებში წარმოების პრინციპის მიხედვით უფრო მარტივია და 4. სხვა თანაბარ პირობებში მნიშვნელობის მიხედვით უფრო ნათელია.“ (ა. არაბული, ქართული მეტყველების კულტურა, თბ. 2005, გვ. 36); ხოლო „ორთოგრაფიული საკითხების მოგვარებისას სავალდებულოა დარჩეს ერთი ფორმა, რომელიც ა) უფრო გავრცელებულია სალიტერატურო ქართულში; ბ) გამართლებულია ეტიმოლოგიურად და მორფოლოგიურად; გ) მისაღებია ქართული ენის ბუნებრივ კომპლექსთა თვალსაზრისით.“ (იქვე, გვ. 37)

უნდა აღვნიშნოთ, რომ ერთგვაროვნება და ცალსახა ანალიზი არაა მოცემული ფორმის განხილვისას.

გასათვალისწინებელია რამდენიმე საკითხი:

1. ქართული ენის ბრუნების სისტემისათვის მნიშვნელოვანია ორი კრიტერიუმი: თითოეულ ბრუნვა აქვს განსხვავებული **ფორმა** და განსხვავებული **ფუნქცია**. აღსანიშნავია ისიც, რომ ფორმა და ფუნქცია მკვეთრადაა ჩამოყალიბებული და გამოიჯნული, არასოდეს არ ხდება მათი აღრევა.

2. „ჩემს მეგობრად“ შესიტყვების ნორმად დამკვიდრებას საფუძვლად უდევს ფორმათა გარჩევის პრინციპი (პირისაა ნაცვალსახელი თუ კუთვნილებისა). არის თუ არა ეს პრინციპი იმდენად მნიშვნელოვანი, რომ ენაში მკვეთრად გამოხატული კანონზომიერება შეიცვალოს – ერთ ფორმაში აისახოს სხვადასხვა ფუნქციის ფორმანტი (ვითარებით ბრუნვაში გაჩნდეს მიცემითის ნიშანი)?

3. მიცემით ბრუნვაში კუთვნილებითი ნაცვალსახელის არსებითთან ბრუნების დროს ნორმადაა მიჩნეული კუთვნილებითი ნაცვალსახელის სრული გაფორმება (ჩემს მეგობარს), თუმცა ზეპირ მეტყველებაში უკვე დამკვიდრებულია შესიტყვება ს ბრუნვის ნიშნის გარეშე (ჩემ მეგობარს) და ამით აღნიშნული შესიტყვების ბრუნება **უთანაბრდება ზედსართავი სახელისა და არსებითის ერთად ბრუნებას**. ე.ი. ენის განვითარება გულისხმობს

გათანაბრების ტენდენციას. მაშინ რამდენად გამართლებულია ვითარებით ბრუნვაში მიცემითის ნიშნის დამკვიდრება?

4. იმ პრინციპით, რომ არ შეიძლება ნათესაობითის ფუძესთან მიცემითი ბრუნვის ნიშნის გაჩენა, **ს** იკრძალება ისეთ ფორმებთან, როგორებიცაა: ჩემს შესახებ, შენს მიერ, შენს გვერდით, თქვენს გარშემო... თუმცა ამ შემთხვევაში საკითხი არც კი დგას ფორმათა გარჩევის ან აღრევის შესახებ.

5. ჩნდება კითხვა: როგორ უნდა ვასწავლოთ სასკოლო გრამატიკაში ის საკითხი, რომლის შესახებაც სამეცნიერო ლიტერატურაში აზრთა სხვადასხვაობაა? როგორ უნდა ავხსნათ ვითარებით ბრუნვაში მიცემითი ბრუნვის ნიშნის გაჩენა?

უფიქრობთ, ნორმად უნდა მივიღოთ „ჩემ მეგობრად“, რადგან პარადიგმა ისევე გასწორდება, როგორც ზედსართავსახელიან მსახდურელთანაა.

1. ანალოგიური რამ არ ხდება სხვა შემთხვევაში.

2. ეს არღვევს ენის სისტემას, ენის კანონს.

3. ქართული ენისათვის არაა აუცილებელი პირის ნაცვალსახელის გამოყენება, ასე რომ აღრევის ალბათობა მეტად მცირდება (შენ მეგობრად მიგულე – მეგობრად მიგულე).

4. თუნდაც მოხდეს ამგვარი აღრევა, იგი არ იწვევს შინაარსის ბუნდოვანებას (მნიშვნელობას არ განასხვავებს ნაცვალსახელი პირისად გაიგება თუ კუთვნილებისად).

5. სასკოლო გრამატიკაში ა. შანიძემ სწორედ „ჩემ მეგობრად“ შესიტყვება შეიტანა, რადგან გაჭირდებოდა ახსნა იმისა, თუ რა არის ეს **ს**. სრულიად გასაგები და ადვილად ასახსნელია მისი გაჩენა მიცემით ბრუნვაში კუთვნილებით ნაცვალსახელთან, რასაც ვერ ვიტყვით ვითარებით ბრუნვაზე.

6. ზეპირ მეტყველებაში დამკვიდრებულია სწორი ფორმა, რატომ უნდა მოვითხოვით სხვა ფორმა ნორმის სახით?

7. კლასიკოსთა ნაწარმოებებშიც ამავე პრინციპით ნაწარმოები ფორმა დასტურდება: „დამშვიდდი, მამა. ჩემ ვალად მიმიღია. შეგისრულებთ.“ (მ. ჯავახიშვილი „მიწის ყივილი“).

ონება სანიძიძე

ერთი ენობრივი პრინციპის სწავლების შესახებ ქართულში

ქართული სალიტერატურო ენის განვითარების ხანგრძლივი პროცესი ხშირ შემთხვევაში თვით იყო გარანტი ქართული სწორმეტყველებისა, რადგან ლიტერატორ-გადამწერები, ქვეყნის

მემატიანენი განსაკუთრებული სიფრთხილით ეკიდებოდნენ იმ უძველეს საგანძურს, რომელსაც ქართული ენა ეწოდებოდა. მიუხედავად ამისა, XX საუკუნის დასაწყისში ქართული ლინგვისტური მეცნიერების განვითარებამ ენაში არსებული ბევრი სადავო საკითხის გადაჭრის საჭიროება წარმოშვა. ამ საკითხთა შორის კომპოზიტთა დაწერილობის პრობლემაც იყო.

ჩვენი ყურადღება და კავშირით შერწყმულმა ზმნიზედებმა მიიპყრო. ზმნისართული მნიშვნელობის სიტყვათა ნაწილი (იგულისხმება და-კავშირიანი ზმნიზედები) ერთად, ე.ი. შერწყმულად იწერება, ნაწილი კი – ცალ-ცალკე.

ისმის კითხვა: რა შეიძლება იყოს ერთი რიგის, მსგავსი შინაარსის, არსებითად ერთცნებიანი რთული სიტყვების მნიშვნელოვნად განსხვავებული დაწერილობის საფუძველი? ვფიქრობთ, რომ ორგვარი დაწერილობის განმსაზღვრელი მათი ერთცნებიანობა და ორცნებიანობა კი არ არის, არამედ – თვით ამ სიტყვათა შედგენილობა, მათი მორფოლოგიური ფორმა. კერძოდ, აღმოჩნდა, რომ და კავშირით თხზული, რელუპლიცირებული ზმნიზედების ის ნაწილი, რომელიც გაორკეცების შემთხვევაში არ იყენებს ბრუნვის ნიშნით წარმოქმნილ ფუძეს, მაშინ ერთად დაიწერება (ხანდახან, სხვადასხვა, წინდაწინ...) ; ხოლო და კავშირით ნაწარმოები რთული ზმნიზედები, რომელთა ცალკეული (ზმნიზედური) ნაწილები ბრუნვის ნიშანს ან ნაწილაკს დაირთავს (ე.ი. ბრუნვის ნიშნით არიან წარმოქმნილნი) „ცალ-ცალკე დაიწერება (ბოლოს და ბოლოს, მხოლოდ და მხოლოდ, ისევ და ისევ, მაინც და მაინც...)“.

თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ქართული ენის განვითარების უძველეს ეტაპზე მოქმედებითი ბრუნვის ერთ-ერთ სახეობად -ივ ნიშნიანი ბრუნვა უნდა გვქონოდა (აკ.შანიძე), რომელიც ძველსავე ქართულში უკვე ნაშთის სახითაა შემორჩენილი, მაშინ ცხადი ხდება, რომ -ივ ბრუნვის ნიშნის კვალი უნდა ამოვიკითხოთ ისეთ ზმნიზედებში, როგორებიცაა: ისე-ფე და ისე-ფე > ისე-ფე და ისე-ფე, კვლა-ფე და კვლა-ფე > კვლა-ფე და კვლა-ფე, კიდე-ფე და კიდე-ფე > კიდე-ფე და კიდე-ფე.

ბიულთი შაბაშვილი

ქართული რეკლამის ენობრივი მანასიათიბლები

ცხოვრება 21-ე საუკუნეში წარმოუდგენელია რეკლამის გარეშე. თუმცა, რეკლამას საფუძველი, დასავლეთევროპული ქვეყნებისა და ამერიკისაგან განსხვავებით, პოსტსაბჭოურ

საქართველოში, მხოლოდ 1990-იან წლებში ეყრება საბაზრო ეკონომიკის განვითარების პარალელურად. შესაბამისად, რეკლამამ ფართო გავრცელება პოვა და საზოგადოებრივ ცხოვრებაში დამკვიდრდა მოღვაწეობის ახალი სფერო - რეკლამა და ახალი ტიპის ტექსტი - სარეკლამო.

რეკლამის ენას განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს იმ ფუნქციურ-სტილურ ერთეულებში, რომლებიც განეკუთვნება მასობრივ საინფორმაციო საშუალებებს და გაერთიანებულია მასობრივი კომუნიკაციის მეშვეობით. რეკლამის ენის ეს განსაკუთრებულობა განპირობებულია საკუთრივ სარეკლამო საქმიანობის თავისებურებით. ერთი მხრივ, მას აქვს კომერციული დატვირთვა, მეორე მხრივ კი, წარმოადგენს მრავალდონიან ტექსტს, როგორც ლინგვოაუდიოვიზუალურ მთლიანობას, რომელიც რეალიზდება მასობრივი ინფორმაციის საშუალებებში. ასეთი ტექსტის მიზანია მიაწოდოს მომხმარებელს ინფორმაცია, მოახდინოს გავლენა ადრესატის მოტივირებაზე.

სარეკლამო ტექსტის თავისებურებას განაპირობებს რამდენიმე ფაქტორი. იგი არ არის ცალსახა და მუდმივად უკავშირდება: 1. ვიზუალურ გამომსახველობით პლანს (ბეჭდური რეკლამა - გაზეთები, ბანერები, აფიშები, პლაკატები და ა. შ.); 2. აუდიო პლანს (რადიო რგოლები); 3. ორივეს ერთად: (სატელევიზიო რგოლები, კლიპები).

ეს ურთერთმიმართება ორგანულია, თუმცა სარეკლამო ტექსტისთვის მას კონსტრუქციული მნიშვნელობა აქვს. ზემოაღნიშნული ელემენტების გარეშე რეკლამა უბრალოდ არ არსებობს.

თუ გავითვალისწინებთ რეკლამის თავისებურებებსა და მისი ზეგავლენის მოხდენის ხარისხს, ენობრივი ნორმების დაცვა აქ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი და სათუთია. რა ხდება ამ თვალსაზრისით ქართულ რეკლამაში? ენობრივი ნორმების დაცვა რეკლამაში დამოკიდებულია რეკლამის ხარისხზე, თუმცა მაღალხარისხიან რეკლამაშიც გვხვდება დარღვევები: *ხაარ ბალი?* *თქვენს მიერ დახარჯული დრო...* *ბისივი დეველოფმენტ!* *10 წლიანი განვადება; გარემოს შექმნის 18 წლიანი ტრადიცია.*

რეკლამაში საერთოდ არ გამოიყენება მძმე და წერტილი.

რეკლამის ტექსტზე დაკვირვებამ აჩვენა, რომ ტექსტში გამოყენებული ელემენტებიდან (აუდიო, ვიზუალური და ვერბალური) ყველაზე ეფექტურია და ყველაზე დიდი დატვირთვა მოდის სწორედ ვერბალურ მხარეზე, განსაკუთრებით ბეჭდურ რეკლამაში.

ვერბალურ ტექსტში გამოიყოფა საინფორმაციო, შინაარსობრივი და ექსპრესიულ-ემოციური დატვირთვის მქონე შემდეგი კომპონენტები: 1) კტემატონი (ბერძნ.კტემა ქონება + ონიმა სახელი) - სავაჭრო ნიშნის ვერბალური კომპონენტი; 2) სლოგანი - მოკლე ლოზუნგი, სარეკლამო იდეის მოკლე, ნათელი, ადვილად აღსაქმელი ფორმულირება; 3) კონენტარები, სადაც გაერცობილია კტემატონის, ბრენდის, სახელწოდების ძირითადი შინაარსი ლაპიდარული (შეკუმშული და გამომსახველობითი) მანერით: რამდენიმე დინამიკური ფრაზა.

მოხსენებაში განხილულია ქართულ რეკლამაში არსებული ენობრივი გამომსახველობითი საშუალებები: ფონეტიკური, გრაფიკული, ლექსიკური, მორფოლოგიური, სიტყვათწარმოქმნა და ა. შ. ნაჩვენებია, თუ რა მსგავსებასა და განსხვავებებს ავლენს იგი უცხოურ სარეკლამო ტექსტებთან. დასკვნის სახით შეიძლება ითქვას, რომ ქართული რეკლამა თანადათანობით განიცდის პროგრესს და ყალიბდება როგორც დამოუკიდებელი და განვითარებული სფერო.

რამაზ ძურღაკე

ქართული ენის კურსები ნიშ-იოტის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სტონი-ბრუკში

2007-2008 სასწავლო წლის განმავლობაში ფულბრაიტის საერთაშორისო პროგრამის მიხედვით მიწვეული ვიყავი ნიუ-იორკის სახელმწიფო უნივერსიტეტში სტონი ბრუკში, სადაც პროფესორ ალისა ჰარისთან ერთად წავიკითხე ორი კურსი: პირველ სემესტრში – LIN 650: “Fieldmethods and Structure of Georgian” (“საველე მეთოდები და ქართულის სტრუქტურა”). ეს კურსი გათვალისწინებული იყო ასპირანტებისათვის; ხოლო მეორე სემესტრში – LIN 431: “Structure of an Uncommonly Taught Language: Structure of Georgian” (“არაზოგადადსწავლებადი ენები – ქართულის სტრუქტურა”), რომელიც გათვალისწინებული იყო სტუდენტებისათვის.

აღნიშნული კურსები ლექტორებთან ერთად მოითხოვს მუშაობას ინფორმანტთანაც (პირთან, ვისთვისაც ქართული მშობლიური ენაა).

მოხსენებაში განხილულია ამ კურსების შედგენილობა, ამოცანები და ინფორმანტთან სტუდენტების მუშაობის თავისებურებანი.

ნანა შავთვალაძე

ქართული ენის სწავლება ინგლისურენოვანთათვის

სერია „ბილიკი“, სახელმძღვანელოები „ქართული ენა ინგლისურენოვანთათვის“ ენას, პირველ რიგში, ფუნქციური მნიშვნელობით იყენებს. სახელმძღვანელოებში მაქსიმალურადაა გათვალისწინებული სტუდენტის წინაშე არსებული სიძნელე. ამიტომ ეტაპობრივად, მარტივიდან რთულისაკენაა მიმართული ყოველგვარი სახის სიახლე თითოეულ კარში. ყოველი ახალი ზმნა მხოლოდ ერთ რიცხვის მესამე პირის ფორმით მიეწოდება ახალ სიტყვებში მაგ.: მუშაობს; ფიქრობს; აწევს... მეორე წიგნში კი მესამე პირის მიწოდებისას მიენიშნება ზმნისწინი ფრჩხილებში მაგ.: ალაგებს (და-); რეკავს (და-)... ამ სახით მიწოდება სტუდენტს ეხმარება ზმნური წარმოების დამახსოვრებაში. შეგნებულად არ ვაძლევთ თავიდან საწყისს ფორმას. თითოეულ კარში გააქტიურებულია ახალი ზმნა სხვადასხვა საშუალებითა და ხერხით, როგორც სავარჯიშოებში, ასევე ტექსტსა და დიალოგებში.

პირველი წიგნი ისეა აგებული, რომ ყველა ზმნური ფორმა ნელ-ნელაა მიწოდებული. ყველაზე ხშირად ხმარებადი ზმნებით იწყება. ამ სავალდებულო და აუცილებელი ზმნების (ყოფნა, ცოდნა, ნდობა, ქონება, ყოლა...) შესწავლის შემდეგ შემოდის სისტემის სახით -ობ თემისნიშნის ზმნები, მხოლოდ შემდეგ -ებ, უკვე წიგნის დასასრულისკენ -ავ, უთემისნიშნო და -ი თემისნიშნის ზმნები. ძირითადად მიცემულია -ობ თემისნიშნის ზმნათა წარმოება, რადგან სისტემურია. მაგ.: თამაშობს – თამაშებს. -ობ თემისნიშნის 1506 ზმნა იყენებს მომავლის წარმოების ამ ტიპს (ნ. შავთვალიძე, „ქართულში თავისებურ ზმნათა შესწავლის ისტორიის, კლასიფიკაციის, კონსტრუქციისა და სწავლების საკითხები,“ გვ. 37, 1999). ამ ზემოაღნიშნულ გამოცდილებაზე დაყრდნობით შექმნილია სერია „ბილიკის“ ზმნათა სწავლების ოთხი ტიპი (იხ. წიგნი I, გვ. 326).

The conjugation of verbs is divided into four types and 14 parts			
I ტიპი	II ტიპი	III ტიპი	IV ტიპი
№1 --stem-ობ	№7 მ--stem-	№9 --stem-	№14 irregulars
№2 --stem-ებ	გ--stem-	ები	
№3 --stem-ამ	გ,პ,ს--stem-	№10 -stem-	
№4 --stem-ავ	№8 მი--stem-	დები	
№5 --stem-ი	გი--stem-	№11 ი--stem-	
№6 --stem-ი	უ--stem-	ები	
		№12 ე--stem-	
		ები	
		№13 --stem--	

		ია	
--	--	-----------	--

ამ სისტემას ეყრდნობა ჩვენი სტუდენტიც ადვილად აღიქვამს მოცემულ მასალას.

აწმყოს შემდეგ აუცილებლად მიეწოდება უწყვეტელი, რადგან წარმოება ადვილია და სტუდენტს შესაძლებლობა ეძლევა წარსულის ფორმის გამოყენებისა. შემდეგ შემოდის მომავალი დროის ფორმები ორ სახედ გამოყოფილი: 1) **-ობ** თემისნიშნისანი **ი-ებ** წარმოებით. მაგ.: ცხოვრობს – იცხოვრებს; თამაშობს – ითამაშებს; ფიქრობს – იფიქრებს და ა.შ. 2) ზმნისწინიანი წარმოების. მაგ.: აკეთებს - გააკეთებს; პატიუებს - დაპატიუებს; ამზადებს – მოამზადებს და ა.შ.

მომავალ დროს მოსდევს ბრძანებითის ფორმები მაგ.: გააკეთე; ითამაშე. მხოლოდ ამის შემდეგ ვაწვდით წყვეტილს. ბოლოს მიეწოდება უწყვეტელი. უწყვეტლის ფორმისთვის სამზადისი ჯერ კიდევ მე-7 კარიდან იწყება. იქ მზა ფორმაა მიწოდებული. მაგ.: მინდა ვიყიდო, გინდა იყიდო და ა.შ. ამ კონსტრუქციას კვლავ ვუბრუნდებით მე-10 კარში, სადაც ყველა ნასწავლ ზმნასთან ვააქტიურებთ ამ ფორმის გამოყენების სხვა ფუნქციასაც. მაგ.: **მინდა** ვიცხოვრო; **უნდა** ვიცხოვრო. უწყვეტელს კვლავ ვუბრუნდებით სხვა ფუნქციით მე-16 კარში. მაგ.: **არ** იცხოვრო; დაბოლოს, 24-ე კარში უწყვეტელი ამ ექვსი ფუნქციით იშლება მათ თავალწინ მაგ.: **მინდა/არ/შიეძლება/შიემიძლია/შიეძლება/უნდა** ვიცხოვრო.

20. კარი	to turn, to stop, to continue
21. კარი	to ask, to cut, to dye, to trim, to style, to be able
(Aorist)	
22. კარი	to drink, to eat, to set table, to toast, to congratulate
23. კარი	to punish, to change, to receive
24. კარი	to say, to see, to built, to let

play	თამაშობს	თამაშობდა	ითამაშებს	ითამაშა	ითამაშოს
play music	უკრავს	უკრავდა	დაუკრავს	დაუკრა	დაუკრას
prepare	ამზადებს	ამზადებდა	მოამზადებს	მოამზადა	მოამზადოს

პირველ წიგნში არ გვხვდება ვნებითი გვარის ფორმები, ეს პრინციპი სრულიად გამოზნულად და შეგნებულადაა გატარებული. აქ სულ ათასი სიტყვაა მიწოდებული, სამოცდათორმეტი ზმნა, ხუთი მწკრივი, შვიდივე ბრუნვა, ბუდობრივად გან-

ვითარებული ლექსიკა შესაბამის 24 თემაზე. სტუდენტი მზადაა წარმართოს მარტივი დიალოგი და გაიკვლიოს გზა თავისი ენობრივი ბაზით.

ეს მოკლედ, რაც შეეხებოდა სერია „ბილიკის“ პირველი დონის სახელმძღვანელოს „ქართული ენა ინგლისურენოვან-თათვის“ CD-ით.

ლიტერატურისა და ფოლკლორის სემცია

ლაშრა ბრიგოლაშვილი

კვლავ კვლევი ქართული მწერლობის პერიოდებისა და მიჯნებისათვის

1. ქართული მწერლობა სამ უმთავრეს ეტაპადაა დაყოფილი. ეს ეტაპებია: ძველი, ახალი, უახლესი. აღნიშნული კლასიფიკაცია ლიტერატურათმცოდნეთა შორის დღეს მრავალ კითხვას ბადებს: რამდენად მართებულია V–XVIII საუკუნეების ლიტერატურის მთლიანად ძველ ქართულ მწერლობად მიხნევა, ან მისი გამოიჯენა ახალი და უახლესი მწერლობისგან? მიზანშეწონილია ძველ მწერლობაში სასულიერო და საერო ხასიათის ნაკადთა ერთმანეთისგან გამოყოფა? ხომ არ უნდა დაგუბრუნოთ სასულიერო მწერლობას მისი ფუნქციური დატვირთვის გამომხატველი ტერმინი საეკლესიო|სამღვდელო? სადავოდ იქცა თვით მწერლობის ცალკეულ პერიოდთა მიჯნებისა და მათი სახელდების საკითხიც. უარყოფილ იქნა სოციალურ-ეკონომიკურ ფორმაციებთან ლიტერატურულ პროცესთა მისადაგების ტრადიცია. სამაგიეროდ განჩნდა ლიტერატურულ პერიოდთა აღმნიშვნელი ახალი ტერმინები: ელინიზაციის ხანა, სახისმეტყველებითი (ეიდეტური, ეიკონური, საკუთრივ სახისმეტყველებითი ...) დეტერმინაციები და ა.შ. მეტი კატეგორიულობით დაისმის ქართული მწერლობის პერიოდებისათვის ევროპული კულტუროლოგიური პარადიგმების (რენესანსი, ბაროკო, მანერიზმი ...) მისადაგების საკითხი. ყველა ეს კითხვა განსჯისკენ გვიბიძგებს.

2. ძველი და ახალი|უახლესი მწერლობის ერთმანეთისგან გამოიჯენა (რაც სულაც არ ნიშნავს მათი ერთიანობის უარყოფას) არ უნდა ეწინააღმდეგებოდეს მხატვრული სააზროვნო პროცესის

განვითარების ლოგიკას, თუ გავითვალისწინებთ იმ ფუნდამენტურ ლიტერატურულ-ესთეტიკურ და მსოფლმხედველობრივ პრინციპებს, რომლებიც საფუძვლად უდევს, ერთი მხრივ, ძველ ქართულ მწერლობას, მეორე მხრივ კი, ახალ და უახლეს ქართულ მწერლობას. ახალისაგან განსხვავებით ძველი მწერლობისთვის დამახასიათებელია მსოფლმხედველობრივი სიმწვობრე და მთლიანობა, ამ წინამძღვრებზე დაფუძნებული კონცეფცია ადამიანისა, ტრადიციის, ნიმუშის, რეგლამენტის ესთეტიკა, შემოქმედის, ავტორისა და მკითხველის მსოფლშეგრძნებითი და ესთეტიკური ხედვის სრული თანხვედრა, ფაბულისა და სიუჟეტის ურთიერთმიმართების სპეციფიკა, რეალიზმის თავისებური გაგება („შებრუნებული პერსპექტივა“), დროისა და სივრცის სრულად განსხვავებული კონცეპტი და სხვა. აღნიშნული პრინციპები ტრანსფორმაციას ძველი ქართული მწერლობის წიაღშივე განიცდის, რაც ნიადაგს ქმნის ახალი ესთეტიკური პრინციპების დამკვიდრებისათვის.

3. V-XVIII საუკუნეების ქართული მწერლობის ძველ მწერლობად მიჩნევა სრულადაც არ უშლის ხელს მასში გამოიყოს ევროპული ლიტერატურული პროცესების შესატყვისი ეტაპები ევროპული ტერმინებითვე (რენესანსი, მანერიზმი, ბაროკო...). სწორედ ამგვარად მოიაზრებენ რუსი მედიევისტები ძველი რუსული ლიტერატურის (IX-XVII ს.ს.) განვითარების პროცესს.

ელისო კალანდარიშვილი ასპეტიზმის პრინციპები ქართულ აბიოგრაფიაში

ასპეტიზმის ელემენტები ჯერ კიდევ მოციქულთა ეპოქაში დასტურდება, თუმცა იგი საბოლოოდ IV საუკუნეში ჩამოყალიბდა. ეკლესია წარმოშობით უფრო ძველია, ვიდრე მონაზვნობა. ქრისტიანობის გავრცელების პირველ ათწლეულში სახარებისეული მოძღვრება მკვიდრდება ქრისტიანული თემის წიაღში, რომელიც ერთიანია და განუყოფელი. წუთისოფელი არ აღიქმება ცოდვისა და ცდუნების სადგურად. პირიქით, ეს ის სამყაროა, რომლის მკვიდრთაც სწამთ, რომ ღვთის ნების გარეშე ბელურაც კი არ კვდება, ადამიანს თმის ბეწვიც არ ჩამოუვარდება. ზეცა და მიწა თითქმის ერთიანია და განუყოფელი. თუმცა II-III ათწლეულიდან ფეხს იკიდებს მიწიერი სამყაროს არასრულყოფილების, არასრულფასოვნების აღიარების ტენდენცია. ქრისტიანული თემის წევრები უარს ამბობენ ამქვეყნიურ ცხოვრებაზე-

ქონებაზე, ქორწინებაზე, ოჯახზე. ასე ყალიბდება სასულიერო პირთა ორი ფენა-ე.წ. „თეთრი“ და „შავი“ სამღვდელთაობა.

ქართულ აგიოგრაფიაში სრულყოფილად არის ასახული ჩვენს ქვეყანაში ასკეტიზმის გავრცელებისა და დამკვიდრების გზა. აგიოგრაფია მოგვითხრობს მათზე, ვინც „დაუტყევა ყოველივე ქრისტესთვის, აღიღო ჯვარი მისი“ და გოლგოთის გზას დაადგა, ვინც დათმო ყველაფერი, რაც ძვირფასია მოკვდავთათვის.

სასულიერო პირთა იერარქიის სათავეში თვით მაცხოვარი დგას. მისი ეკლესიის წიაღში საფუძველი ეყრება მორწმუნეთა ერთობას.

ქართულ აგიოგრაფიაში ასკეტიზმის იდეალები მკვიდრდება ასურელი მამების მისიონერული მოღვაწეობის შედეგად. აგიოგრაფი მათ „ხორცის დამაუძღურებელთ“ უწოდებს. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იოანე ზედაზნელის, შიო მღვიმელისა და დავით გარეჯელის ასკეტური პრინციპები. ასკეტიზმისაკენ მათ სწრაფვას ისიც ადასტურებს, რომ ქართლში წამოსვლამდე ისინი მონახულებენ დიდ მნათობს, სვიმეონ მესვეტეს, და მისგან ლოცვა-კურთხევას მიიღებენ. მათი სწავლანი და ქადაგებანი ბერმონაზვნური ყოფის თავისებური სახელმძღვანელოა.

ქართულ აგიოგრაფიაში აღწერილია როგორც მარტოდმოყოფ ბერთა სახეები, ასევე ძმობის, დიდი ლაყრების ჩამოყალიბების ისტორია. ამ მხრივ განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ტაო-კლარჯეთისა და ათონის სავანეებში მოღვაწე ბერთა ასკეტური იდეალები.

მ ა კ ა ე ლ ბ ა ქ ი ე მ ე

„ვეფხისტყაოსნის“ ჟანრის ბანსაზღვრისათვის

„ვეფხისტყაოსნის“ ჟანრობრივ სპეციფიკაზე მსჯელობისას, ფაქტიურად, ყველა მკვლევარი ეყრდნობა რუსთველის მიერ პროლოგის მე-17 სტროფში ჩამოყალიბებულ თვალსაზრისს: „მოშაირე არა ჰქვიან, ვერას იტყვის ვინცა გრძელად“, რომელიც *შაირობის თეორიის* ერთგვარ შემაჯამებელ დებულებად შეიძლება მივიჩნიოთ. ვინაიდან პროლოგში **ლექის** (პოეტური ფორმის ტექსტის) შესახებ არის საუბარი, „ვეფხისტყაოსნის“ თითქმის ყველა მკვლევარმა დაადასტურა რუსთველის მიერ „გრძელი ლექისი“, ანუ ეპიკური ჟანრის უპირატესობის აღიარება „ცოტაი“ თუ „მცირე“ ლექსთან, ანუ ლირიკულ ჟანრთან მიმართებით. გასარკვევია დიდ ეპიკურ ფორმათაგან (ეპოპეა, სიმღერა, რომანი, პოემა, ბალადა) რომელს გულისხმობს რუსთველი **გრძელ ლექსში**.

ევროპულ-ამერიკული ლიტერატურათმცოდნეობა განარჩევს ორ განსხვავებულ ჟანრს, რომელთაგან პირველს შეესაბამება

სიტყვა **Romance**, მეორეს კი – **Novel** (ინგ.), **novella** (იტალ.), **novela** (ესპ.), **nouvelle** (ფრანგ.). ჩვენი მიზანია გავარკვიოთ, ამ ჟანრთაგან საკუთრივ რომელს მიეკუთვნება „ვეფხისტყაოსანი“.

სტატიის მიზანია გამოკვეთილია, რომ „ვეფხისტყაოსნის“ სტრუქტურულ-კომპოზიციური ორგანიზება, იდეურ-თემატური მოტივები და კომპოზიციური ელემენტები საკმაო მსგავსებას ამჟღავნებს ჟანრთან, რომელსაც ევროპული და ამერიკული ლიტერატურათმცოდნეობა Romance-ს სახელით იცნობს. მიუხედავად ამისა, უცილობლად უნდა აღინიშნოს, რომ **ვეფხისტყაოსანი არ არის შუასაუკუნეების რაინდული რომანის (მით უფრო, კურტუაზული ლიტერატურის) ტიპური ნიმუში**. თხზულებაში გვხვდება მთელი რიგი სპეციფიკური მხარეები, რომლებიც ჟანრის განვითარების გაცილებით მაღალ დონეზე მიგვანიშნებს. ესენია: ვეფხისტყაოსნის სტრუქტურული თავისებურება, პერსონაჟთა ხატვის რუსთველისეული მანერა, ალეგორიული პლანის რეალური პლანით შეცვლა და ა.შ. ამ ფაქტორთა გათვალისწინებით შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ „ვეფხისტყაოსანი“ ჟანრობრივი თვალსაზრისით არის შუასაუკუნეების რაინდული რომანი (**Romance**), რომელიც ე.წ. „გარდამავალი დროში“ (გვიანდელი შუასაუკუნეები/რენესანსი) განახლებული კონსტრუქციის, გამომსახველობითი ფორმებისა (ნარატივის პლასტიკურობა და მრავალპლანიანობა) თუ კონცეპტუალური პრინციპების კვალობაზე ჟანრის გრადაციის ახალ ეტაპად, მის მაღალგანვითარებულ ფორმად უნდა მივიჩნიოთ.

ნანა შრშიძე **აბაგის „ოცნება“**

აკაკი ჭეშმარიტად სახალხო პოეტი იყო. მას საგანგებოდ იწვევდნენ საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში და დიდი აღტაცებითაც ხვდებოდნენ. კახეთს მგოსანი სამჯერ ესტუმრა. ბოლო სტუმრობა 1911 წლის 8 ივნისს შედგა და მთელი თვე გაგრძელდა. ვიზიტის მსვლელობას აშუქებდა „სახალხო გაზეთი“.

კახეთის შთაბეჭდილებები აისახა ლექსში „ოცნება“, რომელიც ამავე 1911 წელს ცალკე წიგნაკად გამოსცა ქუთაისში მრეწველმა და ქველმოქმედმა რაჟდენ დათეშიძემ. მეორედ ლექსი თავად აკაკიმ დაბეჭდა 1913 წელს „ჩემი ნაწერების“ მეორე ტომში. ამის შემდეგ არც პოეტის სიცოცხლეში და არც მისი გადაცვალების შემდეგ „ოცნება“ აღარასოდეს დაბეჭდილა. მიზეზი ადვილი ასახსნელია. ლექსი მძაფრი პუბლიცისტური უღერადობით გამოირჩევა. მასში წამოჭრილია ქართული მიწების გასხვისების საკითხი. პოეტი მიუთითებს, რომ კახეთი წინა

საუკუნეებში, როცა უძიძვესი განსაცდელისთვის თავის გართმევა უჭირდა, მტრის წინაშე, შესაძლოა, ქედს იხრიდა („...ხანაც ინით იღებავდნენ წვერს“), მაგრამ ეს კომპრომისი მხოლოდ დროებით ხასიათს ატარებდა და მხოლოდ ფიზიკური გადარჩენის სურვილით არ იყო ნაკარნახევი. პრიორიტეტული მნიშვნელობა მამულის გადარჩენას ენიჭებოდა და ყველა დანარჩენი ამ უზენაესი მიზნის მიღწევას ეწირებოდა. ახალმა დრომ ახალი იარაღი მისცა მტერს ხელში – ფული. აკაკის აზრით, ეკონომიკურ ომში ჩასაბმელად ქართველი კაცი მოუშზადებელი აღმოჩნდა. სწორედ ამან განაპირობა, რომ ჩვენი უმთავრესი ფასეულობა – ქართული მიწა – ერთბაშად ორი მტაცებლის, რუსისა და სომხის, საკბილო გახდა („ძე“ და „შვილი“ განახევრდა ვრჩებით „ოვებს“ და „იანცებს,,).

შოთა რუსთაველის ქართული ლიტერატურის ინსტიტუტმა ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტთან ერთად დაამუშავა და დასაფინანსებლად წარადგინა აკაკი წერეთლის აკადემიური ოცტომეულის საგრანტო პროექტი. აღნიშნული გამოცემის მეოთხე ტომში ლექსი „ოცნება“, ისევე როგორც თავის დროზე ცენზურის მიერ დაწუნებული თუ კონიუქტურული მოსაზრების გამო უგულვებელყოფილი მრავალი ნაწარმოები, სამართლიანად დაიკავეს კუთვნილ ადგილს.

შოთა რუსთაველის

აკაკი წერეთლის ერთი ლექსის რაობისათვის

ილია ჭავჭავაძის „განდევილს“ ხშირად აღარებენ ე.ზოლას „აბატი მურეს შეცოდებას“, გ. ფლობერის „წმინდა ანტონის განსაცდელს“, ლერმონტოვის „მწირს“. ქართულ ლიტერატურაში მის ანალოგიად შეიძლება მივიჩნიოთ აკაკი წერეთლის ლექსი „განდევილია“, ლექსის ქვესათაური ასეთია: აპოკრიფული ამბავი, რაც მიმანიშნებელია იმისა, რომ როგორც ილიას „განდევილს“, აღნიშნულ ლექსსაც რელიგიური სიუჟეტი უდევს საფუძვლად, რომელიც როგორც ქართულ, ასევე მსოფლიო ლიტერატურაშიც არაერთხელაა მხატვრულად ხორცმესხმული. აპოკრიფებად მიჩნეულია ბიბლიის არაკანონიკური წიგნები, რომელთა შექმნის მიზანია იმ ხარვეზების ამოვსება, რომლებიც ბიბლიური ისტორიის გადმოცემისას კანონიკურ წიგნებს აქვს.

აკ. წერეთლის ლექსის „განდევილიას“ სიუჟეტი თითქმის ემთხვევა ილ. ჭავჭავაძის „განდევილის“ სიუჟეტს. ლექსის ფაბულური ქარგა ასეთია: უდაბნოში დაყუდებული ბერი საკუთარი სულისა და ქვეყნის გადარჩენისათვის ღოცულობს.

ყურადღება უნდა მივაქციოთ ორ რამეს: პირველი, განდევნილი ღმერთს ქვეყნის ხსნას ევედრება და მეორე, რომ საქართველო ღვთისმშობლის წილხვედრია. უფალს ესმა ცოდვილის ხმა, შეიწირა ბერის სამსახური, შეისმინა მისადმი ადვლენილი ლოცვა, რამაც ბოროტი ძალების დაპირისპირება გამოიწვია. აკაკი გვიხატავს ფარული ბრძოლის სურათს, რაც თვალთ უხილავია და ადამიანი მხოლოდ შეიგრძნობს. განდევნილი უძლებს ყოველგვარ ცდუნებასა და გასაჭირს, თავისი რწმენის მორაღისა და ზნეობის ერთგული რჩება, რადგან იქვე ახლოს უჩინრად ღვას განდევნილის „მფარველ-მცველი“, „სხივმოსილი“ ქალი, რომელიც ჩვენ შეგიძლია ღვთისმშობელთან გავაიგივოთ.

ღვთისმშობლის ბიბლიური პირველსახე არის კიბე. კიბე, რომელიც იაკობმა ძილში იხილა, მოასწავებდა ყოველადწმინდა ღვთისმშობელს, რომლისგანაც იშვა ქრისტე. მან შეაერთა ცა და ქვეყანა, შეარიგა კაცი ღმერთთან. მეორე სიმბოლო ღვთისმშობლისა არის ცეცხლის სვეტი, რომელიც ეგვიპტიდან გამოსულ ებრაელებს ვითარცა ღრუბლის სვეტი ღვთისით სიცხისაგან იფარავდა, ხოლო ღამით ცეცხლის სვეტად ენთო და უნათებდა მათ გზას. იდეა, რომლითაც ღვთისმშობელი მკვიდრდება ქრისტოლოგიაში არის იდეა მფარველობისა და ხსნისა.

ილიას „განდევნილში“ ღვთისმშობელი გვევლინება ვითარცა სულიერი მფარველი ბერისა. ნიშანდობლივია ისიც, რომ სასოწარკვეთილი ბერი ხსნას ღვთისმშობლისაგან მოელის, მაგრამ ყველგან მწყემსი გოგონას სახე ელანდება. განდევნილის წარმოდგენაში ღვთისმშობლის ხატის სახეობას ჩაენაცვლა აწ უკვე მისთვის იდეალად ქცეული ხორციელი სილამაზე. გოგონას სილამაზეში მან ვერ დაინახა ღვთისმშობლისეული საწყისი, ამ იდეალის დაკარგვამ გამოიწვია ილიას განდევნილის ტრაგედია.

აკ. წერეთლის ლექსში „განდევნილი“, ბერი არ მარცხდება, რადგან არ წყვეტს სულიერ კავშირს ღვთისმშობელთან, იდეალი მარად თან სდევს მას.

მამუკა ჭანტურია **„შაჰი ნისლი“ („ჯანღის“) გაჟა-ფშაველასეული** **ბაბუბისათვის**

ვაჟა-ფშაველასთან ბუნების ჩვეულებრივი წარმონაქმნი – ნისლი – განიხილება როგორც საკუთარი შინაარსის, თვითმყოფადობის მქონე მოვლენა, განიხილება როგორც

სამყაროში არსებული მყარი კანონის გამოვლინების აუცილებელი პირობა, როგორც გარკვეული ფენომენი. მას პოეტის შემოქმედებაში არა მხოლოდ ლოგიკურ-ემოციური საფუძველი აქვს, არამედ მაგიური და მითოსური ძალაც.

ნისლს ხშირად ვაჟა პირდაპირი, უზუაღური მნიშვნელობით იყენებს, რაც, ცხადია, არ ქმნის მხატვრულ სახეს. ვაჟასთან „ნისლი“ გადატანითი მნიშვნელობითაცაა ნახმარი, მაგრამ ამ შემთხვევაში იგი უშუალო პოეტური წარმოსახვისაგან თავს იკავებს და ზომიერ ენობრივ ხატებს გვთავაზობს.

მაგრამ არის მაგალითები, როცა საკითხი რთულად დგას, რადგან ასეთ დროს სიტყვა „ნისლი“ ოკაზიონალური მნიშვნელობით წარმოგიდგება და მასში ნაგულისხმევი აზრი, მიუხედავად ვაჟას რეალისტური ხედვისა, ზოგჯერ ძნელად ამოსაცნობი ხდება. მაშასადამე, ვაჟას პოეზიაში ნისლის სიმბოლიკა არ არის ერთსახოვანი და მყარი, იგი წინააღმდეგობრივი ბუნებისაა.

ვაჟას პოეტურ ნაწერებში „შავი ნისლი“ („ჯანლი“) ის ძალაა, წერამწერლის (ბედისმწერლის) ნებით რომ მოქმედებს, შეურყენელია და ადამიანთა (ცოცხალთა და გარდაცვლილთა) ბედ-იღბალს განაგებს. ასეა წარმოჩენილი „შავი ნისლი“ „სტუმარ-მასპინძელში“. პოემის ექსპოზიციურ ნაწილში სოფლის თავს მძინარე ნისლი შავია, დაფიქრებული სახისაა, ამ ქვეყნის ცოტა ხნის სტუმარია, ხვალ სხვაგან წავა, ხილულ ქვეყანას უხილავს გახდის, გარემოს დააბნელებს და ა.შ. ისმის კითხვა: რატომაა „შავი ნისლი“ ასეთი? პასუხი პოემის ფინალშია მოქცეული. აქ „შავი ნისლი“ ანუ „შავი ჯანლი“, სწორედ იმ ძალად გვევლინება, წერამწერლის ნებით რომ მოქმედებს და განსვენებულთა ბედ-იღბალს განაგებს. მას ვერანაირი საფანელი ნირს ვერ შეუცვლის, უდრეკი და შეუვალია.

ასეთია „შავი ნისლი“ („ჯანლი“) პოემებში: „მთათა ერთობა“, „ხის ბეჭი“, „უიღბლო იღბლიანი“, ლექსში: „ქებათა-ქება“ („ჯანღმა დაფარა ქვეყანა“) და სხვა. ამ ნაწარმოებებში „შავი ნისლი“, იგივე „შავი ჯანლი“ მითოსური ფუნქციის მატარებელია, მაგრამ ვაჟასთან მითოსური უნდა გავიგოთ არა როგორც რაღაც ლეგენდარული ჩვენება, არამედ როგორც ესთეტიკური შინაარსის, ესთეტიკური ფუნქციის მქონე სინამდვილე, როგორც პოეტური სახე.

„შავი ნისლი“ ზოგჯერ სიმბოლოდაც გვევლინება. პოემა „სვინდისში“ ნისლი საკაცობრიო უბედურების მანიშნებელია. იგი აბელის სისხლითაა გაჟღერებული, რომელიც ცად ასულა და ამ სისხლით რწყავს ქვეყნიერებას.

დაბოლოს, უნდა განვაცხადოთ, რომ ვაჟასთან „შავი ნისლი“ ანუ „შავი ჯანდი“, რაღაც ზებუნებრივი ძალა კი არ არის, არამედ პროექტის დიდოსტატური ხატი-სიმბოლოა, რომელიც მკითხველზე ემოციური ზემოქმედების მომხდენია და არა ბუნდოვანი სულიერი აზნების გამომწვევი მისტიკური მოვლენა.

ი ა მ ზ ე ბ ა მ ზ ა **ორფევის მიტი და მისი მხატვრული ასახვა ოზიდიუსის** **“მეტამორფოზებში”**

ლეგენდარული მომღერლის, ორფევის სახელი, რომელიც თავისი ჯადოსნური ხმით ატყევევებდა სულიერსა და უსულო არსებებს, უკავშირდება აპოლონს – მუსიკის, ხელოვნების, მედიცინის, სინათლის ღმერთს, რომლის ტაძარი კუნძულ დელფოზე მდებარეობდა. აქვე სცემდნენ თავვანს დიონისეს, რომელიც მოიაზრება როგორც ბრმა ექსტაზის ღვთაება.

სტრაბონის ცნობით, ბაკანალიები და საფერხულო ცეკვები ორივე ღმერთის პატივსაცემად იმართებოდა. ფილოსოფიურ ლიტერატურაში არის მოსაზრება აპოლონისა და დიონისეს იგივეობაზე. შემდგომში ეს ორი ღმერთი (მათი გმირები) უპირისპირდება ერთმანეთს. ეს აღიქმება როგორც ბრძოლა ქაოსსა და კოსმოსს, წესრიგსა და უწესრიგობას, სინათლესა და სიბნელეს შორის.

ძველი ბერძენის წარმოდგენით, ქაოსიდან წარმოშობილი კოსმოსი, კვლავ შეიძლება ქაოსად იქცეს. ეს არის მუდმივი ბრძოლის პროცესი. აპოლონისა და დიონისეს ბრძოლა არის ამავე დროს მათი სინთეზი, გაერთიანება.

ორფევის დაგლეჯა მენადების (დიონისეს მსახურ ქალთა) მიერ, რომელიც მოთხრობილი აქვს ოვიდიუსს “მეტამორფოზებში,” არის დიონისეს შურისძიება აპოლონის მსახურზე, სტიქიური უწესრიგობის ორფევის მიერ მოწესრიგებულ, ჰარმონიულ სამყაროში შეღწევა. ეს ნათლად არის მინიშნებული “მეტამორფოზებში”. ორფევის წრეში გაერთიანებულ არსებებს ოვიდიუსი მოიხსენიებს ტერმინით “attonitas,” რაც ზეადმატებულ, ეგზალტირებულს ნიშნავს, ე.ი. ორფევისა და აქვს ის ძალა, რაც დიონისეს, მაგრამ მისი მხლებლები ემორჩილებიან მუსიკის ჰარმონიას, წესრიგს. ამ სიმშვიდეს არღვევენ მენადები, რომელთაც შემდგომ დიონისე დასჯის და მცენარეებად გარდასახავს.

ნანატონია

ანტიკური მსოფლადქმის ბაბუისათვის

ბერძენთა მსოფლადქმა იყო არა მხოლოდ ოპტიმისტური, არამედ ტრაგიკულიც. უკიდურესად განზოგადებული და უნივერსალური სახეებით ბერძნული ესთეტიკური ცნობიერება ცდილობდა გაეაზრებინა სამყარო მთელი თავისი ურთიერთდაპირისპირებული მთლიანობით. დაძაბული წონასწორობა, რომელიც არსებობდა მოწვევრიგებულ, ნათელ კოსმოსსა (რომელიც თითქოს ორი განზომილებით იყო შექმნილი – ოლიმპიელი ღმერთებითა და ადამიანის გონებით) და მოუწვევრიგებელ, ქაოტურ მიწიერ სამყაროს შორის, განაპირობებდა ადამიანური აზროვნების ძირითად თავისებურებას – **ჰეროიკული გამარჯვებისადმი სწრაფვას საკუთარი ბედის ტრაგიზმის შეგრძნებით**. სწორედ ეს იყო საფუძველი იმ “ტრაგიკული ოპტიმიზმისა”, რომელიც ესოდენი უბრალოებით აისახა ძველი ბერძნული ხელოვნების დიდებულ ნიმუშებში, იქნება ეს არქიტექტურა, პლასტიკა თუ ლიტერატურა. ბერძნულ პლასტიკაში მაღალი ხელოვნებით წარმოჩენილი შინაგანი ჰეროიკული დაძაბულობის, ფარული დრამატიზმის გასაგებად უნდა მივმართოთ ძველ ავტორთა იმ პოეტურ თუ ფილოსოფიურ თხზულებებს, რომლებშიც ჩანს არსი ანტიკური მსოფლადქმისა.

მოხსენებაში ყურადღებას გავამახვილებ ისეთ უმთავრეს კატეგორიებზე, როგორებიც არის: ა) ტრაგიკული კათარსისი; ბ) ჰუმანიზმი; გ) არჩევანის თავისუფლება; დ) ზომიერების გრძნობა; ე) ბედნიერების განცდა; ვ) აგონისტური მისწრაფებები; ზ) სიყვარულის ფენომენი; თ) ფოლკლორული საწყისი.

ბერძნულ პოეზიაში ესოდენი უშუალოებითა და უმაღლესი ხელოვნებით ასახული ელინთა მსოფლმხედველობრივი პრინციპების ეს ზოგადი ანალიზიც კი ჩვენ წინ შთამბეჭდავი ძალით წარმოაჩენს ძველი ბერძენის გრძნობადი სამყაროს არსს, მისი განცდებისა და მისწრაფებების სულიერ-ზნეობრივ ფენომენებს. ეს საშუალებას გვაძლევს გავთავისუფლდეთ ანტიკურობის იდეალიზებული ინტერპრეტაციისაგან, შევიგრძნოთ ის კონტექსტი, რომლის ფონზეც წარმოდგენილი არიან ანტიკური პლასტიკის უდიდესი შინაგანი სულიერებით აღჭურვილი სახეები, იქნებიან ესენი დახვეწილი, მშვიდი კორები; მკაცრი, ვაკუაცური კუროსები თუ კლასიკის პერიოდის სტატუარულ ჯგუფებსა ან ფრონტონებზე წარმოსახული, დაძაბული, უზარმაზარი ცხოვრებისეული ენერგიით აღსავსე ფიგურები.

ქეთევან ნადარეიშვილი
ეპრიპილუს „იფიგენია ავლისში“ – ქალი საზოგადოების
სამსახურში

1. ცნობილია, რომ კლასიკურ ათენში ძვ. წ. V-IV საუკუნეებში დემოკრატიული ათენის მიერ გატარებულმა იდეოლოგიურმა კურსმა ქალების ლეგალური და კულტურული დაქვემდებარება გამოიწვია, რაც ათენური დემოკრატიის ერთ-ერთ უმთავრეს პარადოქსადაა მიჩნეული. სქესთა მიმართ გატარებულ რადიკალურ პოლიტიკას შედეგად სდევდა სქესთა უკიდურესი დიქტომიზაცია – მამრობითი სქესი უპირობოდ საზოგადოს, მდედრობითი კი – პრივატულ სივრცეს მიაკუთვნეს. ეს კი იმას ნიშნავდა, რომ ათენელი ქალი იყო საკმაოდ შეზღუდული სამოქალაქო უფლებების მქონე მოქალაქე. მას არ შეეძლო დასწრებოდა სახალხო კრებას, ანდა მონაწილეობა მიეღო კენჭისყრაში, იგი ვერ დაიკავებდა რაიმე სამოქალაქო თანამდებობას. საჯარო სივრცეში მისი მონაწილეობა რელიგიური კულტმსახურების სფეროთი შემოიფარგლებოდა.

2. ამგვარი უუფლებობის პარალელურად ბერძნულ დრამაში, კერძოდ ტრაგედიაში, ქალები ძლიერი პიროვნებები, ღირსშესანიშნავი მხატვრული სახეები არიან, რომლებიც მეტწილად წარმართავენ კონფლიქტებს და რომლებიც ხშირად იჭრებიან საზოგადო სივრცეში, თუმცა კანონმდებლობა, კულტურული იდეალი და ნორმა ყოველმხრივ აბრკოლებდა საზოგადო სივრცეში ქალთა აქტივობას.

რა შეიძლება ამ კონტექსტში ითქვას საზოგადო სივრცეში ტრაგედიის ქალი გმირის მოქმედების თაობაზე?

საზოგადო სივრცეში ქალის შესვლას / შეჭრას (შეჭრა ამ შემთხვევაში უფრო ზუსტად გამოხატავს ამ ფენომენს) უმეტესად უარყოფითი შედეგი სდევს თან. საზოგადო სივრცეში ქალის შეჭრის ერთ კლასიკურ მაგალითში – „ორესტას“ კლიტემნესტრას შემთხვევაში – ქალი ანადგურებს ოჯახს, ხელთ იგდებს ხელისუფლებას, ამყარებს ტირანიას და ჩიხში შეჰყავს საზოგადოების განვითარება. მეორე ასევე კლასიკურ მაგალითში – ანტიგონეს შემთხვევაში – ქალი, რომელიც აღასრულებს ნათესავის წინაშე უმაღლეს ვალდებულებას და გამოდის ტირანის წინააღმდეგ, იმარჯვებს მორალურად, თუმცა მარცხდება ფიზიკურად (სამუდამო პატიმრობამისჯილი, იგი სიცოცხლეს თვითმკვლელობით ამთავრებს).

3. ეპრიპიდეს ტრაგედიის „იფიგენია ავლისში“ გმირი ქალი – იფიგენია, შეიძლება ითქვას, ამ მხრივ გამონაკლისს წარმოადგენს. მისი პერსონაჟი ცოცხალი მაგალითია იმისა, თუ როგორი

კეთილისმყოფელი შეიძლება იყოს ქალის მოქმედება საზოგადოების ინტერესებისათვის.

4. მოხსენებაში ეტაპობრივადაა განხილული იფიგენიას პერსონაჟის ფსიქოლოგიური სამყარო, მისი დამოკიდებულება საჯარო და საოჯახო სივრცეებისადმი, გაანალიზებულია იფიგენიაში მომხდარი ფასეულობათა ცვლილება და ამ ცვლილებების მოტივები. ქალისა და საზოგადოების ურთიერთმიმართების კუთხით განსაკუთრებით საყურადღებო იფიგენიას ბოლო სიტყვაა. ესქილეს იფიგენიასგან განსხვავებით, ევრიპიდეს იფიგენია მარტვილი საკუთარი ნებით ხდება – იგი აუცილებლობას პიროვნულ სურვილად გარდაქმნის – რაც უნდა მოხდეს, იგი თავის ნებად აცხადებს. სიკვდილის წინ იფიგენია ჩამოთვლის თავის უმთავრეს ფასეულობებს: ინდივიდუალურ სიცოცხლეზე წინ მოქალაქეთა ერთობის დაყენების აუცილებლობას, მამაკაცის სიცოცხლის უფრო მნიშვნელოვანებას ქალის სიცოცხლეზე; ღმერთების ნების უპირატესობას ადამიანთა სურვილებზე; ელინების მიერ ბარბაროსების მართვის აუცილებლობას. ეს ღირებულებები – ერთობა, ელადა, სხვებზე ზრუნვა – ზრდასრული მამაკაცის ფასეულობებია. ამასთან, იფიგენია არის პიესის ერთადერთი პერსონაჟი, რომელსაც სულში პიროვნული წესრიგი აქვს – ის სიქველდ, რომელსაც ტრაგედიის ქორო მამაკაცის სრულყოფილებისათვის აუცილებელ სიქველედ მიიჩნევს.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ბუნებრივია, ისმის კითხვა – ხომ არ ხდება იფიგენიას პერსონაჟში მისი გენდერული როლის ინვერსია, ანუ ხომ არ ხდება მისი ე.წ. „გამამაკაცურება“?

ვფიქრობთ, ცალმხრივი პასუხის გაცემა ამ კითხვაზე სწორი არ უნდა იყოს. ერთი მხრივ, შეიძლება ვილაპარაკოთ გენდერული როლის გარკვეულ ინვერსიაზე, თუმცა, მეორე მხრივ, იფიგენიას შეიძლება იდეალური ქალი ვუწოდოთ. იფიგენიას შემთხვევა განსაკუთრებული შემთხვევაა. იფიგენია არის ქალი, რომელიც საზოგადო სივრცეში რელიგიური ინსტიტუტის – მსხვერპლ შეწირვის ინსტიტუტის – მეშვეობით მოქმედებს. ქალი კი ჩვეული იყო ამ სივრცეში მოღვაწეობას. შესაბამისად, ქალი პერსონაჟის ქმედება, რომელიც საზოგადო სივრცეში რელიგიის კუთხით იღწვის, კეთილისმყოფელია საზოგადოებისთვის. იფიგენიას მართებული ქმედება ხორცს ასხამს ქალში არსებულ იმ პოტენციალს, რომელიც საზოგადოებამ ზოგადად თავისი ინტერესებისთვის შეიძლება ერთობ წარმატებით გამოიყენოს.

მარინა გაკუჩაკე
თუშური „ხმით ნატირლებს“ ლექსიკა

საქართველოს ისტორიულმა ყოფამ, პატარა ქვეყანაზე დიდი და მცირე ტომების გამუდმებულმა თავდასხმებმა განაპირობა გმირობის იდეალიზაცია. წარსულში საქართველოს მთაში ვაჟკაცური ენერჯის გამოვლინებისათვის განსაკუთრებული პირობები იყო შექმნილი. მთიელ ვაჟთა მომხდურებთან გმირული შებრძოლების არა ერთი და ორი ფაქტი გამხდარა პოეტური შემოქმედების წყარო. მათში შექმნილი იყო გამორჩეული თავდადება, ბრძოლის ჟინი და უნარი. ერთი მხრივ, ვაჟების ამგვარმა ქმედებამ და, მეორე მხრივ, მთქმელთა ამბისადმი დამოკიდებულებამ არა მარტო საგმირო პოეზია შექმნა, არამედ საფუძველი ჩაუყარა ვაჟკაცობის იდეალის კოდექსის ჩამოყალიბებას.

„კაი ყმის“ ფშავხევსურული კოდექსის ძირითადი მოთხოვნები თანაბრად ვრცელდებოდა საქართველოს მთიანეთის უკლებლივ ყოველ კუთხეზე. თუშურ საგმირო პოეზიაშიც, სხვა რეგიონების მსგავსად, ვაჟკაცის სახელით ის ადამიანები მოიხსენიებოდნენ, ვინც პირველი შედიოდა ომში და ბოლო ტოვებდა ბრძოლის ველს. თუშურ პოეზიაში ვაჟების მიმართ ნახშიარი ეპითეტებიდან უნდა გამოვყოთ შემდეგი: ვეფხვი, მგელი, ქორი, შევარდენი და სხვ.

საქართველოს მთიანეთისა და, მათ შორის, თუშური ტრადიციის მიხედვით, ხმით დატირებას იმსახურებდნენ ისეთი ვაჟკაცები, რომელთაც თავდაუზოგავად იცოდნენ მტერთან შებმა. ლეკებსა და ქისტებთან თუშთა ბრძოლის თემაზე შექმნილი საგმირო ლექსებისა და „ხმით ნატირლების“ შედარებითმა შესწავლამ გაარკვია, რომ სხვადასხვა მთქმელთა რეპერტუარში ცალკე საგმირო ლექსებისა და ცალკე „ხმით ნატირლების“ მთქმელები ერთი საერთო ლექსიკით სარგებლობდნენ:

„დაიძინეა, ხარო, დაიძინეა,
ვინ გაუძღვება მეკოპარს ქისტეთშია,
ვინ შეაჩოქოლებს საჯიხვეებს,
ვინ გაუწევს ქერივ-ობლებს პატრონობას,
ვინ მოიტანს სხვა ადგილებში დამრჩალ მკედრებს,
რომლებიც თავის მიწას მიაბარე.“

ამ ფაქტს ერთი ახსნა აქვს: ცოცხალი გმირის საქებრად მომეხმარილი სიტყვები, მათი ღირსებების წარმოსაჩენად ნაპოვნი ეპითეტები და შედარებები ვაჟის სიკვდილის შემდეგაც ძველებურად ამკობენ პიროვნებას.

მსგავსი ლექსიკური ერთეულების გამოყენების მიუხედავად, საგმირო ლექსისა და „ხმით ნატირალის“ განსხვავებულობა ხელშესახებია. ეს, პირველ რიგში, მათი დანიშნულებითა და შესრულების წესითაა განპირობებული. მსგავსი ლექსიკური ერთეულები მაჟორულად ჟღერს. ქებით საგმირო ლექსებში, „ხმით ნატირლებში“ კი გვრინვით შესრულების გამო, იგივე სიტყვები სხვა ტონითა და რიტმით წარმოითქმებიან და თითქოს ნაცნობნი, ახლებურ ჟღერადობას იძენენ.

ხვთისო მამისიმედიშვილი საკულტო ტექსტების შანრული და რიტუალური თავისებურება

საკულტო ტექსტები არსებითად განსხვავდება ფოლკლორის სხვა ჟანრებისგან. ზეპირსიტყვიერ ფონდში საკულტო ტექსტებს, მისთვის დამახასიათებელი კონკრეტული ნიშან-თვისებების მიხედვით, აქვს თავისი კუთვნილი ადგილი.

საკულტო-რიტუალური ტექსტები აღევლინება ჯვრის თითოეული ყმის ცხოვრების ყველა გარდამტეხ მომენტში, დაბადებიდან სიკვდილამდე. ხუცობანი, ღვთისადმი განდობილი ეს ვერბალური ტექსტები, გაისმის ყმის, როგორც ტრადიციული საზოგადოების წევრის, ცხოვრების ყველა მნიშვნელოვან ეპიზოდში.

საკულტო ტექსტების სპეციფიკური ნიშანია საკრალურობა, რაც მას არსებითად განასხვავებს ზეპირსიტყვიერების სხვა ჟანრებისგან. საკრალურობა სძენს ამ უნიკალურ ზეპირ ძეგლებს თვითმყოფადობასა და განსაკუთრებულ მნიშვნელობას.

საკულტო ტექსტები, როგორც წესი, სრულდება რელიგიურ დღესასწაულზე, ოჯახის ახალი წევრის დაბადების აღსანიშნავ ზეიმზე, ვაჟიშვილის ჯვარში გაყვანის, ანუ „ახალწულების“ სოციუმთან ზიარების რიტუალზე. ხუცობანი გაისმის ჯვარში დაფიცვის, დამნაშავეის დარისხებისა და თემისგან მოკვეთის რიტუალზე, ნეფედლოფლის დალოცვისას. საკულტო ტექსტებს წარმოთქვამდნენ საღაშქროდ გამგზავრების წინ. სულის ხუცობა თან ახლავს დაკრძალვის რიტუალს და ა. შ.

საკულტო ტექსტების მახსოვარნი, მცოდნენი, შემნახველნი და მატარებელნი ხუცეს-ხვეისბრები არიან. მართალია, საკულტო ტექსტების ცოდნას მხოლოდ საზოგადოების ვიწრო წრე ინახავს, მაგრამ ის მთლიანად გამოხატავს მთელი ტრადიციული თემის

მსოფლგანცდას, რწმენას, დამოკიდებულებას ჯვარ-ხატებთან. ამ გაგებით საკულტო ტექსტები კოლექტიური ცნობიერების გამომხატველია.

ზეპირსიტყვიერების სხვა უანრებისგან საკულტო ტექსტები განსხვავდება ენობრივი და ლექსიკური თავისებურებებით. კერძოდ, საკულტო ტექსტებში გამოყენებულია „ჯვართ ენის“ ლექსიკა.

საკულტო ზეპირსიტყვიერების ნიმუშები, როგორც საკრალური ტექსტები, განსაკუთრებულ კანონიკურობას ამჟღავნებენ ფორმისა და სტრუქტურის თვალსაზრისით.

ისევე როგორც შელოცვებსა და ხმით ნატირლებში, საკულტო ტექსტებშიც გამოყენებულია მიმართვის ფორმა. მიმართვის ფორმა დამახასიათებელია ძირითადად ისეთი ტექსტებისთვის, რომლებიც რიტუალის თანხლებით სრულდება.

ის დღე, როდესაც სრულდება ჯვარ-ხატთა საკრალური რიტუალი, სრულიად განსხვავდება საყმოს ყოველდღიური ცხოვრებისგან. იმ დღეს კიდევ ერთხელ „ნამდვილდება“ საყმოს ანდრეზული ხანა. საყმო ეზიარება ჯვარ-ხატთა შემოქმედებითი ნაყოფის გამოვრებას, სრულდება ჯვარის „გამოხმობა“, ღვთის-შვილი აწმყოში ეცხადებათ და ჯვარის სადიდებლად მოსული ხალხი მისი თანამედროვე ხდება. ამდენად, საყმო რიტუალურად ამ დღეს ცხოვრობს არა ისტორიულ, არამედ არქეტაპულ დროში, როცა მოვლენები პირველად მოხდა, როცა ჯვარმა დაიკავა თავისი საბრძანისი და შექმნა თავისი საყმო-საზოგადოება. ჯვარ-ხატებისადმი აღვლენილ საკრალურ რიტუალში გამოსჭვავის საყმოს სურვილი, დაშორდეს ყოველდღიურობას, კვლავ შესვდეს თავის მფარველ ღვთისშვილს, კვლავ გააცოცხლოს ანდრეზული წარსული, რომელიც მათთვის ძვირფასი, სათაყვანებელი და მნიშვნელოვანია. რიტუალის დროს მთელი საყმო განახლებულია. მ. ელიადეს სიტყვებით, „იგი კვლავ აგნებს თავის „სათაყვებს“, ის კვლავ ცხოვრობს თავის „საწყისებში“. ამრიგად, რიტუალი, როგორც ძვირფას განძს, ისე იცავს საყმოს ანდრეზულ კულტურას.

ტრიხტან მახაურო

ძართული ხალხური საბმირო ბალადა „ბლოელ ბერდია და ხირჩლა“

ბალადა ორთაბრძოლის მოტივზეა აგებული, პოეტურ ტექსტთან დაკავშირებული გადმოცემების მიხედვით ირკვევა გმირთა ვინაობა: ერთია ბლოელი ბერდია მამაკაური და მეორე –

ხევსურეთში სახელგანთქმული გმირი ხირჩლა ბაბურაული. ისინი XVII საუკუნის რეალური გმირები არიან.

ბალადა გვაუწყებს, რომ სანეს ჯვრის დღეობაზე, სადაც მთელი ხევსურეთი იყრიდა თავს, გმირებს შუდლი ჩამოვარდნით. ორიოდ სიტყვით არის ნათქვამი შუდლის შესახებ:

„ჩამოვარდნია სიტყვაი წინანდელს მტერობაზედა“.

გადმოცემების შესწავლის შედეგად ცხადი ხდება „წინანდელი მტრობის“ მიზეზიც – „ორივე კაი ბიჭები იყვნენ და ერთმანეთს სახელს ეცილებოდნენ“ (თედო რაზიკაშვილი).

ბალადაში ჩართულია დიალოგები, რაც უფრო ამძაფრებს საომარ სიტუაციას.

ბერდია მამაკაური ორთაბრძოლაში გაიწვევს ხირჩლა ბაბურაულს და გამაღიზიანებელი სიტყვებით მიმართავს:

„ვერცა შამოგხვდი გზაზედა,

ეს ჩემი მოკლე ფრანგული ვერ ვაპირალე შენზედა.“

ხირჩლა მეტ სიმშვიდეს იჩენს და გამომწვევს ურჩევს, ამჯერად თავი შეიკავოს, რადგანაც იგი ხირჩლას სტუმარია და სტუმართან მასპინძლის შერკინება ხევსურული ადათის მიხედვით არ ეგების. ზეპირგადმოცემები იმის შესახებაც მოგვითხრობენ, თუ რატომ ითვლება ხირჩლა მასპინძლად, ხოლო ბერდია – სტუმრად.

ორივე გმირის შებრძოლება მაშინ იქნება სამართლიანი, როცა ისინი „სასწოროს გზაზე“, ე.ი. ნეიტრალურ ადგილას, თანაბარ პირობებში შეერკინებიან ერთერთს. ხირჩლას ერთი შეხედვით მშვიდ პასუხში გმირის თავმოყვარეობისა და სიამაყის გრძნობაც გამოსჭვივის:

„სხვას ვერვის უთამაშებავ ხმალი ხირჩლაის ტანზედა.“

ბალადის ფინალი იმას გვაუწყებს, რომ მოშუღლარ ვაჟკაცებს შორის ჯვრის ყმანი ჩადგნენ და მოქიშპენი გააზავეს, საზიარო ტაბლა დაუდგეს და წინ „იღეთიანი მეფანდურენი“ დაუყენეს, რომლებიც, უეჭველია, გმირობისა და ვაჟკაცობისას უმღერებდნენ. აქ უთუოდ იგულისხმება, რომ ყმათა გამშველებლად ჯვარი ჩადგა. ამგვარი მშვიდობიანი დასასრულით „ბლოელ ბერდია და ხირჩლა“ მკვეთრად განსხვავდება ორთაბრძოლის მოტივზე შექმნილი ტრაგიკული ბალადებისაგან.

თეიმურაზ ქურდოვანიძე
ხალხური ლექსის „ხეკორძულას წყალი მისვამს“
წარმომავლობისათვის

საქართველოში პოპულარულ ლექსს „ხეკორძულას წყალი მისვამს, მცხეთა ისე ამიგია, დამიჭირეს, ხელი მომჭრეს, რატომ კარგი აგიგია“ რეალურ ელფერს სქენს ტოპონიმი მცხეთა და ჰიდრონიმი ხეკორძულა. ეს მდინარე მართლაც მოედინება მცხეთის მახლობლად. რაც შეეხება მცხეთას, მთქმელი, ლექსის შინაარსიდან გამომდინარე, არც მთლიანად დაბას გულისხმობს და არც მასში არსებულ სამთავროს, რომელიც სვეტიცხოველის პერიოდში (XI საუკ. I ნახევარი) არის აშენებული, რადგან ნახსენები ხელის მოჭრის მოტივი სვეტიცხოველთან არის დაკავშირებული. ამ მოტივსაც აქვს რეალური საფუძველი – სვეტიცხოველის ჩრდილოეთ კედელზე გამოქანდაკებულია კაცის მოჭრილი ხელი გონიოთი. ეს ლექსი გარკვეულწილად ეპიტაფიას გვაგონებს, რადგან ამ ქანრის კვალობაზე მასში გამოთქმულია ჯერ სინანული მშენებლის დვაწლის დაუფასებლობისა და მერე წუხილი „ჯილდოს“ – მარჯვენის მოჭრის – გამო. მსმენლის ყურადღებაც მათზეა ფოკუსირებული, რაც უფრო ნათლად სვეტიცხოველზე არსებულ პროზაულ გადმოცემაში იკითხება.

ლექსიც და ლეგენდაც სამეცნიერო ინტერესის საგნად XIX საუკუნის ბოლოს იქცა და მის შესახებ ცნობილი იყო შემდეგი: „სვეტიცხოველის ტაძრის ჩრდილოეთ კედელზე, – წერს თედო ჟორდანიას, – გამოქანდაკებულია მოჭრილი ხელი კაცისა, რომელსაც უჭირავს გონიო (ე.ი. სწორის კუთხის საკალატოზო იარაღი), კალატოზ-არქიტექტორობის სიმბოლო, რომელსაც ორივე მხარეს წარწერა აქვს... „ხელი მონისა არს კოსტანტინესი, რათა შეუნდოთ“ (ქრონიკები..., I, 1892, გვ. 175).

თედო ჟორდანიას მართებულად ხსნის კედელზე გამოქანდაკებული კაცის მოჭრილი ხელის მნიშვნელობას თქმულების წარმოშობისათვის. უნდა გავიხსენოთ, რომ მითოლოგიასა და ფოლკლორისათვის უცხო არ იყო ზღვის (მდინარის) სანაპიროს სილაზე ან კლდეებზე რაღაც კვალისა და ნაჩხაპნების, ცაზე ღრუბელთა მოძრაობაში ხილვით შექმნილი წარმოდგენის, ფანტაზიით საგნის მეორე საგნისთვის მიმსგავსების შედეგად მარტივი სიტყვიერი ტექსტის შექმნის მაგალითები. ჩანს, მსგავსი პრაქტიკა შემდგომაც გრძელდებოდა. თედო ჟორდანიას წერს: „აღბათ ამ მოჭრილ ხელის ქანდაკმან დაჰბადა ხალხში თქმულება, ვითომ სამთავროს მაშენებელის ხუროთ-მოდერის მოწაფემ მცხეთა ააშენაო. ეს შეშურდოა მასწავლებელს, გავლენიან პირს და კადნიერს მოწაფეს ხელი

მოსჭრესო“ (იქვე). მეცნიერი ამ მოსაზრების მატერიალურ დადასტურებაზეც საუბრობს: „...ჩრდილო კედელზე სხვა ქანდაკიც იპოვება, რომელიც ამასვე აფიქრებინებს კაცსა: გამოქანდაკებულია ორი კაცი, ერთი მხიარული, ქართულ ჩოხაში, ხოლო მეორე უცხო ტანსაცმელში, მწუხარედ პირდაღებული, ცუდად ჩაცმული, პირისახით უფრო სპარსს წააგავს. ნუ თუ ეს სიმბოლო არ არის იმისა, რომ უკანასკნელის (უცხოელ კაცის) ქართველს შეგირდს პირველისთვის უჯობნია“ (იქვე).

თელი ჟორდანიას მიერ სწორად არის დანახული ლეგენდის წარმოშობის გზა. ხალხური მთქმელი ხედავს იმას, რაც ზედაპირზე დევს. ორი სხვადასხვაგვარად გამომზირალი მამაკაცისა და მოჭრილი მარჯვენის მხილველის გონებაში ბუნებრივად იბადება შურისძიების მოტივაცია და ლეგენდაც იქმნება. ძნელია იმის თქმა, როდინდელია ლექსი ან ლეგენდა, მაგრამ ძველი მოტივი (მკლავის მოჭრა) რომ გვიანდელ მოტივაციასთან თანაცხოვრობს ჩვენთვის ეს აშკარაა.

გავიხსენოთ, რომ ფოლკლორისტიკაში ცნობილია ძველი დროიდან მომდინარე რწმენა მშენებლობასთან დაკავშირებული ხელოვნების „საიდუმლოებების“ შესახებ.

2

ეს რწმენა განსაკუთრებით შუასაუკუნეებში აღორძინდა ქალაქმშენებლობასთან დაკავშირებით და „სამშენებლო მსხვერპლის“ სახელი ჰქვია.

„სამშენებლო მსხვერპლის“ რიტუალი წარმართობის დროიდან მომდინარე ანიმისტურ რწმენაზე იყო დაფუძნებული და მშენებლობისათვის ტერიტორიის დაკავების უფლების მოსაპოვებლად „მიწის ბატონისათვის“ (ჩვენი „ადგილის დედა“) ადამიანის მსხვერპლად შეწირვას ითვალისწინებდა (მსხვერპლ-შეწირვის ზოგადი ფორმის მსგავსად, მოგვიანებით ამ რიტუალშიც ადამიანი ცხოველით შეიცვალა). უძველესი რწმენის დამცველებს სჯეროდათ, რომ შეწირული სული იმიერ ქვეყანაშიც შეწირვის ადგილზე განაგრძობდა ცხოვრებას და ნაგებობის მფარველი სული ხდებოდა. იგი უზრუნველყოფდა შენობის მყარად დგომას (გავიხსენოთ ლეგენდები „სურამის ციხის“, სიღნაღის კედლისა და სხვათა აგების შესახებ. ამ კონტექსტში ინტერესმოკლებულად არ გვეჩვენება ისტორიულად ცნობილი ფაქტები: სვეტიცხოველის სახელით ცნობილი მირიანისეული ხის ეკლესია და გორგასლისეული ქვითკირის ეკლესია მეღქისედეც

პირველის მოღვაწეობის პერიოდში მესამედ აგებაზე (XI საუკ. I ნახევარი) ორჯერ იყო დაზარალებული).

თავად მსხვერპლის შეწირვის ყველაზე გავრცელებული ფორმების (აღამიანის საძირკველში ჩაყოლება, მსხვერპლის სისხლით საძირკველის კუთხის მორწყვა, კედელში ცოცხლად ჩაკირვა) პარალელურად დასაშვები იყო ვარიანტებიც (სველის ნაწილების მოკვეთა), რადგან მოქმედებდა პრინციპი: ნაწილი = მთელი.

არსუკიძის სვეტიცხოველისთვის მსხვერპლად შეწირვა, ლექსისა და ლეგენდის მიხედვით, ტაძრის აშენების შემდეგ მომხდარა. „ბიბლიის“ აპოკრიფული წიგნების თანახმად, უძველესი რწმენის საფუძველზე ჩამოყალიბებული რიტუალი ასევე მშენებლობის დასრულებისას აღასრულეს და თავის აგებულ იერუსალიმის ტაძარს შესწირეს ხირამი. ქართველი ხუროთმოძღვრისთვის მარჯვენის მოკვეთა მსხვერპლშეწირვის რიტუალის შესრულების ტოლფასად უნდა მივიჩნიოთ. იმავე რწმენაზე დაყრდნობით ჩვენი ძველები იტყოდნენ: სისხლი დაითხია და მიწის მფარველი სული დაშოშმინდაო.

ორივე დასახელებულ შემთხვევაში, ლეგენდების მიხედვით, ოსტატების მსხვერპლშეწირვის მოტივაცია სხვადასხვა შინაარსის შურისძიებაა. ამასთან შედარებით, უდაოდ უფრო ძველია ამ რიტუალის წარმოშობი რწმენა – შეწირული ნაგებობის სიმყარის გარანტია ხდებოდა. ამ დროს პრიორიტეტული იყო კოლექტივის ინტერესის (საუკუნეთა გამძლე ტაძრის აგება) დაცვა და ის უთუოდ სრულდებოდა.

ჩვენი აზრით, ლექსი „ხეკორძულას წყალი მისვამს...“ უძველეს რწმენაზე დაფუძნებულ რიტუალს უნდა ასახავდეს. ნაგებობისთვის მსხვერპლშეწირვის რიტუალი (თუმცა ფორმაშეცვლილი), მაგრამ მაინც გამძლე გამოდგა. რიტუალის ამხსნელი ამბავი კი ყოველ ახალ დროს, შესაძლოა, ახალი შინაარსით შეეცვლოთ. სვეტიცხოველის ოსტატთან დაკავშირებული რიტუალი მოჭრილი მარჯვენის ქანდაკებამ შემოინახა, ხოლო ლეგენდის მოტივაციამ გააბუნდოვნა რიტუალის პირველსაფუძველი, რაც უცხო არ არის ფოლკლორის, როგორც ზეპირსიტყვიერი შემოქმედებისთვის.

თამარ შარაბიძე
ზღაპრულ პერსონაჟთა გამოხატვის ხერხები ვაჟა-ფშაველას
შემოქმედებაში

ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში რეალურ პერსონაჟთა გვერდით თანაარსებობენ ზღაპრული არსებები. მათ ისეთივე ფუნქცია და მნიშვნელობა ენიჭებათ, როგორც რეალურ პერსონაჟებს, მაგრამ მათი გამოხატვის ხერხები რამდენადმე განსხვავდება რეალურ არსებათა გამოხატვის ხერხებისაგან.

ზღაპრული პერსონაჟები ვაჟას შემოქმედებაში თავის მხრივ იყოფა მიწიერ და არამიწიერ არსებებად. მიწიერი არსებები არიან დევები, ჭინკები, ასევე მითოლოგიური პანთეონის გმირები – ამირანი, კოპალა. არამიწიერ არსებებად მოიაზრება ღვთისშვილები, ანგელოზები, უკვე გარდაცვლილ ადამიანთა სულები. რა თქმა უნდა, სხვადასხვაგვარია მათი გამოხატვის ხერხები. ზღაპრული, მაგრამ მიწიერი პერსონაჟები რეალურად არსებობენ მთიელთა წარმოსახვაში. მათი აღწერით პოეტი არ იტყვის ახალს, ამიტომ ძირითადად ისინი მოიაზრებიან მხოლოდ სულიერი თვალსაზრისით და რომელიმე, ეპითეტად ქცეული, გარეგნული დეტალით. მაგ., დევი არის „შავნაბდიანი“. ის ბოროტების, ანტირელიგიურობის სიმბოლოა; არსებობს იმისთვის, რომ შეაცდინოს ადამიანი. დევის ეს ფუნქცია ყველაზე მკვეთრად გამოიხატა პოემა „ეთერში“, „სტუმარმასპინძელსა“ და ლექსში „დევების ქორწილი“. „სტუმარმასპინძელში“ დევის აღწერაც გვეძლევა, რომელსაც სპეციალური ფუნქცია აქვს და ამით პერსონაჟი ვითომდა აძლიერებს თავისი მონათხრობის რეალურობას, სინამდვილეში კი ბადებს ეჭვს, ადასტურებს, რომ აღწერილი მონაგონია („დევს გარდა, სხვა რამ საქმეა კიდევა“, – არ აყოვნებს ქმრის პასუხიც). ვაჟა არ იძლევა ზღაპრულ არსებათა აღწერას, რადგან მათი სტერეოტიპი ერთნაირი უნდა იყოს. ისინი სიუჟეტური ხაზის განვითარებასა და ნაწარმოების არსის წარმოჩენას ემსახურებიან. დევი უშნოა, დიდი და ბოროტი, ალი ღამაზია, მაგრამ მაცდური. მითოლოგიური პანთეონის გმირებს დამახასიათებელი ნიშნითა და მოქმედებით ამოიცნობთ. კოპალას ღახტი უჭირავს და დევებს დასდევს, ამირანი კი კლდეზეა მიჯაჭვული და ძალ-ღონეს იკრებს ჯაჭვის გასაწყვეტად.

ზღაპრულ არამიწიერ არსებებს ვაჟას შემოქმედებაში მზე ბურავთ ან ნისლი. ისინი „სანახავს“ ადვილად ეფარებიან და მათი დანახვა მხოლოდ გულის თვალთ ხდება შესაძლებელი. კახეთის გადასარჩენად მიმავალი, ქვეყნის სიყვარულით შეკრული ჯარი სხვადასხვა სახით ხედავს ღამარის წმინდა გიორგის, რომელიც ლურჯაზეა ამხედრებული და გარეგნობა კი არ

წარმოაჩენს მას, არამედ – ლურჯა. ნისლი ეფარება უკვე გარდაცვლილ, მთაზე ამადლებულ მეგობართა სულებს. რეალური ხედვა უძღურია მათ დასანახავად. არამიწიერი არსებაა პოეტის სატროფიც. მას ციური არსების სახე აქვს, ადავსებს პოეტს და შემოქმედებით უნარს ანიჭებს. სატროფო ვაჟა-ფშაველას შემოქმედებაში მაღლის სიმბოლოდ გვევლინება („ქებათა-ქება“, „ოცნება“, „მოჩვენება“).

არამიწიერ არსებათა გარეგნობის გარეშე წარმოდგენა უფრო მეტად უწყობს ხელს, რომ მკითხველმა ისინი განაზოგადოს, მათი მოქმედების გაანალიზება კი ნაწარმოების არსის გაგებას დაუკავშიროს.

ოთარ ბატანიძე

ჩაშლილი იუბილე და უპრაინელების აღრესი

1897 წელს ილია ჭავჭავაძის სამწერლო მოღვაწეობის ორმოცი და დაბადებიდან სამოცი წელი სრულდებოდა. საქართველოს საზოგადოებამ საიუბილეო დღესასწაულის მოწყობა განიზრახა.

ცარისტული ხელისუფლება შემფოთებული ადევნებდა თვალს საიუბილეო სამზადისს. მეფის ხელისუფლების მესვეურები გრძნობდნენ, რომ ილია ჭავჭავაძის იუბილესთან დაკავშირებით მოსალოდნელი იყო საზოგადოებრივი აზრის გამოცოცხლება და იმ მიმართულებით ამოძრავება, რომელიც ხელისუფლებისათვის არ იქნებოდა კარგის მომასწავებელი. ხელისუფლება ყოველნაირად ცდილობდა, რომ არ დაეშვა იუბილეს გამართვა, ხალხის სახეიმო შეკრება. ილია ჭავჭავაძის იუბილე ჩაშალეს მეფის მოხელეებმა.

ამგვარი დენის ვითარებაში ქართველ ხალხს, როგორც ყოველთვის, გვერდში ამოუდგნენ უკრაინელი თანამოძმენი. მათ უკრაინელი ხალხის სახელით საქართველოში საგანგებო დელეგაცია გამოაგზავნეს, რომელმაც საყვარელ მწერალს ილია ჭავჭავაძეს აღრესი მიართვა.

უკრაინელები მიესალმნენ იმ ხალხს, რომელიც იბრძვის თავისუფლებისა და უკეთესი მომავლისათვის.

აღრესში ნათქვამი იყო, რომ საქართველო იზიარებს უკრაინელების მწარე ხვედრს, რუსული ცარისტული რეჟიმის სისასტიკით იტანჯება, ეწამება ისე, როგორც კავკასიის მთებზე მიჯაჭვული პრომეთე. მაგრამ შორეულ მოძმეებს ის ახარებთ, რომ როგორც პრომეთე არ შეუშინდა ტანჯვას, ისე არ შედრკა

ქართველი ხალხი, სულთამხუთავებმა ვერ შებორკეს მისი ცოცხალი სული, ცოცხალი სიტყვა.

უკრაინული ლიტერატურის გამოჩენილი წარმომადგენლები ილია ჭავჭავაძეს ერის სახელოვან შვილად თვლიან. მათი აზრით, ილია ჭავჭავაძეს საპატიო ადგილი უკავია ქართველი ხალხის სულიერ კულტურაში, და არა მარტო მშობლიური ხალხისა. გამოჩენილმა უკრაინელმა მოღვაწეებმა აღნიშნეს, რომ ქართველი მწერლის შემოქმედებამ, მისმა დიდებამ გადალახა კავკასიის მწვერვალები და უკრაინელი მკითხველი დააბრუნა.

ადრესის ერთ-ერთი ინიციატორი იყო უკრაინული ლიტერატურის კლასიკოსი მიხაილო კოციუბინსკი და მასთან ერთად გამოჩენილი პოეტი ბორის გრინჩენკო, პოეტი-სატირიკოსი ვოლოდიმერ სამილენკო, პროზაიკოსი და მთარგმნელი მარია ზაგირნა, მწერალი და პუბლიცისტი ა. რუსოვი და სხვ.

ნანა გაფრინდაშვილი

„ახალი“ ტიპის მსოფლიო ლიტერატურა და გლობალიზაცია

მსოფლიო ლიტერატურა შედარებით ლიტერატურათმცოდნეობაში ერთ-ერთი საკვანძო ტერმინია, რომლის გარეშე შეუძლებელია იმ ურთულეს პრობლემებში გარკვევა, რომლებსაც ლიტერატურული კომპარატივისტიკა შეისწავლის. ტერმინს მეტად საინტერესო ისტორია აქვს. როგორც ცნობილია, მისი ავტორი გოეთეა. იგი ამტკიცებდა, რომ ეროვნული ლიტერატურები გამოხატავენ ადამიანის არსებობის განსხვავებულ ფორმებს, მხატვრული წარმოდგენები უნდა აღქმულიყო გარკვეულ მთლიანობაში და მაშინ ლიტერატურა გამოსახავდა მთელ მსოფლიოს. XIX საუკუნიდან მოყოლებული მეცნიერები ტერმინ “მსოფლიო ლიტერატურაში” განსხვავებულ შინაარსს დებდნენ.

დღევანდელმა ვითარებამ შედარებითი ლიტერატურათმცოდნეობა ერთხელ კიდევ დააფიქრა მსოფლიო ლიტერატურის ცნების არსზე, რაც დიდად არის განპირობებული გლობალიზაციითა და მასთან დაკავშირებული პრობლემებით.

გლობალიზაციამ, რომელიც მეტ-ნაკლებად ყველა ისტორიული ეპოქისათვის იყო დამახასიათებელი, დღეს არნახული მასშტაბები შეიძინა და ევროცენტრიზმისა და ამერიკაცენტრიზმის ნიშნით განვითარდა. გლობალიზაციის მასშტაბების ასეთ ზრდას დიდად შეუწყო ხელი ელექტრონული მედიის განვითარებამ.

ახალმა მედიამ და გლობალიზაციამ დააჩქარა ნებისმიერი ინფორმაციის, მათ შორის მხატვრული ინფორმაციის, გაცვლა, ე.ი. უფრო ინტენსიური გახადა ლიტერატურული ურთიერთობები. ახალი მედიასაშუალებებით ხდება მხატვრულ-ესთეტიკური

ფასეულობების არნახულად სწრაფად “ტირაჟირება”, რომელიც ზოგ შემთხვევაში წარმატებით ენაცვლება ტრადიციულ, ქალაქ-დზე დაბეჭდილ და ყდაში მოქცეულ წიგნს. მეტად მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ მსოფლიო კულტურულ რუკას თუ გადავხედავთ, მრავლად აღმოვაჩინოთ ისეთ რეგიონებს, სადაც ზეპირსიტყვიერი ტრადიციები ჯერ კიდევ ძლიერია. მედიას შეუძლია ამ რეგიონებს ლიტერატურული პროდუქცია მიაწოდოს არა ტრადიციული ფორმით (წიგნით), არამედ ტელევიზიით, რადიო გადაცემებით, ვებგვერდებით და ამით სულ უფრო მეტი რეგიონი და, შესაბამისად, ადამიანი ჩართონ ლიტერატურულ ურთიერთობებში.

გლობალიზაციამ შექმნა მსოფლიო ლიტერატურისა და ლიტერატურული კომუნიკაციის ახალი, მეტად პროდუქტიული და პერსპექტიული მოდელი. გლობალიზაციისა და ახალი მედიასაშუალებების პირობებში ლიტერატურა გახდა უფრო დემოკრატიული და ხელმისაწვდომი მსოფლიოს სხვადასხვა რეგიონისათვის. იქმნება “ახალი ტიპის” მსოფლიო ლიტერატურა, რომელიც, ერთი მხრივ, ეფუძნება ცალკეული ეროვნული ლიტერატურების სოციო-კულტურულ ტრადიციებს და, მეორე მხრივ, ინტერნეტის მსოფლიო ქსელში ჩართული ეროვნული ლიტერატურის ძეგლები, თითქოს, უკვე აღარც ეკუთვნიან რომელიმე ერს და ახალ ცხოვრებასა და დაუსრულებელ “მოგზაურობას” იწყებენ ინტერნეტში. ინტერნეტი ხელს უწყობს, როგორც მხატვრული ტექსტების პოპულარიზაციასა და გავრცელებას, ასევე მათ მეცნიერულ შესწავლასაც. თუმცა, ისიც გასათვალისწინებელია, რომ, როგორც ჩანს, ინტერნეტი ზრდის ლიტერატურის რიცხოვრივ და არა ხარისხობრივ მანქვებლებს.

5050 წერეთელი

ლიტერატურულ-არტისტული კაფე „ბროდიანია სობაკას” ისტორიისათვის

ბორის პრონინის ცნობილი ლიტერატურულ-არტისტული კაფე “ბროდიანია სობაკა” პეტერბურგში, მიხეილის მოედანზე, ერთ-ერთი სახლის სარდაფში მდებარეობდა. მას მცირე ფართობი ეკავა და ამიტომ დუქანს უფრო წააგავდა. ჭერი მხატვარ სუდეიკინის მიერ იყო მოხატული, რომელმაც მოგვიანებით თბილისში ლ. გუდიაშვილთან და დ. კაკაბაძესთან ერთად კაფე “ქიმერიონი” მოხატა. ამ ლიტერატურულ-არტისტულ კაფეს სათავეში ედგა ბორის პრონინი, მსახიობი, რომელმაც “ბროდიანია სობაკას” დახურვის შემდეგ დააარსა ანალოგიური ხასიათის კაფე “პრივალ კომედიატოვ”.

“ბროდიაჩაია სობაკაში” კარგად იცოდნენ ჭეშმარიტი ხელოვნების ფასი. აქ ხშირად სტუმრობდნენ ო. მანდელშტამი, ვ. მაიაკოვსკი, ა. ახმატოვა, მ. კუზმინი და სხვები; მოხსენებებით გამოდიოდნენ კულტურისა და ხელოვნების ისეთი მოღვაწეები, რომელთა სახელების გარეშე XX საუკუნის 10-იანი წლების თბილისის ლიტერატურული ცხოვრების წარმოდგენა შეუძლებელია (ს. გოროდეცკი, ი. ზდანევიჩი და სხვები). “ბროდიაჩაია სობაკას” ერთგვარ მეცენატებად და ორგანიზატორებად გვევლინებიან ა. შერვაშიძე და გ. სიღამონ-ერისთავი. ანალოგიური კაფე “ფანტასტიკური დუქანი” თბილისშიც დაარსდა. იგი 1917 წლის 25 ნოემბერს გაიხსნა და 1919 წლის II ნახევრამდე არსებობდა. “ბროდიაჩაია სობაკას” და “ფანტასტიკური დუქანის” არსებობა ქართულ-რუსული ლიტერატურული ურთიერთობების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტია.

1913 წლის დეკემბერში პეტერბურგის უნივერსიტეტის სტუდენტმა ვიქტორ შკლოვსკიმ “ბროდიაჩაია სობაკაში” წაიკითხა მოხსენება “ფუტურისზმი ადგილი ენის ისტორიაში”.

“ბროდიაჩაია სობაკაში” საინტერესო საღამო მოეწყო 1914 წლის 22 აპრილს, სადაც ნ. კულბინმა წაიკითხა ლექცია თემაზე “კავკასიის ხელოვნების შესახებ”. ამავე პერიოდში აქ ჩატარდა “კავკასიის კვირეული” და აღმოსავლური ხელოვნების გამოფენაც მოეწყო. 1914 წლის 17 მარტს თბილისის არტისტული საზოგადოების საკონცერტო დარბაზში ნ. კულბინმა წაიკითხა მოხსენება “ფუტურისზმი და თანამედროვე საზოგადოებისა და კრიტიკის დამოკიდებულება მის მიმართ”. აგრეთვე, შემორჩენილია ვ. შკლოვსკის მოხსენებების თეზისები და პროგრამა, რომელიც იუწყება, რომ “ბროდიაჩაია სობაკას” სარდაფში მან წაიკითხა მოხსენება “ფუტურისზმის ადგილი ენის ისტორიაში”. ამ მოხსენების საფუძველზე შკლოვსკიმ 1914 წელს გამოსცა წიგნი “სიტყვის აღდგენა”, რომელიც იქცა ფორმალისზმის, ერთ-ერთი ყველაზე უფრო ხმაურიანი და ცნობილი მიმართულების, დასაწყისად.

თავად ავტორი სტატიაში “ოცდახუთი წელი”, რომელიც 1939 წლის 10 თებერვლის “ლიტერატურულ გაზეთში” დაიბეჭდა, აღნიშნავს: “ოცდახუთი წლის წინ, 1014 წელს, ლენინგრადში გამოვეცი მცირე მოცულობის, თექვსმეტგვერდიანი ბროშურა. ეს იყო სტუდენტ-ფილოლოგ-ფუტურისტის ბროშურა გამომწვევი ტონითა და აკადემიური ციტატებით.” ვ. შკლოვსკი ეყრდნობა პოეტებისა და ვესელოვსკის მეცნიერულ შრომებს, თუმცა, აკეთებს თამამ დასკვნებს, რომელიც ფრიად მნიშვნელოვანია ხელოვნებისა და ლიტერატურის თეორიისათვის.

ნინო კობიაშვილი
ეთნიკური სტერეოტიპები ქართულ პოსტსაბჭოთა
ლიბერალურაში

სტერეოტიპი, როგორც გარესამყაროს აღქმის მაგალითი ან ნიმუში, შაბლონად არის ქცეული და იმდენადაა დამკვიდრებული საზოგადოებაში, რომ ხშირად გვხვდება როგორც მასმედიაში, ისევე ლიტერატურაში.

ცნობილია, რომ სტერეოტიპი მანამდე იწყებს აღმოცენებას, ვიდრე აზროვნება დაიწყება. სტერეოტიპები შეგროვდებიან ერთად ჯერ კიდევ მაშინ აღწევს გონებაში, ვიდრე გონება მიიღებს ინფორმაციას ამა თუ იმ საკითხთან დაკავშირებით, რის გამოც სტერეოტიპული აზროვნება ხშირად წარმმართველი ხდება. სტერეოტიპებს განსაკუთრებით რთული დამოკიდებულება აქვს კრიტიკისა და განსხვავებული აზრის მიმართ.

სტერეოტიპული აზროვნების დასაყრდენს ხშირად წარმოადგენს დაბეჭდილი ტექსტი, სტატია გაზეთსა თუ ჟურნალში, ხოლო განსაკუთრებით, წიგნი, სადაც მსგავსი აზრი თუ შეხედულება ფიქსირდება.

ეთნიკური სტერეოტიპები საზოგადოებისათვის განსაკუთრებით აქტუალური გახდა საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ. ბუნებრივია, ეს საკითხი ქართულ ლიტერატურაში გარკვეულწილად აისახა, თუმცა ცნობილია, რომ ეთნიკური სტერეოტიპები მანამდეც არსებობდა და თავის კვალსაც ტოვებდა როგორც საზოგადოებრივ, ისე ენობრივ ცნობიერებაზე. ეთნიკური სტერეოტიპის მაგალითად მეცნიერებს მიაჩნიათ სიტყვა “წაღეკა” “წაიღეკა”, რომელიც ლეკების შემოსევებიდან უნდა მომდინარეობდეს.

ეთნიკური სტერეოტიპების გაჩენას ხელს უწყობდა საქართველოში არსებული პოლიტიკური და სოციალური ფონი, რაც პოსტსაბჭოთა ქართულ ლიტერატურაში აშკარად იკვეთება. სხვა სტერეოტიპულ თემებს შორის: გაჭირვება, პატრიოტიზმი, სამართლიანობის სურვილი, პატიება, შეწყალება, დასჯა ეთნიკური სტერეოტიპებიც ხშირად გვხვდება.

საქართველოში განვითარებულმა ეთნიკურმა კონფლიქტებმა სამხრეთ ოსეთის ყოფილ ავტონომიურ ოლქსა და აფხაზეთში ეთნიკური სტერეოტიპების ახალი ტალღა გააჩინა, რაც პოსტ-

საბჭოთა ქართული ლიტერატურისათვისაც არ აღმოჩნდა უცხო. “რუსის ჩექმა”, “ჯაყო” (ოსების საერთო სახელწოდებად, თუმცა ჯაყო მიხეილ ჯავახიშვილის “ჯაყოს ხიზნებში” აგრესორის სიმბოლო უფროა, ვიდრე რომელიმე ეთნიკური ჯგუფის საერთო სახელი), აფსუა ნაცვლად აფხაზისა და სხვა.

თუმცა, ნეგატიური სტერეოტიპების გვერდით გვხვდება პოზიტიური სტერეოტიპების გამოყენებაც, რაც, ბუნებრივია, ცალკე აღნიშვნის ღირსია.

ამასთან, ეთნიკურ სტერეოტიპებთან ერთად ქართულ პოსტ-საბჭოთა ლიტერატურაში კუთხური სტერეოტიპებიც ხშირია.

6060 მიწდიაშვილი

ქართულ-ოსური ლიტერატურული ურთიერთობების ერთი მაგალითი

ქართველობა იმ უპველეს ხალხთაგანია, რომლებიც ოდითგანვე მეგობრობდნენ მეზობელ და შედარებით დაშორებულ ხალხებთან. ეს ნათლად ჩანს ჩვენი ისტორიის პირველი სახელმძღვანელოს - „ქართლის ცხოვრების“ - ავტორების და უცხოელი მწერლების იმ აღწერა-დახასიათებებიდან, რომლებიც იბერიის მეფის ფარნავაზის (ძვ. წ. III ს.) ვახტანგ გორგასლის (ახ.წ. V ს.), ეგრის-ლაზიკის მეფეების - წათესა და გუბაზის (VI ს. პირველი ნახევარი) და შემდეგ არსებულ მმართველთა ეპოქებს შეეხება.

ვფიქრობთ, განსაკუთრებით საყურადღებოა ფაქტი, რომ დავით აღმაშენებელმა (1089-1125 წ.) კანონით განამტკიცა „ხალხთა ძმობა განურჩევლად სარწმუნოებისა და ეროვნებისა“. მის დროს მომხდარი ამიერკავკასიის ხალხთა პოლიტიკური გაერთიანება კიდევ უფრო განვითარდა მომდევნო ხანებში. შოთა რუსთაველის ეპოქაში ამ გაერთიანებაში იყო არა მხოლოდ კავკასია, არამედ მის გარეთაც საკმაოდ დიდი ტერიტორია, - შავი ზღვიდან კასპიის ზღვამდე და ტრაპიზონიდან ყაზვინ-რამტურამდე (ჩრდილოეთ სპარსეთი), ტერიტორია, დასახლებული სხვადასხვა მოდემისა და რწმენის ხალხებითა და ტომებით (ივ. ჯავახიშვილი). ასეთი დიდი ქვეყანა ხალხთა მეგობრობის მტკიცედ დაცვის გარეშე ვერ იარსებებდა. ურთიერთისადმი მტრობა რომ თითოეული მათგანისთვის საზიანო იყო, ყოველ მათგანს ესმოდა, მაგრამ ვნებათა ღელვითა და სხვადასხვა ცდუნების გამო ზოგჯერ ასეც ვლინდებოდა.

ცნობილი ოსი მეცნიერი ვასილ აბაევი ასკვნის: „ოსურში ჩვენ

საქმე გვაქვს კავკასიურის არა მარტო გავლენასთან, არამედ სუბსტრატთან... ოსების ეთნო-ლინგვისტური კულტურის ჩამოყალიბებაში კავკასიური ელემენტი მონაწილეობდა არა როგორც მხოლოდ გარეგანი, უცხოელი ფაქტორი, არამედ როგორც შინაგანი, ორგანული ფაქტორიც“.

ვახტანგ გორგასლისა და ოს-ბალთარს შორის შეჯახების დროს ვახტანგმა გაიმარჯვა, ქართველებმა და ოსებმა ზავი დადეს „მიერთგან იქნეს მოყვარენი სომეხსნი და ქართუელნი და ოვსნი და სამნივე ერთობით ბრძოდეს მტერთა“ - (ჯავახიშვილი ივ. ქართველი ერის ისტ. შესავალი). ე.ი. მაშინდელი საერთო მტრის – სპარსელების წინააღმდეგო – ეს ძალიან მნიშვნელოვანი ცნობაა.

თუმცა, სამწუხაროა, რომ ოსმა და ქართველმა ხალხმა ჯერჯერობით ვერ მოახერხა ბოლომდე გაერთიანება და საერთო მტრის წინააღმდეგ ჩვეული შემართებით ბრძოლა.

ამ ავადსახსენებელი კონფლიქტის შედეგია მრავალსაუკუნოვანი ქართულ-ოსური ლიტერატურული ტრადიციების დეგრადირებაც. სამწუხაროა, რომ ამჟამად სამხრეთ ოსეთში მოღვაწეობს არაერთი საინტერესო მწერალი, ლიტერატორი, კრიტიკოსი, მათ შემოქმედებას კი ქართველი ხალხი არ ცნობს. მაგ.: აზა ხუდუაევა, ნიკოლაი რომანიუკი, ედუარდ გატიკოვი, გესრან კოდალაევი და სხვები.

რთულია აუღელვებლად წაიკითხო ალექსანდრე სანაკოევის ცნობილი ლექსი „გრუზინკე“ - სადაც პოეტი ნაღვლიანად აღნიშნავს:

„Быть может дружба двух сердец
Подобно дружба двух народов,
во имя собственной свободы
расторглось волею небес?“

თუმცა ამ წამიერ დაექვებას პოეტი მაშინვე უკუაგდებს და ოპტიმისტურ დასკვნას გვთავაზობს...

ჩემი ყურადღება მიიქცია ერთმა, ვფიქრობ, არცთუ სასიამოვნო ფაქტმა.

2006 წ. ქ. ვლადიკავკაზში გამომავალ ლიტერატურულ ჟურნალ „დარილის“ № 3 ფურცლებზე დაიბეჭდა ამერიკელი პოეტის მიხეილ იუპის ლექსების ციკლი „Осетинские страницы“, „Абхазские страницы“ და ა.შ. ცალსახად და ერთმნიშვნელოვნად უნდა ითქვას, რომ ამერიკელი პოეტი ცდილობს ეთნოკონფლიქტის გაღვივებას და ანტი ქართულ პროპაგანდას ეწევა ზემოთ ხსენებული ლექსების ციკლის საშუალებით.

ყველასათვის ცნობილი მოვლენების გამო კი, არაერთი

ლიტერატურული მოვლენა რჩება შეუფასებელი.

იმედს ვიტოვებთ, რომ მდიდარი ლიტერატურული თუ კულტურული ურთიერთობების მატარებელი ორი ერი მართებულ დასკვნას გააკეთებს და საერთო ენას მესამე ძალის ჩაურევლად გამოიხატავს.

რუსულან ჰანტურიშვილი
ქეთევან ბურჯანაძის პოეტური თარგმანები

1. თარგმანის ისტორიისა და თეორიის დეაწმოსილი მკვლევრის, ქნ ქეთევან ბურჯანაძის პოეტური თარგმანები მთარგმნელისა და მეცნიერის მაღალი კულტურის, პროფესიონალიზმისა და პოეტური ნიჭის მანივნებელია.
2. ქეთევან ბურჯანაძის სამეცნიერო ნაშრომები, ძირითადად, პოეტურ თარგმანსა და მე-19 საუკუნის ქართული მხატვრული თარგმანის ისტორიის საკითხებს ეხება. მის მიერ სათარგმნელად შერჩეული რუსი პოეტები, აგრეთვე, XIX საუკუნეს განეკუთვნებიან.
3. ქეთევან ბურჯანაძემ თსუ-ს ეროვნულ ლიტერატურათა, ლიტერატურულ ურთიერთობათა და თარგმანის კათედრის თაოსნობით გამოცემულ ორენოვან კრებულში გამოაქვეყნა პუშკინისა და ლერმონტოვის მისეული თარგმანები: ალ. პუშკინის – „მე განვიცადე ყველა სურვილი“, „დემონი“ (მაშინ, როდესაც იყო ახალი...), „ზამთრის საღამო“, „ჯილდოვ ამო და შემთხვევითო...“, „მე თქვენ მიყვარდით“. მ. ლერმონტოვის – „თერგის საჩუქარი“, „ღრუბლები“, „ტუსადი“. ყველა დასახელებული თარგმანი პასუხობს ადეკვატური თარგმანისადმი წამოყენებულ დღევანდელ მოთხოვნებს.
4. თარგმანის პრობლემასთან ერთად, ქეთევან ბურჯანაძის ნაშრომები ლიტერატურული ტიპოლოგიის კვლევის საკითხებს მოიცავს. მეცნიერის ამ ხასიათის ნაშრომების ფონზე შეგვიძლია პარალელი გავავლოთ მის პოეტურ თარგმანებსა და მისსავე საკუთარ ლექსებს შორის, რომლებიც თსუ-ს სლავისტიკის სასწავლო-სამეცნიერო ცენტრის აღმანახ „ექო სახიერში“ იბეჭდებოდა 1999-2005 წწ.-ში, 2007 წელს კი ქ. რუსთავეში ლ. ნემსაძის, მ. მათიაშვილისა და ნ. ჭუმბურიძის მიერ გამოცემულ სამეცნიერო-ლიტერატურული წერილების კრებულ „ადამიანში“ დაიბეჭდა.

მაია ხულაგერიძე
ლეო ქიაჩელის „თავადის ძალი მაია“

ლეო ქიაჩელი ერთ-ერთი უპირველესია იმ ქართველ მწერალთა შორის, ვინც ჩვენი პროზის შინაგანი, თვისებრივი

გარდაქმნისთვის, ეპოქის სულიერ ატმოსფეროსთან მისი მისადაგებისთვის იღვწოდა. ნოველისტის ყურადღებას, უპირველესად, ფსიქიკური მომენტები იქცევენ. ამასთან, მწერალი ნაკლებ ენდობა სინამდვილის ემპირიულ მოცემულობას.

არატიპური, სოციალურ განსაზღვრულობაზე ამაღლებული პერსონაჟია თავადის ქალი მაია ამავე სახელწოდების ნოველიდან. ეს სახე თითქოს განვითარებაა იმისა, რაც ჩანასახობრივად იყო მოცემული სხვა ნოველათა პერსონაჟ ქალთა სახეებში.

ნაწარმოებში მწერალი ერთმანეთს ორ რეალობას – ძველსა და ახალს უპირისპირებს. ნოველაში სიმძაფრეს ქმნის არა გარეგანი ამბავი, არამედ სულიერი კოლიზია, რომელიც ბონდოს დალატმა მაიას პიროვნებაში წარმოქმნა. მასში, თითქოსდა, პერსონიფიცირებული შინაგანი ხმები ცხარე პოლემიკას მიმართავენ და ერთ-ერთი მათგანი, აგრესიულ ინსტიქტთა განმასახიერებელი დანარჩენს ანადგურებს კიდევ. ამის შემდგომ წარმოიშობა უსაზღვრო შურისძიების გრძნობა. ლეო ქიაჩელმა მაიას ხასიათის ჩვენებით დასაღუპად განწირული სოციალური ფენის ცხოვრების უკანასკნელი პერიოდი დაგვანახა.

ერთი შეხედვით, შეიძლება ბანალურადაც მივიჩნიოთ შეყვარებულის დალატით შეურაცხყოფილი ქალის განცდები, მაგრამ გონების თვალთ თუ დავაკვირდებით, დავინახავთ ღრმა სოციალურ შინაარსსა და საკუთარ დიდებასთან ერთად დამსხვრულ ადამიანურ ვნებებს.

მაიას ბედნიერება საყვარელ მამაკაცში, ბონდოშია, თავმოყრილი და მის სიკვდილს თავადის ქალის ბედნიერებაც თან მიაქვს. უნიდაგო ოცნებათა მსხვრევა, გარდუვალობის უმკაცრესი განაჩენის აღსრულება, მაიას ურთულეს მხატვრულ სახეში იძენს სრულყოფილებას.

სუბიექტური წამოღვანებისა და ობიექტური რეალობის შეუთავსებლობა, კონფლიქტი ამ ნაწარმოების თემა-პრობლემაა. აქ კიდევ ერთი რამაა საინტერესო – ეპოქალურ მოვლენებს ლეო ქიაჩელი ხსნის ერთი ადამიანის ბედის, მის სულში გათამაშებული დრამის ფონზე. მაიას ცხოვრების აღწერით მწერალი დასაღუპავად განწირულ კლასს წარმოაჩენს, რაზეც მოთხრობის დასაწყისშივე მაიას გაცვეთილი სამკაულებისა და ყმაწვილი ქალის ვარსკვლავებით ანთებული თვალების შედარებით მიანიშნებს კიდევ.

ბედისწერა და გარდუვალობა მთელი სიმძაფრით წარმონდობა ნაწარმოების ბოლოს. აღსარებასავით უღერს მაიას მონათხრობი საკუთარი ცხოვრების შესახებ. აქ მოგონება განცდის ობიექტივიზაციას გულისხმობს, წარსულში მომხდარი მოვლენა

არსებობას, როგორც მომხდარი ფაქტი, ისე განაგრძობს. მას შემდეგ, რაც სამყაროსთან შემაერთებელი უკანასკნელი ხიდი ბონდოს ღალატით ინგრევა, მაიასთვის აშკარა ხდება გარემოს სრული შეუცნობადობის, სამყაროსთან გაუცხოების მომენტის დადგომა. ამ შემთხვევაში, სულიერი ტანჯვა და ტრაგიკული სიკვდილი უბრუნებს მას წართმეულ ღირსებას. მთლიანად გათავისუფლდა მაია რეალური სივრცის, დროებისა და სხეულებრივი საზღვრებისგან.

„აღარსად იყო თავადის ქალი მაია...“

თემატრ პიიტაკე

ვალერიან გაფრინდაშვილის „მიწასთან დაბრუნება“- კომპოზიციისი თუ მეთამოტროზა

ვალერიან გაფრინდაშვილი არასდროს მდგარა პოეტურ შეხედულებათა გზაჯვარედინზე. იგი იმთავითვე უკანმოუხედავად დაადგა სიმბოლისტური პოეზიის გზასავალს, ამ მშვენიერი და გაბედული არჩევანისთვის მან ეკლის გვირგვინის სიმწარეც იგემა და მხრებზე დადგმული უღლის სიმძიმეც. სიმბოლისტური ფიქრების ხანა ოციანი და ოცდაათიანი წლების მიჯნამდე გაგრძელდა. ამ დროიდან „ცისფერყანწილებმა“ მოწყალე პოეტური თვალით გახედეს საბჭოური ყოფის გზას და „მიწასთან დაბრუნება“ გადაწყვიტეს – ეს მათივე ინიციატივა იყო, თვით ლოზუნგი კი ვალერიან გაფრინდაშვილს ეკუთვნოდა. „ცისფერყანწელთა“ პოეტური ორდენის დაშლის პროცესი ამ სიტყვებით დემონსტრაციულად გაცხადდა, აშკარავდებოდა, რომ ისინი უარს ამბობდნენ თავიანთი იდეურ-ესთეტიკურ მრწამსზე. რისი ძირითადი მიზეზიც, უდავოა, იყო ახალი დრო, ფორმაცია და აზრობრივი ატმოსფერო, რომელიც კარგა ხანია, პოეტს „შესაბამისად აზროვნების“ მოთხოვნას უყენებდა. ეს იყო ფრიად მტკივნეული, ურთულესი ფსიქოლოგიური პროცესი, რომელიც შემოქმედისაგან სულიერ ძალთა საოცარ დაძაბვას მოითხოვდა. ნელ-ნელა ქრებოდნენ ილუზიები, იმსხვრეოდნენ „ოცნებათა ცისფერი კოშკები“ და ყანწილებმაც სოციალისტურ რეალიზმს მოუსინჯეს ნიადაგი.

ვალერიან გაფრინდაშვილიც მათ შორის იყო; „პოეტები... ბრუნდებიან პოეზიის ელიზიუმებიდან... ეს არ ნიშნავს ჩვენი წარსულის მიღწევების უარყოფას, ეს არის დაბრუნება მიწასთან...“ „...სიმბოლიზში უკვე განვლილი ეტაპია ჩემთვის და ახლანდელ ჩემს

ლექსებში მინდა სრულიად თავისუფალი ვიყო ჩემი წარსულის მეთოდებისაგან“ – წერდა იგი. ახალი შემოქმედებითი იმპულსები ახალ თემებში გამოჩნდა, მათ შორის კონსტრუქციული რევერანსებიც იყო.

სამართლიანობა მოითხოვს ისიც აღინიშნოს, რომ ახალმა პოეტურმა საღებავებმა რიგ ლექსებში მშვენიერი ლირიკული პალიტრა შეჰქმნა, გაფართოვდა რა მხატვრული აღქმის, თემატური რეგლამენტაციისა და ფორმალურ რეკვიზიტთა მასშტაბები.

1937 წლიდან ვალერიან გაფრინდაშვილის ყოფა ერთი შეხედვით ცხოვრებაზე რითმაწყობილი პოეტის შემოქმედებით ბიოგრაფიას ჰგავდა, თუმცა სინამდვილეში, ფრთამოტეხილი და მარტო-დაშთენილი იყო. საწუთროს ერთმანეთის მიყოლებით გაეცალნენ მისი სიმბოლისტი თანამოაზრენი. ვალერიან გაფრინდაშვილის სტრიქონებს სევდა და დაეჭვება დაეუფლა, მარტოსული ახლა კი ნამდვილად გაემიჯნა ყოფიერებას და ყველაზე გვიანდელ ლექსებში ყმაწვილკაცური იდეების და პოეტური ფორმების ნოსტალგიაჰაც გაიუღერა. პოეტმა საკუთარი თავი დამშრალ წყაროს შეადარა და პოეზიასთან გამოთხოვების ილუზიური სცენებიც კი წარმოადგინა. თუმცა ამ დიდი ტკივილისა და სევდის მიუხედავად პოეტის ჭეშმარიტი მისიისთვის არასოდეს უღალატია და არც შემოქმედებითი საქმიანობის იმ პრინციპებზე უთქვამს უარი, ჯერ კიდევ ათიან წლებში რომ აღიარა: ესთეტიკური აზროვნებისა და მხატვრული ღირებულების აპოლოგეტი იგი ბოლომდე იყო.

მანია კიბუა

„ძველი დავა ახალ ქერქში“ (ეზნატე ნინოშვილის შემოქმედების ახლებური ბაზარებისათვის)

1. იყო დრო (საქართველოში კომუნისტური დიქტატის ხანა), როდესაც სალიტერატურო კრიტიკა ეზნატე ნინოშვილის ბელეტრისტიკას დიდ ქართველ მწერალთა ნააზრევზე მაღლა აყენებდა. ამ ფაქტის ახსნა დროის ფაქტორის გათვალისწინებითაა შესაძლებელი. დროსი, როდესაც ობიექტურ თვალსაზრისს ყოველთვის სჭარბობდა პარტიის იდეოლოგიის ფორმულებს მორგებული “სამეცნიერო ნაშრომები”, სადაც ამა თუ იმ მწერლის შემოქმედება ისე შეუქდებოდა, როგორც ამას მოცემული შაბლონი მოითხოვდა. შაბლონი კი, პირველ რიგში, მოითხოვდა მავანი და მავანი მწერალი წარმოჩენილიყო ბოლშევიკური იდეოლოგიის მომხრედ და რევოლუციონერად, მით უმეტეს, თუკი ამისათვის მცირე საბაბს თვით მწერლის ბიოგრაფიული მონაცემები და მისი

ნაწარმოებების სოციალური უღერადობა იძლეოდა. ამგვარ შაბლონს იდეალურად მოერგო დაბალი სოციალური წრიდან გამოსული მწერალი ეგნატე ნინოშვილი, რომლის მოთხოვნების მთავარი გმირი ცხოვრების უსამართლობასთან შეჭიდებული გურუელი გლეხია. ეს საკმარისი აღმოჩნდა იმისათვის, რათა ეგნატე ნინოშვილი რევოლუციონერად, სოციალ-დემოკრატად და მარქსისტად წარმოეჩინათ. ვფიქრობთ, ამგვარი შეფასება მეტად სუბიექტურია და, ჩვენი მხრივ, შევეცდებით წარმოვადგინოთ მწერლის შემოქმედების მიუკერძოებელი ანალიზი.

2. ეგნატე ნინოშვილის ბიოგრაფიის დეტალური ანალიზი არავითარ საბაბს არ იძლევა იმისათვის, რომ მწერალი “აქტიურ რევოლუციონერ” მოღვაწედ შევრაცხოთ. იგი არც ერთი პარტიის წევრი ყოფილა ოდესმე და არც მკვეთრად ჩამოყალიბებული სოციალურ-პოლიტიკური პროგრამა ჰქონია. უბრალოდ, როგორც ყველა ჭეშმარიტი მწერალი ისიც ოპოზიციონერი იყო და გაბედულად ამხელდა იმდროინდელი სოციალური ინსტიტუტების მახინჯ მხარეებს. ამასთანავე მისი შემოქმედებისათვის არც ეროვნული პრობლემატიკაა უცხო და არც ლიბერალური ღირებულებები, რაშიც ეგ. ნინოშვილის პუბლიცისტიკისა და მხატვრული შემოქმედების ანალიზი გვარწმუნებს.

3. აღსანიშნია ისიც, თუკი ეგნატე ნინოშვილი მხატვრულ-გამომსახველობითი საშუალებებითა და თემატიკით XIX საუკუნის ღვიძლი შვილია, ეროვნული და სოციალური პრობლემატიკის მისეული გააზრება მკვეთრად განსხვავებულია ქართველ სამოციანელთა ხედვისაგან. ეგნატე ნინოშვილის გიორგისათვის (“ჯანყი გურიაში”), ილიას მგზავრისაგან განსხვავებით, უმთავრესია არა ეროვნული დამოუკიდებლობის იდეა, არამედ სოციალური უთანასწორობის მოსპობა. მართალია, გიორგი იმედოვნებს, რომ ბატონყმობის გაუქმება რეფორმის გზით მოხდება, თუმცა, ილიას არჩილისაგან განსხვავებით, “ჩატეხილი ხიდის” გასამთელებლად არც შეიარაღებულ ბრძოლას გამოირიცხავს.

სოციალური თუ ეროვნული პრობლემატიკის ამგვარი ხედვა სრულიად განსხვავდებოდა ქართველ “თერგდალეულთა” პროგრამისაგან, რამაც შექმნა კიდევ საფუძველი იმისათვის, რომ ჩვენში უახლესი ქართული ლიტერატურის კარი სწორედ ეგნატე ნინოშვილის შემოქმედებით გახსნილიყო.

ქახაბერ ლორია

ანა კალანდამის ლიტერატურული პროტრეტიისათვის

ანა კალანდაძე ერთ-ერთი უთვალსაჩინოესი ფიგურაა ქართული ლიტერატურის ისტორიაში. შეიძლება ითქვას, რომ ანა პირველი მწერალი ქალია, რომელმაც ღირსეული ადგილი დაიმკვიდრა ქართველ კლასიკოსთა უკვლავ თანავარსკვლავედში. ანა კალანდაძე მართლაც რომ მეტეორივით შემოიჭრა ქართული პოეზიის ცაზე და მსოფლიო ომის დანატოვარი ტკივილებით ჩამოწოლილი ტოტალური ღამე ერთბაშად გააცისკროვნა უაღრესად ნათელი, სადა მოტივებითა და ინტონაციებით.

ანას პოეზია იმთავითვე აიტაცა მშობელმა ხალხმა და ქვეყანამ, მაგრამ პოეტს ოპონენტებიც მალე გამოუჩნდნენ. ფენომენური შესაძლებლობების ხელოვანს ისინი უიდეობისა და არამოქალაქეობრივი პოზიციისათვის სოციალისტური რეალიზმის "სიმაღლეებიდან" აკრიტიკებდნენ. ანა კალანდაძის სასახელოდ უნდა ითქვას, რომ საბჭოთა პერიოდის ქართულ ლიტერატურაში ის ერთ-ერთი გამონაკლისთაგანი აღმოჩნდა, რომლის "აღზრდა" ან "მოთვინიერება" საბჭოთა პოლიტიკურმა რეჟიმმა ვერ შეძლო.

ფსევდოიდეალებისადმი მორჩილების ნაცვლად, ანა კალანდაძის პოეზია ჭეშმარიტად უმაღლესი საზოგადოებრივი და ფილოსოფიური ღირებულებების დამკვიდრების სამსახურში დგას. ადამიანური ურთიერთობების მარგალიტები, დედა-სამშობლო, ქრისტიანული რწმენა, ყოვლისმომცველი სიყვარული (მისი სხვადასხვა უფაქიზესი გამოვლინებით) ანა კალანდაძეს არასოდეს გაუცვლია ცრუპათეტიკასა თუ ცრუჰეროიკაზე. ანას პოეზიისათვის ასევე უაღრესად უცხოა თვითმიზნური არტისტიზმი და ფსევდოინტელექტუალიზმი. და ეს მაშინ, როცა ანას შემოქმედება ჭეშმარიტად გვაოცებს რაფინირებული ესთეტიკური გემოვნებით, მხატვრულად აზროვნების მასშტაბითა თუ სიღრმით.

ანა კალანდაძის პოეზიისთვის არც თვითმიზნური ვერსიფიკატორული ძიებებია დამახასიათებელი. მწერალი განსაცვიფრებელ ზომიერებას იცავს თითქმის ყველგან და ყველავერში. ეს ეხება პოეტური ენის სტილიზაციასაც, არქაიზმებისა და დიალექტიზმების მიზანდასახულ და, ამავე დროს, უაღრესი შერჩევითი სიზუსტით გამოყენებას.

ანა კალანდაძის პოეზიას, სრულიად სამართლიანად, სიტყვით გამოხატულ ფრესკულ ხელოვნებას ადარებენ. ანას ხელოვნება თითქოს მართლაც რომ გადადის პოეზიის "ჩვეულებრივ" საზღვარს. ამავე დროს, გარეგნულად ზედმიწევნით უბრალოა ეს ხელოვნება; მაგრამ ეს ხომ ჭეშმარიტად "ღვთაებრივი უბრალოებაა", რომელიც მკითხველში სულიერი განწმენის უეჭველ და სიღრმისეულ შეგრძნებას აღძრავს.

თამარ გლიაკე
პრობლემურ-ქანრული მატამორფოზის ბენეზისი ჰაბუა
ამირეჯიბის შემოქმედებაში

ჰაბუა ამირეჯიბის შემოქმედება თანამედროვე ლიტერატურის უაღრესად თვითმყოფადი ნიშანსვეტია და იგი ყურადღებას იქცევს, უპირველეს ყოვლისა, ერთი მხრივ, ქართული და მსოფლიო ლიტერატურის ტრადიციული ჟანრულ-პრობლემური სისტემის ოსტატური მომარჯვებით, ლიტერატურული გამოცდილების გაგრძელებით და, მეორე მხრივ, თანმიმდევრული, ორიგინალური ძიებებით როგორც პრობლემატურ, ისე ჟანრულ სფეროში.

ჰაბუა ამირეჯიბის შემოქმედება ჟანრული მრავალფეროვნებით არ გამოირჩევა. მწერალმა ძირითადად სამ ტრადიციულ ჟანრს უერთგულა: მოთხრობას, რომანს და ესეს. მოთხრობის ჟანრული სახე მან ქართული პროზის მრავალსაუკუნოვან გამოცდილებაზე დაამყნო. არც ფრანგული წარმოშობის ესეს ჟანრულ კანონიკაში შეუტანია მნიშვნელოვანი სიახლე. რომანის ჟანრულ სისტემაში კი ჰაბუა ამირეჯიბმა ისეთი ექსპერიმენტები განახორციელა, რომ ლიტერატურისმცოდნეს საშუალება მისცა, ესაუბრა ქართული ეპიკური ჟანრის სრულიად ახალ ფორმაზე, რომელსაც „ჰაბუა ამირეჯიბის რომანი“ ჰქვია.

ჰაბუა ამირეჯიბის რომანები: „დათა თუთაშხია“, „გორა მბორგალი“ და „გიორგი ბრწყინვალე“ მწერალს სრულიად განსხვავებულ პრობლემურ-ჟანრულ პრინციპზე აქვს აგებული და ერთხელ კიდევ ამტკიცებს იმ გარემოებას, რომ მწერალი არც პრობლემა-თემატიკით და არც რომანის აგების ჟანრული პრინციპით მის მიერ გაკვლეულ ბილიკს არ მიჰყვება და როგორც მაღალპროფესიონალს შეჰყვრის, მუდმივ ჟანრულ ძიებაშია.

ქეთევან შენგელია

თანამედროვე დრამატურგიის პრობლემები (თამაზ ჭილაძის „არაბეთის სურნელოვანი ბაღახეობის“ მიხედვით)

თანამედროვე დრამატურგიის პრობლემათაგან ჯერაც აქტუალურია გარემო პირობების გამო, ტრაგიკულ სინამდვილეში აღმოჩენილი ადამიანის ყოფა, მისი ბრძოლა სულიერი ფასეულობების შესანარჩუნებლად და პიროვნების მიერ სიმარტოვისგან გაქცევის მცდელობა. თამაზ ჭილაძე თავის ერთ-ერთ ყველაზე საინტერესო პიესაში „არაბეთის სურნელოვანი ბაღახეობი“ სწორედ ამ მოვლენებზე გვესაუბრება და გვახსენებს, რომ ცხოვრებაწარმეული ადამიანისთვის სიკვდილი ნაკლებად საზიანოა, ვიდრე უაზრო არსებობა.

ჩვენ მიერ წარმოდგენილ ნაშრომში დახასიათებულია პიესის პერსონაჟები. ვხედავთ ორ მარტოსულ ადამიანს: ანასტასიას და მარიამს. მათი ყოფა ციხის საკანში იძულებით შეყრილი ადამიანების ურთიერთობას უფრო ჰგავს, ვიდრე ოჯახის სურათს. ქალებს არ უყვართ ერთმანეთი, თუმცა, მოკვდავთა დაუწერელი კანონის თანახმად, მაინც ერთად ყოფნა ურჩევნიათ; მიუხედავად ურთიერთდაუნდობელი საუბრებისა, მაინც თავად გადაუწყვეტიათ ერთად ცხოვრება, რადგან სიმარტოვე ისეთი ურჩხულია, რომელიც ხშირ შემთხვევაში, ყოველგვარი ძალდატანების გარეშე, საკუთარი ნებით მოგათავსებს იქ, საიდანაც თითქოს ძალიან ადვილია თავის დაღწევა. სწორედ ამ დაუნდობელ სიმართლეზე მოგვითხრობს ავტორი და ჩვენც ამ თემას ვეხებით.

ჩვენ თვალწინ ორი უბედური, ასაკოვანი ქალია. მათ ჯერ კიდევ უნდათ ბრძოლა გამუცხადონ ცხოვრებას, მაგრამ არაადამიანური ყოფა და საცხოვრებელი გარემო (ქუჩაში ტყვიების ზუზუნი, უწყლობა და უსინათლობა), მათ არ აძლევს ამის საშუალებას. ქალების ურთიერთპაექრობა მიუთითებს იმაზე, რომ ჯერ კიდევ შერჩენიათ ენერჯია, რომელიც უაზროდ იხარჯება და ეს ასეთი ყოფის მიერ თავს მოხვეული ტრაგედია უფროა, ვიდრე ასაკობრივი უბედურება.

მარიამი ანასტასიას ანტიპოლია. ანასტასიამ მოახერხა ეცხოვრა საკუთარი ინტერესების შესაფერისად, ისე, როგორც სურდა; ამის გამო ის თავისუფალი და ლაღი პიროვნებაა და ვერც ეგუება დაღუპვას და გადაგვარებას. მარიამი კი მუდამ სხვისი შემყურე იყო, ამიტომაც თრგუნავს მას ანასტასია.

პიესა საკმაოდ რთულია. ნაირგვარი ემოცია ერთმანეთში ისეა გადაწეული, რომ ერთსა და იმავე აბზაცში შეიძლება ერთდროულად შეგვხვდეს ტრაგედია, ირონია, ბრალდება, კომიზმის ნიშნებიც კი. ამ ყოველივეს ფონზე ავტორი იქვე

საოცარი ოსტატობით ხსნის ცხოვრებისეული სიბრძნის ზოგიერთ დეტალს და ეს ხდება ყოველგვარი დიდაქტიკისა და ჭკუის დარიგების, მე ვიტყვოდი, ანტიდიდაქტიკური საშუალებებითაც კი. ის გვესაუბრება ერთ მნიშვნელოვან მოვლენაზეც, რომელიც ხშირად ბოლომდე თუ არა, სანახევროდ მაინც გვანადგურებს. ეს არის ადამიანებს შორის გაჩენილი გაუგებრობის უფსკრული. ნაშრომში ვრცელი მსჯელობა ეთმობა ამ ფაქტსაც.

პიესაში საგრძნობია მწერლის მიერ დაწერილი კი არა, ისე ჩაფიქრებული, ნაგულისხმევი და დასმული კითხვა – ვინ მოგცათ უფლება წაართვათ ადამიანებს სიცოცხლის სურვილი?! ყველა ზემოთ ჩამოთვლილი საკითხი ამ კითხვის გარშემო იყრის თავს და ჩვენც, პიესის მიხედვით, შეძლებისდაგვარად შეეჩერდით თითოეულ მათგანზე.

დავით ფოქოლაური

მწერლის პირობაშია და მხატვრული წარმოსახვა

მწერლის საარსებო და შემოქმედებითი გარემო განუყრელნი არიან. შემოქმედის თვითმყოფადი საქმიანობის საფუძველი მისი პიროვნული თვისებები და მხატვრული ნიჭია. ნიჭისა თუ მხატვრული აზროვნების ბუნება მხოლოდ სათანადო სამწერლო სარბიელზე გამოიკვეთება. სამოდგაწეო სარბიელი რთული სტრუქტურის ფენომენია. იქ მწერალი, სურს თუ არა მას ეს, ერთგვარად გაორებული სახით წარმოდგება. იგი გვევლინება როგორც ჩვეულებრივი ადამიანი, რომელიც ყოველდღიური პრაქტიკული, ანუ ნაცრისფერი ცხოვრების თანაზიარია. ასევე, მან უნდა გამოხატოს თავისი მეორე „მე“, ანუ იდეალური პიროვნება.

დიდი მწერალი ზოგჯერ ცნობიერად, ხოლო ზოგჯერ არაცნობიერად ბუნების მოვლენების, ყოფითი გარემოსა და საკუთარი სულიერი შესაძლებელობების ბაზაზე ახდენს მხატვრულ ქმნილებებში ყოველივე ხილულის, განცდილისა თუ გააზრებულის პროეცირებას. მწერლის ბუნება, მისი არსების იდიალურ-პიროვნული ნიშნები არ არის ჩვეულებრივი ადამიანის თვისებების იდენტური, თუმცა ისინი არ ყრუ კედლით არიან განცალკევებულნი. ცხადია, ჩვეულებრივი, ყოფითი ნიშნები ადამიანის ხასიათისა და მისი პოეტური სწრაფვები მუდმივად ურთიერთქმედებენ. ამგვარი საყოველთაო წესის მოქმედების გარეშე მხატვრული ნაწარმოების ზემოქმედების ძალა შემცირდებოდა. ხელოვანი იმით განსხვავდება ჩვეულებრივი ადამიანისაგან, რომ სულიერი უნარები მას უმაღლესი

სიწმინდეებისაკენ ეწევა, ათავისუფლებს მდაბალის, წერილმანისა და შემთხვევითისაგან. იგი ცდილობს გაექცეს ან მაღლა დადგეს წერილმანებზე, თუმცა ყოველთვის ეს არც ძალუძს.

ქართული მწერლობის ისტორიაში ვაჟა-ფშაველას ბედმა არგუნა ის, რომ ერთდროულად ეცხოვრა ორგვარ საზოგადოებრივ ფორმაციაში. მან საქართველოს მთის, კერძოდ, ფშავის გვაროვნულ-თემური და ბარის ფეოდალური წყობილების გარემოში იცხოვრა და თავისი შემოქმედებითი ბიოგრაფიაც იქ ჩამოაყალიბა. ვაჟა-ფშაველას ცხოვრებისა და ლიტერატურული მოღვაწეობის გარემო რთული და მრავალწახნაგოვანია. მისი მხატვრული ქმნილებები ცხადყოფენ მწერლის უშუალო კავშირს როგორც გვაროვნულ-თემურ ყოფასთან, ასევე საქართველოს ბარის ცხოვრებასთან. ორივე საზოგადოების სტრუქტურული თავისებურებები გამოიკვეთა მის მხატვრულ ნაწარმოებებში. პოეტის განსაცვიფრებელი ნიჭი, გრძნობათა მრავალფეროვანება, მხატვრული წარმოსახვის სიდიადე, მსოფლხედვის მასშტაბურობა ნათელყოფს, თუ რა ღირებულებას იძენდა ის არქაული თემური ყოფა, რომელშიაც რეალურად და პოეტურადაც იცხოვრა. შემოქმედისათვის სხვადასხვა მნიშვნელობისა იყო უკლასო საზოგადოების სოციალურ-ფსიქოლოგიური, მითოლოგიური, რელიგიურ-ზნეობრივი რეალიები და ფეოდალურ-კლასობრივი ურთიერთობის ფაქტები. ვაჟა-ფშაველას მხატვრულ ნაწარმოებთა სიუჟეტებში თავისუფლად მიმოიქცეოდა საქართველოს მთისა და ბარის ცხოვრების ერთიმეორისაგან განსხვავებული მოვლენები, თუმცა ორივენიანი მასალა უბადლო მხატვრული ძალით ემსახურებოდა ქვეყნისა და ადამიანის თავისუფლების უმაღლეს მიზნებს.

რ უს უღ ან ნი შ ნი ა ნ ი კ ე კო ე ტ შ რ ი ო ბ ი ე მ ტ ი ვ ი

თარიღები. საზოგადოებისათვის მნიშვნელოვანი დღეები და წლები – ფართო დატვირთვით: დადებითი ან უარყოფითი მუხბით (სამახსოვრო წელი ან საკალდებულოდ გასახსენებელი და აღსანიშნავი). ორი მათგანი მაინც გამორჩეული: საფლავის ქვაზეც ამოტვიფრული: დაბადების და გარდაცვალების. შ. ნუცუბიძის მიერ ერთხელ თქმულიდან: „დაბადება არაა ცხოვრების დასაწყისი, მაგრამ მე მაინც დავიბადე 1888 წელს.“ რაა ეს – ირონიული ფრაზა თუ ინტელექტუალური ინტერესი... მეცნიერს განზოგადებული ხედვა აქვს, ფილოსოფიური განსჯის მასშტაბები. ბუნებრივია, ქვეყნის დამოუკიდებლობის დასასრული მისთვის საგანგაშო რომ გახდებოდა. ერთი ისტორიული ფაქტი: დრო –12 თებერვალი, დღის სამი საათი, 1921 წელი. მოქმედების

ადგილი – თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი. გამომსვლელები: მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილე, განათლების მინისტრი – გრიგოლ ლორთქიფანიძე, გრიგოლ რცხილაძე, ივანე ჯავახიშვილი, სტუდენტი გიორგი ნაკაშიძე... პროცესია მთავრობის სასახლესთან გადაინაცვლებს. იქ მათ მივსალმება დამფუძნებელი კრების თავმჯდომარე ალ. ლომთათიძე და შალვა ნუცუბიძე. იქვე ყოფილ ოფიცერ სტუდენტთა მეთაურობით რაზმები შედგება... ეს დღე კიდევ სხვა ყურადღებას ითხოვს. ამჯერად, პოეტურ კრებულებზე ვისაუბრებ;

ლექსი გარკვეული განცდის თუ ფაქტის ტრანსფორმაციას წარმოადგენს. პოეტები იხსენებენ წარსულს, რათა უკეთ გაიაზრონ (შეიცნონ) აწმყო და შესაბამისად, გაარკვიონ მომავალი. „მსხვილი პლანი“ არაერთ დეტალს წამოსწევს წინ. უმთავრესი კი, მაინც მხატვრული შესრულების ხარისხია.

1924 წელს საქართველოში არაერთი პოეტური კრებული გამოიცა. წიგნის ყდებზე გამოტანილი სათაურები თვით ყველაზე უყურადღებო მკითხველსაც დააფიქრებდა. ამ ემოციას სხვა შემაშფოთებელი წინათგონობა ედო საფუძვლად. ეს წიგნებია: ლადო მაჭავარიანის „სარკოფაგები“, ტერენტი გრანელის „Memento Mori,“ ერთაწმინდელის „ეშაფოტი“, ერისთავ-ხოშტარის „მიწა“, და სხვებიც: კ. ნადირაძის „ბაღდახინი“, თარიშვილის „მზეში“ (1926).

„საათის ისარს ხსნის ბაღდახინი“, – დაწერს ლ. მაჭავარიანი („აყალბაყალი მწვერვალის“) და მთავარ სათქმელსაც იგულისხმებს: ბაღდახინს დრო აღარ სჭირდება, ისევე, როგორც ახლა საათს – ისარი. დრო ჩერდება! „რამეთუ სიკვდილი გარდაუვალია, ამიტომ მას ყოველ წამს უნდა ელოდე. ეს შეხედულება ზნეობის საფუძველია ყველა რელიგიაში... ამიტომ შენს სიცოცხლეში, შენს მოკლე სტუმრობაში ამ ქვეყნად ყოველთვის სიკვდილი უნდა გახსოვდეს და კეთილ ზნეობად აღასრულებდე. ქრისტიანულმა მწერლობამ ეს შეხედულება XI საუკუნეში ლათინური მოკლე სიტყვით გამოსახა – Memento mori! - გახსოვდეს სიკვდილი! ასეთი იყო ის ლექსი, რომელიც გერმანიის ერთ-ერთ მონასტერში დაიწერა 1055წ. და იგი შემდეგ ყველა ქრისტიანულ ქვეყანაში გავრცელდა,“ – ამ სიტყვებს ვიკტორ ნოზაძე დაწერს და იმ საინტერესო და უჩვეულო რიტუალსაც აღწერს, რომელიც ბიზანტიის საკარისკაცო ცერემონიას ეკუთვნოდა. ასევე დაასათაურებს ტერენტი გრანელი თავის წიგნს და ლათინური ასოებით ყდაზე წააწერს (1924წ. თბილისი, საქ.წით. ჯვრის საზოგ. სტამბა)

ეს კრებულები სხვადასხვა ტირაჟით გამოვიდა საქართველოში. მათ განსხვავებული მკითხველიც ჰყავდათ. ლიტერატურის ისტორიისათვის თითოეულ მათგანს თავისი იდეური მნიშვნელობაც აქვს და ესთეტიკური ფუნქციაც გააჩნია. თემები, რომლებიც ამ წიგნებშია წარმოდგენილი მრავალფეროვანი განსჯის და მასშტაბური რემინისცენციების დაშვების შესაძლებლობას იძლევა.

ისტორიის, არქეოლოგიის, ეთნოლოგიისა და ხელოვნებათმცოდნეობის სამცხია

გ შ რ ა მ ბ რ ი ბ რ ლ ი ა

ადამიანის უპველესი ნაკვალავი თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ენოლოგი

მე-20 საუკუნის მეორე ნახევარი არქეოლოგიური მეცნიერების მანამდე არნახული მასშტაბით განვითარების ხანაა. ამ პერიოდის ყოველი წელი აღინიშნება ახალი დიდმნიშვნელოვანი ინფორმაციის შემცველი ძეგლების აღმოჩენით, რომლებიც აჩვენებს ადამიანისა და ადამიანთა საზოგადოების წარმოშობისა და განვითარების შესწავლას დროსა და სივრცეში. ამ მხრივ, პირველ რიგში, უნდა დავასახელოთ დმანისის 80-90-იანი წლების სენსაციური აღმოჩენები, რომლებმაც არსებითად შეცვალა და ბევრი რამ ახალი შესძინა ანტროპოგენეზისა და მასთან დაკავშირებული საკაცობრიო პრობლემების კვლევის საქმიანობას.

მილიონ შვიდასი-მილიონ რვაასი ათასი წლის წინ აფრიკიდან აზიის გავლით დმანისში შემოსული და დასახლებული Homo ergaster-Homo georgicus-ის შესწავლის მეცნიერული სისტემისათვის ფასდაუდებელი მნიშვნელობა აქვს მათი შემდგომი განვითარებისა და განსახლების მანიშნებელი ახალი მასალების აღმოჩენას.

დღეისათვის ერთ-ერთ ასეთ პუნქტად შეიძლება ჩაითვალოს ივ. ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ეზო-კარმიდამო, რომელიც გეოლოგიური თვალსაზრისით მდ. მტკვრის 70-80 მეტრ სიმაღლის მესამე ტერასის ნაწილს წარმოადგენს და მდ. ვერესა და ვარაზის ხევის შორის მოქცეული ხერთვისის აღმოსავლეთი დაბოლოებაა.

2005-2007 წწ. პირველი ქართული უნივერსიტეტის ეზოში ზედაპირულად შეგროვდა მცირე, მაგრამ მტკვრული ქვის მასალა, რომელიც როგორც საერთო იერით, ისე კეთების პრიმიტიული ხერხებით ახლო მსგავსებას ნახულობს დმანისის მასალებთან.

ესენია: ქვარგვალებზე გაფორმებული ე. წ. ჩოპერები, ჩოპინგები და უხეში საჩხე-სახოკი იარაღები. ამ ნაკეთობათა ზედაპირული წახნაგები გორების შედეგად გადალესილია და სქელი პატინით არის დაფარული, რაც მათ სოლიდურ ხანდაზმულობაზე მეტყველებს. გამონაკლისს წარმოადგენს ერთი ბიფასური იერის მქონე იარაღი, რომლის ზედაპირი სუსტადაა პატინირებული და არც წახნაგები აქვს გადალესილი. ეს კი, შესაძლოა, იმის მანიშნებელი იყოს, რომ აქ სადღაც უნივერსიტეტის ტერიტორიაზე ამ უძველესი პერიოდის შესატყვისი უძრავი კულტურული ფენაც უნდა არსებობდეს. ყოველ შემთხვევაში, ჩვენი უნივერსიტეტის I კორპუსის და მისი ეზოს საფუძვლიანი რეკონსტრუქციის დროს ყურადღება ამ მნიშვნელოვან მოვლენაზეც უნდა გამახვილდეს.

პირველი ქართული უნივერსიტეტის ხსენებული აღმოჩენების საფუძველზე უდაოა, რომ ჩვენი ქვეყნის დედაქალაქის, თბილისის, ტერიტორიაზე პირველყოფილი ადამიანის გამოჩენის თარიღი 1,5 მილიონი წლით მაინც უნდა განისაზღვროს და არა 5-6 ათასი წლით, როგორც ეს აქამდე იყო მიღებული, დიდუბეთელეთის აღმოჩენის საფუძველზე.

ჯემალ შარაშენიძე
ფუმიერულ-ქართველური ლექსიკური შემხვედრები
და წინარე ქართველური ეთნოსის განსახლების
საკითხისათვის

გასული საუკუნის დასაწყისში მეცნიერებმა ყურადღება მიაქციეს ქართველურ ენებში (ქართულ, კოლხურსა და სვანურში) არსებულ უცხო სიტყვების ერთ ჯგუფს, რომელიც განეკუთვნება ერთ-ერთი უძველესი დამწერლობიანი ენის – შუმერულის ლექსიკურ ფონდს. დღეისათვის დადგენილია, რომ შუმერული ენის სამასზე მეტი ერთეული სტრუქტურულად და სემანტიკურად დამაჯერებელ მსგავსებას ავლენს ქართველური ენების ამდენივე ერთეულთან.

მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ქართველურ ენებში თავშემონახულია შუმერული ენის კუთვნილი არა მარტო კულტურული ტერმინები, რომლებიც შედარებით ადვილად გადადიან ერთი ენიდან მეორეში, არამედ საზიარო ლექსემათა გარკვეული რაოდენობა ასახავს ყოველდღიური ურთიერთობისა თუ სამეურნეო და საოჯახო ყოფისათვის დამახასიათებელი საქმიანობის შინაარსს; მაგალითად, შუმ. g/kana₂ "სათესი

მინდორი, დათესილი მინდორი", ქართ. ყანა; შუმ. apin-du₃-a "გუთნის გაშლის (თვე)", ძვ. ქართ. აპ(ა)ნ-ის-ი "იანვრის (თვე)"; შუმ. mar "ბარი, ნინაბი", ქართ. ბარ-ი, მეგრ. ბარ-ი; შუმ. mar-gid₂-da "სა-ზიდარი, ოთხთვალა, ფორანი", ქართ. მარხილი-ი; შუმ. ħar₂ "ხარი", მეგრ- ხოჯ-ი, სვან. ხან; შუმ. sisi "ცხენი", ქართ. (ქვემო იმერული) სის, სისი – ცხენის მოსახმოები, გასახერებელი შეძახილი; შუმ. kaš "ლუდი", ქართ. ქაშქი "ნადუღარი ქერის წუენი" (საბა); შუმ. ħa "თევზი", ქართ. ფხა "თევზის ძვალი", მეგრ. ხა "გველის ძვალი", ლაზ. მხა "თევზის ძვა-ლი", სვან. ფხა "თევზის ძვალი; გველის წიწილი"; შუმ. duruna₂, ti-nu-ur "(პურის) საცხობი (ღუმელი)", ქართ. თო(რ)ნე, მეგრ. თორნწ; შუმ. ħa-ra "(თიხისაგან დამზადებული) დიდი ჭურჭელი, საცავი", ქართ. ხარო – პურის საცავი ორმო და სხვა მისთ.

საერთოდ ენებში, კერძოდ კი ქართველურ და შუმერულ ენებში, საზიარო ლექსიკის არსებობა შეიძლება აიხსნას ორი გარემოებით: პირველი, შუმერულ და ქართველურ ენებს შორის, მოსალოდნელია, არსებობდეს შორეული გენეტიკური კავშირები და, მეორე, შუმერულსა და ქართველურ (წინარექართველურ) ენებს შორის ადგილი ჰქონდა გარკვეული დონის კონტაქტებს; ეს კონტაქტები შეიძლება წარმოებდა რომელიმე საშუალო ენის ან ენების მეოხებით, ანდა წინარექართველურენოვან სამყაროს პირდაპირი ურთიერთობა და შეხების საშუალება ჰქონდა შუმერულ სამყაროსთან.

ჩატარებულმა კვლევამ არ დაადასტურა შუმერული და წინარე ქართველური ენების გენეტიკური კავშირი; ვერც ის საშუალო ენა იქნა გამოვლენილი, რომლის გავლითაც შეიძლებოდა შუმერული ლექსიკური ერთეულების წინარე ქართველურ ენაში მოხვედრა. დაგვრჩენია ვიფიქროთ, რომ აღნიშნული ლექსემები წინარე ქართველურ ენაში მოხვდა შუმერულ სამყაროსთან ხანგრძლივი დროის მანძილზე ქართველური ეთნოსის უშუალო, მეზობლური კონტაქტების შედეგად.

ეს კონტაქტები უნდა განხორციელებულიყო ძვ. წ. აღ. IV-III ათასწლეულების მიჯნაზე ჩრდილოეთ ნახევარსფეროს 33-ე პარალელის განედზე, რომელიც დღევანდელი ბაღდადის ოდნავ სამხრეთით გადის. შუმერული და ქართველური ეთნოსების უშუალო კონტაქტები, სავარაუდებელია, გაწყდა ძვ.წ. 26-25-ე საუკუნეების ახლო ხანებში სამხრეთ შუამდინარეთში ძლიერი ხურიტული ეთნოსის შეჭრის შედეგად.

ქართველურ ენებში დადასტურებული ძველადმოსავლური ენების – ხურიტულის, ხათურის, ხეთურის ანდა სხვა ინდოევროპულის ლექსიკური ერთეულები წინარე ქართველურ ენაში უნდა მოხვედრილიყო ძვ.წ. 25-15 საუკუნეების განმავლობაში სამხრეთიდან ჩრდილოეთისაკენ ქართველურენოვანი ეთნოსის თანდათანობითი მოძრაობისა და ჩრდილოეთ მესოპოტამიასა თუ აღმოსავლეთ მცირე აზიის ტერიტორიებზე მისი განსახლების პერიოდში.

გ ა ხ ტ ა ნ ბ ლ ი ჩ ე ლ ი

კოლხური კულტურის დინამიკა – დასავლური მიმართულება

კოლხური კულტურა, რომელიც ძვ.წ. III-II ათასწლეულებს განეკუთვნება, სამოსახლოების სახით ძირითადად კონცენტრირებულია შავი ზღვის სანაპირო ზოლში. ეს ტენდენცია მომდევნო ხანაში რამდენადმე შენარჩუნებული ჩანს, თუმცა ძვ.წ. II ათასწლეულის ბოლოსა და I ათასწლეულის დასაწყისის კოლხური კულტურა უკვე იმდენად განვითარებულია, რომ მისი ინფილტრაციის არეალი სცდება დასავლეთ საქართველოს ტერიტორიას და მოცავს მის მომიჯნავე ტერიტორიებს. მიუხედავად ამისა, სანაპირო ზოლში დადასტურებული სამოსახლოები და სამაროვნები განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს.

როგორც ცნობილია, პრაქტიკულად კოლხეთის თითქმის მთელი ზღვისპირა ზოლი ხომალდებისათვის გამოუსადეგარი იყო, როგორც ნავთსაყუდელი. აღმოსავლეთ შავიზღვისპირეთში, გაგრიდან მდ. ჭოროხამდე მხოლოდ მეტ-ნაკლებად დაცული სამი ყურეა: ბიჭვინთის (რომელიც შედარებით უკეთაა დაცული ქარებისაგან), აგრეთვე სოხუმისა და ბათუმის. სამივე ყურე ოდითგანვე გამოიყენებოდა ნავსადგურებად, მაგრამ არა მთელი წლის განმავლობაში.

თავშესაფრის ფუნქციას ხომალდთათვის მდინარეთა შესართავები “ითავსებდა”. შესაძლოა, ამ ფაქტთან იყოს დაკავშირებული ის, რომ კოლხეთის დასავლეთ ნაწილში კონცენტრირებულია უაღრესად სპეციფიკური ძეგლები, პირველ რიგში, კოლხური კოლექტიური სამარხები. ამ სამარხებში აღმოჩენილ ბრინჯაოს ნივთებს შორის საყურადღებოა მხედარი ქალების ქანდაკებები, რომელთა ანალოგი აღმოჩნდა კ. სამოსზე და საბერძნეთში.

თუ გავითვალისწინებთ კ. სამოსზე აღმოჩენილი არქეოლოგიური მასალის კონტექსტს, უნდა დავასკვნათ, რომ

კოლხური კულტურის წრის ქანდაკების აღმოჩენა კოლხურ-ბერძნული ურთიერთობის თვალსაზრისით შემთხვევითია, ხოლო ჰერაიონის ფუნქციის თვალსაზრისით კი - სრულიად ლოგიკური. თუმცა, ამ შემთხვევაში, გამოსაკვლევი ამგვარი ქანდაკებების იდენტიურობის (ერთიანი კონცეფციის) საკითხი გეოგრაფიულად ისეთ დაშორებულ ორ სამყაროს შორის როგორებიც კოლხური და ეგეოსურია.

თედო დუნდუა

მითრიდატე უმცროსი – იყო თუ არა ის რომის მოკავშირე?

მითრიდატული ომები ქართველ ისტორიკოსთა განსაკუთრებულ ყურადღებას იმსახურებს – მართლაც, პირველად ისტორიაში, კოლხეთმა და იბერიამ მონაწილეობა მიიღო ფართომასშტაბიან საერთო-ევროპულ ომში.

მითრიდატე ევპატორმა აღნიშნულ ქვეყნებს განსხვავებული პოლიტიკური სტატუსი მიანიჭა – კოლხეთი სატრაპიაა, იბერია კი – სიმასიის წევრი.

ძვ. წ. 85 წ. მითრიდატეს აღარც ფლოტი ჰყავს და აღარც არმია. ისინი რომაელებმა გაანადგურეს. კოლხები კი მას მათი სამეფოს რესტავრაციას და აქ ევპატორის შვილის, მითრიდატე ფილოპატორ ფილადელფოსის, გამეფებას თხოვდნენ. სხვა გზა არ იყო, ევპატორი დათანხმდა (App. Mithr. 64).

მაშასადამე, კოლხეთის მეფე ძვ. წ. 85 წ. მითრიდატე ფილოპატორ ფილადელფოსია. ძალზედ ცოტა რამ ვიცით მის შესახებ. როცა ევპატორი დასავლეთ ანატოლიაშია და რომაელებს უპირისპირდება, ფილოპატორი მამისეულ სამეფოს, პონტოს, ბოსფორს და კოლხეთს, განაგებს. შემდგომ ისიც დასავლეთ ანატოლიაშია, და მამაცურად, მაგრამ საოცრად წარუმატებლად ებრძვის ფიმბრიას ლეგიონებს. კოლხეთში მითრიდატე უმცროსი ჭრის ვერცხლის და სპილენძის მონეტებს პონტოელი მითრიდატიდების დინასტიური რვაქიმიანი ვარსკვლავის გამოსახულებით ზურგის მხარეზე, შუბლის მხარის ტიპი – ლოტოსი – კი ქვეყნისთვის თითქოს ცოტა უცხო უნდა ყოფილიყო. მონეტები ანეპიგრაფიკულია – მეფის სახელი არსად ჩანს, ე. ი. რეგალიის ფორმალური მანიფესტაცია იგნორირებულია. რატომ? ნუთუ ფილოპატორს მამის ემინოდა?! მაშინ, კიდევ ერთხელ, რატომ?! იმიტომ ხომ არა, რომ კოლხებთან იყო დაკავშირებული?! ზუსტი პასუხის გაცემა შეუძლებელია. ისე კი, მითრიდატე კვლავაც საშიში იყო, იმის გათვალისწინებით, რომ

რომში სამოქალაქო ომი მიმდინარეობდა, ბერძნებს კი, საბოლოოდ, ჯერაც ვერ გადაეწვიებოდათ, ვინ უნდა ყოფილიყო ელინური სამყაროს ჰეგემონი – რომი თუ პონტო. კოლხეთი სრულ იზოლაციაში მოექცა, მითრიდატე უმცროსი კი მამამ შეიპყრო და სიკვდილით დასაჯა (ძვ. წ. 84 წ.). ცოტა ადრე კი ფილოპატორმა სცადა უსაფრთხოების გარანტიები მიეღო რომის რესპუბლიკისგან, მაგრამ ამაოდ.

ერთი ეპიგრაფიკული ძეგლი, კერძოდ, კაპიტოლიუმის სტელა, თითქოს სწორედ ამაზე მეტყველებს: „მეფე მითრიდატე ფილოპატორ ფილადელფოსი, მეფე მითრიდატეს ძე, თავის მეგობარ და მოკავშირე რომაელ ხალხს, იმ კეთილგანწყობისა და ქველმოქმედების სანაცვლოდ, რასაც ის მისდამი (ე.ი. მეფისადმი – თ. დ.) იჩენს, თავისი ელჩების, ნაიმანის, ნაიმანის ძის, და მათის, მათის ძის, ხელით [უძღვნის].“

კონკრეტული ზედწოდების – ფილოპატორ-ფილადელფოსი – მატარებელი ორი პონტოელი მითრიდატეა ცნობილი. მითრიდატე III-ის ძე და ფარნაკე I-ის ძმა, მითრიდატე, ამ უკანასკნელის შემდგომ მართავდა ქვეყანას. მამამის ზედწოდება არ ჰქონია, ისევე როგორც წარწერაში მოხსენიებულ მითრიდატეს. მითრიდატე IV მეფობის ხანგრძლივობა მისი ატიკური სისტემის ტერტადრაქმებზეა ასახული ლეგენდით – **BASILEWS MIJRADATOU FILOPATOROS KAI FILADELFOU** – ნატურალისტური თავი თანდათან ასაკში შედის. ის ხომ არ არის მოხსენიებული მოყვანილ ეპიგრაფიკულ ძეგლში; შემდეგი ფილოპატორ-ფილადელფოსის მამა ხომ ევპატორია?! მაგრამ ტექსტის ნაწილის – „მეფე მითრიდატეს ძე“ – აღდგენა პიპოთეტიურია. ტიტული „ბასილეუსი“, შესაძლოა, არც კი ყოფილიყო. ახლა კი, ამ კუთხით, უფრო თამამად შეგვიძლია ვისაუბროთ მითრიდატე უმცროსზე, ევპატორის ძეზე. მითრიდატე უმცროსმა კოლხეთი მიიღო; კოლხეთის სამეფო კი ევპატორამდე მითრიდატიდების დინასტიის არასდროს ყოფილა, ანუ მითრიდატე ფილოპატორ ფილადელფოსს თავისი ძალაუფლების მემკვიდრეობითი ხასიათის პოლიტიკური მანიფესტაცია არაფერში სჭირდებოდა, და მას არც რაიმე სერიოზული საფუძველი ჰქონდა ყოველივეს სამტკიცებლად. მითრიდატე უმცროსი სრულიად ახალ სამეფოს დაეპატრონა. შესაბამისად, ის მითრიდატეს ძეა და არა მეფე მითრიდატესი. რაც შეეხება ელჩებს, ზოგიერთმა მკვლევარმა ისინი გააიგივა ევპატორისდროინდელ პოლიტიკურ მოღვაწეებთან (App. Mithr. 19).

მარიკა მშვილდაძე

საზრანგეთის ნაციონალურ ბიბლიოთეკაში დაცული სომხეთის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი ერთი ბემის შესწავლისათვის

1998-1999წწ. საზრანგეთის ნაციონალურ ბიბლიოთეკის მონეტების, მედლებისა და სიძველეთა განყოფილებაში მუშაობისას ჩვენი ყურადღება მიიქცია მეცხრამეტე საუკუნის დავთარმა, რომელშიც გატარებული იყო ამიერკავკასიის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი რამდენიმე გემა, შექმნილი ბატონ ბარონ დე ბეისაგან (გრანდ არმეს ქუჩა 58). გლიპტიკური ძეგლები დავთარში გატარებულია 1900 წლის 25 მაისით. ჩამონათვალი მოიცავს 9147 – 9154 ნომრებს. საქართველოსა და სომხეთის ტერიტორიაზე აღმოჩენილი მასალა, გაურკვეველი მიზეზების გამო მოხვდა ჩვენ მიერ დასახელებული პიროვნების ხელში, ხოლო შემდეგ, საზრანგეთის ნაციონალური ბიბლიოთეკის მონეტების, მედლებისა და სიძველეთა განყოფილების საცავში.

წინამდებარე ნაშრომში ჩვენ განვიხილავთ სწორედ ერევანში აღმოჩენილ გემას, რომელიც ზემოაღნიშნულ ჟურნალში 9153 ნომრით არის გატარებული.

(ინვ. №9153) საზრანგეთის ნაციონალური ბიბლიოთეკა. მონეტების მედლებისა და სიძველეთა დეპარტამენტი. ოვალური ფორმის ჭრილა ქვა სარდიონისა. კარგად გაპრიალებული. აღმოჩენის ადგილი ერევანი (სომხეთი). შემოსულია 1900 წლის 25 მაისს.

პირზე გამოსახულია ირემი, რომელიც წევს პროფილში მარჯვნივ. გამოსახულება საკმაოდ კარგი ნამუშევარია. კვეთა საკმაოდ ღრმაა. გამოსახულება მთლიანად ავსებს ინტალიოს პირს. მსგავსი გამოსახულებები იხილეთ: Кибячичъ Т.В., Южно-Русскія Геммы, 1910, №12,13. Geschnittene steine der Antike, Sonderlistek Münzen und Medaillen A.G.Basel Derenber, 1968, №110. Sasanian Stamp Seals in The Metropolitan Museum of art. Christopher J.Brunner, Philipp Gignaux, Cataloge des sceaux, gemmées et bulles Sasanides, Paris, 1978, №17, 9a; №3,11.

დაცულობა: ინტალიო კარგად არის შემონახული.

ზომები: 10x8 მმ.

გემა ერევნიდან ცოტა სქემატური ნამუშევარია, რაც საერთოდ დამახასიათებელია აღნიშნული პერიოდის სასანური გემების მასობრივი პროდუქციისთვის. ისეთი გემები, როგორც ირმისგამოსახულებიანი ინტალიოა, ერევნიდან გამოიყენებოდა არა მხოლოდ როგორც პირადი საბეჭდავები, არამედ, უმეტესად, როგორც მორთულობის საგნები.

ქვის ფორმის (ოვალური, ზედაპირი ოდნავ ამობურცული), გამოხატულების სტილისა (კონკრეტულად ცხოველის ტანი და თავი) და კვეთის მანერის მიხედვით, ინტალიო შეიძლება ახ.წ. IV-Vსს. დათარიღდეს.

მასალის შესწავლის შედეგად შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ირმისგამოსახულებიანი გემა ერევიდან სავსებით ჯდება იმ ქრონოლოგიურ ჩარჩოში, რომელიც სამეცნიერო ლიტერატურაშია მიღებული სასანურ გემებთან დაკავშირებით, კერძოდ, რომ სასანიანთა ირანის გემები ამიერკავკასიაში ვრცელდება ახ.წ. IIIს. ბოლოდან. ირმისდამოსახულებიანი ინტალიოს აღმოჩენას ერევანში ჩვენ გარევაჭრობას ვუკავშირებთ და აღნიშნული პერიოდის პოლიტიკური სიტუაციის შედეგად მივიჩნევთ.

ნ ა ნ ი ბ ე ლ ო ვ ა ნ ი

არაბული წყაროების ცნობები ხალიფა ალ-მუკთადირის მრჩეველი ძალების შესახებ

1. ისლამის ისტორიაში ყოველთვის იყვნენ ქალები, რომლებიც ხელისუფლების სათავეში მყოფი ქმრების ან ვაჟების საშუალებით აქტიურად ერეოდნენ სახელმწიფო საქმეებში. თუმცა, აბასიანი ხალიფა ალ-მუკთადირის მმართველობა (908-932) გამოირჩევა ქალთა ძალაუფლების აღზევებით სასახლის კარზე. ალ-მუკთადირი მეტად ახალგაზრდა ავიდა ტახტზე და სუსტი მმართველი აღმოჩნდა. ვაზირები, მაღალი რანგის მოხელეები, პროვინციული ელიტა, სამხედრო ლიდერები და სასახლის მომსახურე პერსონალი აქტიურად მონაწილეობდნენ ძალაუფლებისათვის ბრძოლაში.

2. არაბი ისტორიკოსები – ათ-თანუჰი (გარდ.384/994წ.), იბნ მისქავაიჰი (გარდ. 421/1030წ.) და ჰილალ ას-საბი' (გარდ.448/1056წ.) გვაწვდიან ცნობებს ხალიფა ალ-მუკთადირის და მისი მრჩეველი ქალების შესახებ.

3. ხალიფა ალ-მუკთადირის კარზე ყველაზე გავლენიანი ქალები იყვნენ: შალაბი – ხალიფას დედა და მრჩეველი. ცნობილი ვაზირი – 'ალი იბნ 'ისა ანგარიშს აბარებდა მას სახალიფოს ფინანსებსა და მართვასთან დაკავშირებულ საკითხებზე. წყაროებში ის მოხსენიებულია როგორც ას-საფიდა (ქალბატონი); ხატიფი – ხალიფას დედა, რომელსაც მდივნების ბიურო ჰქონდა და დასთანბუვაიჰი – ხალიფა ალ-მუკთადირის (892-902) მხევალი (უმმ ალ-ვალად). არაბული წყაროები არაფერს ამბობენ ხალიფას

კანონიერ ცოლებზე, მის ქალიშვილებზე და დებზე. ხალიფას კარზე დიდი გავლენა ჰქონდათ აგრეთვე მნე ქალებს (არაბ. კაჰრამანა). ისინი იყვნენ ხალიფას მენეჯერები. მხოლოდ ოთხი მათგანი არის მოხსენიებული სახელით: ფატიმა, უმმ მუსა ალ-ჰაშიმიია, სუმალი – საჩივრების სახელმწიფო დივანის (დივან ალ-მაზალიმ) უფროსი (ქალის დანიშვნა ამ თანამდებობაზე ძალიან იშვიათი იყო) და ზადანი, რომელსაც ევალებოდა პოლიტიკური პატიმრების (მაგ., აჯანყებულთა მეთაურების, განთავისუფლებული ვაზირების) მეთვალყურეობა. ზადანი მედიატორის როლს ასრულებდა ხალიფასთან. კაჰრამანები აქტიურად მონაწილეობდნენ მაღალი რანგის სახელმწიფო მოხელეების დანიშვნაში და სახელმწიფო შემოსავლების განაწილებაში. თუმცა არის ცნობები მათი განთავისუფლებისა და დაპატიმრების შესახებაც. მაგ., უმმ მუსა დააპატიმრეს სახელმწიფო საიდუმლოების გამჟღავნების და სახელმწიფო გადატრიალების მოწყობის მცდელობის ბრალდებით და ქონება ჩამოართვეს. უფრო დაბალი სოციალური ფენის შესახებ წყაროებში ცნობები არა გვაქვს.

4. ხალიფა ალ-მუკთადირის 25 წლიანი მმართველობა დასრულდა მისი მეკვლელობით. ხალიფას დედა – აშ-შაღაბი დააპატიმრეს და ქონება ჩამოართვეს. ხალიფას კაჰრამანების ბედი უცნობია.

5. ხალიფას სასახლის კარის ქალები წყაროებში მოხსენიებული არიან როგორც მრჩეველები და, ძირითადად, დახასიათებულია დადებითად. მაგ., მათ მიეწერებათ ქველმოქმედება და არმიის დაფინანსება, პატიმრების დაცვა, კანონიერების აღსრულება, ბრძოლა ძალაუფლების მონოპოლიზაციის წინააღმდეგ და სხვა.

ბეჰან ჯაგაჩია

V ჯვაროსნული ლაშქრობა და საქართველო პილიბრიმულ ლიტერატურაში

საქართველო შუა საუკუნეების განმავლობაში წარმოადგენდა პერმანენტული ომების ასპარეზს, რამაც შეიწირა წერილობითი და ნივთიერი ძეგლების დიდი ნაწილი. ამდენად, ყველა წყაროს,

რომელიც მოიპოვება საქართველოს გარეთ, უცხოეთის არქივებსა და წიგნსაცავებში, განსაკუთრებული მნიშვნელობა აქვს ჩვენი ქვეყნის ისტორიისათვის. ამ მასალთა შორის განსაკუთრებულად მნიშვნელოვანია როგორც უცხოური ქრონიკები, ასევე ქვეყნებს შორის ოფიციალური მიმოწერის დოკუმენტები, მისიონერთა, დიპლომატთა, პილიგრიმთა და სხვა თვითმხილველთა ჩანაწერები, მათი მოგზაურობების აღწერები და ცენტრალური წარმომადგენლობისათვის გაგზავნილი ანგარიშები.

დღემდე საკმარისად არ არის გამოვლენილი და შესწავლილი იდი ნაწილი იმ წყაროებისა და დოკუმენტებისა, რომლებიც შეეხება საქართველოს ისტორიას და ინახება უცხოეთის ქვეყნების არქივებსა და წიგნსაცავებში. მიუხედავად იმისა, რომ ქართველმა ისტორიკოსებმა გარკვეული მუშაობა ჩაატარეს ამ მიმართულებით, დღესაც რჩება მნიშვნელოვანი ხარვეზი.

ფრიად საინტერესო ცნობები არის მიმობნეული საქართველოს ისტორიისა და ქართველთა მოღვაწეობის შესახებ წმიდა მიწაზე XIII საუკუნის პილიგრიმული ლიტერატურაში. XIII საუკუნის პილიგრიმთა ნაშრომებში მოცემული ცნობები განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია საქართველოს ისტორიის მკვლევართათვის, რადგან მათი ავტორები არიან თვითმხილველები და, ამდენად, მათ მიერ გადმოცემული აღწერები ქართველ ბერ-მონაზონთა მოღვაწეობის შესახებ იერუსალიმში და მათი ურთიერთობის შესახებ სხვადასხვა კონფესიების წარმომადგენლებთან და ჯვაროსნებთან არის პირველწარმო მსგავსი კვლევებისათვის.

ერთ-ერთი ასეთი ლიტერატურა, რომელიც წარმომადგენს მეტად საყურადღებო წყაროს იერუსალიმში ქართველთა მოღვაწეობის შესახებ, არის კიოლნელი სქოლასტიკოსის პადერბორნის ეპისკოპოსის ოლივერის ნაშრომებში, რომელიც შეეხება V ჯვაროსნულ ლაშქრობას და დამიეტის აღებას ჯვაროსანთა მიერ. ეს ნაშრომები დაწერილი უნდა იყოს 1217-1222 წლებში. (*Descriptio Terre Sancte; Historia de Ortu Jerusalem et Eius Variis Eventibus, Historia Regnum Terre Sancte, Historia Damiatine*).

ოლივერ პადერბორნელი, რომელიც თვითონ იყო მონაწილე დამიეტას აღეისა, იძლევა ჩვენთვის მეტად ღირებულ ცნობებს ქართველთა მონაწილეობის შესახებ ამ ბრძოლებში. ფრიად მნიშვნელოვანია მისი ცნობები ქართველ ბერთა მოღვაწეობის შესახებ წმინდა მიწაზე, რომელთაც იგი თვითონ შეხვდა და ესაუბრა სიმონ მესტილეს მთაზე არსებულ ქართულ ეკლესიაში.

ოლივერ პადერბორნელის ნაშრომი არის ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი წყარო ამ პერიოდის სხვა პილიგრიმულ ლიტე-

რატურასთან ერთად, როგორც ქართველთა მოღვაწეობის შესახებ წმიდა მიწაზე, ასევე ქართველთა ურთიერთობების შესახებ ჯვაროსნებთან და ქართულ-დასავლური ურთიერთობების კვლევისათვის. ოლივერ პადებორნელის ნაშრომის მნიშვნელობას ზრდის ის, რომ ის წარმოადგენდა იმ ეპოქის კათოლიკური ეკლესიაში გავლენიან პირს, რომელიც თავის დროზე აქტიურ მონაწილეობას იღებდა V ჯვაროსნული ლაშქრობის მომზადებაში და მოგვიანებით გახდა კარდინალიც. ოლივერის ნაშრომში მოცემული ცნობების შედარება ამ პერიოდის სხვა საისტორიო წყაროების გვაძლევს საშუალებას, ახლებურად განვიხილოთ რამდენიმე ისტორიული მოვლენა. დავაზუსტოთ ისტორიული ფაქტები, რომელთა შესახებ ჯერ კიდევ ბუნდოვანი წარმოდგენა არსებობს.

მიხეილ ბახტაძე **ჯაყელების ურთიერთობა საქართველოს სამეფო კართან** **1266-1346 წლებში**

ჩვენი აზრით, ურთიერთობა ბაგრატიონებსა და ჯაყელებს შორის, 1266-1346 წლებში, რამდენიმე პერიოდად უნდა დაიყოს.

პირველი – 1266 წლიდან სარგის I-ის მმართველობის ბოლომდე, მესხეთი საქართველოს სამეფო კარისაგან მთლიანად დამოუკიდებელი პოლიტიკური გაერთიანება უნდა ყოფილიყო.

მეორე – XIII საუკუნის 80-იანი წლები, ბექასა და დემეტრე II-ის ურთიერთობა. ბექა ალბათ გარკვეული სახით ცნობდა თბილისში მჯდომი მეფის უზენაესობას. გასათვალისწინებელია, რომ მესხეთის მთავარი მანდატურთუხუცესის „ჭელს“ ფლობდა. ჩვენი აზრით, მას რეალურად უნდა შეეხრებინა მანდატურთუხუცესის მოვალეობები, რაც თავისთავად გულისხმობდა დემეტრე II-ის უზენაესობის აღიარებას. თუმცა ბექა, ალბათ, სრულ დამოუკიდებლობას ინარჩუნებდა მესხეთის მართვის საკითხებში და დამოუკიდებელ საგარეო პოლიტიკურ ნაბიჯებსაც დგამდა.

მესამე – 1308-1314 წლებში სარგის II ალბათ იმავე პოლიტიკას ატარებდა სამეფო კართან ურთიერთობაში რასაც ბექა I.

მეოთხე – 1314-1334 წლებში სარგის II-ს გარკვეული სახის დამოუკიდებლობა უნდა შეენარჩუნებინა მესხეთის მმართველობის საკითხებში. თუმცა ალბათ გაიზარდა მისი მორჩილება მეფისადმი.

მესხეთე – 1334-1346 წლები. 1334 წელს გარდაიცვალა სარგის II ჯაყელი. გიორგი V მესხეთში გადავიდა და მესხეთის გამგებლად თავისი ბიძაშვილი, ყვარყვარე II, დანიშნა. მასვე მიუბოძა ათაბაგის „ჭკელი“. ამავე დროს მეფემ მესხეთში ახალი ერისთავები დანიშნა და მათი უმეტესობა ჯაყელთა საგვარეულოს წევრი იყო. ცხადია, ამ ნაბიჯმა კიდევ უფრო განამტკიცა მესხეთში ჯაყელთა მფლობელობა. რა თქმა უნდა, თავის მხრივ, ყვარყვარე II-მ თავი საქართველოს მეფის ხელქვეითად აღიარა. მართალია, საქართველოს სამეფო კარმა, იურიდიულადაც და ფაქტობრივადაც, მესხეთზე თავისი მფლობელობა აღადგინა, მაგრამ ჯაყელებმა მთელი მესხეთის მართველობის უფლება შეინარჩუნეს.

გიორგი ოთხმეხურო

ტიპიკონის ერთი მუხლი ეპიგრაფიკული ძეგლის მიხედვით

1. ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის ისტორიის შესწავლაში მნიშვნელოვანი ადგილი უკავია სამონასტრო წესდებებს – ტიპიკონებს. ტიპიკონი აწესრიგებდა მონასტრის „ძმობის“ რელიგიურ ცხოვრებას და საყოფაცხოვრებო საკითხებს, განსაზღვრავდა დისციპლინარულ წესებს მონაზონთათვის. ტიპიკონებში, რომლებიც დაფუძნებული იყო მსოფლიო მართლმადიდებლურ ეკლესიაში მიღებულ ზოგად წესებზე, მუხლობრივად იყო ჩამოთვლილი ყველა ის ვალდებულება, რაც მონასტრის სამძოს წევრს ევალებოდა და აგრეთვე ის სასჯელიც, რაც კანონმდებლობის დარღვევას მოჰყვებოდა.

2. საისტორიო წყაროებმა ორი ქართული ქტიტორული ტიპიკონი შემოგვინახა – გრიგოლ ბაკურიანის-ძის შედგენილი პეტრიწონის მონასტრისათვის და **მხარგრძელ** თმოგველის „ვაჰანის ქვაბთა განგება“. ორივე მათგანში დაცულია მუხლები, რომლებიც არეგულირებენ მონასტერში სტუმრის მიღებისა და მასპინძლობის წესებს. განსაზღვრულია, სქესისა და ასაკის მიხედვით, ვის რამდენი ხანი აქვს მონასტერში ყოფნის უფლება და ვის სართოდ ეკრძალება მონასტერში შესვლა. ერთ-ერთი მუხლი მკაცრად კრძალავს მონასტერში „უწვერული“, ახალგაზრდა ყრმის შეშვებას. მცირეწლოვანი (უასაკო) ნათესავის, ძმის და შვილის შეყვანასაც კი. ამ კანონის დამრღვევის მიმართ სამონასტრო წესდება ყველაზე მკაცრ სასჯელს – „მოკვეთას“, ანუ მონასტრიდან განდევნას ითვალისწინებს.

3. ახალგორის მხარეთმცოდნეობის მუზეუმში დაცულია ასომთავრულწარწერიანი ქვა, ჩამოტანილი სოფ. მონასტრიდან (ახალ-

გორის რ-ნი). შინაარსის მიხედვით წარწერა ეპიგრაფიკული საბუთია. მასში ასახულია სამონასტრო ტიპიკონის სწორედ ის მუხლი, რომელიც მონასტერში „უწვერული ყმის“ შეშვებას კრძალავს. პალეოგრაფიული ნიშნების მიხედვით წარწერა XV ს-ით თარიღდება.

ქვემო ქართლში გვიან შუა საუკუნეების განმავლობაში სოლოლაშვილების საგვარეულოს წარმომავლობა

ქვემო ქართლში გვიან შუა საუკუნეების განმავლობაში წამყვანი ძალა ბარათაშვილები იყვნენ. ბარათაშვილებთან და მათ შტო-გვარებთან ერთად ქვემო ქართლში არსებობდა სოლოლაშვილების საგვარეულო. რომელიც, როგორც წყაროებიდან ჩანს ერთ-ერთია, რომელიც ბარათაშვილებთან ერთად ჩნდება ქვემო ქართლში და ბარათაანთ განშტოება არ იყო. ისინი რანგით მცირე თავადები იყვნენ.

სასოლოლაშვილო, ძირითადად, ალგეთში, გერეს ხევში, ქალაქის პირის სოფლებში და ნაწილობრივ სომხითში ვრცელდებოდა. სათავადოს მთავარი ციხეები კოჯრის და ჭაპალას ციხეები იყო, მოგვიანებით ციხეს ააშენეს ბორბალოშიც; საძვალე კი კაბენის მონასტერია.

სოლოლაშვილებს ქართლის სამეფო კარზე ეკავათ მეფის სახლთუხუცესის, დედოფლის სახლთუხუცესის, ბოქაულის, ყეენის მუდარობისა და მუსაიბის და სხვ. თანამდებობები. სოლოლაანთ სამკვიდრო სახელო დედოფლის სახლთუხუცესის თანამდებობა ყოფილა.

საინტერესოა, თუ საიდან წამოვიდა გვარი და როდის, ან რა პირობებში დაწინაურდა ქართლში? სოლოლაშვილების წარმომავლობას პირველად ვახუშტი შეეხო. როგორც იგი აღნიშნავს – „სოლოლაშვილს იტყვან არა ბარათაანობასა, არამედ მამულნი და სასაფლაონი მათნი აჩენენ მასვე ყოფასა“. ამასვე იმეორებს ნ. დადიანი, მხოლოდ იმ განსხვავებით (შეცდომით), რომ „იტყვან ბარათაანობასაო“.

სოლოლაშვილების წარმომავლობაზე საუბრობს იოანე ბაგრატიონი თავის ნაშრომში „შემოკლებით აღწერა საქართველოს შინა მცხოვრებთა თავადთა და აზნაურთა გვარებისა“. იოანე ბაგრატიონი ნაშრომში აღწერს ისე, როგორც ამა-თუ იმ საგვარეულოში როგორაა მიღებული წარმომავლობის საკითხი. ბევრი საგვარეულოს წარმომავლობა ლეგენდებითა და დაუჯერებელი ისტორიებითაა სავსე. სოლოლაშვილებზე კი ამბობს, რომ ისინი „არიან ძველადვე ახალციხელნი კალმახის ადგილის ერისთავის გვარისანი“, იქვე ამბობს, რომ „ამათი

წინაპარი ვინმე გათათრდა და უწოდეს სულაღად, ხოლო ამის შთამომავლობისანი, რომელთაც მიიღეს მამადიანობა, მოვიდნენ საქართველოსა შინა მეფობასა ბაგრატიანთა (გულისხმობს ბაგრატ V–ს, 1360–1393 წწ. ა.ბ.) წელს 1375-სა და მეფემან მიიღო თავადობისა ხარისხითა და უბოძა გვარადცა სოლოლაშვილობა და არიან მუნიღგან მცხოვრებნი სომხითსა“.

პროფ. კ. თუმანოვი სოლოლაშვილებს – ჯამბაკურია-ორბელიანებთან, ბარათაშვილებთან, კახაბერიძე-ჩიჯავაძეებთან, (შესაძლებლად მიაჩნია აბაშიძეებიც) ერთად ლიპარიტიდ-ორბელიანების განშტოებებად მიიჩნევს. ხოლო ლიპარიტიდ-ორბელიანები – მეცნიერის აზრით – მამიკონიანთა განშტოებას წარმოადგენს და იბერიაში 876 წელს მოსულან.

გვიანდელი ქართული წყაროებით დასტურდება, რომ სოლოლაშვილები წარმოშობით სამხრეთ საქართველოდან არიან, (იოანე ბატონიშვილი და ალექსანდრე ჯამბაკურ-ორბელიანი) – თანადი სოლოლაშვილიცა სწორედ ჩვენი გვარეულობისა არის. თუმცა სოლოლაშვილები ამბობენ. „ოსმალეთიღგან მოვსულვართო“. დიახ, ოსმალეთიდან მოსულან, მაგრამ გარემოების გამო აქედგან გადასული ისევე აქეთკენ გადმოსულა იმისი მომავალი და თავის მამა-პაპის მამულზევე დამდგარა – აღნიშნავს ალექსანდრე ჯამბაკურ-ორბელიანი.

ქართული წარჩინებული გვარები ნაწარმოებია ან სახელოდან (ამილახვარი, ამირეჯიბი, მელიქი-მელიქიშვილი...), ან იმ პიროვნების სახელიდან, რომელმაც საფუძველი ჩაუყარა საგვარეულოს (ბარათაშვილები – ბარათასაგან, ყაფლანიშვილები – ყაფლანისაგან, ზურაბიშვილები – ზურაბისაგან, ციციშვილები – ციცისაგან...), უნდა ვივარაუდოთ, რომ ასეთ შემთხვევასთან გვაქვს საქმე სოლოლაშვილებთან მიმართებაში. სოლოლა უნდა ყოფილიყო საგვარეულოს ფუძემდებელი, სოლოლაშვილთა წინაპრად სოლოლას ასახელებს იოანე ბატონიშვილიც.

იბადება კითხვა – ვინ უნდა ყოფილიყო ეს სოლოლა/სოლოლა? ჩვენი ფრთხილი ვარაუდით, ეს უნდა იყოს კალმახის ერისთავების საგვარეულოდან.

საგვარეულო საკუთარი სახელიდან უნდა მომდინარეობდეს. შესაძლებელია ეს სახელი ყოფილიყო „სულა“, „ო“ და „უ“ ნიშანთა მონაცვლეობა ქართულში ხშირია (რუისი–მროველი). სავარაუდოდ საკუთარ სახელ სულას ისლამიზირებული ვარიანტია „სულა“ „აღა“ ანუ სულაღა/სოლაღა. იოანე ბაგრატიონიც აღნიშნავს, რომ „ამათი (სოლოლაშვილების) წინაპარი ვინმე გათათრდა და უწოდეს სულაღად“.

როგორც ცნობილია, არსებობდა საგვარეულო სახელები, (შვილს არქმევდნენ პაპის, ბიძის ან სახლიკაცის ა.შ. სახელებს, ამის მიხედვითაც თუ ნამდვილად სამხრეთ საქართველოდან არის საგვარეულო, მაშინ აქ მსგავსი სახელი მხოლოდ კალმახელებში ფიქსირდება.

XVI საუკუნის დასაწყისში სამცხის თავადთა ნუსხაში „კალმახელი სასაფლაოთა, მონასტრითა და კარის ეკლესიითა უზნასძეთა აქუს“. მეორე ნუსხის მიხედვით, „კალმახელი სასაფლაოთა [და] მონასტრითა უზუნისშვილსა აქუს“.

სულდას შვილები კალმახიდან ქართლში ალბათ XV საუკუნეში გადმოდიან. რადგან ქართლის მეფე დავით X-ის (1505-1525 წწ.) 1523 წლის განჩინებაში, ბარათაანთ გაყრის საქმეზე, ბარათაშვილების ერთ-ერთ მომრიგებლად, სხვა თავადებთან ერთად, შალვა სოლღაშვილიც მონაწილეობს. შალვას ძე ივანე დავით X-ის სახლთუხუცესი და მწიგნობართუხუცესია. 1837 წლის ერთ-ერთ საბუთში, 1480 წლის ამბებთან დაკავშირებით, თავად სოლღაშვილის მოხსენიება.

ლეო თავაძე

ჰეპან შაჰის შემოსევა საქართველოში (1440 წელი)

საქართველოს 1412 წლის შემდეგ ახალი მონარქი, ალექსანდრე დიდი, მართავს. ქვეყნის გაერთიანების საქმეში ალექსანდრემ მნიშვნელოვან წარმატებებს მიაღწია: დაიმორჩილა სამცხე, განამტკიცა ცენტრის კონტროლი დასავლეთ საქართველოში, შემოიერთა ლორე და სომხითი (სომხური ტერიტორიები, მათ შორის, სივნიეთის, აირარატის და მათი მიმდებარე მიწები). საქართველო კვლავინდებურად აკონტროლებდა ჩრდილოეთ კავკასიის მნიშვნელოვან ნაწილს. მხოლოდ დაღესტანის აღმოსავლეთი და შირვანი დროდადრო გამოდიოდა საქართველოს კონტროლიდან. რაც შეეხება არანს, მასზე „პანკავკასიურ იმპერიას“ დიდი ხანია, რაც აღარ მიუწვდებოდა ხელი.

ქვეყნის ერთიანობისა სტაბილურობის განმტკიცებაში, დიდი ადგილი ეკავა დედაქალაქს – თბილისს. თბილისის ბედი, საქართველოსა და კავკასიის ერთიანობის ყოფნა-არყოფნასთან იყო პირდაპირ კავშირში. ამდენად, მის ეკონომიკურ სტაბილურობასა და უსაფრთხოებას დიდი მნიშვნელობა ენიჭებოდა.

ალექსანდრე I დიდის მოღვაწეობას მკვლევრები განსხვავებულ შეფასებას აძლევენ. ერთნი მიუთითებენ იმას, თითქოს ალექსანდრემ თავის ვაჟებს გაუყო ერთიანი საქართველო, ხოლო

მეორენი კი უარყოფენ ამ მოვლენას. როგორც ისტორიოგრაფიაში არის გარკვეული, ამ მხრივ მეფეს ქვეყნის წინაშე დანაშაული არ მიუძღვის.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი მოვლენა, რომელიც ალექსანდრე I დიდის დროს მოხდა, იყო თბილისის დაცემა, რომელიც ყარა-ყოინლუს (შაგბატკნიანები) ფაღიშაჰის ყარა იუსუფის ძის, ჯეჰან შაჰის, შემოსევას უკავშირდება. თოვმა მეწოფეცის მიხედვით ჯეჰან შაჰი საქართველოში შემოიჭრა, ჯერ სამშვილდე აიღო და ხალხი გაწყვიტა, ხოლო შემდეგ დაიკავა ქალაქი თბილისი და მოთხარა ყველა – ძველი და ახალი ეკლესია.

ძირითადად, სწორედ ამ ინფორმაციის ანალიზიდან გამომდინარე, ივ. ჯავახიშვილი აღნიშნავდა, რომ ალექსანდრეს „დიდის“ წოდება, არა იმდენად მისი პოლიტიკური აქტივობიდან, არამედ მისი მშენებლობითი მოღვაწეობიდან გამომდინარე უნდა დარქმეოდაო.

მიუხედავად თოვმა მეწოფეცის ინფორმაციისა, ვინც აღწერილი ამბების თანამედროვეა, სხვა ავთენტური სომხური წყაროების ანალიზის საფუძველზე (ძირითადად სომხური ანდერძ-მინაწერები და XV ს. მცირე ქრონიკები) ქალაქ თბილისის დაცემა არ დასტურდება. ანალოგიური შეიძლება ითქვას აღმოსავლური და ქართული წყაროების შესახებ, რომლებიც ასევე არ ადასტურებენ ჯეჰან შაჰის მიერ თბილისის დაკავებას.

თოვმა მეწოფეცი, მისი ნაწარმოებში, ხშირად უარყოფით კონტექსტში იხსენიებს ქართველებს, რაც იმ რელიგიური წინააღმდეგობის შედეგია, რასაც ადგილი აქვს სომეხ-მონოფიზიტებსა და ქართველ-მართლმადიდებლებს შორის. შუა საუკუნეებში რელიგიური კუთვნილება განსაზღვრავდა კავკასიაში მოსახლე ხალხის ეროვნულ რაობას, ამდენად, თოვმასა და მისი მომხრეების ანტიქართული პოზიცია, სომხებში ქართული მრწამსის გავრცელების ფონზე, მათი ეროვნული ინტერესების დაცვად აღიქმებოდა.

თოვმა მკვეთრად უარყოფით დამოკიდებულებას იჩენს ალექსანდრე დიდის მიმართ, რომელიც სომხებში ქართულ-მართლმადიდებლური მრწამსის გავრცელების ხელშემწყობია.

ამგვარად, თოვმას საკმაო საბაბი ჰქონდა იმისთვის, რომ ქართველებისა და მათი მეფის დისკრედიტაცია მოეხდინა სომხების თვალში, განსაკუთრებით იმ დროს, როდესაც როგორც ის თავად წერს, სომხები ყოველთვის ქართველებზე ვამყარებთ იმედს და ამას შეცდომად უთვლის თანამემამულეებს. თოვმას სურს, ქართველების დისკრედიტაცია მოახდინოს სომხების თვალში, რის გამოც ის ყალბად აღნიშნავს იმ ფაქტს, თითქოს

როდესაც ჯეჰან შაჰმა თბილისი აიღო, ქართველებმა ერთი კაცის მოკვლაც ვერ მოახერხეს და ქალაქი მათივე შვილებთან ერთად მტერს შეატოვეს ხელშიო. რეალურად, ჯეჰან შაჰს 1440 წელს არც თბილისი აუღია და არც იქ მდებარე ეკლესიები მოუთხრია ძირფესვიანად.

ჯეჰან შაჰის შემოსევის შედეგად, შავბატკნიანებმა, მხოლოდ სამშვილდე აიღეს და ისიც დაახლოებით ოთხთვიანი მიძიმე ალყის შემდეგ, რომელიც დაახ. 1440 წლის მარტიდან ივნისამდე გრძელდებოდა. შედეგად, ალექსანდრე მეფემ ტყვეებისა და შესაძლოა თავად ქალაქის გამოსახსნელად, გადაიხადა 400 000 დინარი (ცნობა თანხის შესახებ დაცულია აღ. მაზანდარანთან), თუმცა ეს არ ყოფილა ყოველწლიური ხარაჯა, რასაც შაჰი ითხოვდა შემოსევამდე. ჯეჰან შაჰის მორიგი ლაშქრობა 1444 წელზე მოდის, რაც ვახუშტი ბაგრატიონის ცნობით უშედეგოდ დასრულდა.

მორიანი მახარება ზობიერთი მოსაზრება ტრაპიზონის ბოლო უფლისწულის შესახებ

1473 წელს თერჯანში ერთმანეთს დაუპირისპირდა უზუნ ჰასანის თეთრბატკნიანთა და ოსმალეთის მძლავრი იმპერიები. თერჯანის ბრძოლაში ქართველები და სხვა ქრისტიანებიც მონაწილეობდნენ. ერთ-ერთი ასეთი პიროვნებაა ურჯულო ისაკი, რომელიც უზუნ ჰასანის შვილ ზეინალ მირზასთან ერთად თერჯანის ბრძოლაში დაიღუპა. ამ პიროვნების შესახებ აზრთა სხვადასხვაობაა მკვლევართა შორის. მინორსკის აზრით, რადგანაც ამ პიროვნებას „ურჯულო ისაკი“ ეწოდება, იგი ბერძენად მიაჩნია. თურქი მკვლევარი ისმაილ ჰაქქი უზუნჩარშილი კი მას ქართველ სარდალს უწოდებს.

ქართველი მკვლევრებიდან ამ საკითხს შეეხნენ ვ. ჩოჩიევი და ვ. კიკნაძე. ორივე ავტორი ვ. მინორსკის მოყვანილ მუნეჯიმ ბაშის ცნობას ეყრდნობა. ვ. ჩოჩიევი გამოთქვამს ვარაუდს, რომ „ურჯულო ისაკი“ შესაძლებელია სამცხე-საათაბაგოს წარმომადგენელია, რაც მიუთითებს აღნიშნული ტერიტორიის წარმომადგენლის ბრძოლაზე ოსმალთა წინააღმდეგ. თუმცა, მკვლევარი აქვე აღნიშნავს, რომ გადაჭრით ამის მტკიცება შეუძლებელიაო. ურჯულო ისაკის ბრძოლაში დაღუპვის შესახებ მოგვითხრობს მეორე ოსმალთა ისტორიკოსიც მკჰმედ ნეშრი.

ვინ შეიძლება ყოფილიყო ურჯულო ისაკი?

სომ არ არის შესაძლებელი იგი მართლაც ბერძენი, ან სულაც ტრაპიზონის სამეფო კარის წარმომადგენელი ყოფილიყო?

მიყვებოდა ტრაპიზონის დაცემის შემდეგ განვითარებულ მოვლენებს.

1461 წელს სინოპის დამორჩილებისა და უზუნ ჰასანის დამარცხების შემდეგ ოსმალეთის სულთანმა ალყა ტრაპიზონის იმპერიას შემოარტყა. მეჭმედ II-ს მტკიცედ ჰქონდა გადაწყვეტილი ამ ტერიტორიის თავის სამფლობელოში შექვანა. მიუხედავად უზუნ ჰასანის დედის, სარა ხათუნის, დიდი მცდელობისა გადაეფიქრებინა მეჭმედისათვის ტრაპიზონის აღება, უშედეგოდ დამთავრდა. სარა ხათუნის წინაშე დადგა საკითხი რამენაირად გადაერჩინა კომნენოსთა საგვარეულო, რომელიც შემდგომში ოსმალების წინააღმდეგ დასაყრდენი ძალა გახდებოდა. თეთრბატკინიანთა წარგზავნილმა წერილით მოუწოდა, ტრაპიზონის მეფე დაეთოს, რომ სულტანს დანებებოდა. თავის მხრივ, სულტანი პირობას დებდა, რომ ანატოლიაში უბოძებდა გარკვეულ ტერიტორიას სამართავად. მეფეს სულტანთან დანებებას ურჩევდა ამირიციუსი, ფლორენციის უნიისმომხრე, რომელსაც დავითი ენდობოდა. რანსიმენის გადმოცემით, დავითს მოუთხოვია ისეთივე ტერიტორიული სიფართოვის გამგებლობა, როგორც ტრაპიზონის სამეფოს ფართი იყო. მეჭმედ II განარისხა, იმპერატორის მეუღლის, ელენეს საქართველოში გაქცევამ, ამიტომ სულთანმა დაუყოვნებლივ მოითხოვა ქალაქის ჩაბარება. 1461 წლის 15 აგვისტოს ოსმალეთის სულტანი უბრძოლველად შევიდა ტრაპიზონში.

1463 წელს უზუნ ჰასანის მეუღლე და დავითის ძმიშვილი დესპინე წერილს უგზავნის ტრაპიზონის მეფეს, რომ მისი ძმა ალექსი ან რომელიმე მისი შვილი გამოგზავნოს მასთან. ამის უმთავრესი მიზეზი კი ტრაპიზონის სამეფოს შემკვიდრის გაზრდა იყო. დავითის ერთგულმა გიორგი ამირიუცუსმა თავისი პატრონი მეჭმედ II-სთან დააბეზდა. განრისხებულმა სულტანმა ბრძანება გასცა, კომნენოსთა გვარი სიკვდილით დაესაჯათ. 1463 წლის 1 ნოემბერს დავითის ექვსი ვაჟი და ძმიშვილი ალექსი სიკვდილით დასაჯეს.

დავით კომნენს დარჩა ორი შვილი, ანა და გიორგი. ანა სულტნის ჰარემში იმყოფებოდა. შემდეგ იგი მიათხოვეს მაკედონიის მმართველს, ზარანგოს-ფაშას. მას ძალდატანებით მიაღებინეს ისლამი. მაგრამ ანამ შეძლო, რომ დაბრუნებულიყო ტრაპიზონში, სადაც დააარსა დასახლება, რომელსაც ეწოდა მისი სახელი – კირ-ანა და ააშენა ეკლესია.

დავით კომნენის მეორე შვილი გიორგი სამი წლისა იყო, როდესაც მკვლელ II-მ დაიმორჩილა ტრაპიზონი. გიორგი თავიდანვე მუსლიმურ რჯულზე მოაქციეს და იანიჩართა კორპუსში ჩარიცხეს. როგორც ლაონიკ ხაკოკონდილი გადმოგვცემს, „რელიგიის შეცვლამ ის სიკვდილს გადაარჩინა“.

რანსიმენის გადმოცემით, ბოლოს გიორგის დართეს ნება უზუნჰასანთან წასულიყო, საიდანაც ის გაიქცა თავის დასთან საქართველოში, კვლავ ქრისტიანობაზე მოექცა და ცოლად მოიყვანა ერთ-ერთი თავადიშვილი. ამის შემდეგ წყაროები გიორგის შესახებ იკარგება.

მიუხედავად იმისა, რომ იკარგება გიორგი კომნენოსის ისტორია, იორგას მოეპოვება ცნობა, რომლის მიხედვითაც ის იბრძვის ოსმალების წინააღმდეგ. იორგა გადმოგვცემს, რომ დავით კომნენის შვილი, რომელიც ოსმალებიდან წამოსვლის შემდეგ უზუნჰასანს შეეფარა, თერჯანის ბრძოლაში ქართველების ჯარს მეთაურობს. სწორედ აქ შეიძლება დაეუშვათ ვარაუდი, თუ ვინ შეიძლება ყოფილიყო „ურჯულო ისაკი“. შესაძლებელია იგი დავით კომნენის გადარჩენილი ვაჟი გიორგია, რომელიც უზუნჰასანისაგან საქართველოში დაბრუნდა თავის დასთან. აქ მან ცოლი შერიროთო, ხოლო თერჯანის ბრძოლაში, რომლის ერთ-ერთი მთავარი მიზეზი ტრაპიზონის სამეფო ტახტის აღდგენა იყო, იგი ქართული ჯარის მეთაურად გვევლინება.

ნანა ბელაშვილი

სპარსული საისტორიო თხზულებები შაჰ-თამაზ I-ის ანდერძის შესახებ

სეფიანთა ირანის შაჰის თამაზ I-ის (1524-1576) ანდერძის შესახებ წერილობით წყაროებში აზრთა სხვადასხვაობაა. შესაბამისად, არც სამეცნიერო ლიტერატურაშია დაფიქსირებული გამოკვეთილი თვალსაზრისი ამის თაობაზე. საკითხი განსაკუთრებით იმ თვალსაზრისითაა საინტერესო, რომ ის დედით ქართველი უფლისწულის – ჰეიდარ მირზას სახელს უკავშირდება.

შაჰ თამაზ I-ის ნახევარსაუკუნოვანი ზეობის ბოლო პერიოდში სამეფო ტახტის პრეტენდენტთა ორი დაჯგუფება

გამოიკვეთა: 1. უფლისწულ ისმაილის მომხრეები, რომლებიც წარმოდგენილი იყვნენ ყიზილბაშური ტომებით და ირანში აღზევებული ჩერქეზებით, 2. ჰეიდარის მომხრეთა დაჯგუფება, რომელსაც სათავეში ედგნენ ირანში დაპყობილი გამუსლიმებული ქართველი დიდებულები, უპირველეს ყოვლისა, ჰეიდარის ნათესავები დედის მხრიდან. ისმაილი იმ პერიოდში, შაჰის ბრძანებით, საპყრობილეში იყო გამოკეტილი, შაჰ თამაზის უფროსი ვაჟი მუჰამადი კი სამეფო ტახტის პრეტენდენტად არ აღიქმებოდა, ვინაიდან ის უსინათლო იყო. ასე რომ, არსებულ ვითარებაში ირანის სამეფო ტახტის ერთადერთ რეალურ კანდიდატად ჰეიდარი ჩანდა.

სპარსული, ქართული, ევროპული წყაროები ცალსახად აღნიშნავენ, რომ შაჰ თამაზს, თავის შვილებს შორის, ჰეიდარი გამორჩეულად უყვარდა. ამის საილუსტრაციოდ მათ არაერთი მაგალითი მოჰყავთ. თუმცა, ზოგიერთი ევროპული წყაროს (თომაზო მინადოს, დ'ალესანდრის) ცნობით, შაჰ თამაზი ტახტის მემკვიდრედ ისმაილს თვლიდა. განსხვავებული აზრისაა ადამ ოლფარიუსი, რომლის ინფორმაციით, შაჰ თამაზის ანდერძის თანახმად, ირანის მომავალ შაჰად ჰეიდარი იყო გამოცხადებული. აღნიშნულ საკითხთან დაკავშირებით განსაკუთრებით საყურადღებოა XVI საუკუნის სპარსულ საისტორიო წყაროთა მონაცემები, რომელთა ავტორები მათ მიერ აღწერილ მოვლენათა თანადამხედურნი და ზოგ შემთხვევაში თვითმხილველნიც იყვნენ; ჰასან რუმლუს და ბუდა ყაზვინის ცნობით, ანდერძი, რომელიც შაჰის სიკვდილის შემდეგ აღმოაჩინეს, ჰეიდარის და მისი ქართველი დედის მიერ იყო შედგენილი. შერეუზ-ხან ბითლისი კი აღნიშნავს, რომ შაჰ თამაზის ტახტის მემკვიდრე ჰეიდარი იყო. ისქანდერ მუნშის გადმოცემით, რომელიც განსაკუთრებით ერიცხვად ეხება ჩვენთვის საინტერესო მოვლენებს, შაჰ თამაზმა ნამდვილად შეადგინა ანდერძი, რომელშიც მის მემკვიდრედ ჰეიდარი იყო დაფიქსირებული. მაგრამ შაჰ თამაზის გარდაცვალების დამეს (1576 წლის 14 მაისი) სასახლეში დატრიალებული საშინელი ტრაგედიის შედეგად ჰეიდარი ვერაგულად იქნა მოკლული ისმაილის მომხრეთა მიერ. ამის შემდეგ მათ ციხეში მყოფი ისმაილი გაათავისუფლეს და ამ უკანასკნელმა ირანის სამეფო ტახტი დაიკავა.

სხვადასხვა წერილობითი წყაროს მონაცემების ურთიერთშეჯერებისა და ანალიზის, ასევე ირანში იმხანად შექმნილი პოლიტიკური სიტუაციიდან გამომდინარე, სარწმუნოდ ჩანს, რომ შაჰ თამაზმა თავის ანდერძში სწორედ ჰეიდარი დაასახელა თავის მემკვიდრედ. გარდა იმისა, რომ მას

გამორჩეულად უყვარდა ჰეიდარი და მისი დედა – ქართველი სულთან ზადე ხანუმი, გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ შაჰ თამაზის ზეობის ბოლო პერიოდისათვის ირანში საკმაოდ მტკიცე პოზიციები და გავლენა ჰქონდა მოპოვებული კავკასიურ ეთნიკურ ელემენტს, განსაკუთრებით ქართველებსა და ჩერქეზებს. შაჰ თამაზი ამას უთუოდ გრძნობდა და ითვალისწინებდა კიდევ თავისი მემკვიდრის შერჩევის დროს. ზემოხსენებული წყაროები ხაზს უსვამს, რომ სწორედ კავკასიელები (ჩერქეზები და ქართველები) ედგნენ სათავეში სეფიანთა სამეფო კარზე გამართულ ბრძოლას ერთმანეთის პირისპირ. აღსანიშნავია, რომ დაპირისპირებულობა შაჰის ჰარემშიც არსებობდა ქართველ და ჩერქეზ ქალებს შორის, რომლებიც აქტიურ მონაწილეობას იღებდნენ დინასტიურ ბრძოლაში. მართალია, ქართველები დამარცხდნენ, მაგრამ ზემოხსენებული პოლიტიკური ბატალიებით ღიად გაცხადდა, რომ მათ უკვე ჰქონდათ საიმისო გავლენა და ძალა, რომ თავიანთი შესაძლებლობები ისეთ მაღალ დონეზე მოეხინჯათ, როგორც სეფიანთა ირანის უზენაესი ხელისუფლება იყო.

თქა ქარჩაშა, თქა ჟითლანაქა
ევროპა – ოტომანების ურთიერთობის
ზოგიერთი ასპექტი

მრავალწახნაგოვანი სულიერი რეკლუცია, გაჯერებული სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკურ-ეთიკური ფაქტორებით – რეფორმაცია ქრისტიანულ სამყაროში ატეხილ დავად მიიხნევა. ევროპულმა ქრისტიანულმა სახელმწიფოებმა იომეს და დადეს რელიგიური ზავები მისი სახელით, რის შედეგადაც ევროპის რელიგიური და პოლიტიკური რუკა საკმაოდ შეიცვალა. თუმცადა, რიგმა ფაქტორებმა განაპირობეს ოტომანთა იმპერიის სიახლოვე პროტესტანტულ სამყაროსთან.

ღუთერი, ცნობილი თავისი გამოხატულად მწვავე დამოკიდებულებით პაპისადმი, გლეხებისადმი, ებრაელებისადმი, შედარებით ზომიერად მოიხსენიებს ოტომანებს თავის თხზულებაში - "თურქებთან ომის შესახებ". ტექსტში ყველგან ჩანს უხადისო პატივისცემა მმართველისადმი, რომელიც იყო დაუძინებელი მტერი მისი დაუძინებელი მტრებისა – პაპის და იმპერატორ კარლ V-ის, მათი, ვინც პირობა დადეს, რომ აღმოფხვრიდნენ სქიზმას კათოლიკურ ეკლესიაში. შემდგომმა რეფორმატორებმაც გაიმეორეს ეს ორაზროვანი პოზიცია ოტომანებთან დაკავშირებით, ვინაიდან, მიუხედავად იმისა, რომ

თურქები წარმოადგენდნენ საშინელ საფრთხეს ქრისტიანული სამყაროსათვის, ეს მაინც იყო კათოლიკური სამყარო პაპით სათავეში. მთავარი პარადოქსი რეფორმაციული ხანის და ოტომანებთან ურთიერთობის განსხვავებული დამოკიდებულებისა, ამაში მდგომარეობდა.

ბევრ პროტესტანტი მიიჩნევდა, რომ ოტომანებზე ყურადღების გადატანამ გადაარჩინა ისინი აღგვისგან პირისაგან მიწისა. ეჭვგარეშეა, რომ ოტომანთა საფრთხემ, ისევე როგორც დინასტიურმა პრეტენზიებმა და პოლიტიკურმა ამბიციებმა, რაც გამოიწვია იტალიური ომების ხანაში, ჩამოაშორა კარლ V მისი გაცხადებული სურვილისაგან - პროტესტანტული ამბოხის სამუდამოდ აღაგმვისგან.

თუ იტალიური ქალაქ-სახელმწიფოების აღზევება ევროპული ქრისტიანული სამყაროს პოლიტიკურ დაქუცმაცებას წინასწარმეტყველებდა, მარტინ ლუთერის 99 თეზისის გამოქვეყნებამ 1517 წელს გამოავლინა და სიმბოლიზირება გაუკეთა მის იდეოლოგიურ ფრაგმენტაციას, რითაც შეუძლვა დასავლეთ ევროპას რელიგიური ომების ეპოქაში.

კარგად ინფორმირებული სულთნის კარი იყენებდა ქრისტიანულ სამყაროში დაწყებულ სქიზმას. მისი ექსპედიციები უნგრეთსა და ტრანსილვანიაში აშკარად დადასტურებდა ოტომანების ჩართვისა რელიგიურ წინააღმდეგობაში. ამაზე მეტყველებს, სულეიმან II წერილიც გერმანელი პროტესტანტი მთავრებისადმი, რომელშიც მოუწოდებდა მათ, ეთანამშრომლათ საფრანგეთის სამეფოსთან კარლ V-ის წინააღმდეგ.

მართალია, XVI საუკუნეში ევროპისთვის ისლამური საფრთხე იმდენად შთამბეჭდავი იყო, რომ ოტომანთა იმპერია აღიქმებოდა ქრისტიანთა მდევნელად, თუმცა, მეორე მხრივ, ის იქცა თავშესაფრად დევნილთათვის რელიგიური ომებით გახლეჩილი და, შესაბამისად, არატოლერანტული ევროპიდან. არსებობდა უფსკრული იდეოლოგიურ და სოციალურზე საფუძველზე. არ არსებობდა მდგრადი კავშირები ქრისტიანულსა და მუსლიმურ მსოფლმხედველობას შორის. თუმცადა, ადრეული ახალი დროისათვის დამახასიათებელი ეკონომიკური და პოლიტიკური კონიუქტურით ნაკარნახევი რიგი საერთო ინტერესებისა ყოველთვის აწონასწორებდა ამ უფსკრულს.

მღვდელი თევდორე და ივანე სუსანინი: მითი თუ რეალობა?

„ახალი ქართლის ცხოვრება“ მოგვითხრობს მღვდელ თევდორეს გმირობის ამბავს, რომელმაც ქართლის მეფე ლუარსაბ II (1605-1615) ყირიმელი თათრების

მოულოდნელი თავდასხმისაგან გადაარჩინა.

მოხსენებაში გაანალიზებულია როგორც ამ ცნობის დეტალები, ასევე მისი მსგავსი ამბავი, რომელიც, თითქოსდა იმავე პერიოდის რუსეთის ისტორიაშიც მოხდა. რუსული ვერსიის თანახმად, კოსტრომელმა გლეხმა ივანე სუსანიმა პოლონელთა და ლიტველთა მოთარეშე რაზმის თავდასხმისაგან იხსნა რომანოვთა დინასტიის პირველი წარმომადგენელი მიხეილ თევდორეს ძე (1613-1645). როგორც კვლევამ გვაჩვენა, ივანე სუსანინის შესახებ საუბარია ერთადერთ წერილობით წყაროში, კერძოდ კი, მიხეილ თევდორეს ძის 1619 წლის სიგელში, სადაც ეს უკანასკნელი, წინა წლების ამბებს ზოგადად ყვება და გაკვრით ახსენებს ივანე სუსანინის თავდადებას მისი პერსონისათვის.

როგორც აღმოჩნდა, მეფის ეს სიგელი მხოლოდ ზოგად და დაუზუსტებელ ინფორმაციას შეიცავს. კერძოდ, მიხეილ თევდორეს ძე არსად არ ახსენებს გმირობის ზუსტ ადგილს, ან იმას, სად იმყოფებოდა თვითონ ის ამ დროს, რატომ გახდა საჭირო მისი გადარჩენა, მტრის რა ძაღასთან ჰქონდა შეხება სუსანინს და ა.შ. (მით უფრო, რომ ამ პერიოდში ე.ი. 1613 წლიდან, ლიტველთა და პოლონელთა სერიოზულ შემოჭრას რუსეთის ტერიტორიაზე ადგილი აღარ ჰქონია).

მართლაც, გამოჩენილი რუსი ისტორიკოსები ნიკოლოზ კოსტომაროვი და ვასილი კლუჩევსკი ეჭვით ეკიდებოდნენ რუსეთის მეფის ამ ზოგად ცნობას. რაც შეეხება ეპისკოპოს კირიონს, (შემდგომში საქართველოს კათალიკოს-პატრიარქი), მას მიაჩნია, რომ ივანე სუსანინის ამბავი რუსეთში გავრცელდა „ახალი ქართლის ცხოვრების“ გავლენით და მიბაძვით.

ჩვენი კვლევის თანახმად, გამორიცხული არ არის მიხეილ თევდორეს ძეს მართლაც გაეგო ქართლში მთარეული ამბავი თევდორე მღვდლის გმირობის შესახებ (გახშირებული ელჩობების მეშვეობით) და სიამოვნებით გამოეყენებინა ეს ისტორია საკუთარი მიზნებისათვის. მით უმეტეს, რომ ახლად გამეფებულ რომანოვებს მოსახლეობის მხარდაჭერის მოპოვება სჭირდებოდათ. გამოკვლევაში ვაჩვენებთ, რომ ივანე სუსანინის გმირობის ისტორია მრავალი შეუსაბამობის შემცველია, რომელთა გასწორება და შევსება მე-19 ს. რუსმა „პატრიოტმა“ ისტორიკო-

სებმა სცადეს და მიხეილ თევდორეს ძეს „მიეხმარნენ“ ტექსტის დაზუსტებაში.

**დალი კანდელაკი, ეკატერინე რაისნერი
პრინც ერეკლეს ცხოვრება და დღევანდელი საქართველოს
მოკლე ისტორია**

1793 წელს ფლენსბურგსა და ლაიპციგში გამოქვეყნდა ნაშრომი “პრინც ერეკლეს ცხოვრება და დღევანდელი საქართველოს მოკლე ისტორია”. ნაშრომის ავტორი უცნობია. წიგნის შესავალ ნაწილში გამომცემელი აღნიშნავს, რომ “მიმოხილვა გრაფ იეკას (თუ ჯეკას? – დ.კ.; ერ.) მიერ შეგროვილი წყაროებიდანაა წარმოდგენილი, რომელიც ელიას ჰაბესკის სახელით ფრანგულ ენაზე დაწერილი სხვადასხვა ნაშრომით გახდა ცნობილი. ჩვენ უფლება არ გვაქვს, ეჭვი შევიტანოთ ამ ცნობების ავთენტურობაში, რადგანაც გრაფი გარკვეული დროის მანძილზე რუსეთის, თურქეთის, სპარსეთისა და თავად საქართველოს სამეფო კარზე იმყოფებოდა, მრავალი ამბის თვითმხილველი გახლდათ და, სავარაუდოდ, საშუალება ჰქონდა, ისეთ მოვლენებში გარკვეულიყო, რომლებიც ალბათ ნაკლებად მნიშვნელოვანი პირისათვის უცნობი დარჩებოდა. რადგან ჩვენ საქართველოს დღევანდელი მდგომარეობის შესახებ ასე მცირე ინფორმაციას ვფლობთ, ვფიქრობთ, რომ ყოველგვარი დამატებებისა და ზედმეტი შელამაზების გარეშე დაწერილი ეს მცირე ნაწარმოები გერმანული საზოგადოებისათვის არც თუ ისე უინტერესო უნდა იყოს.”

1930 წელს ჟურნალში “Caucasica” გამოქვეყნდა ფრიდრიხ ბაუმჰაუერის სტატია “ანონიმური თხზულება ქართველ პრინც ერეკლეზე”. გერმანელი მეცნიერი ნაშრომის ანალიზისას აკეთებს დასკვნას, რომ ავტორი იაკობ რაინეგსია. ამის საფუძველს წიგნში მოყვანილი ფაქტებისა და იაკობ რაინეგსის ბიოგრაფიული მასალების შედარება აძლევს.

ნაშრომში მეტად საინტერესო ცნობებია ერეკლე II-ის მეფობის პერიოდის საქართველოს შესახებ.

ელენე ბობიაშვილი

მოგზაურთა შრონიკები რობორტ მილიში ეპროქასა და “უცხო ქვეყანას” შორის („პრინც ჰერაკლიუსისა და საქართველოს თანამედროვე მღვთმარეობის მოკლე ისტორია“. 1793)

1793 წელს ლაიპციგში გამოცემული 54-გვერდიანი წიგნი “პრინც ჰერაკლიუსისა და საქართველოს თანამედროვე მღვთმარეობის მოკლე ისტორია” ისტორიული ქრონიკაა, რომელიც გრაფ იეკას, იმავე ელიას ჰაბესკის (ლიას აბესცი) დოკუმენტური მასალების საფუძველზეა დაწერილი. წიგნის ავტორად მიჩნეულია პერმან ჰენრიხსი, რომელიც, სავარაუდოდ, ინფანტერიის ოფიცერი იყო და, გარდა ამ ნაშრომისა, გამოქვეყნებული აქვს “ტაქტიკური სახელმძღვანელო მსუბუქი ინფანტერიისათვის” (1795).

ავტორის განმარტებით, გრაფი იეკა ანუ ელიას ჰაბესკი გარკვეული დროით იმყოფებოდა რუსეთის, ოსმალეთის, ირანისა და საქართველოს სამეფო კარზე და მრავალი ფაქტის თვითმხილველი იყო.

იმდროინდელი ევროპელი მკითხველისთვის ინტერესმოკლე-ბული არ უნდა ყოფილიყო ცნობები ქართველი მეფისა და საქართველოს შესახებ, რადგან ავტორი შეეცადა, მრავალმხრივი ინფორმაცია მიეწოდებინა საზოგადოებისთვის.

წიგნი იწყება მე-18 საუკუნის საქართველოს მღვთმარეობის აღწერით, რომელშიც შედის: ქვეყნის ადმინისტრაციული დაყოფა, ირანსა და ოსმალეთს შორის საქართველოზე გავლენის სფეროების განაწილება, უფლისწულებს შორის უთანხმოება, მოსახლეობის რაოდენობრივი კლება ომებისა და ავადმყოფობების გამო, ტყვეთა სყიდვის პრობლემა და სხვა. ამის შემდეგ მოდის საკუთრივ ერეკლე მეორის მეფობის აღწერა: მისი ტახტზე ასვლის შემდეგ უფლისწულ ალექსანდრეს წინააღმდეგობა და მისი თავგადასავალი, ერეკლე მეორის სამხედრო ინტერესები, ქვეყნის გაძლიერება და ევროპული ორიენტაცია.

მიუხედავად იმისა, რომ წიგნი ძირითადად პოლიტიკურ ამბებს ეხება, ავტორი განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობს ქვეყნის ეთნოგრაფიულ აღწერასა და მოსახლეობის ხასიათისა და წეს-ჩვეულებების გადმოცემას.

დღევანდელ ევროპულ მეცნიერებაში სადაო არ არის, რომ ევროცენტრული თვალსაზრისით სხვა სამყარო ეგზოტიკურად არის აღქმული.

ახალი ეპოქის სამოგზაურო ლიტერატურა კვლევის ფართო სპექტრს შლის ჰუმანიტარული მეცნიერებებისთვის. ის წარმოადგენს, ერთი მხრივ, წყაროს მოგზაურობის ისტორიის

შესასწავლად, მეორე მხრივ, სამყაროს სურათის აღქმის ქრონიკას სხვადასხვა ეპოქაში. ეს წიგნები როგორც მასობრივი კომუნიკაციის საშუალება მედიუმის როლს ასრულებდა, რადგან განსაზღვრულ პერსპექტივებს სთავაზობდა მკითხველს და გარკვეულწილად მოძღვრავდა კიდევ მას – რას უნდა დაკვირვებოდა მოგზაურობისას.

“პრინც ჰერაკლიუსისა და საქართველოს თანამედროვე მდგომარეობის მოკლე ისტორია” არის ერთ-ერთი თვალსაჩინო მაგალითი იმისა, თუ როგორია ევროპელთა დამოკიდებულება „უცხოს“ მიმართ. მასში ჩამოყალიბებულია ავტორის ტიპური ევროცენტრისტული პოზიცია – პოზიტიური დამოკიდებულება ერეკლე მეორის მიმართ მისი ევროპული ორიენტაციის გამო.

მიხეილ ქურდიანი

ლინგვო-ჰუმანათმცოდნეობითი ეტიშევი I. კავკასია:
ჩინეთ-დაღესტნის იმამატი, როგორც ნაჰშანდიათა სუზიური
ორდენი

ჩენეთ-დაღესტნის იმამატი სპეციალურ და საცნობარო ლიტერატურაში დახასიათებულია, როგორც თეოკრატიული ტიპის ისლამური სახელმწიფო. ეს დახასიათება პრინციპულ დაზუსტებას საჭიროებს.

დაღესტნისა და ჩენეთის პირველი იმამი (1828-1832) იყო ლაზი-მაჰომედი (1795-1832), მეორე (1832-1834) – ჰამზათ-ბეგი (1789-1834), მესამე და უკანასკნელი (1834-1859) – შამილი (1797-1871). მეცნიერთა ერთი ნაწილი სწორედ მას მიაწერს იმამატის შექმნას (1841). ეს დებულებაც საჭიროებს დაზუსტებას.

ლინგვო-ჰუმანათმცოდნეობითი მიდგომა იძლევა ორივე ამ პრობლემის ცალსახა გადაწყვეტის საშუალებას

ჩენეთ-დაღესტნის იმამატის (ხუნდ. იმამ• ი) როგორც თავად სოციალური სტრუქტურა, ასევე მისი აღმნიშვნელი მთელი ტერმინოლოგიაც სუფიური, კერძოდ სუნიტთა ნაყშანდიური ორდენის რეპროდუქციას წარმოადგენდა:

1. იმამატის სათავეში იდგა **იმამი** – ამ ტერმინის ნაყშანდიური მნიშვნელობით (სუნიტებთან *იმამი* საერთო ლოცვის ხელმძღვანელია, შიიტებთან ორდენის უცთომელი სულიერი მეთაური, მარლთმორწმუნეთა მბრძანებელი, რომლის ტიტულიც მემკვიდრეობით გადაეცემა) – ნაყშანდიებთან ის ორდენის მეთაურია, მარლთმორწმუნეთა მბრძანებელი (შიიტური გაგება), მაგრამ მისი ტიტული (*resp.* თანამდებობა) არჩევითია და მემკვიდრეობით არ გადაეცემა (სუნიტური მიდგომა). ამ მნიშვნელობით დამკვიდრდა ეს ტერმინი ნახურ-დაღესტნურ ენებშიც: დაღესტნური (*resp.* ხუნძური) *იმამ* “*id.*”; ჩენური *იმ• მ* “*id.*”. იმამი შამილი ეპისტოლეებში თავს სწორედ “მარლთმორწმუნეთა მბრძანებლად” მოიხსენებდა.

2. **ნაიბი** სუფიური ორდენის მეთაურის (იმამის) მოადგილეა, მისი წარმომადგენელია რეგიონში. მანამდე სახანოებად არსებული ჩენეთ- დაღესტანი შამილმა სანაიბოებად დაჰყო: ანდალალის სანაიბო, არადერხის სანაიბო და ა. შ. მათში მან, როგორც ორდენის მეთაურმა, თავისი მოადგილეები – ნაიბები დასვა და ადგილობრივ, ძირძველ არისტოკრატებს დაუპირისპირა. დაღესტნური (*resp.* ხუნძური) *ნაიბ* “*id.*”; ჩენური *ნაიბ* “*id.*”.

3. **მურიდი** სუფიური ორდენის მეთაურის მოწაფეა, “მორჩილია”, რომელიც თავისი მოძღვრის – იმამის (შეიხის,

მურშიდის) მიმდევარია. ძირითადად ამ მნიშვნელობითვე დამკვიდრდა ეს ტერმინი ნახურ-დაღესტნურ ენებშიც, მაგრამ დამატებით შეიძინა რჯულისთვის მეომრის დატვირთვაც : დაღესტნური (resp. ხუნძური) *მურიდ* “იმამის, შეიხის მიმდევარი, მეომარი”; ჩენური *მურდ* “id.”.

4. თაიფა ამ არაბული სიტყვის მნიშვნელობაა “ნაწილი”, “წილი”, მაგრამ სუფიურ ტერმინოლოგიაში ის ნიშნავს “სუფიურ ორდენს” (resp. “სუფიურ საძმოს”, “სუფიურ თემს”). ამ სუფიური ტერმინის მნიშვნელობა ნახურ-დაღესტნურ ენებში ასე აისახა დაღესტნური (resp. ხუნძური) *თაფა* “ჯიში, ტომი, გვარი,; ჩენური *თაფა* “id.”. შესაბამისად ხუნძ. *თაფადულ* და ჩენნ. *თაფანან* ნიშნავს: “გვარისა”, “ტომისა”, “ჯიშისა”. იმამატის დროიდან მოყოლებული, ჩენური დასახლებები თაიფურ უბნებს (საძმოებს, შდრ. სვან. სამხუბ. სიტყვიდან მუხბე “ძმის ძმა”) წარმოადგენდნენ, XIX საუკუნის ჩენეთში 135 თაიფი ანუ საძმო იყო. თაიფა რომ სწორედ სუფიური და არა რაიმე სხვა მნიშვნელობით იყო გაგებული ჩენეთ-დაღესტნის იმამატში, ამაზე ცალსახად მეტყველებს ჩენური გამოთქმა: “*თაიფა—ადათის ციხე-სიმაგრეა*”.

5. სილსილა ამ არაბული სიტყვის მნიშვნელობაა “ჯაჭვი”, მაგრამ სუფიურ ტერმინოლოგიაში ის ნიშნავს “სულიერი მემკვიდრეობითობის ჯაჭვს”, “სულიერ გენეალოგიას”. ამ სუფიური ტერმინის მნიშვნელობა ნახურ-დაღესტნურ ენებში ასე აისახა დაღესტნური (resp. ხუნძური) *სილსილა* “გენეალოგიური ხე”, “*წარმომავლობა*”; ჩენური *სილსილა* “id.”. ქისტურად ეს ტერმინი, ისევე, ქართულის მსგავსად, გამოითქმის როგორც *სინსილა*. მაგ.: *მუ დოდლ სინსილ “თქვენ გავიწყდეთ სინსილა*”. ნაყშბანდიათა სუფიურ ორდენში ორი სილსილაა, ერთი — *სილსილათ აზ-ზაჰაბ* (“ოქროს ჯაჭვი”) ეს არ ორდენის დამაარსებლიდან მუჰამადამდე (ნაყშბანდიათა შიიტურ მაჰაჰაბში აღიმდე) აღმავალი ხაზი და *სილსილათ ათ-თარბია* (“აღზრდის ჯაჭვი”) ორდენის დანაარსებლიდან მოქმედ შეიხამდე (იმამამდე) დაღმავალი ხაზი. თაიფას წევრებმა ზეპირად იციან ეს გენეალოგიები, მათი ყოველდღიური გამეორება წარმოადგენს სუფიური ორდენის წევრთა (resp. საძმოს) რელიგიურ რიტუალთა ნაწილს. და სხვ.

შამილის ეპისტოლეტა შემონახული ნიმუშები (1846-1851) მოწმობენ, რომ იმამი შამილი თავის წერილებს ნაიბებისადმი, როგორც წესი იწყებს უმნიშვნელოდ ვარირებადი ფორმულით, რომელშიც ის მათ, მასავით ნაყშბანდიათა სუფიური ორდენის

წევრებს, ურდევები სუფიური ტრადიციის თანახმადვე ყოველთვის და უგამონაკლისოდ მოიხსენებს ძმებად: *“მართლმორწმუნეთა მბრძანებელ შამილისგან მის ძმას ნაიბ N-ს – მშვილობა თქვენდა.”* (შამილის ასი წერილი, 1997).

ამილის, როგორც სუფიური ორდენის წევრის, სულიერი მოძღვარი იყო ჯამალუდდინ ყაზიყუმუხელი (გარდ. სტამბოლში 1886 წ.) ნაყშბანდიელთა ორდენის შეიხი, მან არაბულად დაწერა წიგნი *“ალ-ადაბ ალ-მარდიინა”* (1847), მურშიდისა (სუფიური ორდენის მეთაურის ან ხანაგის წინამძღვრის) და მურიდის (მოწაფის ან მორჩილის) ურთიერთობის ზნეობრივ-ეთიკური საფუძვლებისა და რეგლამენტირების შესახებ, რომელიც სამჯერ იქნა გამოცემული ორიგინალის ენაზე (პეტროვსკი 1905; თემირხან-შურა 1908; ოქსფორდი 1986), ორჯერ გამოიცა მისი არაადეკვატური რუსული თარგმანი (თბილისი 1869; ოქსფორდი 1986).

ლინგვო-ქვეყანათმცოდნეობითი ანალიზი იძლევა შემდეგი დსაკენების გაკეთების საფუძველს:

1. ჩენეთ-დაღესტნის იმამატი წარმოადგენდა თავისი იერარქიული სტრუქტურითა და არსებობის ფორმით სუნიტური კონფესიის ნაყშბანდიათა სუფიურ ორდენს (თაიფა).

2. ჩენეთ-დაღესტნის იმამატი შეიქმნა ჩრდილო-აღმოსავლეთ კავკასიის ცალკეულ ნაყშბანდიურ თემთა ერთ სუფიურ ორდენად კონსოლიდაციის გზით და მის თანადროულად ანუ 1828 წელს.

ნაყშბანდიათა სუფიური ორდენი, თავისი სახელწოდებით მუჰამად ბინ მუჰამად ბაჰადდინ ან-ნაყშბანდის (1318-1389) უკავშირდება, თუმცა ჯონ სპენსერ თრიმინგემი სამართლიანად აღნიშნავს, რომ ნაყშბანდიური ტრადიცია (არც სუნიტური და არც შიიტური) არ მიიხნევს ბაჰადდინ ან-ნაყშბანდის ამ თარიქას (*“გზის”*) შემქმნელად, მაგრამ ნაყშბანდიების ორდენის, რომელსაც ეკუთვნოდნენ გენიალური პოეტები – სპარსი ნურადინ აბდურაჰმან ჯამი (1414-1492) და უზბეკი მირ ალიშერ ნავოი (1441-1501) და არაერთი სხვა გამოჩენილი პიროვნება. ისტორია ცალკე ექსკურსის თემაა, აქ მხოლოდ იმას გავუსვამ ხაზს, რომ ამ სუფიური ორდენის გათვალისწინების გარეშე საქართველოსა და კავკასიის შუა საუკუნეთა თუ ახალ ისტორიაზე ადეკვატური წარმოდგენის შექნა შეუძლებელია (თბილისში ჯერ კიდევ დავით აღმაშენებელმა ააშენა ხანაგა – სასტუმრო სახლს სუფიებისთვის, ხოლო XIX-XX საუკუნეების თბილისში ფუნქციონირებდნენ ნაყშბანდიათა როგორც სუნიტური ასევე შიიტური თაიფები).

ბიორგი პაკუაშვილი

რელიგიისა და ეკლესიის სემპლარიზაცია. დროის სული და XIX საუკუნის დასავლური ცივილიზაცია

თანამედროვე მსოფლიოში მიმდინარე მოვლენები ცხადყოფენ, რომ კაცობრიობა სულ უფრო და უფრო შორდება ღმერთს. დღევანდელი “ცივილიზებული“ ადამიანის მსოფლმხედველობა გამოირჩევა ღვთისშემეცნებისადმი ზერელე მიდგომით და ფსევდომეცნიერული ზღაპრებისადმი გადაჭარბებული ინტერესით. ასეთ ადამიანებს, წარმავალ, მიწიერ ღირებულებებს მიჯაჭვულთ, ყველაფერი აღელვებთ, გარდა ჭეშმარიტებისა და ცხოვნების გზის შემეცნებისა. ამგვარი სიტუაცია შექმნა ჭეშმარიტების ცნების ფარდობითობის თეორიის ფარგლებში მოქცევაში მანისტურ-ლიბერალურმა ცნობიერებამ ყველა ადამიანს საკუთარი ჭეშმარიტების ქონის უფლება მისცა, რამაც პრაქტიკულად მოშალა ზღვარი სიცრუესა და ჭეშმარიტებას შორის. ასე აებნა თავი “ცივილიზებულ” ადამიანს, რომელსაც ყველაფრის დაჯერება შეუძლია, გარდა ჭეშმარიტი ღმერთის ერთადერთობისა. ამ პროცესში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს XIX საუკუნეს, საუკუნეს, როდესაც რაციონალიზმისა და ჰიპერტროფირებული ანთროპოცენტრიზმის ბატონობამ უზრუნველყო სულიერებისაგან დაცლილი მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესი. ეს ყოველივე კი აძლიერებდა და აღრმავებდა დაწყებული სეკულარიზაციის პროცესს – რელიგიის გავლენის დაცემას საზოგადოებრივი ურთიერთობების ყველა სფეროში. ის კარგავდა პოზიციებს აღზრდისა და, განსაკუთრებით განათლების სფეროში, სადაც თანდათანობით წამყვან ადგილს ათეისტური სწავლება იკავებდა. დასავლური ცივილიზაცია XIX საუკუნეში შევიდა ღვთისაგან საყოველთაო განდგომილების ფაზაში, დროის წარმავალი სულისკვეთების ტყვეობაში. სამყაროს ცენტრად ღმერთის განჭვრეტის მართებულ ცნობიერებას ჩაენაცვლა სამყაროს ცენტრად ადამიანის მიჩნევის ფსევდოანთროპოცენტრული, აბსურდული ფსევდოჰუმანისტური ცნობიერება, რომლისთვისაც “ღმერთი მოკვდა,” “არ არსებობს ჭეშმარიტი სარწმუნოება”, “არ არსებობს უკვდავება და ყველაფერი ნებადართულია”. ამ ცნობიერებამ უგულვებლყო ადამიანის ცოდვით დაცემის შედეგად მემკვიდრეობით მიღებული კაცობრივი არსის გარყვნილება და ცოდვისაკენ მიდრეკილება, რაც მისთვის წინააღმდეგობის გაუწევლობის შემთხვევაში აჩლუნგებს და კლავს ადამიანის სულს. ზნეობრივი პრინციპებისათვის, მორალური ნორმებისათვის, სინდისის ხმისათვის

ზურგშექცეულმა ადამიანმა განმხრწნელი ვნებებისა და სურვილების ამსრულებელი მხედის სახე მიიღო და სულ უფრო და უფრო საშიში გახდა. ჩვენს პლანეტაზე მრავალი ღვთაება გაუღმერთებიათ, მაგრამ კაცობრიობის ისტორიაში ჯერაც არ არსებულა ისეთი უღმობელი და ჭეშმარიტებას დაცვილებული, უზნეო და დაცემული ღვთაება, როგორცაა დროის სული. XIX საუკუნიდან მოყოლებული დასავლურმა ცივილიზაციამ მასში განათავსა თავისი ყველა სნეულება, ყველა ვნება და ცოდვა და გახდა ამ კერპის ყველაზე წარმართი კერპთმსახური. დროის სული ადამიანს აღმერთებს და არა უფალს. დროის სულის მიერ შემოთავაზებულ იქნა ყალბი პროგრესი, განათლება და კულტურა. მან დაამკვიდრა საზოგადოებაში ე.წ. "კულტურული კაციჭამიობის" პრინციპი, რომლის აქსიომატური მოთხოვნაა "ბრძოლა თვითშენარჩუნებისათვის", რომლის მიხედვით ადამიანი მეორე ადამიანისათვის არის მხოლოდ საშუალება საკუთარი მიზნის მიღწევის გზაზე. ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარეობს შემდეგი დასკვნა: XIX საუკუნეში დასავლური ცივილიზაცია ცალმხრივად გაემიჯნა უფალს, რამაც შედეგად მოგვცა ღმერთკაცობრივი საზოგადოებრივი ურთიერთობების უგულებელყოფა, რომელშიც ადამიანი მარადიული ქრისტესმიერი ძმა უნდა იყოს მეორე ადამიანისათვის.

ქეთევან ნადირაძე
წყაროთმცოდნეობითი კვლევა XIX საუკუნის II ნახევრის
საქართველოში

საყოველთაოდ ცნობილია, რომ მეცნიერული კვლევა მხოლოდ გამოცდილების გათვალისწინების შეიძლება იყოს წარმატებული. კვლევის წარმატებულობა კი მეცნიერების წინსვლის გარანტიაა. სწორედ ამიტომ აუცილებელია ყოველი სამეცნიერო დისციპლინის ისტორიოგრაფიის შესწავლა. ამ მხრივ, გამონაკლისს არც წყაროთმცოდნეობა წარმოადგენს.

1. XIX ს. II ნახევარი და XX ს. დასაწყისი არის ქართული ისტორიოგრაფიის ის ხანა, როდესაც თითქმის ყველა გამოჩენილი

ისტორიკოსი ამავე დროს წყაროსმცოდნე იყო. საკმარისია დაეხსენებინათ მ. ბროსე, დ. ჩუბინაშვილი, დ. ბაქრაძე, ს. ჟორდანიას, ალ. ცაგარელი, ალ. ხახანაშვილი, მ. ჯანაშვილი და სხვა. მათ თავიანთ უპირველეს მოვალეობად ქართული წყაროთმცოდნეობითი ბაზის შექმნა მიიჩნდათ, რადგან კარგად იცოდნენ, რომ საისტორიო მეცნიერების ძირითად დასაყრდენს წყაროდან ამოკრეფილი ფაქტები წარმოადგენს. მას ამ კუხსის დიდი შრომა გასწიეს და დღევანდელი სინამდვილისთვისაც მნიშვნელოვანი ნაშრომები დატოვეს.

2. აღნიშნული ეპოქის ისტორიკოსთა წყაროსმცოდნეობითი კვლევა – ძეგლის სანდოობის, ცნობების სიუხვისა და მნიშვნელობის, გამოყენებული წყაროებისა და თარიღის დადგენა – მჭიდრო კავშირშია მათ არქეოგრაფიულ მოღვაწეობასთან – ხელნაწერის დასახელება, ფორმატის, მოცულობის, სტრიქონის, რაოდენობის აღწერა და სხვა. ეს უკანასკნელი მკვლევარების მიერ ძეგლების მოპოვება-გამომხეურებასთან. ვფიქრობ, სწორედ ამ მიმართულების უნდა მოხდეს მათი წყაროსმცოდნეობითი მემკვიდრეობის წარმოჩენა.

3. მართალია XIX ს. მკვლევარები არ ახდენენ წერილობითი წყაროების საგანგებო დიფირენციაციას, მაგრამ ზოგიერთი მკვლევარის – მაგ. ს. ჟორდანიას – ნაშრომებში მაინც შეიძლება შევამჩნიოთ წყაროების ერთმანეთისგან განსხვავების მცდელობა. ისინი წერილობით წყაროებს აქვეყნებენ ადგილ-მდებარეობის გათვალისწინებით და მათ შემდეგი სახელწოდების იხსენიებენ: სიგელი, გუჯარი, საბუთი. ხოლო ფორმის მიხედვის გამოყოფენ: „საკითხავს“, „მატიანეს“, „სავგარეულო ისტორიას“ და მათ განმარტებებს იძლევიან. აგრეთვე ყურადღებას ამახვილებენ ძეგლის ჟანრობრივ ხასიათზეც და სხვა.

4. XIX ს. II ნახევრის მკვლევარები დიდ ყურადღებას უთმობენ ყველა სახის და შინაარსის მასალებს: მოსახსენებელ ჩანაწერებს, წერილებს, რეესტრებს, საკანონმდებლო ძეგლებს, აქვეყნებენ „ნაბეჭად“ საბუთებს, გარიგების წიგნებს, სისხლის სიგელებს. ზოგჯერ პუბლიკაციები არასრულია, ზოგჯერ შესაძლებელია მნიშვნელოვანი ისტორიულ ფასეულობას არ წარმოადგენენ. მაგრამ ამგვარ მიდგომას ერთი მიზანი ჰქონდა: დიდი რაოდენობის მასალების შეგროვება მდიდარი წყაროთმცოდნეობითი ბაზის შესაქმნელად, რომელიც იმ დროისათვის არ არსებობდა.

5. განსახილველი ეპოქის ისტორიკოსთა წყაროთმცოდნეობითი მოღვაწეობაში უმნიშვნელოვანესი ადგილი უკავია „ქართლის ცხოვრების“ შესწავლას. ამ ძეგლისადმი მიძღვნილი მათი შრომების განხილვა საუკეთესო საიუალებია წარმოვაჩინოს მათი

წყაროსადმი მიდგომა, წყაროზე მუშაობის მეთოდთა, წყაროს შესახებ შეხედულებები და სხვა.

6. დასკვნის სახის შეიძლება ითქვას: XIX ს. II ნახევრის ისტორიკოსთა წყაროთმცოდნეობითი გამოცდილების შესწავლა და განხილვა აუცილებელია თანამედროვე წყაროთმცოდნეობითი მეთოდის სრულყოფისათვის.

ქეთევან კაკლიაშვილი

ბოლშევიზმი ნინოს მონასტრის თბილისის მიტოვების კუთხნილობის საკითხისათვის

საქართველოს მართლმადიდებელი ეკლესია ავტოკეფალიის გაუქმებამდე დიდალი უძრავ-მოძრავი ქონების მფლობელი და სახელმწიფოსაგან ეკონომიკურად დამოუკიდებელ ერთეულს წარმოადგენდა. რუსეთის იმპერიის მიერ გატარებულმა საეკლესიო ეკონომიკურმა რეფორმამ ქართულ ეკლესიას მატერიალური საფუძველი გამოაცალა და განადგურების წინაშე დააყენა.

საქართველოს ეკლესიის ავტოკეფალიის აღდგენისთანავე (1917 წ. 12.III) ქართველმა სამღვდლოებამ ეროვნული საეკლესიო ქონების დაბრუნების საკითხი დააყენა, რამეთუ წინააღმდეგ შემთხვევაში, ქართული ეკლესია ისევ რუსეთის ეკლესიის ეკონომიკაზე იქნებოდა დამოკიდებული და მის ავტოკეფალიასაც ფორმალური ხასიათი ექნებოდა. რუსეთის ხელისუფლებას აღარ შესწევდა ძალა, წინააღმდეგობა გაეწია ქართველი სასულიერო იერარქების მოთხოვნისათვის, მაგრამ კავკასიის დროებითი ხელისუფლების მეშვეობით ცდილობდა საეკლესიო ქონების მაქსიმალურად შენარჩუნებას, რომელზე დაყრდნობითაც უნდა ეარსება კავკასიის ახალ საეკლესიო უჯრედს – კავკასიის საეგზარქოსოს სახელწოდებით. აღნიშნულის გამო, ორ ეკლესიას შორის ქონებრივი გაყოფის დავამ უკიდურესად მწვავე ხასიათი შეიძინა და 1917-1919 წლები გასტანა, მანამ, სანამ საქართველოში რუსეთის საეკლესიო ორგანიზაცია ქართულმა დემოკრატიულმა მთავრობამ არ გააუქმა.

1917 წლის მარტიდან ქართველმა იერარქებმა აქტიურად დაიწყეს ეკლესია-მონასტრებისა და მათი მეტოქების ნაციონალიზაციის პროცესი. აღნიშნული განსაკუთრებით იმ მონასტრებზე ვრცელდებოდა, რომლებიც ისტორიულად ქართული ეკლესიის ეკონომიკური სიძლიერის საფუძველს წარმოადგენდა. მათ შორის იყო წმ. ნინოს ბოდბეს დედათა მონასტერი, რომელიც საქართველოს რუსიფიკაციის კერად აქცია თვითმპყრობელობამ.

აკ დაგანებული რუსი მონაზვნები ერთდროულად ახორციელებდნენ ქართველთა გადაგვარებისა და რუსეთის სახელმწიფო ხაზინის შეგვების მიმართულებით საქმიანობას. ასეთ შემთხვევაში, ბუნებრივი იყო ქართველი სამღვდელოებისა და მთავრობის განსაკუთრებული ყურადღება ბოღბეს მონასტრისადმი. მისი ქონებისა და მეტოქების ნაციონალიზაცია იმ პერიოდის ერთ-ერთ საშურ საქმედ იქცა. მონასტრის ილუმენიას – ანასტასიას (ვისოცკი) მხრიდან შეუპოვარ წინააღმდეგობასაც გასაგები ახსნა მოეძებნება.

წმ. ნინოს მონასტრისათვის დავამ განსაკუთრებულად მწვავე ხასიათი შეიძინა მას შემდგომ, რაც რუსეთის სამღვდელოების წინაშე დადგა საკითხი თბილისის მეტოქების ნაციონალიზაციაზე. ბოღბეს მონასტრის თბილისის მეტოქებს ორივე მხარისათვის სარწმუნოებრივ-პოლიტიკური დატვირთვა გააჩნდა. კავკასიის საეპარქოსოს ხელისუფლებისათვის მეტოქები რუსი სამღვდელოების საბინადრო და რუსიფიკაციულ-საგანმანათლებლო უჯრედები უნდა ყოფილიყო კავკასიის მასშტაბით, ხოლო ქართველი სამღვდელოებისათვის კი საკათალიკოსო მეტოქები ქართული მართლმადიდებლობის საქადაგებლად.

ბოღბეს თბილისის მეტოქების ისტორიას XIX საუკუნის უკიდურესი მიწურულიდან იწყება. მეტოქების აგება და მათი ბოღბეს მონასტერზე დაქვემდებარება ქართველი მრევლის სახელს უკავშირდება. 1898 წელს თბილისში, ანასტასიას ქუჩაზე (ცარიზმის ეპოქაში ნოვო-ყორღანოვის, დღეს ლ. ქიაჩელის ქუჩა) მდებარე მიწა გენერალ-მაიორის გრიგოლ გაბრიელის ძე ყორღანოვის (ყორღანაშვილი) მიერ ნასყიდობის წიგნით გადაეცა ბოღბეს მონასტერს საკუთრებაში, რასაც დამატა გენერლის მიერ მონასტრისათვის შეწირული 3000 მანეთი ვერცხლით. 1912 წელს გენერალმა მეტოქი კეთილმოაწყო რომანოვების დინასტიის 300 წლისთავთან დაკავშირებით.

1895 წელს ბოღბეს მონასტრისთვის თბილისის მეტოქთა შორის სიდიდით გამოირჩეოდა აზნაურ ვასილ გაბაევის (გაბაშვილი) წყნეთის ქუჩაზე კუთვნილი 1800 კვ.მ. მიწის ნაკვეთი და ავჭალის ქუჩაზე ტრიფონ ჯამასპოვის (ჯამასპიშვილი) 178 კვ.მ. მიწის ფართი. 1896 წელს ბოღბეს მონასტრის განკარგულებაში გადავიდა სანაპიროს ქუჩაზე ყულიჯანოვის 732 კვ.მ. მიწა, მაღაკნების ქუჩაზე ზურაბოვის (ზურაბიშვილი) 1008 კვ.მ. მიწა და ფარსადანოვის (ფარსადანიშვილი) მიწის ნაკვეთი ელისაბედის ქუჩაზე. ყველა ზემოხსენებულ ნაკვეთზე აგებულ იქნა მეტოქები და სამრეკვლოები.

1917 წლიდან მეტოქეების ნაციონალიზაციის საკითხი სამოქალაქო სასამართლოს სამსჯელო საგანი გახდა. პროცესზე წარდგენილი დოკუმენტაცია საქართველოს ეკლესიის კუთვნილების ფაქტს ადასტურებდა, მაგრამ ოზაკომის ხელისუფლებამ მეტოქეები საკათალიკოსოს არ გადასცა. აღნიშნული მხოლოდ დემოკრატიული მთავრობის მმართველობის დროს განხორციელდა. საბჭოთა წყობილების ანტისაეკლესიო პოლიტიკის შედეგად კი უფუნქციოდ დარჩა თავად ბოდბეს მონასტერი. მისი მეტოქე ეკლესიებიდან დანგრევას გადაურჩა მხოლოდ ღ. ქიაჩელის ქუჩაზე მდებარე სამრევლო, რომლის ფასადის შეცვლის შემდგომ, ის საცხოვრებელ სახლად გადაკეთდა.

გ ა ს ტ ა ნ ბ მ უ რ უ ლ ი

როგორ მოვიპოვეთ დამოუკიდებლობა (1918 წლის 26 მაისი)

საქართველოს სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენა 1918 წლის 26 მაისს განაპირობა სამმა ფაქტორმა: ა) ქართული ეროვნული მოძრაობის მონაპოვარმა; ბ) რუსეთის 1917 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციამ; გ) პირველმა მსოფლიო ომმა (1914-1918 წწ.).

ქართულ ეროვნულ მოძრაობას თავისი ხასიათით ანტირუსულს, 1917 წლის თებერვალ-მარტამდე სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის საკითხი არ დაუყენებია. მხოლოდ ქართულმა პოლიტიკურმა ემიგრაციამ წამოაყენა სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის მოთხოვნა. 1917 წლის მარტიდან 1918 წლის მაისამდე სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის საკითხმა შემდეგი ეტაპები გაიარა: საქართველოს ავტონომია რუსეთის სახელმწიფოს შემადგენლობაში – კონფედერაციული კავშირი საქართველოსა და რუსეთს შორის – საქართველოს დამოუკიდებლობის აღდგენა.

პირველმა მსოფლიო ომმა დააჩქარა დიდი (რუსეთის, გერმანიის, ავსტრო-უნგრეთის) აღსასრული, ხოლო დიდი იმპერიების კრიზისმა და ნგრევამ ხელსაყრელი პირობები შეუქმნა ცალკეული ერების ბრძოლას სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის. პირველი მსოფლიო ომის გარეშე მსოფლიოს პოლიტიკური რუკა არ გადაისინჯებოდა და დაპყრობილი ერების ბრძოლას სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობისათვის პერსპექტივა არ ექნებოდა.

რუსეთის 1918 წლის თებერვალ-მარტის რევოლუციის გარეშე ქართული ეროვნული მოძრაობა სახელმწიფოებრივი დამოუკი-

დებლობის აღდგენის საკითხს ვერ დააყენებდა, პირველ მსოფლიო ომში მარცხის მიუხედავად რუსეთის იმპერია ტერიტორიული მთლიანობის შენარჩუნებას შეძლებდა.

ზემოთ ხსენებულმა სამმა ფაქტორმა განსაზღვრა 1918 წლის 26 მაისის სახელმწიფოებრივი დამოუკიდებლობის აღდგენის აქტის შინაარსი და საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის საშინაო და საგარეო პოლიტიკა.

შ ა ტ ი შ ე მ ლ ა შ ვ ი ლ ი

გერმანული ბანკების და კონცერნების როლი ნაციონალ-სოციალისტების ეკონომიკურ პოლიტიკაში

ნაციონალ-სოციალისტური გერმანიის ხელმძღვანელობა თავისი ექსპანსიონისტური მიზნების წარმატებით განხორციელებისთვის დიდ მნიშვნელობას ანიჭებდა მსხვილ ფინანსურ და სამხედრო-სამრეწველო წრეებთან მჭიდრო კავშირს. ეკონომიკური ფაქტორების საგარეო პოლიტიკურ მექანიზმად გამოყენება უცხო არ იყო გერმანული საგარეო პოლიტიკისათვის და რიგ ქვეყნებთან მიმართებით ძალზე წარმატებულიც.

თავის მხრივ, ფინანსური და სამრეწველო მაგნატები ნაციონალ-სოციალისტების დახმარებით იმედოვნებდნენ, გაეძლიერებინათ მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა ახალი აგრესიისათვის. ცხადია, ასეთი ვითარება ნოყიერ ნიადაგს ქმნიდა მათი დაახლოებისათვის. მონოპოლისტთა ფინანსური მხარდაჭერა ფაშისტებისადმი განსაკუთრებით გაძლიერდა ნაციონალ-სოციალისტური პარტიის ხელისუფლების სათავეში მოსვლის შემდეგ. შესაბამისად გერმანიის ეკონომიკურ ცხოვრებაში წამყვან როლს ასრულებდნენ ფინანსური და სამრეწველო ოლიგარქიის მაგნატები კრუპი, ტისენი, კლექნერი, ფიშერი, მანნესმანი და სხვა. უმსხვილესი ბანკები – „დოიჩე ბანკი“, „დრეზენერ ბანკი“, „ინდუსტრი ბანკი“, ძლიერი კონცერნები – „იგ ფარბენი“, „ფერენგთე შთალვერქე“, „კრუპის იარაღის ქარხნები“, „სიმენსი“, „ბმვ“, „დაამლერ ბენცი“, „მესსერშიდტი“, და სხვა. ასევე სპეციალიზირებული სააქციო საზოგადოებები – „შუა ევროპული ეკონომიკური კომიტეტი“, „სამხრეთ-აღმოსავლეთ ევროპის საზოგადოება“, „დიდიერის ქარხნების სააქციო საზოგადოება“ და მრავალი სხვა.

მათი გავლენა იყო უძლიერესი გერმანიის მრეწველობაზე, ნაციონალური პარტიასა და ხელისუფლებაზე. ეს უკანასკნელი ხშირად კონსულტაციებს იღებდა მათგან ნებისმიერ სამეურნეო და ფინანსურ საკითხთან დაკავშირებით წამოჭრილ პრობლემაზე.

მსხვილი ბანკები და კონცერნები, ფაქტობრივად, წარმოადგენდნენ მეორე ხელისუფლებას და გადაწყვეტილებების მიღებისას ძალზე ხშირად მათ ეკუთვნოდათ ბოლო სიტყვა. ისინი არა მარტო ეხმარებოდნენ ჰიტლერს მატერიალურ-ტექნიკური ბაზის განმტკიცებაში ქვეყნის შიგნით, არამედ იქცნენ მთავარ საყრდენად ნაციონალ-სოციალისტური ხელისუფლების მიერ დაპყრობილი ქვეყნების ძარცვისა და საერთოდ ნაცისტური ექსპლუატატორული საგარეო ეკონომიკური პოლიტიკისათვის.

თეიმურაზ პაპასძირი
მოლოტოვის ვიზიტი ბერლინში და ბულგარეთის საკითხი
ბერმანია-საბჭოთა კავშირის ურთიერთობებში 1940 წლის
შემოდგომაზე

1940წ. 12 ნოემბერს დაიწყო საბჭოთა კავშირის საგარეო საქმეთა სახალხო კომისრის, ვიანესლავ მოლოტოვის ოფიციალური ვიზიტი ბერლინში. მოლაპარაკებების მთავარი საკითხი, ერთი შეხედვით, იყო საბჭოთა კავშირის შეერთება სამხრეთ პაქთან, მაგრამ, სტალინის მიერ მოლოტოვისათვის მიცემული დირექტივების შესაბამისად, ძირითადი ადგილი საუბრებისას დაიკავა ბულგარეთმა.

ბულგარეთის საკითხი პირველად წამოიჭრა სრუტეების პრობლემასთან კონტექსტში. საბჭოთა მხარემ განაცხადა, რომ აპირებდა ბულგარეთისათვის ისეთივე გარანტიების მიცემას, როგორი გარანტიებიც მისცეს გერმანიამ და იტალიამ რუმინეთს. ჰიტლერმა და რიბენტროპმა სცადეს ყურადღების გადატანა ბულგარეთის საკითხიდან, მაგრამ მოლოტოვმა გაიმეორა თავისი ნათქვამი და იქვე გამოთქვა უკმაყოფილება გერმანიის და იტალიის მიერ რუმინეთისათვის მიცემული გარანტიებით. პასუხად ჰიტლერმა განაცხადა, რომ გერმანიისა და იტალიის მიერ რუმინეთისათვის მიცემული გარანტია იყო ერთადერთი შესაძლებლობა, რომ ამ უკანასკნელს დაეთმო ბესარაბია საბჭოთა კავშირისათვის და დაადასტურა, რომ ომის დამთავრებისთანავე ყველა სამხედრო შენაერთი გამოყვანილი იქნებოდა რუმინეთიდან. როდესაც მოლოტოვი კვლავ მიუბრუნდა ბულგარეთის თემას, ჰიტლერი მეტად გაღიზიანდა ამით და მოლოტოვს განუცხადა, რომ ბულგარეთს მსგავსი გარანტია არ მოუთხოვია. გარდა ამისა, მან აღნიშნა, რომ მუსოლინის გარეშე ის ამ საკითხს ვერ გადაწყვეტდა. ამით საკითხის განხილვა შეწყდა და ის განახლდა მოგვიანებით, უკვე მოლოტოვისა და რიბენტროპის ბოლო საუბრისას, თუმცა საკითხის გადაწყვეტა ვერც მაშინ მოხერხდა.

გერმანიის საგარეო საქმეთა მინისტრმა პირდაპირ უთხრა საბჭოთა ვიზაის, რომ ბულგარეთის გარანტიების საკითხის განხილვისას იტალიის პოზიცია აუცილებლად უნდა ყოფილიყო გათვალისწინებული და იქვე სთხოვა განემარტა, თუ როგორ უზრუნველყოფდა ბულგარეთისათვის მიცემული გარანტიები სსრკ-ს უსაფრთხოებას. როგორც ჩანს, რიბენტროპის ეს რეპლიკა მოულოდნელი აღმოჩნდა მოლოტოვისთვის, რომელმაც თავი აარიდა პასუხს და აღნიშნა, რომ საბჭოთა მხარეს სურდა უბრალოდ გერმანიის მთავრობის თვალსაზრისის გაგება ამ საკითხთან დაკავშირებით.

ამით ბულგარეთის საკითხის განხილვა თითქოს დასრულდა, მაგრამ, როგორც შემდეგ გაირკვა, მხოლოდ დროებით. უკანასკნელი შეხვედრისას რიბენტროპმა მოლოტოვს გადასცა ოთხმხრივი შეთანხმების პროექტი, სადაც გაცხადებული იყო, რომ მხარეები პატივს სცემდნენ ერთმანეთის ტერიტორიულ შენაძენებს და პირობას დებდნენ, რომ 10 წლის განმავლობაში არ შევიდოდნენ ერთმანეთის წინააღმდეგ რაიმე ბლოკში და დაეხმარებოდნენ ერთმანეთს ეკონომიკურ საკითხებში. ამ თითქოსდა უვნებელ პროექტს თან უნდა ხლებოდა ორი საიდუმლო ოქმი. პირველით, რომელიც ოთხი მუხლისაგან შედგებოდა განსაზღვრული იყო გერმანიის, იტალიის, იაპონიისა და საბჭოთა კავშირის ინტერესების სფეროები, მეორე საიდუმლო ოქმი ეხებოდა მონტრეს კონვენციების რევიზიას. ის შედგებოდა სამი მუხლისაგან, გამოხატავდა გერმანიისა და იტალიის სრულ მხარდაჭერას საბჭოთა მოთხოვნებისადმი და მასში ერთი სიტყვიც არ იყო ნახსენები ბულგარეთი. 26 ნოემბერს მოსკოვიდან მოვიდა პასუხი, რომლითაც საბჭოთა მხარემ წამოაყენა თავისი მოთხოვნები ოთხმხრივი შეთანხმების ხელმოსაწერად. მეორე პუნქტად ამ მოთხოვნებში შედიოდა საბჭოთა კავშირის უსაფრთხოების განმტკიცება სრუტეებში სსრკ-ბულგარეთის პაქტით და საბჭოთა ქვეითი და საზღვაო ძალების ბაზის შექმნით ბოსფორისა და დარდანელის მისადგომებთან (როგორც ჩანს, ბულგარეთში). აღნიშნული საკითხი აშკარად ამოვარდნილი იყო სსრკ-გერმანიის ურთიერთობების კონტექსტიდან. სსრკ-ს დანარჩენი სამი მოთხოვნა ჰიტლერისათვის პრობლემას არ წარმოადგენდა, მაგრამ მისთვის ძნელი მისახვედრი არ იყო, რომ სამხედრო ბაზა ბულგარეთში სტალინს ამ შემთხვევაში იმდენად არა თურქეთის, რამდენადაც რუმინეთის წინააღმდეგ სჭირდებოდა. რუმინეთს კი, საიდანაც გერმანია იღებდა თავისი ნავთობის უდიდეს ნაწილს, მისთვის ნამდვილად სასიცოცხლო მნიშვნელობა გააჩნდა. სავარაუდოდ, ჰიტლერი მიხვდა სტალინის თამაშს და შემთხვევითი არ არის,

რომ ერთი თვის თავზე ხელი მოაწერა სსრკ-ზე თავდასხმის გეგმას. ჩვენი აზრით, მის ამ გადაწყვეტილებაზე დიდი გავლენა იქონია სწორედ 1940წ. შემოდგომაზე წამოჭრილმა საკითხმა ბულგარეთის შესახებ.

ელენე მემკარიაშვილი

ბეტი ფრიდანის წიგნი „ქალის საიდუმლო“ და მისი როლი აშშ-ში ქალთა მოძრაობის მეორე ტალღის დაწყებაში

მოხსენებაში გაანალიზებულია ბეტი ფრიდანის წიგნის „ქალის საიდუმლო“ მნიშვნელობა ამერიკელ ქალთა მოძრაობის ე.წ. „მეორე ტალღის“ აგორებაში და გაცემულია პასუხი კითხვაზე, თუ რატომ ითვლება თვით ფრიდანი თანამედროვე ფემინიზმის ფუძემდებლად. ავტორის მტკიცებით, „ქალის საიდუმლოში“ ფრიდანმა განსაზღვრა ამერიკელი ქალებისათვის იმ ეპოქაში აქტუალური პრობლემები და დაიწყო „ჯვაროსნული ლაშქრობა“ მათ მოსაგვარებლად. მან, ასევე, განსაზღვრა ქალის ჩაგვრის იდეოლოგიური ფენომენი, მიაწერა იგი კაცობრიობის ისტორიის გარკვეულ პერიოდს და განმარტა, რატომ და როგორ განმტკიცდა საზოგადოებაში ქალისადმი ამგვარი დამოკიდებულება. მისმა ანალიზმა დაარწმუნა მკითხველები იმაში, რომ მათი დაუკმაყოფილებელი სურვილების და იმედგაცრუების გამომწვევი მიზეზები საზოგადოების მანკიერებაში უნდა ეძებონ და არა პირად არაკომპეტენტურობასა, თუ ნაკლოვანებებში, რამაც მკითხველებს არსებული სიტუაციის გამოსწორების იმედი გაუღვიძა. მოხსენებაში დასაბუთებულია, თუ რატომ იქცა „ქალის საიდუმლო“ იმთავითვე ბესტსელერად და რატომ დაუდო დასაბამი მოძრაობას, რომელმაც, ფაქტობრივად, შეცვალა ქალის როლი ამერიკულ საზოგადოებაში.

გიორგი ქუქუნაშვილი

რუსული მართლმადიდებლური ეპლესიის ბეოკოლიტიკური სტრატეგიის საკითხები

1.1811 წელს რუსეთის შემადგენლობაში ჩართულ ქართულ ტერიტორიებზე დაიწყო ე.წ. „საეკლესიო რეფორმების“ გატარება, რომლის მიზანსაც წარმოადგენდა საქართველოს ეკლესიის საქმეთა გამოსწორება და საერთო ადმინისტრაციულ სისტემაში უნიფიცირება. ამის შესახებ არაერთხელ დაწერილა და

თქმულა, არაერთი დოკუმენტი გამოქვეყნებულა, მაგრამ, სამწუხაროდ, დღემდე რუსეთში ქვეყნდება „სამეცნიერო ნაშრომები“, სადაც საქართველოს ეკლესიის როლი და მნიშვნელობა არათუ მიჩქმალულია, არამედ უტრირებული და, უფრო მეტიც, ნიველირებულია. ამას გარდა, რუსული ადმინისტრაციის (საერო თუ საეკლესიო) მოქმედებები დადებითად არის შეფასებული. არსად არაფერია ნათქვამი იმის შესახებ, რომ 1801 წლის 18 იანვრისა და 12 სექტემბრის, 1810 წლის აქტებით რამდენჯერმე უკვე დარღვეული საერთაშორისო შეთანხმებები კიდევ ერთხელ დაირღვა, მაგრამ ამჯერად სასულიერო სფეროში. ამასთან დაკავშირებით შევნიშნავთ, რომ თუ საერო სფეროში იმ მომენტისათვის საერთაშორისო ურთიერთობების მარეგულირებელი მკაცრად გაწერილი კანონები არ არსებობდა და უფრო ტრადიციებით ან მიღებული პრაქტიკით სარგებლობდნენ, საეკლესიო ურთიერთობებში ეს საქმე დიდი ხნის წინათ იყო მოგვარებული.

2. რუსეთის ეკლესიის ქმედებების შესაფასებლად შორს არ წავაღთ და 2008 წლის დასაწყისში ჩინეთში კონსტანტინეპოლის საპატრიარქოს მიერ გატარებული ღონისძიებების პასუხად თავად ამ ეკლესიის მესვეურთა განცხადებას დავიმოწმებთ და მის საფუძველზე მიმოვიხილავთ ორი - უკრაინისა და საქართველოს ეკლესიების წინააღმდეგ მოქმედებების სამართლიანობას.

ქლისკვედ მაჩიტია

1997 წლის პოლიტიკური კრიზისი თურქეთში და არმია

თურქეთი საერო სახელმწიფოა, რაც იშვიათი გამონაკლისია მუსლიმურ სამყაროში. თუმცა უნდა აღინიშნოს, რომ XX საუკუნის 90-იანი წლების მეორე ნახევრიდან შეინიშნება პროისლამური ძალების გააქტიურება, რაც უკავშირდება ისლამისტური, კეთილდღეობის პარტიის და მისი ლიდერის ნ. ერბაქანის სახელს.

1995 წლის საპარლამენტო არჩევნებზე კეთილდღეობის პარტიამ ხმების ყველაზე მეტი რაოდენობა (21,8%) მოიპოვა, ხოლო 1996 წ. ივნისში კი ჭეშმარიტი გზის პარტიასთან ერთად შექმნა კოალიციური მთავრობა და ნ. ერბაქანი გახდა ქვეყნის პრემიერ მინისტრი. ეს პირველი შემთხვევაა როდესაც ისლამისტური პარტიის ლიდერი იყო ხელისუფლების სათავეში. იგი გამოდიოდა “ისლამისტური ფასეულობების დაცვის” მოწოდებებით. განსაკუთრებულ უკმაყოფილებას იწვევდა ერბაქანის საგარეო პოლიტიკური კურსი, რომელიც ძირითადად

ისლამურ ქვეყნებთან ურთიერთობაზე იყო ორიენტირებული. არც საშინაო პოლიტიკაში შეიმჩნეოდა სასიკეთო ძვრები. ისლამისტების ღონისძიებები მიუღებელი იყო თურქეთის სეკულარული ძალებისათვისაც.

ქვეყანაში პოლიტიკური ვითარების სტაბილიზაციისათვის კვლავ არმიის ჩარევა გახდა საჭირო. 1997წ. 27 თებერვალს ეროვნული უშიშროების საბჭომ შეიმუშავა მემორანდუმი, რომელსაც ულტიმატუმის ხასიათი ჰქონდა. მთავრობა იძულებული იყო ეროვნული უშიშროების საბჭოს მეთვალყურეობის ქვეშ ადესრულებინა ეს მოთხოვნები.

თურქეთის რესპუბლიკის კონსტიტუციით აკრძალულია რელიგიის გამოყენება პოლიტიკური მიზნებისათვის, ამიტომ 1997 წლის მაისში თურქეთის საკასაციო სასამართლოს გენერალურმა პროკურორმა სარჩელი შეიტანა საკონსტიტუციო სასამართლოში კეთილდღეობის პარტიის წინააღმდეგ, სდებდა რა მას ბრალს ლაიციაზმის წინააღმდეგ საქმიანობაში.

1997წ. ივნისში გენშტაბის წარმომადგენლები გამოვიდნენ განცხადებით, რომ “რეაქციული ძალები ცდილობენ მოშალონ სახელმწიფოს საერო საფუძვლები”, გენერლები უკმაყოფილებას გამოთქამდნენ აგრეთვე, პროისლამური ძალების გააქტიურების გამო.

1997წ. ივნისში ნ. ერბაქანმა ვეღარ გაუძლო ფსიქოლოგიურ ზეწოლას და გადადგა პრემიერ მინისტრის პოსტიდან, მისი მთავრობა კი დაიშალა. ეს მოვლენა შეიძლება შეფასდეს როგორც სამხედროთა მორიგი, ამჯერად უხმო გადატრიალება.

1998 წ. იანვარში საკონსტიტუციო სასამართლომ დახურა კეთილდღეობის პარტია, მის ლიდერებს კი აეკრძალათ პოლიტიკური საქმიანობა.

როგორც ვხედავთ თურქეთის არმია კვლავ ჩაერია ქვეყნის პოლიტიკურ ცხოვრებაში, თუმცა ამჯერად მისი საქმიანობა არ გამოსულა კონსტიტუციის ჩარჩოებიდან, იგი “რეაქციის წინააღმდეგ” სამოქალაქო ხელისუფლების წარმომადგენლებთან ერთად მოქმედებდა.

თურქი ავტორების აზრით, ეს გადატრიალება, როგორც ფორმით ასევე შინაარსითაც განსხვავებოდა წინა გადატრიალებებისაგან (1960, 1971, 1980), ამ ორიგინალურობისა და განსხვავებულობის გამო, მას “პოსტმოდერნული გადატრიალება” უწოდეს.

ამრიგად, თურქეთის არმიამ კიდევ ერთხელ აჩვენა, რომ ის არის ლაიციაზმისა და ქვეყნის პრინციპების გარანტი და

საჭიროების შემთხვევაში მზად არის შეასრულოს მასზე დაკისრებული მისია.

ბობი ცხომრეპაძე

საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის მთავრობის დიპლომატიური მისიები და წარმომადგენლობის

ევროპაში ქართული საკითხის გააქტიურებისათვის უდიდესი მნიშვნელობა ჰქონდა დიპლომატიური მისიებისა და წარმომადგენლობების დაარსებას. ამ მხრივ, ნაბიჯები ჯერ კიდევ დამოუკიდებლობის პირველსავე თვეებში გადაიდგა, როცა დამოუკიდებელი საქართველოს ელჩები იყვნენ: იტალიაში – გიორგი მაჩაბელი, ბელგიაში – ანტონ ჟორჟოლიანი, შვეიცარიაში – ხარიტონ შავიშვილი, გერმანიაში – ვლადიმერ ახმეტელი, მოსკოვში – გაბრიელ ხუნდაძე, გერასიმე მახარაძე, ინგლისში დავით ღამბაშიძე, ოსმალეთში – სვიმონ მდივანი, ხოლო დამოუკიდებლობის ბოლო თვეს საფრანგეთში ელჩად დაინიშნა აკაკი ჩხენკელი. სწორედ ეს საელჩო აღმოჩნდა ყველაზე ხანგრძლივი. მან 1933 წლამდე იარსება. სხვა ევროპულ ქვეყნებში, კერძოდ, ვარშავასა და პრელაში არსებობდა ქართული გამგეობები. რაც შეეხება ამერიკას, არგენტინაში ელჩად იყო ანდრო დეკანოზიშვილი, ხოლო აშშ-ში 1925 წელს იქ დაარსებულ საკონსულოში დაინიშნა ბარონ კოლიე. საქართველოს საელჩოებისა და წარმომადგენლობების, ასევე გამგეობების მუშაობას ევროპაში 1921 წლიდან ჰქონდა “განსაკუთრებული მხარე”. თუ რაში გამოიხატა ყოველივე ეს, უშუალოდ ჩვენ მიერ წარმოდგენილ მასალაში გავცემთ პასუხს.

როლანდ თოფჩიშვილი

„სამშაალური თამაშების“ ბენეფისის საპითხისათვის აღმოსავლეთ საქართველოს მითიანეთში

საქართველოს მთიანეთი ყოფისა და ტრადიციების მრავალფეროვნებითა და ორიგინალურობით გამოირჩეოდა. ამ თვალსაზრისით აღსანიშნავია ფშავი და ხევსურეთი, ანუ ისტორიული ფხოვი. ერთ-ერთი სხვათაგან განსხვავებული ყოფის

ელემენტი ხევსურული სწორფრობა და ფშაური წაწლობა იყო, რომლებმაც XX საუკუნის თითქმის 20-იან წლებამდე მოაღწიეს.

ხევსურულ სწორფრობასა და ფშაურ წაწლობას ჩვენ „სექსუალურ თამაშებს“ ვუწოდებთ. შუა საუკუნეების ეროტიული ურთიერთობები დასავლეთ ევროპულ მეცნიერებაში სწორედ ამ სახელითაა ცნობილი.

ვაჟა-ფშაველას შემდეგ ქართველ მთიელთა „სექსუალურ თამაშებს“ არა ერთი მკვლევარი შეეხო, რომელთაგანაც შეიძლება დავასახელოთ: ს. მაკალათია, გ. თევდორაძე, ზ. კიკნაძე, გ. ცოცანიძე, მ. კანდელაკი. ეთნოლოგმა მარინა კანდელაკმა, ფაქტობრივად, კვლევის ახალი ასპექტი, წმინდად ეთნოლოგიური ასპექტი შემოგვთავაზა და ორი სხვადასხვა სქესის წარმომადგენელთა – ქალისა და კაცის ეროტიკული ურთიერთობები საზოგადოებისა და პიროვნების ურთიერთობის ჭრილში განიხილა და მნიშვნელოვანი დასკვნებიც შემოგვთავაზა, რომ მთის ტრადიციულ საზოგადოებაში „ინდივიდის ღრმად პირადული შრე სოციუმის (საზოგადოების) ფარვატერში იყო გაფილტვრული“. მთის საზოგადოებამ ოდესღაც დაუშვა გოგონებსა და ვაჟებს შორის ეროტიკული ურთიერთობები, მაგრამ სოციუმში მკაცრადვე არეგულირებდა, აკონტროლებდა ახალგაზრდების ქმედებებს და ოდნავ გადაცდომასაც კი საზოგადოება არავის არ აპატიებდა – დამრღვეები ჩვეულებითი სამართლით მკაცრად დაისჯებოდა. ამიტომაც იყო, რომ ტრადიციულ საზოგადოებაში დიდხანს შემოინახა თავი.

მთიელთა „სექსუალური თამაშების“ შესახებ ყველა მკვლევარს, ფაქტობრივად, არასრულყოფილი მასალა ჰქონდა ხელთ, რადგან პრობლემის ინტიმურობის გამო, ისინი მასალის ერთგვარ დევიციტს განიცდიდნენ. საკითხი უფრო ხელშესახები გახდა მას შემდეგ, რაც 1991 წელს ნათელა ბაღიაურის სრულყოფილი აღწერილობა გამოქვეყნდა. მის წიგნში სწორფრობის ყველა ნიუანსის შესახებ დაწვრილებითი მონაცემებია თავმოყრილი.

ფშაური წაწლობა და ხევსურული სწორფრობა, მიუხედავად იმისა, რომ ერთმანეთისაგან მთელი რიგი ნიშნებით განსხვავდებოდა, ერთი რიგის მოვლენა იყო – ახალგაზრდებს დაოჯახებამდე ერთგვარი თავისუფლება ეძლეოდათ, თუმცა ეს თავისუფლება გარკვეულ ჩარჩოებში იყო მოქცეული და ის ეროტიკულ ურთიერთობებს არ ცდებოდა; სექსუალური ურთიერთობა გამორიცხული იყო.

ფშაური წაწლობა თავისუფლების ელემენტებით უფრო იყო „დამშვენებული“. ასე რომ, ის ამ ისტორიულ-ეთნოგრაფიულ მხარეში, დროთა განმავლობაში, ერთგვარ ტრანფორმაციას განიცდიდა.

ცდიდა, თუმცა საზოგადოების (თემის) კონტროლიდან გამოსული არ იყო. ხევესურული სწორფრობა კი, ისევე როგორც არა ერთი ეთნოგრაფიული რეალია, ეთნოგრაფიულად ხელმისაწვდომი დროისათვის თავისი თავდაპირველი ფორმით იყო მოღწეული. ეს ერთი რიგის მოვლენა ერთგვარად განსხვავებული სახით იყო შემორჩენილი. ვერ ვიტყვით, რომ მთიელთა „სექსუალური თამაშები“ გადმონაშთი იყო, როგორც მას ზოგიერთი მკვლევარი უწოდებდა. წეს-ჩვეულება, რომელიც საზოგადოებისათვის მისაღები იყო და რომელიც ფუნქციონირებდა, ტრადიციად უნდა განვიხილოთ.

როდის და რა ვითარებაში უნდა წარმოქმნილიყო აღმოსაგლეთ საქართველოს მთიანეთში „სექსუალური თამაშები“? მკვლევართა ერთი ნაწილი მას ძალიან ძველ მოვლენად განიხილავდა – უკავშირებდნენ მატრიარქატის და თავისუფალ სქესობრივ ურთიერთობათა ეპოქას. ეთნოლოგიის განვითარების გარკვეულ საფეხურზე თითქმის ყველა აუხსნელ მოვლენას პირველყოფილობას უკავშირებდნენ. ასე დაუკავშირეს ეს ინსტიტუტიც პირველყოფილობას. საქართველოს მთიანეთში პირველყოფილი გვაროვნული საზოგადოებისათვის დამახასიათებელი არც ერთი მოვლენა არ არსებობდა და ვერც წაწლობასა და სწორფრობას დაეუკავშირებთ მას. ჩვენი ვარაუდით, მთიელთა „სექსუალური თამაშები“ შედარებით გვიანდელი წარმონაქმნია და ის დაკავშირებული უნდა იყოს მთის დემოგრაფიულ პრობლემებთან. ცნობილია, რომ მთას, გეოგრაფიული პირობებიდან გამომდინარე, შეეძლო მოსახლეობის მხოლოდ გარკვეული რაოდენობის გამოკვება. ამით იყო გამოწვეული ის ფაქტი, რომ მთიელები შედარებით ნაკლებ ბავშვებს აჩენდნენ, ვიდრე ბარელები. ეს იყო მიზეზი იმისაც, რომ მთაში (კერძოდ ხევესურეთში) არ არსებობდა დიდი ოჯახები. ასე რომ, მთიელი არეგულირებდა დემოგრაფიულ ვითარებას. დემოგრაფიულ ვითარების დარეგულირება კი გვიანდელი ქორწინებებით ხდებოდა. XIX საუკუნის შუა ხანებისათვის ხევესურეთსა და ფშავში მამაკაცების საქორწინო ასაკი ძირითადად 25-35 წლით განისაზღვრებოდა, ქალისა კი – 20-30 წლით. ამრიგად, ფერტილური ასაკის თითქმის ნახევარს ახალგაზრდები საქორწინო პარტნიორის გარეშე ატარებდნენ. ბუნებრივი მოთხოვნილების – ორი სხვადასხვა სქესის ადამიანის ერთმანეთისაკენ სწრაფვის დამამუხრუჭებელი ფაქტორები კი არ არსებობდა. ამ დროს მთურმა საზოგადოებამ კი ერთგვარი ნოვაცია დანერგა და ეს ნოვაცია მალევე ტრადიციად იქცა – სქესობრივად მომწიფებულ ადამიანებს ეროტიული ურთიერთობის ნება დაერთოთ, რომელსაც ტრადიციული საზოგადოება მკაცრად არეგულირებდა, რომ ურთიერთობები დაშვებულ ფარგლებს არ

გაცდენიყო. დასავლეთ ევროპელ მეცნიერებს შენიშნული აქვთ, რომ XVI საუკუნეში გვიანდელმა ქორწინებებმა სოფლებში ქორწინებამდელ ფორმალზებულ სექსუალურ ურთიერთობებს ჩაუყარა საფუძველი, ქალაქური ცხოვრების პირობებში კი – პროსტიტუციასა და ძალადობას (ჟან-ლუი ფლანდრენი, ფრენსის და ჟოზეფ გისები).

ჩვენი მიზანი არაა ზუსტი ქრონოლოგიის დადგენა. ფხოვის საზოგადოებაში ის მაშინ უნდა წარმოქმნილიყო, როდესაც ის ბარის საზოგადოებისაგან განზე დგებოდა, როდესაც მთას არ სურდა ბართან ინტეგრაცია. ერთგვარი დაპირისპირება მაშინ უნდა წარმოქმნილიყო, როდესაც ბარში ფეოდალური ურთიერთობები განვითარდა და, ბოლოს, როდესაც ბარში ქრისტიანობა გავრცელდა, მთა კი მას არ იღებდა.

ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს საკითხი – როდის შეიძინა ახალი, განსხვავებული ნიშნები ფშაურმა წესმა? რამ განაპირობა ფშავის ტრადიციულ საზოგადოებაში განსხვავებული წესების წარმოქმნა? პასუხი ასეთია: ფხოვის შემდეგდროინდელი ფშავის ნაწილზე ბართან სიახლოვემ ითამაშა გარკვეული გავლენა. თავის მხრივ, ზოგიერთი ტრადიციის და მათ შორის „სექსუალური თამაშების“ ტრადიციაში ცვლილებებმაც განაპირობა ერთიანი ისტორიულ-ეთნოგრაფიული მხარის – ფხოვის ორ ნაწილად, ხევსურეთად და ფშავად, გაყოფა.

თეა ქამუშაძე

სტუმარმასპინძლობა და ეპონომიკური გაცვლა

სტუმარ-მასპინძლობა – ურთიერთობის უნივერსალური

სტუმარმასპინძლობა ურთიერთობის ის ფორმაა, რომელშიც ყველაზე მკაფიოდ ვლინდება საზოგადოების არჩევანი, შეინარჩუნოს საკუთარი თავი და განვითარდეს. ნებისმიერ საზოგადოებაში სტუმარმასპინძლობის წესი ტრადიციითაა განსაზღვრული და გაწერილი, რაც საუკუნეების განმავლობაში დაგროვილ გამოცდილებას ემყარება. სტუმარმასპინძლობა უნივერსალური ღირებულებაა და მსოფლიოს ყველა საზოგადოებაში გვხვდება, თუმცა ზოგიერთი ხალხისათვის ურთიერთობის ამ ფორმამ საკრალური ნიშნებიც შეიძინა და ადამიანის ღირსებას დაუკავშირდა. “სტუმარი ღვთისაა” – ეს თეზა ყველაზე მეტად გავრცელებული და აქტუალურია კავკასიის ხალხებისათვის. მთელი კავკასიის მასშტაბით სტუმრის მიღება და

მისი გამასპინძლება პირდაპირ უკავშირდებოდა მასპინძლის სტატუსს საზოგადოებაში. საზოგადოების სრულფასოვანი წევრი, პირველ რიგში, ღირსეული მასპინძელი უნდა ყოფილიყო. მასპინძლობა ბუნებრივია ოჯახის ეკონომიკურ მდგომარეობასთან იყო დაკავშირებული. ვინც მასპინძლობას გაუბოღდა მას არცხვედნენ და “პურძვირს” ეძახდნენ, აკრიტიკებდნენ, როგორც ასოციალურს, “ხალხში არ გაესვლებაო”, იტყოდნენ. აქვე ვხვდებით დალოცვის ასეთ საინტერესო ფორმას: “ღმერთმა ნუ მოგიშალოს სტუმარი და სტუმრის გასასტუმრებელი ბარაქაო”. ამდენად ქართველებისათვის სტუმრის მიღება, როგორც ქართველის, ასევე უცხო ტომელის ცხოვრების სტილს ქმნიდა და მის ნაწილად იქცეოდა. სტუმრის სათანადოდ დახვედრა და მისი დაცვა ყველა მასპინძლის პირდაპირ მოვალეობას წარმოადგენდა. გარდა მორალური მხარისა სტუმრის ღირსეულად დახვედრაში პრაგმატული მოსახრებებიც იდო უსაფრთხოების, და სხვა საქმიანი კავშირების აუცილებლობიდან გამომდინარე ეკონომიკური ურთიერთობების ჩამოყალიბების. “სტუმარმასპინძლობის სახით არსებული ზნეობრივი ნორმები, დაცული შთამომავლობით, გადაცემული ტრადიციებით, ხელს უწყობდა ხალხთა დაახლოებას, კეთილმეზობლური ურთიერთობების დამყარებას, ერთმანეთთან ტერიტორიულად დაცილებული ხალხების უსაფრთხო ურთიერთობას და საქმიანი კავშირების განმტკიცებას” (მ. მოწერელია, 1987).

სტუმარ-მასპინძლობის პროცესში ყალიბდებოდა ურთიერთობის ახალი ფორმები როგორც ნათესავებს, ისე არანათესავებს შორის, რაც თავისებური ეკონომიკური გაცვლის ფორმად შეიძლება განვიხილოთ. ამ შემთხვევაში განვიხილავ ზემო რაჭაში გავრცელებულ სტუმარმასპინძლობის ორ ფორმას: მცნაურს და კერძოკეთობას.

“რაჭაში არსებობდა სტუმრის მიღება-გასტუმრების წესი – სამი აღმნიშვნელი ტერმინით: სტუმარი, მცნაური, კერძი” (ს. რეხვიაშვილი, გვ. 58).

ზემო რაჭის სოფლებში ფართოდ გავრცელებული მცნაური, სტუმრის ერთ-ერთი კატეგორია, რომელიც განსაკუთრებულ ისტორიულ და გეოგრაფიულ პირობებში ჩამოყალიბდა. ზამთრობით მთის რაჭას ჩრდილოეთის მიმართულებით ეზღუდებოდა მოძრაობა და დაკავშირება მხოლოდ რაჭა-იმერეთის გზით იყო შესაძლებელი. მთიელები სწორედ ამ გზით ახერხებდნენ საქართველოს ბართან ურთიერთობას, სადაც გასაყიდად მიჰქონდათ სხვადასხვა პროდუქტი: ხორცი, რძის პროდუქტი, შინ დამზადებული შალის ქსოვილები და სხვა.

სანაცვლოდ კი ქალაქიდან მიჰქოდათ მარცვლეული, მარილი, ასანთი, ღვინო, არაყი, ფეხსაცმელი, ტანისამოსი და სხვა.

გზაზე, რომელზედაც უნდა გაეგლო ყველას, ჰყავდა ნაცნობი ოჯახი, სადაც მოსვენებასა და გაჩერებას შეძლებდნენ. სწორედ ასეთ ადამიანებს ეძახდნენ მცნაურებს. ხოლო მცნაურებად ადამიანები ხდებიან, პირადი გამოცდილების საფუძველზე. “მგზავრობისას შემთხვევით გაცნობილ ადამიანებს თუ ერთმანეთი მოეწონებათ, ძმობას და მეგობრობას შეჰფიცავდნენ და ამ დღიდან მათ შორის მეგობრული კავშირი მყარდებოდა”. მცნაურის ოჯახები ერთმანეთში სტუმარმასპინძლობის პარალელურად ცვლიდნენ ურთიერთისათვის საჭირო პროდუქტებს.

კერძომოკეთების ტრადიციაც საინტერესო მაგალითია, სადაც სტუმარმასპინძლობის წესი ასევე გადაჯაჭვულია ეკონომიკურ საკითხებთან, მხოლოდ ამ შემთხვევაში მასშტაბები განსხვავებული იყო და ქვეყნის ფარგლებს სცილდება. რაჭველი მამაკაცები კერძომოკეთები ხდებოდნენ ჩრდილო კავკასიელი ოჯახებისათვის და პირიქით. ინტენსიური სტუმარმასპინძლობა დაკავშირებული იყო მათ საქმიანობასთან, რასაც მეზობელ ქვეყანაში ეწოდნენ.

ამდენად, საქართველოს სხვადასხვა კუთხეში სტუმარმასპინძლობის ტრადიციული ფორმების, ჩამოყალიბებაში განსაკუთრებული მნიშვნელობა, სოციალურ და მორალურ ფაქტორებთან ერთად, სერიოზული ეკონომიკურ მნიშვნელობა ჰქონდა.

ქეთევან ხუციშვილი **სინკრეტიზმის პრობლემა რელიგიის** **ანთროპოლოგიაში**

რელიგია, როგორც კულტურის უმნიშვნელოვანესი ელემენტი, პირველი ეთნოგრაფიული სკოლების განენისთანავე მოექცა მკვლევართა ინტერესების სფეროში. ტერმინის განსაზღვრებას, რელიგიის არსის, მისი საფუძვლებისა და ელემენტების გარკვევას, საზოგადოებაზე მისი გავლენის ანალიზს დიდ ყურადღებას უთმობდნენ. თითოეული კონკრეტული მკვლევარისა და სკოლის განსხვავებული მიდგომა ამ საკითხებისადმი განაპირობებდა შესაბამისი კვლევის მეთოდის შემუშავებას. რელიგიის ანთროპოლოგიურმა კვლევამ მთელი რიგი საფეხურები გაიარა XVIII საუკუნიდან დღემდე. სხვადასხვა დროს საკითხი უკავშირდებოდა ისეთი ცნებებისა და კატეგორიების განხილვას, როგორიცაა ანიმიზმი, მაგია, ტაბუ, მანა და სხვ. არსებითი გახდა რელიგიური რწმენის ან ასეთად მიჩნეულის გამოვლინებათა და

ვაქტების აქტუალური კონტექსტის ანალიზი. თეორიული თვალსაზრისით, დღესაც ყოველი ახალი ნაშრომი ძირითადად დიურქჰეიმის, ვებერის, ფროიდისა და მალინოვსკის იდეებს ეყრდნობა. უმნიშვნელოვანეს საკითხად კვლავ ტერმინთა (ისეთების როგორცაა სიმბოლო, წარმოდგენა, მნიშვნელობა და სხვ.) განსაზღვრა რჩება.

XX საუკუნის 90-იან წლებში დისკუსიის საგნად იქცა ცნება – სინკრეტიზმი. კამათი გამოიწვია ამ ტერმინის დეფინიციის მრავალგვარობამ. რის გამოც მკვლევართა ნაწილი საერთოდ გამორიცხავს ობიექტური პასუხის შესაძლებლობას იმაზე თუ რა არის სინკრეტული რელიგიასა და ტრადიციასთან მიმართებაში (მაგ. დ. გელნერი). სხვები მიზანშეწონილად მიიჩნევენ სინთეზის პროცესებზე ყურადღების გამახვილებას (მაგ. რ. შოუ).

სინკრეტიზმი (ბერძნული სიტყვიდან – *synkretismus* - შეერთება) შერევას, დაუნაწევრებლობას, ყველაზე ხშირად კი სხვადასხვაგვაროვანი ლემენტების ერთ მოვლენაში ორგანულ შენივთებას ნიშნავს. სულიერ კულტურასთან მიმართებით ტერმინ სინკრეტიზმით აღინიშნება ერთიანი ტრადიციის შიგნით განცალკევებით მდგარი ელემენტების არასისტემატიზირებული კომბინაცია. მეღვივ ჰერსკოვიცის მიხედვით, სინკრეტიზმი განსხვავებული კულტურების ინტეგრაციის ხარისხის მახასიათებელია. რიგ შემთხვევებში სინკრეტიზმის ცნებას აკულტურაციასა და ინტეგრაციას უკავშირებენ ასიმილაციის მნიშვნელობით. ამასთან, სხვადასხვა რეგიონალური სკოლა ტერმინ სინკრეტიზმში დადებით ან უარყოფით კონოტაციას დებს. სინკრეტიზმის პრობლემა მჭიდროდაა დაკავშირებული ეკლესიისა და სახელმწიფოს მიმართების, ინსტიტუციონალური ცვლილებების, სტაბილურობის საკითხებთან, რაც ასევე უაღრესად აქტუალური სამეცნიერო საკითხებია. ა. დროხერსი სინკრეტიზმს, როგორც კულტურულ ფენომენს რელიგიის კონტექსტში მოიაზრებს და ხაზს უსვამს მისი შესწავლის აუცილებლობას შიდა, გარეშე და ბუნებრივი განზომილებების კუთხით. საკითხის გადაჭრას ტერმინოლოგიურ და მეთოდოლოგიურ შეუთანხმებლობასთან ერთად ართულებს კონკრეტულ რელიგიებში სხვაგვაროვანი ელემენტების გამოვლენა-კვლევის პრობლემაც, რაც საერთო კონტექსტის გაანაზღაბის გარეშე წარმოუდგენელია. რელიგია როგორც ერთიანი სისტემა ვერ გაიაზრება საერთო კონტექსტიდან მოწყვეტით. ამდენად, მისი დაკავშირება საკითხთა ერთობ მრავალფეროვან სპექტრთან სიმბოლოთა სემანტიკიდან დაწყებული რელიგიის ეკოლოგიით დამთავრებული, სავსებით ბუნებრივი და აუცილებელი ხდება.

თინათინ ღუდუშაშვილი
ინტერპრეტაციული სკოლა
ანთროპოლოგიაში – კლიფორდ ბირცი

კლიფორდ გირცი – ამერიკელი ანთროპოლოგია, რომელმაც დიდი ზეგავლენა მოახდინა ამერიკული კულტურანთროპოლოგიის განვითარებაზე. მან საფუძველი დაუდო ახალ მიმართულებას – ინტერპრეტაციულ ანთროპოლოგიას, რომელმაც შეითვისა ტრადიციული ამერიკული კულტურანთროპოლოგიის, ჰერმენევტიკის, სოციოლოგიური კონცეფციის და ანალიტიკური ფილოსოფიის იდეები. მისი თეორიის საფუძველს წარმოადგენს ე. წ. “სიღრმისეული ან გაჯერებული აღწერილობა“. გირცმა წამოაყენა კულტურის სემიოტიკური კონცეფცია, რომლის მიხედვითაც კულტურა ესაა სიმბოლოთა ბადავ, რომელიც ადამიანმა მოქსოვა, მაგრამ ამ მნიშვნელობების გაგება შესაძლებელია მხოლოდ მეცნიერული ექსპერიმენტების მეშვეობით და ობიექტური კანონების ძიების გზით. ამ პროცესში განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სუბიექტურ ინტერპრეტაციას, რომლისთვისაც ყველაზე მთავარია ამა თუ იმ ფაქტისა და მოვლენის აზრი, მნიშვნელობა. სერიოზული ადგილი მის მეცნიერულ შემოქმედებაში ეთმობა შუამავლის როლის მეთოდოლოგიურ ანალიზს. ეს შუამავლებია (განწყობა, მოტივაცია, მეცნიერის ინტერესი), რომლებიც აუცილებლად აღმოჩნდებიან ფაქტებსა და ამ ფაქტების მეცნიერულ ინტერპრეტაციას შორის. მან იერარქიულად დაალაგა კულტურის ყველა არტეფაქტი – ნათესაური სისტემები, რელიგია, პოლიტიკური სისტემები, ეკონომიკა და მოახდინა მნიშვნელობის გაანალიზება და დეკოდირება, ამასთან ასაბუთებდა, რომ მათი რეალიზება ხდება ორ სიბრტყეში: ცნობიერ და ქვეცნობიერ დონეზე. ქვეცნობიერის კვლევა იგი, ბუნებრივია, დაახლოვა ფსიქოანალიზთან და სტრუქტურალიზმთან, მაგრამ თავის ნაშრომებში, რომლებიც შეყვანილია მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ გამოქვეყნებულ საუკეთესო ნაშრომების სიაში, გირცი მკვეთრ ზღვარს ავლებდა კულტურასა და სოციალურ სტრუქტურას შორის და ამით გაემიჯნებოდა ლევი-სტროსის მოსაზრებებს, რომლის აზრითაც რიტუალები, ინსტიტუციები და კულტურის სხვა ასპექტები შეიძლება კარგად გაანალიზდეს იმ მიზნებიდან გამომდინარე, რომელთაც ისინი ემსახურებიან. მისი მეცნიერული შეხედულებები განხოგადებულად ასე გამოიყურება:

• კულტურა წარმოადგენს“სიმბოლოებით გამოხატულ მნიშვნელობათა ერთობლიობას“, რომელიც უზრუნველყოფს ადამიანებს “კოორდინატთა სისტემით“ რეალობის აღსაქმელად. სხვაგვარად ეს არის არის ადამიანის მიერ სამყაროს ინტერპრეტაციის მცდელობა, ხოლო კულტურანთროპოლოგიური კვლევები სამყაროს მეორადი (ანუ მეცნიერული) ინტერპრეტაციაა.

• ევოლუცია ნიშნავს არა იმდენად ადაპტაციას გარემო პირობებთან და არსებობის შენარჩუნებას, არამედ ადაპტაციას საზოგადოებასთან. სწორედ ადაპტაციის ამ ტიპმა ანუ დანარჩენ ადამიანებთან შეგუების აუცილებლობამ მოითხოვა ადამიანისგან სრულიად განსხვავებული, სპეციფიკური უნარების გამოიმუშავება.

• კულტურული ფენომენების შესაცნობად მთავარია არა ის რას “აკეთებენ“ ისინი, არამედ რას “ნიშნავენ“ ისინი.

• შესაბამისად, საბოლოო ჯამში, ანთროპოლოგიის მიზანია კულტურათა ღრმა და საფუძვლიანი შესწავლის გზით ადამიანური დიალოგის დისკურსის გაფართოება.

ღაკითი სართანია ეთნოტიკეტი და მენტალობა

1. ეთნოტიკეტი არის ეთნოსის არსებობის ხანგრძლივ პერიოდში ჩამოყალიბებული ურთიერთობის ფორმების (ქცევის ნორმების) სისტემა, რომლითაც რეგულირდება მოცემული ეთნოსის წევრთაშორის ურთიერთობები.

2. ეთნოტიკეტის თითოეულ ნორმას საფუძვლად უდევს მოცემული ეთნოსის ფასეულობათა სისტემა და ეთნოტიკეტი მისი გამოხატვის, რეალიზაციისა და არსებობის საშუალებაა.

3. ამა თუ იმ ეთნოსის ფასეულობის დაცვა ან გადაფასება ფიქსირდება (გამოვლინდება) ეტიკეტის ნორმების გამოყენებით ან უგულვებლყოფით.

4. საზოგადოებრივი ურთიერთობის ამა თუ იმ მხარის მენტალური გადაფასება იწვევს ეტიკეტის ნორმების უგულვებლყოფას და სანაცვლოდ სხვა ახალი ნორმების დამკვიდრებას. მენტალური მდგრადობა კი ეტიკეტის ნორმების დაცვას განაპირობებს.

5. მენტალური მდგრადობა ან ცვალებადობა საზოგადოების ცხოვრების განვითარების ტენდენციებზე დამოკიდებული და თაობათა ურთიერთობაში აისახება, როცა უფროსი თაობა ყოველთვის კონსერვატიზმს ამჟღავნებს, ახალი თაობა კი პირიქით – არსებული ნორმების გადასინჯვის მომხრეა. ეს პროცესი ბუნებრივი განვითარების პირობებში ლოგიკური

თანდათანობით მიმდინარეობს, ხოლო გარედან იძულებითი („წამლეკავი“ - ივ. ჯავახიშვილი) გავლენის შემთხვევაში ეთნოსის განვითარებაზე ნეგატიურად აისახება.

**მართლმადიდებელი ეკლესიის
ქართული იდენტობის ურთობის პროცესი და სომხური
გამოწვევა**

1. მტკიცება იმის შესახებ, თუ ვინ ვართ “ჩვენ”, უკვე წარმოადგენს მტკიცებას იმისა, თუ ვინ არა ვართ “ჩვენ” ანუ “ჩვენ” თავის თავში შეიცავს “სხვას”. სწორედ “სხვა” გარკვეულწილად განაპირობებს “ჩვენს” ანუ “ჩვენ” არის პასუხი იმ გამოწვევაზე, რომელსაც ქმნის “სხვა”. აღნიშნული მართებულობა ყველა ტიპის ერთობისათვის, მათ შორის, ეთნიკებისა და ნაციებისათვის, რომლებიც კოლექტიური კულტურული იდენტობების საფუძველზე აღმოცენებული და რომლებიც კაცობრიობის შემადგენელი უმთავრესი ასოციაციებია.

2. ეთნიკებისა და ნაციებისათვის “სხვა” არის მშობლიური ჩვენ-ჯგუფის მიღმა არსებული მთელი მსოფლიო, რომელიც კონკრეტდება მეზობელი ხალხის სახეში. სწორედ მეზობელი, “კონტაქტური” იდენტობა აძლევს რეალურ შინაარსს “სხვის” აბსტრაქტულ კონცეპტს. ამიტომ ამა თუ იმ ნაციონალური იდენტობის ჩამოყალიბების თავისებურებების გასაგებად ძალიან მნიშვნელოვანია იმ გამოწვევების გაცნობიერება, რომელსაც მას უყენებს მეზობელი ხალხი.

3. თავისი არსებობის მანძილზე ნაციონალურ ერთობას, რომელსაც ეწოდება *ქართული* და რომლის ეთნიკური ფესვები შორეულ წარსულში იკარგება, ისტორიულად ჰყოლია და ჰყავს არაერთი მეზობელი. თითოეული მათგანი წარმოადგენდა ან წარმოადგენს ქართული იდენტობისათვის გამოწვევას, მაგრამ უპირველესი “სხვა” ქართველებისათვის არის სომხობა, ჯერ ერთი, იმიტომ, რომ ესაა უდიდესი შინაგანი რესურსის მქონე იდენტობა მეორეც, იმიტომ, რომ სომხობა ქართველობისათვის არის პერმანენტული გამოწვევა უძველესი დროიდან დღემდე.

4. ქართულ-სომხური ურთიერთობები ყოველთვის იწვევდა და იწვევს სპეციალისტთა დიდ ინტერესს და, შესაბამისად, ამ საკითხისადმი მიძღვნილი არაერთი გამოკვლევა არსებობს. მოპოვებულია მნიშვნელოვანი ფაქტობრივი მასალა და გამოთქმულია არაერთი კომენტარი და შეფასება. მაგრამ სამეცნიერო პრაქტიკა ამ სფეროში კონკრეტული რეკონსტრუქციებით შემოიფარგლებოდა და სოციოლოგიურად ორიენტირებული ისტორიოგრაფიისათვის დამახასიათებელ საკითხებს არ აყენებდა. მაგალითად,

ქართული იდენტობის წრთობის პროცესზე სომხური გამოწვევის იმპულსის მნიშვნელობა დღემდე განხილვის საგანი არ ყოფილა. მოხსენების მიზანი სწორედ ამ ხარვეზის შევსებაა. შესავალი დაეთმობა ქართული იდენტობის ისტორიის მოკლე გადმოცემას ნაციის ეთნო-სიმბოლისტური პარადიგმის ჩარჩოებში, ძირითადი ნაწილში კი წარმოდგენილი იქნება ქართულ და სომხურ იდენტობათა ურთიერთჭიდილის (შეჯიბრის, დაპირისპირების, მტრობის) თუ მშვიდობიანი თანაარსებობის შემაჯამებელი სურათი.

მართნიმ შუთურთქმ
თრთილეთური კულტურის კვთრფასი ლთთონის ჳურჳლის
შესწავლისათვის

მხატვრული ხელოსნობის იმ მრავალფეროვნებიდან, რომელიც შუა ბრინჯაოს ხანის სამხრეთ კავკასიის კულტურებიდან მხოლოდ თრთილეთური კულტურისთვისაა სპეციფიკური, ერთ-ერთ მნიშვნელოვან კატეგორიას წარმოადგენს ძვირფასი ლთთონის ჳურჳელი. მიუხედავად იმისა, რომ იგი იმთავითვე იპყრობდა მკვლევართა ყურადღებას, მთელი რიგი არსებითი ხასიათის საკითხები, როგორებიცაა: ამ კატეგორიის არტეფაქტებისათვის დამახასიათებელი მხატვრული სტილის ზოგადი პრინციპები, ლთთონის ჳურჳლის მრავალფეროვანი პროდუქციის ანალიზის საფუძველზე შექმნილი საერთო ტიპოლოგიური სქემა, ორნამენტული დეკორის შედარებითი იკონოგრაფიული კვლევა და სხვა მნიშვნელოვანი საკითხი სათანადოდ შესწავლილი არ არის და მკვლევართა საგანგებო ყურადღებას ელის.

დღეისათვის ამ პრობლემატიკასთან დაკავშირებული ვითარებიდან გამომდინარე ვფიქრობთ, რომ ცალკეული კონკრეტული არტეფაქტების შესწავლიდან აუცილებელია გადავიდეთ მხატვრული ლთთონის ჳურჳლის სტილისტურ-მხატვრულ და ტიპოლოგიურ ანალიზზე. ამ თვალთახედვით დანახული ძვირფასი ლთთონის ჳურჳელი, როგორც ერთი მიმართულება მხატვრულ ხელოსნობაში, უადრესად მნიშვნელოვანია თრთილეთური კულტურის მახლობელი აღმოსავლეთის ცივილიზაციებთან კავშირ-ურთიერთობის სურათის რეკონსტრუქციისათვის, და უფრო ფართო პრობლემის, საკუთრივ ამ კულტურის გენეზისის დადგენის თვალსაზრისითაც.

ნაშრომში ძვირფასი ლთთონის ჳურჳელი შესწავლილი გვაქვს რამდენიმე მიმართულებით: 1. ფორმათა დიფერენცირების და ამის საფუძველზე ამ კატეგორიის მასალებისათვის ზოგადი ტიპოლოგიური სქემის შემუშავების თვალსაზრისით; 2. მეორე მიმა-

რთულება, საითაც უნდა წარიმართოს საგანგებო კვლევა – ესაა ორნამენტული დეკორის იკონოგრაფიული კვლევა.

ამჯერად საგანგებო ყურადღება მივაქცევთ ამ უკანასკნელ პრობლემას, რომლის შესწავლამაც საშუალება მოგვცა გამოგვეყო სულ მცირე ოთხი მხატვრული სტილი: ა) სრულიად სადა; ბ) ლიმიტირებულად ორნამენტირებული, ისიც მხოლოდ მარტივი გეომეტრიული სახეებით; გ) მხოლოდ საფასადო მხარეს ორნამენტირებულია და დ) უაღრესად მდიდრულად ორნამენტირებული რთულსახოვანი სიუჟეტით.

აღმოჩნდა, რომ ოთხივე ეს სტილი ერთნაირად ახასიათებს როგორც ვერცხლის, ასევე ოქროსაგან დამზადებულ ნიშნებს და მხოლოდ რომელიმე მათგანის სპეციფიკა არ არის. გარდა ამისა, გაირკვა, რომ ორნამენტული სახეების მხრივაც, ჭურჭლის იკონოგრაფიაში საკმაო მრავალფეროვნებაა. კერძოდ, დიფერენცირდება გეომეტრიული, კომბინირებული (გეომეტრიული, საკულტო საგნები, ზომორფული და ადამიანის გამოსახულებანი) და “წმინდა” ზომორფული სტილი. ნაშრომში ყურადღება აქცენტირებული თითოეული მათგანის ძირითად მახასიათებელ ნიშნებსა და მათ კომპარატიულ კვლევაზე.

ზ ა ზ ა ს ხ ი რ ტ ლ ა კ ე

ბელატიის მთავარი ტაძრის ჩრდილო-აღმოსავლეთ ეკვდერის ფრესკა იეზუიტა იეზუს გამოსახულებით

იმ ოთხ ათეულამდე საქტიტორო პორტრეტს შორის, რომლებიც გელათის მონასტრის მთავარი, ღმრთისმშობლის შობის ტაძრის კედლებს შემორჩა, უთუოდ ყველაზე საინტერესო, ამასთან უამრავ პასუხგაუცემელ კითხვასთან დაკავშირებული, სამხრეთ-აღმოსავლეთი ეკვდერის მოხატულობაში წარმოდგენილი გამოსახულებაა. სწორედ ამ გამოსახულებას მიემართება საკითხთარი, რომლებიც მკვლევართა არაერთი თაობის პოლემიკისა და განსჯის საგანი გამხდარა. მათ შორის უმთავრესია მეფეთ მეფე თამარის გარდაცვალების თარიღი და დაკრძალვის ადგილი.

მოზრდილი ეკვდერი, რომელიც ტაძრის სამხრეთი კარიბჭის აღმოსავლეთითაა განთავსებული, XII საუკუნის მეორე ნახევარში აიგო. იგი წმ. ანდრია პირველწოდებულის სახელობისაა. ივარაუდება, რომ ეკვდერს ეს სახელდება XVIII საუკუნიდან უნდა

დამკვიდრებოდა. ძველთაგანვე არსებობს სხვა სახელდებაც – იგი წმ. მეფე თამარს უკავშირდება. სამეცნიერო ლიტერატურაში სამლოცველო მეფე დავით ნარინის საძვალეაა მიჩნეული და შესაბამისად, მისი ეკვდერის სახელითაა ცნობილი. მართლაც, ამ ეკვდერშია დაკრძალული თამარის შვილიშვილი და რუსუდანის ძე – მეფე დავით VI (1246-1293). მისი საფლავი სამლოცველოს დარბაზის სამხრეთ კედელთან მდებარეობს. ეკვდერში არის მეორე სამარხიც – დარბაზის ჩრდილო-დასავლეთ კუთხეში; მასში დაკრძალულთა ვინაობა დღემდე სადაოდ რჩება.

ეკვდერი ორჯერ მოუხატავთ. ფერწერის პირველი ფენა მისი აგების ახლო ხანებში (ე.ი. XII საუკუნის მეორე ნახევრის შემდგომ) უნდა იყოს შესრულებული. მეორე ფენა, რომელიც ახალ ბათქაშზეა შესრულებული, 1292-1293 წლებით თარიღდება.

ფრესკულ სახეთა შორის მოხატულობაში წარმოდგენილია სამი საქტიტორო გამოსახულება. მათგან ორი დავით VI-ისაა, ხოლო მესამე, ასევე გვირგვინოსნისა, თანმდევი წარწერით: **მეფეთ მეფე** – საერო პირთათვის სრულიად უჩვეულო ადგილზე, ზეციურ ზონაში, კამარის ჩრდილოეთ ფერდზე განთავსებული.

კამარის ფერდზე წარმოდგენილი გამოსახულების თაობაზე სხვადასხვა დროს განსხვავებული მოსაზრებებია გამოთქმული. მიჩნეულია, რომ ეს უნდა იყოს დავით VI-ის ვაჟი, 1279 წლიდან მისი თანამოსაყდრე, ვახტანგ II, რომელიც 1292 წელს, სრულიად ახალგაზრდა, მოულოდნელად გარდაიცვალა (თ. ვირსალაძე, ქ. მიქელაძე), ან თავად დავით VI (თ. ვირსალაძე). ამასთანავე, ივარაუდება, რომ ფრესკაზე თამარ მეფე უნდა იყოს გამოსახული (გ. გოგსაძე, ბ. ლომინაძე, ი. ლოლაშვილი).

საქართველოს საპატრიარქოს საეკლესიო ხელოვნების კვლევის ცენტრის მიერ გელათის მონასტერში 2005-2006 წლებში მოწყობილი ორი ექსპედიციის პროცესში, გამოსახულების გრაფიკული ასლის გადმოღებისას და მისი კვლევისას, მხატვართა და ხელოვნებათმცოდნეთა ერთობლივი მუშაობის შედეგად გაირკვა, რომ:

1. ეკვდერის ჩრდილოეთი ქანობის ფრესკული კომპოზიცია მხატვრობის პირველ ფენას ეკუთვნის. ბათქაშისა და ფერწერის ფენათა მონაცემებთან ერთად, ამაზე მეტყველებს ეკვდერში შემორჩენილ ფრესკულ სახეთა, მათ შორის – დავით VI-ისა და მეფეთა მეფის გამოსახულებების თანმხლები წარწერების განსხვავებული პალეოგრაფია.

შესაბამისად, მეფეთა მეფის გამოსახულების შექმნის სავარაუდო პერიოდი განისაზღვრება მონაკვეთით XII საუკუნის მე-

ორე ნახევრიდან მოყოლებული, ვიდრე XIII საუკუნის მიწურულამდე.

2. ფრესკაზე სამეფო შესამოსელით წარმოდგენილი გვირგვინოსანი ქალია. ამას მოწმობს მისი თავსაბურავისა და სამკაულისაგან – კუბასტისა და მასიური საყურისაგან შემორჩენილი ფრაგმენტები.

XII საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოყოლებული XIII საუკუნის მიწურულამდე საქართველოს ისტორიაში ასეთი ორია – მეფეთმეფე თამარი (1184-1210) და რუსუდანი (1222-1245).

3. გვირგვინოსნის გამოსახვა ზეციური სფეროში სავარაუდოს ხდის, რომ პორტრეტის შექმნისას იგი ან უკვე გარდაცვლილი უნდა ყოფილიყო, ანდა ამგვარი გადაწყვეტით საგანგებოდ იქნა წარმონეწილ-გაცხადებული ფრესკაზე წარმოდგენილი მეფეთმეფის გამორჩეულობა.

ყოველივე აღნიშნული გასათვალისწინებელი ჩანს ფრესკული გამოსახულების გაიგივებისას.

მკიკ ციციშვილი

კუმო-ფუტურისტული მხატვრობის თავისებური ინტერპრეტაცია ირაკლი გამრეკელის შემოქმედების მაბაღითზე

ქართული დაზგური ფერწერის წარმოშობიდან, შეიძლება ითქვას, რომ ფაქტობრივად XX საუკუნის ბოლომდე, ქართული მხატვრობა ყველაზე თავისუფლად და თამამად 1910-1920-იან წლებში ვითარდებოდა. საგულისხმოა, რომ ამ თვალსაზრისით ეს პროცესი 1930-იან წლებში მხოლოდ თეატრში გაგრძელდა. ამიტომ, გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ ბოლო დროს სულ უფრო მეტად იზრდება ინტერესი სწორედ XX საუკუნის პირველი მესამედის ქართული კულტურისა და განსაკუთრებით კი მხატვრობისადმი. 1910-20-იან წლებში თბილისის ქართული ავანგარდული ხელოვნების მნიშვნელოვან ცენტრად ჩამოყალიბებაზე რამდენიმე ფაქტორმა იმოქმედა: XIX საუკუნიდან მოყოლებული თბილისის წამყვანმა როლმა კავკასიის კულტურულ და პოლიტიკურ ცხოვრებაში, თბილისში მცხოვრებ თუ საგანგებოდ ჩამოსულმა ავანგარდისტ ხელოვანთა ინტერნაციონალურმა გარემომ და, რაც მთავარია, ქართული მხატვრობის განვითარების თვითმყოფადმა გზამ.

ქართული ავანგარდის ერთ-ერთი ყველაზე თვალსაჩინო წარმომადგენლის, ირაკლი გამრეკელის, შემოქმედებაში მკვეთრად და ნათლად გამოვლინდა დროისმიერი თვალთახედვა, განწყობა და საერთოდ ამ პერიოდის ქართული ხელოვნებისათვის დამახასიათებელი თავისებურებები. ის იმ ქართველ მხატვართა რიგს განეკუთვნება, რომლებმაც მოასწრეს თავიანთი შემოქმედების ჩამოყალიბება საკუთარი შეხედულებების, სურვილებისა და წარმოდგენების შესაბამისად, შეუზღუდავად, თანადროული ევროპული მხატვრობის ავანგარდულ მიმდინარეობათა გათვალისწინებითა და გაზიარებით და ასევე, ადგილობრივ, ეროვნულ მხატვრულ ტრადიციებთან შეთანხმებით.

ირაკლი გამრეკელის ათი ფურცლისაგან შემდგარი გრაფიკული სერია „ცირკი“ განკუთვნილი იყო ჟურნალ „H2SO4“-ის მეორე ნომრისათვის, რომლის გამოცემა გარკვეული მიზეზების გამო ვერ მოხერხდა. სულ ცოტა ხნის წინათ აღმოჩენილი ეს ნაწარმოებები ახალი კუთხით წარმოგვიდგენს ამ უაღრესად ნიჭიერ და მუდმივ ძიებაში მყოფ ხელოვანს, რომელიც შემოქმედებითად არაჩვეულებრივად ზუსტად გრძნობდა XX საუკუნის პირველი მესამედის ავანგარდული ხელოვნების ხასიათს. აღსანიშნავია, რომ ი. გამრეკელმა ხატვა საკმაოდ გვიან დაიწყო და მისი თანამედროვე სხვა ქართველი მხატვრებისგან განსხვავებით განათლება ევროპაში არ მიუღია. ირაკლი გამრეკელის

უაღრესად მრავალფეროვანი მხატვრული მემკვიდრეობა, იქნება ეს ფერწერული ტილოები, წიგნის ილუსტრაცია, თეატრისა თუ კინოს მხატვრობა, ამ ერთ-ერთი ყველაზე თამამი ავანგარდისტის თავისებურ აზროვნებასა და ხელწერაზე მეტყველებს. 1924 წელს შესრულებული „ცირკის“ სერია ძირითადად კუბო-ფუტურისტული მხატვრობის არსებითი მახასიათებლების გაზიარებით შექმნილი თავისებური ნიმუშია. მიუხედავად იმისა, რომ პირველ მსოფლიო ომამდე წარმოქმნილი ფუტურისტული მიმდინარეობა 1924 წლისათვის ევროპაში ნაკლებად აქტუალური იყო, რუსეთში ის არსებობას ჯერ კიდევ განაგრძობდა. ირაკლი გამრეკელის სერიაში „ცირკი“ არსებითი და წარმმართველი უდაოდ კუბო-ფუტურისტული ნიშნებია, თუმცა ის აგრეთვე თანადროული, ავანგარდული ხელოვნებისათვის დამახასიათებელ სხვა თვისებებსაც მოიცავს.

იზინე მიზიჯანაშვილი

აფხაზეთში არსებული ბანთიადის ბაზილიკის შესახებ

აფხაზეთში უამრავი ნაშთი თუ ძველი ნაგებობაა შემორჩენილი. ყველაფერი, რაც აფხაზეთმა შემოგვინახა, ერთ რამეს გვიცხადებს, მეზობელი ხალხების მიღწევათა გაზიარებით, საკუთარი თაოსნობითა და მხატვრული განცდით, აქაური მკვიდრი, განურჩევლად გვარ-ტომისა, შინაგანად მრავალფეროვანი, მაგრამ მთლიანი ქართული კულტურის თანაშემოქმედნი იყვნენ მაშინაც კი, როდესაც მრავალ მიზეზთა გამო ჩვენი საერთო, პატარა სამშობლო დანაწილებულ-დაყოფილი ყოფილა.

დღევანდელი პოლიტიკური ვითარებიდან გამომდინარე, საჭიროდ მივიჩნით ყურადღება გავამახვილოთ კულტურული მემკვიდრეობის ისეთ ძეგლზე, როგორცაა ბანთიადის ტაძარი. იგი მდებარეობს ქ. გაგრიდან რამდენიმე კილომეტრის დაშორებით. ეს არჩევანი განაპირობა ამ ტაძრის საკმაოდ რთულმა არქიტექტურულმა სახემ. ფუნქციურ-არქიტექტურული თვალსაზრისით ბანთიადის ბაზილიკის პარალელები მოიპოვება ქრისტიანული სამყაროს თითქმის ყველა კუთხეში. ძეგლის ეს თავისებურება საკმაოდ ართულებს კვლევას. კერძოდ, პარალელების მიუხედავად მიუკერძოებლად და ობიექტურად უნდა შეფასდეს ამ ძეგლის ადგილი და კავშირი დასავლეთ საქართველოსა და საერთო ქართული ხუროთმოძღვრების განვითარების ხაზში.

ეს საკითხი მით უფრო საინტერესოა, ვინაიდან გარკვეული მეცნიერები (ხრუშკოვა, ლეჟინაძე), რომლებმაც სხვადასხვა

დროს მიაქციეს ყურადღება განთიადის ბაზილიკას, ძეგლს წარმო-
ანენენ, როგორც მკვეთრი ინდივიდუალობით გამორჩეულ არქი-
ტექტურულ ნაგებობას და შემოაქვთ ცნება „აფხაზური არ-
ქიტექტურისა“, რომელიც აბსოლუტურად ამოვარდნილია დასავ-
ლეთ საქართველოს საკულტო არქიტექტურის განვითარების საერ-
თო ხაზიდან.

მხატვრულ-სტილისტური ანალიზის საფუძველზე შევეცადე
განმესაზღვრა განთიადის ბაზილიკის რეალური ადგილი და
კავშირი დასავლეთ საქართველოსა და საერთოდ აღრეული შუა
საუკუნეების ქრისტიანული არქიტექტურის განვითარების საერთო
ხაზში.

თ ე ა უ რ უ შ ა კ ე

ბანახლეზული ფერწერული დეკორაციული სისტემა ქართულ სცენაზე (ი. სუმბათაშვილის ნამუშევრების მახასიათებელი)

ქართული თეატრალურ-დეკორაციული ხელოვნება
განვითარების პროცესში მნიშვნელოვან ცვლილებებს განიცდიდა.
ამ პროცესში მთელი რიგი მხატვრები იყვნენ ჩართულნი და
ნაყოფიერად ავლენდნენ თავიანთ შემოქმედებით პოტენციალს.
1930-იანი წლების შუახანიდან ქართულ დეკორაციულ
ხელოვნებაში მკვეთრი გარდატეხა შეიმჩნევა, რომელიც საბჭოთა
ხელოვნებაში და, კერძოდ, თეატრში განვითარებული საერთო
ტენდენციებით იყო განპირობებული. 1940-იან წლებში ქართულ
დეკორაციულ ხელოვნებაში ახალი ტენდენციები ჩნდება. სცენას
განახლებული ფერწერული დეკორაციული სისტემის გაფორმება
უბრუნდება. (ი. შარღემანი, ირ. გამრეკელი, დ. თავაძე და სხვ.)
მხატვართა შორის ვინც სცენაზე განსხვავებული მხატვრული
მიდგომებით ფერწერული დეკორაცია დაამკვიდრა იყო იოსებ
სუმბათაშვილი. განსხვავებული დრამატურგიული მასალა და
რეჟისორული კონცეფციები მხატვარს საშუალებას უქმნიდა სცენა-
ზე მრავალსახოვანი ფერწერული დეკორაციები წარმოედგინა.
გაფორმების თითოეულ შემთხვევაში ძირითადი აქცენტი უკანა
დეკორაციის ოპტიმალურად გამოყენების პრინციპზე იყო
აგებული, როგორც მისი განლაგების, ასევე ფერწერულობის
თვალსაზრისით. ი. სუმბათაშვილი აქტიურად გვერდით დეკო-
რაციებს იყენებს, ხოლო სასცენო სივრცეში თითქმის ყოველთვის
აუცილებელი საგნების განლაგებით იფარგლება, რომლებიც
მიზანდასახულად გაფორმების საერთო კომპოზიციაში ერთვე-
ბოდნენ. სხვადასხვა შემთხვევაში მიმდინარეობს ფარდების აქ-

ტიურად ჩართვა, ფარდებზე მეტყველი ელემენტების გამოყენება, მათი ვარირება, დრაპირება, განათების ოსტატურად ჩართვა დადგმაში მონუმენტალურობამდე იყო აყვანილი. კოსტიუმები ყოველთვის ლაკონურია და ეპოქის სტილის გამომხატველი, პერსონაჟთა ტიპაჟებში, მათ პოზებში და ჟესტიკულ ლიაციაში, ჩაცმულობაში დადგმის ხასიათია აღბეჭდილი. ისუშბათაშვილი როგორც დეკორაციებში, ასევე კოსტიუმებში ოსტატურად მთელ სასცენო სივრცეში ანაწილებს ფერადოვანი გამის საერთო ელერადობას. მხატვარი თავისუფლად ფლობს და იყენებს დეკორაციულ ხელოვნებაში არსებულ ყველა ხერხს. მხატვრული გადაწყვეტის ფართო დიაპაზონი მას ყოველთვის საშუალებას აძლევდა ყოფილიყო თვითმყოფადი. ფართო ერუდიცია, დახვეწილი გემოვნება კოლორიტის შერჩევაში, ეპოქის ცოდნა ვლინდება არა მარტო მუდმივ ძიებათა პროცესში, არამედ მის ინდივიდუალობაში, შექმნას ეფექტური და ემოციური თეატრალური სანახაობა. ი. სუშბათაშვილის შემოქმედება ორგანულადაა დაკავშირებული ქართული თეატრალურ-დეკორაციული ხელოვნების განვითარებასთან და მის მიღწევებთან.

ფილოსოფიის, კულტურის მენეჯერებისა და პედაგოგიის სმცნია

გიორგი ბაკაშიძე

კონტრაქტის არაკონტრაქტული საფუძვლის შესახებ (კონტრაქტის ლეგიტიმაციის პრობლემა)

ნაშრომის მიზანია იმის ჩვენება, რომ აღამიანებს შორის ურთიერთობა არ ამოიწურება მათ შორის კონტრაქტული ურთიერთობებით. ნაშრომი მოძრაობს ჰეგელის *სამართლის ფილოსოფიით* განსაზღვრულ სააზროვნო სიბრტყეზე; – ქმედების კომუნიკაციური თეორიის (ჰაბერმასი) პრინციპებით, ე. წ. პოსტმოდერნული ნაკადის სააზროვნო პარადიგმებითა და პოსტსეკულარული აზროვნების მახაიათებლებით მონიშნულ სააზროვნო სივრცეში.

ჰეგელის მიხედვით კონტრაქტში მთავარია **ჩემი ნება**, რომელიც **სხვისი ნების** იდენტურია. მას საფუძვლად უდევს **საერთო ნება** (Gemeinsame Wille) და არა **საყოველთაო ნება** (Allgemeine Wille).

ამრიგად, კონტრაქტი წანამდღვრად გულისხმობს თვითნებობასა და შემთხვევითობას, რაც განაპირობებს მის უმდგრა-

დობას. მაგრამ კონტრაქტის თვითნებობასა და შემთხვევითობაში მდგრადობის ელემენტი შეაქვს ნდობას (Zutrauen) მოკონტრაქტე მხარეებს შორის. ნდობა არის კონტრაქტის წინარეკონტრაქტული საფუძველი.

მაგრამ ნდობა მოკონტრაქტე მხარეებს შორის არ არის მყარი, რაკი იგი გრძნობად – ემოციური და რწმენითი წარმომავლობისაა და არაა უზრუნველყოფილი მისი უნივერსალური ხასიათი.

ამრიგად, ადამიანების ერთმანეთთან დამაკავშირებელი არის კონტრაქტი, რომელსაც აქვს წინარეკონტრაქტული საფუძველი – ნდობა.

მაგრამ ნდობა, თავის მხრივ, ემყარება წმიდას, ხოლო წმიდა ემყარება წმიდათაწმიდას, რასაც ჰეგელი უწოდებს: *Substantielles Band*.

ამრიგად, ნდობას (Zutrauen), თვითნებობას (Willkur), შემთხვევითობას (Zufalligkeit), რანიც აკონსტიტუირებენ სოციალურ კონტრაქტს დასაფუძვლებული აქვს *Heilige* (წმიდა) და *Heiligste* (წმიდათა წმიდა).

ამრიგად, ადამიანთა სამოქალაქო და პოლიტიკური თანაცხოვრებას აწესრიგებს კონტრაქტი, რაც, საბოლოო ჯამში, ემყარება ღმერთის მიერ ადამიანებთან დადებულ ხელშეკრულებას, კავშირს, აღთქმას. ადამიანთა შორის ჭეშმარიტი ხელშეკრულება ღვთიკურთხეული კავშირია, რაც მისი ურღვეობის საწინდრად გვევლინება.

თანამედროვე აზროვნების ერთმა ნაკადმა მონიშნა ის, რომ წარისოცა და დესტრუქცია თუ დეკონსტრუქცია განიცადა სამოქალაქო თანაცხოვრების სიწმინდის ელემენტმა.

მაგრამ ამგვარი რამ უკვე ჰეგელმა შენიშნა. სამართლის ფილოსოფიის §75 – ის შენიშვნაში ჰეგელი ლაპარაკობს იმის შესახებ, რომ ახალ დროში შეიცვალა ხელშეკრულების არსი. ჰეგელი გვაფრთხილებს იმ საფრთხის თაობაზე, რომ იკარგება კონტრაქტის არაკონტრაქტული საფუძველი. ამის გამო კი კონტრაქტში დადგინებული საერთო ნება ცალმხრივდება და ძალადობად იქცევა ე. ი. ერთერთი მოკონტრაქტე მხარე თავის ნებას თავს ახვევს მეორე მხარეს. ადამიანთა შორის კერძო ურთიერთობათა დონეზე საფუძველი ეცვლება ამგვარი ურთიერთობის გულწრფელობის წანამდგარს, რის გამოც მათ შორის კომუნიკაციური მიმართებების ნაცვლად სტრატეგიული (გაცურების, მოტყუების, თვალის ახვევის, საბოლოო ჯამში კი, ბატონობის) ურთიერთობანი ისადგურებენ. ხოლო სახელმწიფოთა შორის ურთიერთობათა დონეზე ხდება საერთაშორისო ორგანიზაციებში დადგინებული საერთო ნების ქცევა ერთი რომელიმე

სახელმწიფოს ანდა სახელმწიფოთა ერთი ჯგუფის ნებად. ამას შედეგად მოსდევს ის, რომ იშლება მათ შორის (ისე როგორც ადამიანთა შორის კერძო ურთიერთობათა დონეზე) კონსენსუსის ფონი.

ჰეგელი ეურადღებას ამახვილებს ორ ძირეულ ფენომენზე: ძველები ანდა წინაპრები (Alter) და შთამომავლობა ანდა მომავალი თაობა (Nachkomme). ახალ დროში მოშლილია მათ შორის კავშირი, რაკი მას გამოსცლია საკრალური საფუძველი, რაკი გაკიდებანებულა ე.წ. Substantielles Band.

სიწმინდის ელემენტი შემონახული არის ე. წ. წეს-ჩვეულებითს აზროვნებაში. ჰეგელის მიხედვით სწორედ ის არის იმ თავისუფლების გასაქანი, რომელიც ადამიანს თავისი განსაკუთრებულობის საფუძველზე ახასიათებს. ძველი ბერძნული ყოფის ჰეგელისეული ანალიზიდან ირკვევა, რომ ძველ ბერძნულ კომუნებში აბსოლუტურად ემთხვევა ერთმანეთს კანონი და ჩვეულება, მოვალეობა და ზნე. ჰეგელის ზოგი მიმდევარი (მაგ. ბოსენქეითი) თვლის, რომ შემდგომში მან მოდიფიკაცია უყო თავის შეხედულებებს თავისუფლების თანამედროვე ცნების შესაბამისად. რის შედეგადაც ჰეგელის სიტყვაში ადგილი დაიმკვიდრა თავისუფალი არჩევნის, ინიციატივისა და საკუთრების ცნებებმა as necessary to the complete communion of intelligent beings. იმავე ავტორს მიაჩნია, რომ კანონის, ჩვეულების, ზნეობის, თავისუფალი არჩევნის, ინიციატივისა და საკუთრების ერთობლიობა მთლიანად ამოწურავს the full nature of mind.

საყოველთაო კი შემონახულია ე. წ. რაციონალურ აზროვნებაში. ჩვენი ეპოქის ნიშნად კი, როგორც კონსერვატიული ყაიდის მოაზროვნეები მიუთითებენ, კვლავაც რჩება ძალაში ჰეგელისეულ ფორმულირებაში გამოხატული ეპოქალური მოთხოვნა:” dass Allgemeine verbunden sei mit der Freiheit der Besonderheit” (§ 260 დამატება); “რომ საყოველთაო შეერწყას განსაკუთრებულის სრულ თავისუფლებას“.

ი რ ა კ ლ ი ბ რ ა ჭ უ ლ ი

აღთიერლობისა და ხელოვნების ფილოსოფია

შ. ნუცუბიძის ფილოსოფიური გამოკვლევების პრობლემატიკა სამ ძირითად პრიორიტეტად შეიძლება დავაჯგუფოთ: ჭეშმარიტება და ფილოსოფიის არსის პრობლემა, ხელოვნებისა და მხატვრული ნაწარმოების არსის პრობლემა, ადამიანების ყოფიერებისა საზრისისა და კულტურის ისტორიის პრობლემა. თითოეული მათგანი ფოკუსირებულია შალვა ნუცუბიძის მიერ შემუშავებული

ტერმინოლოგიური აპარატით გამოხატულ ვითარებებზე. აღნიშნული ტერმინოლოგიური აპარატის ძირითადი კატეგორიებია “არსებულზე წარმატებული” და “წინარე ლოგიკური”. ჭეშმარიტება როგორც ალეთა – დაფარულის განცხადება (დაფარვისა და ღიაობის, ნათელისა და ბნელის, საიდუმლოსა და განცხადებულის არსობრივი დიალექტიკა) არის მთელი ამ ფილოსოფიური დისკურსის კონცეპტუალური კარკასის ბირთვი. შექმენების ორდომენსიონალური სტრუქტურა, არეოპაგეტული ნეგატიური თეოლოგიის მეთოდოლოგია, კუხელისეული “განსწავლული არცოდნა”, რომელიც ნუცუბიდის მიერ რენესანსური ფილოსოფიისა და კულტურქმნადობის არსებით ფაქტორად არის მიჩნეული, აგრეთვე ესტეტიკური პრობლემატიკის დაფუძნების ალეთოლოგიური ვარიანტი ქმნის გაგების საერთო ჰორიზონტს, ამ ჰორიზონტის შიგნით ფილოსოფია არის გზა სიბრძნისაკენ, სწორედ ამ გზაზე შეიძლება გაშუქდეს როგორც კულტურის, ასევე შექმენების, ყოფიერების საზრისის, მხატვრული ქმნადობის და სხვა არსებითი ფილოსოფიური პრობლემები. სწორედ აღნიშნული ჰორიზონტის შიგნით იქმნება შესაძლებლობა შინაგან კავშირში იქნეს განხილული შალვა ნუცუბიდის ფილოსოფიური მოღვაწეობის სხვადასხვა სფეროები და პრიორიტეტები. ამავე ნიადაგზე შეიძლება განხორციელდეს შალვა ნუცუბიდის ფილოსოფიური გამოკვლევების ინტერპრეტაცია და თანამედროვე კონტექსტში გააზრება.

ღერო მჭედლიშვილი

დიალექტიკური ღობიპა: წარსული თუ მომავალი?

გასულ საუკუნეში საბჭოთა კავშირში მრავალი წლის მანძილზე მიმდინარეობდა მწვავე დისკუსია ფორმალურ ლოგიკისა (ფლ) და დიალექტიკური ლოგიკის (დლ) ურთიერთ-მიმართებაზე; დლ-ს იღეა სათავეს იღებდა ჰეგელის ფილოსოფიიდან. საქართველოში დისკუსიის მხარეებს წარმოადგენდნენ დიდი მოაზროვნეები კ. ბაქრაძე და ს. წერეთელი. დლ-ს ერთ-ერთი საპროგრამო დებულების თანახმად ყოველი საგანი წინააღმდეგობრივია თავის თავში (ჰეგელი) და ამიტომ სინამდვილის ადეკვატური აღწერა უნდა შეიცავდეს წინააღმდეგობას (ამასვე ამტკიცებდა ს. წერეთელი). ეს დებულება, ტერმინოლოგიურად მაინც, შეუთავსებელია ფლ-ის კანონებთან და ამიტომ დისკუსიის უმთავრეს საკითხად იქცა წინააღმდეგობისა და უარყოფის გაგება დიალექტიკაში. ორივე მხრიდან ბევრი არგუმენტი იქნა წამოყენებული და, მიუხედავად ამისა, დისკუსია მაინც დაუმთავრებელი დარჩა. დლ-ს ერთ-ერთი საფუძველი იყო

ტრადიციული ფლ-ს უკმარობა, მაგრამ როგორც კი (საბჭოთა კავშირში) გაცნობიერებული იქნა, რომ მისი მემკვიდრე დღეს არის მათემატიკური ლოგიკა, რომელშიც დაძლეულია ტრადიციული ფლ-ის ბევრი ხარვეზი, და ამავე დროს (ცხადია, სხვა მიზეზებით) შეირყა მარქსიზმის დომინანტური მდგომარეობაც, მოხდა დლ-ს მიმართ ინტერესის რედუქცია; თუმცა, თუ უფრო დიდ მასშტაბს ავიღებთ, დლ-ს იდეა სიცოცხლისუნარიანი აღმოჩნდა – მან არსებობა სხვა სახით გააგრძელა. მართლაც, 60-იანი წლებიდან ლოგიკის “მსოფლიო რუკაზე” ჩნდება ახალი მიმართულება პარათავსებადი ლოგიკა, რომელიც წინადადებათა წინააღმდეგობრივ სისტემებზე მათი ტრივიალიზაციის გარეშე ბჭობის ლოგიკად იყო ჩაფიქრებული და რომელშიც ირღვევა პრინციპი წინააღმდეგობიდან ყველაფერი გამომდინარეობს. პარათავსებადი ლოგიკის განვითარებას შედეგად მოჰყვა დლ-ის სხვა სახით აღორძინება; ეს არის გ. პრისტისა და სხვების დიალექტიზმი, რომლის უმთავრესი დებულებაა ჭეშმარიტი წინააღმდეგობების არსებობის მტკიცება. ბუნებრივია, რომ ჩვენში მიმდინარე დისკუსია გაგრძელდა, ოღონდ სხვა სიბრტყეში – დიალექტიზმი უკვე ფორმალიზაციის წინააღმდეგი არ არის. კ. პოპერიც, კ. ბაქრაძეც და სხვა კრიტიკოსებიც ვარაუდობენ, რომ დიალექტიკური წინააღმდეგობის არც ერთი, დიალექტიკოსების შრომებიდან ცნობილი მაგალითი არ არის წინააღმდეგობა ფლ-ის თვალსაზრისით. ეს მნიშვნელოვანია, რადგან მათ შორის იქნება ისეთებიც, რომლებიც დიალექტიკოსი მოაზროვნისათვის იყო ინტუიციური განათება თავისი კონცეფციისკენ სვლის პროცესში. სხვაგან ჩვენ ვუჩვენეთ, როგორ უნდა გავიგოთ ფლ-ური წინააღმდეგობის გარეშე ორი ასეთი მაგალითი ჰეგელიდან, ახლა კი უკვე შეგვიძლია ვამტკიცოთ, რომ წინადადებათა შემდეგი წყვილების 1) ერთეული არის ზოგადი, ერთეული არ არის ზოგადი და 2) წარმოება არის მოხმარება, წარმოება არ არის მოხმარება, ჭეშმარიტების მტკიცებას ს. წერეთლის მიერ თავის “დიალექტიკურ ლოგიკაში” საფუძვლად უდევს სიტყვების პოლისემიური გამოყენება.

ზ ა ზ ა შ ი რ ა ლ ი შ ვ ი ლ ი **ს ე მ უ ლ ა რ ი ზ მ ი დ ა პ ო ს ტ ს ე მ უ ლ ა რ ი ზ მ ი**

ჩვენს ეპოქას რელიგიური და სეკულარული კულტურების კონფლიქტის ეპოქას უწოდებენ ხოლმე. ერთისმხრივ, არსებობს მთელი ინტელექტუალური გარემო, რომელიც უზუნაესი საზრისისა და სულის ხსნის კატეგორიებით აზროვნებს და ჭეშმარიტების ტოტალობის ფლობაზე აქვს პრეტენზია, ხოლო,

მეორეს მხრივ, არსებობს პოსტკულტურული და პოსტისტორიული კატეგორიებით მოაზროვნე ინტელექტუალური ტრადიცია, ე.წ. პოსტლიბერალური სამყარო, რომლისთვისაც რელიგიური ინტელექტუალური ტოტალიტარიზმი, უპირატესად, რისკის ფაქტორის შემცველი და, როგორც იურგენ ჰაბერმასი ამბობს ამას მონითეისტური რელიგიების შესახებ, დესტრუქციული პოტენციალის მატარებელია.

ამ პოზიციებთან შესაბამისობაში, მეტაფიზიკურ კომპეტენციასთან მიმართებაში საქმე გვაქვს ორგვარ რედუქციონიზმთან. ერთ შემთხვევაში, ფრჩხილებს გარეთ გადის ყველაფერი, რაც ბედისწერისა და სულის ხსნის პრობლემებს უკავშირდება და ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს სეკულარულ მსოფლმხედველობასთან. ამ დროს სულის ხსნის იდეას სოციეტალურ პლანში ფუნქციონალურად ენაცვლება ადამიანის უფლებების იდეა, რელიგიურ ესქატოლოგიას – საყოველთაო მიწიერი თანხმობისა და მშვიდობის იდეები. საზრისებითა და მნიშვნელობათა ინტენსივობებით აღსავსე სამყარო ჩაანაცვლა ონტოლოგიურმა ევალიტარიზმმა, როდესაც რელიგიური გამოცდილების ადგილს ექსპერიმენტი იკავებს. ამგვარი მეტაფიზიკა რელიგიისათვის სხვა, უფრო უნივერსალური ნარატივის, კერძოდ სეკულარული ნარატივის ნაწილად ქცევას და საკუთარი უნივერსალობის დათმობას ნიშნავს. რელიგიური კულტურის შემთხვევაში კი თავად ევალიტარიზმი გადის ფრჩხილებს გარეთ.

რედუქციონიზმის ეს ორი სახე განსაზღვრავს ორი პარალელური და ურთიერთგამომრიცხავი საკომუნიკაციო სივრცისა და ლინგვისტიკის არსებობას. ხოლო როდესაც ერთ სამყაროში ორი ექსკლუზივისტური ლინგვისტიკა იწყებს არსებობას, კონფლიქტი, ერთი შეხედვით, გარდუვალია.

მამუკა ბიჭაშვილი

წინააღმდეგობა „ტრაქტატში“ – ბამოთქმული, ბამოთქმელი, ბამოსახული

1. ლუდვიგ ვიტგენშტეინის “ლოგიკურ-ფილოსოფიური ტრაქტატი” გასული საუკუნის საეტაპო მნიშვნელობის ნაწარმოებია, რომელმაც ერთი მხრივ შეაჯამა გარკვეული მიმართულებით წარმოებული კვლევები და მეორე მხრივ კი მნიშვნელოვანი პერსპექტივები დასახა ენის პრაგმატისტული ანალიზის კუთხით. პრაგმატიკის პრიმატი, რომელიც ასე აშ- კარაა გვიანდელი

ვიტგენშტეინისათვის, უკვე მონიშნულია “ტრაქტატის” ერთ ცნობილ თეზისში, რომლის მიხედვითაც ფილოსოფია რეფლექსიას კი არა, უფრო საქმიანობას წარმოადგენს. აქედან გამომდინარე, სავსებით შესაძლებელია უფრო მეტი ვილაპარაკოთ ვიტგენშტეინის ერთიან ფილოსოფიურ ხაზზე, ვიდრე ეს მიღებულია.

2. ”ტრაქტატის” სტანდარტული ინტერპრეტაცია მას აფასებს როგორც ასახვის თეორიას. თავისთავად საკმაოდ კორექტული ამგვარი შეფასების საფუძველს თვით ნაწარმოები იძლევა, რომელშიაც ვიტგენშტეინი ლაპარაკობს ენის მიერ არსებულის “სურათებრივ” ასახვაზე. რამდენადაც ავტორმა საკუთარი ლოგიკა და ეპისტემოლოგია ამ მიმართულებით წაიყვანა, მას მოუწია იმის აღწერაც რაც აისახება ენაში, ანუ მას მოუწია გადმოეცა სამყაროს ონტოლოგიური სტრუქტურა შესაბამისი კონფიგურაციებით.

3. ”ტრაქტატში” რიგი, მისი ფილოსოფიისათვის სპეციფიური ტერმინების გარდა, გადმოცემული ონტოლოგია სრულად ინარჩუნებს კლასიკურ ტერმინოლოგიას. “ფორმა” და “შინაარსი”, “შესაძლებლობა” და “სინამდვილე”, “სუბსტანცია” და “ფაქტების” ან “საგნების სტრუქტურა” იმ ბაზისურ ენობრივ საშუალებებს ქმნიან, რომელშიაც ვიტგენშტეინი ფიქრობს წარმოადგინოს სამყაროს საკუთარი ხედვა. სამყაროს სტრუქტურა მარტივი არ არის და დაზუსტებისათვის რამდენიმე მნიშვნელოვან კითხვას ტოვებს. ეს კითხვები ძირითადად შეეხება შესაძლებელის და ნამდვილის ურთიერთობას ასახვის კონტექსტში.

4. ონტოლოგიის გადმოცემას მოსდევს შესაბამისი ენობრივი სტრუქტურების აღწერა, რომლებიც იმეორებენ ონტოლოგიურ ერთეულებს და ამზადებენ ნიადაგს ასახვის თეორიისათვის. მარტივი წინადადებებიდან ლოგიკური ოპერატორების გამოყენებით ვიტგენშტეინი გადადის უფრო რთულ გაერთიანებებზე, აყალიბებს ჭეშმარიტების ფასების განაწილების პირობებს. გავწეული სამუშაო მას იმედს აძლევს, რომ იქმნება იდეალური ენის მოდელი, რომელიც ტრისოტომიაში – წინადადებები, წინააღმდეგობები, ტავტოლოგიები – წინადადებებისაგან შედგება და ჩანაფიქრის მიხედვით, ძირითადად ბუნებისმეტყველებაში უნდა გამოიყენებოდეს.

5. ”ტრაქტატში” პრობლემები პირველად მაშინ იჩენს თავს, როდესაც ავტორი აკრძალვებზე გადადის და მიუთითებს, რომ სრულყოფილად გაანალიზებულ ენაში არ შეიძლება ყველაფერი გამოითქვას და რომ გამოთქმული, “ლეგიტიმური” ენობრივი გამოსახულებების გარდა, არსებობს რაღაც გამოუთქმელი,

რომელიც, როგორც ასეთი, მისტიკურია. ეს გამოუთქმელი მაინც ავლენს თავს მაგრამ ის გამოისახება ენობრივი სტრუქტურების გავლით, თუ შეიძლება ასე ითქვას, უნებლიედ. ვიტგენშტეინის ამ მტკიცებას კიდევ უფრო ამძიმებს მისი მეორე განცხადება იმის შესახებ, რომ მისთვის ენის საზღვრები სამყაროს საზღვრებს ემთხვევა.

6. თუ დავინტერესდებით იმით, თუ მაინც რა სახის ფენომენები იგულისხმება გამოუთქმელში, აღმოვაჩინოთ, რომ აქ თავს იყრის სიცოცხლის და ცხოვრების საზრისის, ადამიანის მორალური წესრიგის განმსაზღვრელი და სხვა სახის შეფასებითი მსჯელობები და რაც მთავარია სამყაროს ის სტრუქტურული ერთეულები, რომლის აღწერითად დაიწყო “ტრაქტატი”. აქედან აშკარა წინააღმდეგობაც: იდეალური ენის კონსტრუირებას ჭირდება ონტოლოგიური აღწერები, მაგრამ მას შემდეგ, რაც გაირკვევა ენის ძირითადი მოდელი, ირკვევა, რომ სამყარო მისი საზღვრების გარეთაა.

7. ეს სირთულე შეუმჩნეველი არ დარჩენია ვიტგენშტეინს, რომელიც ნაშრომის ბოლოს თავადვე ლაპარაკობს “ტრაქტატის” წინააღმდეგობრივ ხასიათზე და რომ მან ძალზე ბევრი რამ თქვა იმის შესახებ, რისი თქმის უფლებაც არ ჰქონდა. ამიტომ ავტორი “ტრაქტატს” კიბეს ადარებს, რომლის საშუალებითაც ჩვენ სიმაღლეები დავძლიეთ და ახლა ის შეგვიძლია თავიდან მოვიცილოთ როგორც სრულიად უსარგებლო ნივთი. ეს პოზიცია, რომელიც ჰიუმის თვალსაზრისს მოგვაგონებს, თავისთავად ვერ ხსნის წინააღმდეგობას და მის დასაძლევად სხვა ორიენტირების ძიებაა საჭირო.

8. არსებობს კიდევ ერთი მსგავსება “ტრაქტატის” აღნიშნულ პრობლემას და კანტის თავისთავადი ნივთის პრობლემას შორის. შეიძლება ვიტგენშტეინის ონტოლოგიის თავისთავად ნივთად ინტერპრეტაცია და თეორიულ და პრაქტიკულ ფილოსოფიებზე განსხვავების შენარჩუნებით, და კანტის კვალად გვეზრუნა **დე ჯურე** და **დე ფაცტო** ონტოლოგიებზე. მაგრამ ასეთ შემთხვევაში იოლად აღმოვაჩინდით, რომ ჩვენ საქმე გვაქვს მხოლოდ მსგავსებასთან და არა იგივეობრივ ვითარებასთან. მიუხედავად იმისა, რომ კანტის თავისთავად ნივთს საკმაოდ მძიმე დატვირთვა აქვს მის ფილოსოფიაში, ფუნქციონალურად მისი ვიტგენშტეინის ონტოლოგიასთან შედარება არ შეიძლება; კანტს თეორიულ ფილოსოფიაში არ აღუწერია თავისთავადი ნივთის სტრუქტურა და “ტრაქტატისაგან” განსხვავებით მისი ფილოსოფია არც საჭიროებს ამგვარ არწერებს.

9. ერთ ერთი ნაყოფიერი გზა, რომელიც შეიძლება მოინიშნოს ვიტგენშტეინის თეორიაში აღწერილი წინააღმდეგობის დასაძლევად, ჩვენი აზრით, “ფილოსოფიურ გამოკვლევებში” დამუშავებულ ენობრივ აპარატზე და ენობრივი თამაშების თეორიაზე გადის. აქ ვიტგენშტეინის მტკიცებით, არსებობს ენობრივი თამაშების უსასრულო რაოდენობა და თუ ეს მართლაც ასეა, რატომ არ შეგვიძლია ონტოლოგიაც თამაშის ერთ სუვერენულ ფორმად ჩავთვალოთ, რომელის საკუთარი, მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელი წესებით მოქმედებს?

10. უთუოდ მხედველობაშია მისაღები გვიანდელი ვიტგენშტეინის მტკიცება, რომლის მიხედვითაც სამყაროს სტრუქტურას გამოავლენს არა ენობრივი თამაშების სემანტიკა, არამედ მათი გრამატიკა. ეს თეზისი შესაბამისი ინტერპრეტაციის შემთხვევაში ქმნის პერსპექტივას არა მხოლოდ წინააღმდეგობის დაძლევისა, არამედ ინარჩუნებს “ტრაქტატის” მტკიცებას იმის თაობაზე, რომ ყველაფერი არ გამოითქმება ენაში, არამედ მხოლოდ გამოისახება. თავის მხრივ ასეთი ერთიანობის შენარჩუნება მსჯელობებში, მეტ საფუძველს მოგვცემდა გვესაუბრა ვიტგენშტეინის ერთიან ფილოსოფიაზე, ვიდრე მის მიერ პოზიციის რადიკალურ ცვლილებებზე შეხედულებათა განვითარების მეორე პერიოდში.

თამარ ცხადაძე

რელატივიზმის საპიოხი პოზიციის ეპისტემოლოგიაში

ფემინისტური თეორიების მრავალფეროვნებაში ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ნაკადია პოზიციის (standpoint) ეპისტემოლოგია. მის თეორიულ სათავეებს ჰეგელისა და მარქსის ნააზრევში ხედავენ, ხოლო მისი პირველი ფემინისტური არტიკულაცია, თუმცა არა ამ სახელით, მოგვცა დოროთი სმიტმა (1974).² პოზიციის ეპისტემოლოგია ამ სახელით პირველად ნენსი ჰართსოკმა ჩამოაყალიბა 1983 წელს.³ მარქსის იდეებზე დაყრდნობით ის ამტკიცებს, რომ ქალების სოციალური პოზიცია, სახელდობრ, სპეციფიკური შრომა, რომელსაც ისინი ასრულებენ

---

² Smith, Dorothy, “Women’s Perspective as a Radical Critique of Sociology”, *Sociological Inquiry* 44, 1974: 7-13.

³ Hartssock, Nancy, “The Feminist Standpoint: Developing the Ground for a Specifically Feminist Historical Materialism”, in Harding, Sandra, and Hintikka, Merrill B., (eds.),

საზოგადოებაში, არის ხედვის წერტილი, რომლიდანაც უნიკალურად დინახება სოციალური წესრიგის გარკვეული არსებითი ასპექტები; ამ ასპექტების დანახვა შეუძლებელია კაცების პოზიციებიდან.

პოზიციის ეპისტემოლოგიის არსს ხშირად წარმოადგენენ როგორც მტკიცებას, რომ ქალებს (ასევე სხვა არაპრივილეგირებულ ჯგუფებს სოციალური იერარქიაში) ეპისტემოლოგიური უპირატესობა აქვთ. ასეთ გაგებას მართლა უქმნის საფუძვლს პოზიციის თეორეტიკოსების ადრეული ტექსტები (ჰართსოკის, ჰარდინგის, სხვების). ამ ინტერპრეტაციას ემყარება ამ თეორიის ყველაზე სერიოზული კრიტიკა: საზოგადოებები მრავალი ნიშნის მიხედვით არის სტრატეფიცირებული (რასა, კლასი, გენდერი...); ამდენად არ არსებობს არაპრივილეგირებულთა ერთი პოზიცია; მეტიც, პრობლემურია ლაპარაკი ქალებზე, როგორც ერთ ჯგუფზე. ამიტომ რელატივიზმის ასაცილებლად პოზიციის თეორიას სჭირდება ეპისტემოლოგიური უპირატესობის მქონე პოზიციის კრიტიკერიუმები, რაც არ გააჩნია.⁴ მსგავს კრიტიკას საფუძვლს უმაგრებს რელატივიზმის ბრალდების გასაბათილებლად პოზიციის თეორეტიკოსთა მიერ იმის ხაზგასმა, რომ მათი თეორიის თანახმად ყველა სოციალური სიტუაცია ერთნაირად ხელსაყრელი არ არის ცოდნის შექმნისთვის, ამ თვალსაზრისით ზოგიერთი პოზიცია სხვებზე უკეთესია.⁵

პოზიციის თეორიას უფრო ადეკვატურად შეუძლია უპასუხოს რელატივიზმის ბრალდებას. ამის რესურსებს ჰარდინგის მითითებული ტექსტიც შეიცავს. თუ დავაზუსტებთ, რა იგულისხმება მარგინალური სოციალური სიტუაციების ეპისტემოლოგიურ უპირატესობაში, ვნახავთ, რომ ეს არ არის ცოდნის მისაღებობის უკეთესი სტანდარტები. ეს არის უპირატესობა სინამდვილის გარკვეული ასპექტების დანახვაში. ჰარდინგი თავად უსვამს ხაზს, რომ პოზიციის თეორია “აღმოჩენის ლოგიკის” სფეროს ეკუთვნის. ეს თეორია არ ამტკიცებს, რომ ის, რაც დინახება ჩაგრულის პოზიციიდან, შეუძლებელია გაიგოს და გაითვალისწინოს დომინანტური ჯგუფის წარმომადგენელმა. მისი მთავარი მტკიცებაა, რომ მაქსიმალური ობიექტურობა მიიღწევა ცოდნის შექმნის

Discovering Reality: Feminist Perspectives on Epistemology, Metaphysics, Methodology, and Philosophy of Science, Dordrecht, Holland: D. Reidel Publishing Co., 1983.

⁴ Longino, Helen, “Subjects, Power, and Knowledge: Description and Prescription in Feminist Philosophy of Science”, in Alcoff, Linda, and Elizabeth Potter, (eds.), *Feminist Epistemologies*, New York: Routledge, 1993.

⁵ Harding, Sandra, “Rethinking Standpoint Epistemology: ‘What is Strong Objectivity?’”, in Alcoff and Potter.

პროცესში სხვადასხვა, განსაკუთრებით, მარგინალიზებული ჯგუფების გამოცდილებიდან ამოსვლით. თეორიის ასეთი ინტერპრეტაციისთვის მდიდარ რესურსებს შეიცავს დონა ჰარაუეის ადგილის მქონე ცოდნების (situated knowledges) კონცეფცია⁶, რომელიც მან სწორედ პოზიციაზე არასწორი მახვილის რელატივისტური შედეგებიდან დისტანცირებისთვის განავითარა. მისი ცენტრალური იდეაა ყველა პერსპექტივის გარდაუვალი არასრულობა და კარგი ცოდნის სტანდარტების შესაბამისად გადასინჯვის მოთხოვნა.

აკაკი ყულიჯანაშვილი მსთეპიპურ ნიშანთა სისტემა

ხელოვნების ენის არსებითი მახასიათებელია კომუნიკაციურობა და დიალოგურობა. ხელოვნების ენა მხოლოდ იმ შემთხვევაში ასრულებს თავის ფუნქციას, როცა არსებობს ამ ენის გამგები. წინააღმდეგ შემთხვევაში სიმბოლოები, ფორმები, ნიშნები, ტექსტები შეიძლება ფიზიკურად არსებობდნენ, როგორც რეალურ დროსა და სივრცეში არსებული საგნები, მაგრამ ისინი მოკლებულნი იქნებიან იმ თავდაპირველ საზრისს, რაც მათ გააჩნდათ და ამდენად ვეღარ შეასრულებენ ენისათვის დამახასიათებელ ინფორმაციის შენახვისა და გადაცემის ფუნქციას. ასეთ შემთხვევაში ხელოვნების ენა დუმს, მისი არ ესმით და ამდენად ის აღარ არსებობს როგორც ენა. ხელოვნების ყოველ სახეს თავისი ენა გააჩნია, ის ქმნის სამყაროსა და ადამიანის მხოლოდ მისთვის დამახასიათებელ სურათს, იმისათვის, რომ ხელოვნების ენამ შეასრულოს თავის ფუნქცია, აუცილებელი არსებობდეს ამ ენის გამგები. ამდენად ხელოვნების ენის არსებითი მომენტი გაგებაა, ხელოვნების ქმნილება ერთი მხრივ შედგება რეალურ – ფიზიკური მასალისაგან, მეორეს მხრივ არის საზრისის, ირეალური განზომილების მატარებელი. იმისათვის, რომ ადამიანმა შეძლოს ხელოვნების ქმნილებასთან, როგორც ასეთთან ურთიერთობა, მას უნდა ესმოდეს მისი საზრისი. საზრისის გაგება კი გულისხმობს ამ ენის, ნიშნების, სიმბოლოების, ფორმების ცოდნას, რაშიც დაშიფრულია საზრისი.

ხელოვნება ნიშნებსა და სიმბოლოებში არსებობს ამდენად ის თავისებური ენაა, ამ აზრით ხელოვნება ენაა, რომლის ცოდნა

---

⁶ Haraway, Donna, "Situated Knowledges: The Science Question in Feminism and the Privilege of Partial Perspective", *Feminist Studies*, 14, 1988: 575-599.

აუცილებელი პირობაა რათა გავიგოთ ამ ენაზე განხორციელებული შინაარსი.

ხელოვნების კომუნიკაციური ფუნქცია მოითხოვს ფორმას კონსტრუქციულ – ესთეტიკურთან ერთად ნიშნური ხასიათიც ჰქონდეს. რომელიც თავის თავში ატარებს მხატვრულ ინფორმაციას, რომელიც ინფორმაციის სხვა სახეებისაგან განსხვავებით იმით გამოირჩევა, რომ შეუძლებელია სხვა ნიშნური სისტემით მისი “თარგმნა” სხვა კოდზე მისი გადატანა, მხატვრული ინფორმაცია განუყოფელია მისი განმახორციელებელი ნიშანთა სისტემიდან ეს იმიტომ, რომ ამ ნიშნის სტრუქტურა ყოველთვის მნიშვნელობის სტრუქტურით არის განსაზღვრული, რომლის გადასაცემდაა იგი მოწოდებული., სიტყვიერი ენა და ყველა ხელოვნური კოდი შექმნილია აბსტრაქტული მნიშვნელობის გადასაცემად. სიტყვა სწორედ ამიტომ იქცა აზრის განივების მთავარ საშუალებად, რომ მას შეუძლია ადეკვატურად მოგვცეს აზროვნების რეზულტატი, ხელოვნებაში კი მხატვრულად დამუშავებული სიტყვა მხატვრული შინაარსის განხორციელების მრავალთაგან ერთ ერთი საშუალებაა, ვინაიდან სამყაროს მხატვრული ათვისება უფრო მდიდარი, მრავალფეროვანი და რთულია ვიდრე თეორიული შემეცნება, მთელი ამ მრავალფეროვნების გამოსახატავად დასჭირდა ხელოვნებას სხვადასხვა და განსხვავებული “ენები” პლასტიკური, ფერწერული, ქორეოგრაფიული, მუსიკალური და ა.შ.

ესთეტიკურ ნიშანთა სისტემა ორმაგ სუბიექტურ –ობიექტურ საზრისს ფლობს, ასევე რაციონალურ და ემოციურ მნიშვნელობების შემცველია.

ესთეტიკური ნიშანი განუყოფელ კავშირშია გამოხატულ მნიშვნელობასთან, რომლის გამო ნიშნის შეცვლა მნიშვნელობის შეცვლას იწვევს და პირუკუ მნიშვნელობის შეცვლა ნიშნის შეცვლას.

შეუძლებელია არსებობდეს ესთეტიკურ ნიშანთა რაიმე საყოველთაოდ აღიარებული წესი, რომელსაც დაექვემდებარება ნიშანთა ცალკეული სისტემები, რადგანაც მხატვრული ნიშანი ყოველთვის სუბიექტურ მხარის, ხელოვანის ინდივიდუალური ბეჭდით არის დადგასმული

მხატვრულ ენას შეუზღუდავი ვარიანტულობა ახსიათებს, რადგანაც სახოვან ნიშანთა სისტემა ხელოვნების სხვადასხვა სახეში მრავალგვარად მოდიფიცირდება და ტრანსფორმირდება, მხატვრულ შემოქმედებითი მეთოდის შესატვისად და საგრძნობლად იცვლის სახეს ყოველი ხელოვანის შემოქმედებაში.

აქედან გამომდინარე ხელოვნების ფორმა ერთდროულად არის სახოვანი მოდელი და ნიშანთა სისტემაც, მატერიალური კონსტრუქცია და სპეციალური ენა, ესთეტიკური და კომუნიკაციური ღირებულებების ერთდროულად მატარებელი.

დემურ ჯალაღონია **ფილოსოფია და ეპოქალური დრო**

ნაბიჯი „ფილოსოფიისაკენ“ უფრო და უფრო მიმზიდველი ხდება. „ფილოსოფოსობას,“ როგორც სამყაროს ათვისების გზას ადამიანი შეიმუშავებს. დამიანმა საკუთარი გონითო ძალების აქტივობით უნდა დაძლიოს ყველა სიძნელე, მუდმივად უნდა ძერწოს თავისი თავი და შექმნას მსოფლმხედველობა. „მსოფლმხედველობა იქნება ის სათვალეები, რომლითაც ადამიანი ხედავს სამყაროს, აფასებს მას და მოქმედებს მასში.“ მსოფლმხედველობრივი სათვალე ყოველთვის ეპოქალური დროის მატარებელია, ადამიანი ამ „სათვალეს“ კი არ იხსნის, უბრალოდ იცვლის. ცვალებადობა, ბუნებრივია, ადამიანურ პრობლემებს ვერ აგვარებს. გება უმთავრესი პრობლემა: ადამიანი თავისუფალია თუ არა თავის ქმედებაში. ღმერთმა თავის ქმნილებას მიანიჭა მოქმედების თავისუფლება, რომლის წყალობითაც მას შეუძლია მოიქცეს ღვთისაკენ ან შეიქცეს მისგან, იმოქმედოს მისთვის ან მის წინააღმდეგ.

ნამდვილი ფილოსოფიური აზრი ყოველთვის ესწრაფვოდა მსოფლმხედველობაში ყველაფერ „ადამიანისუელის“ გადალახვას, არა მარტო ფსიქოლოგიზმის, არამედ ფართო ანთროპოლოგიზმის დაძლევას. სოკრატედან მოყოლებული დღემდე ხდება იმის გარკვევა, თუ როგორ უნდა განთავისუფლდეს ფილოსოფია ადამიანურისაგან, ანუ როგორაა შესაძლებელი ყველა საგანს თავისი სახელი ეწოდოს. შალვა ნუცუბიძე აღნიშნავს, რომ ფილოსოფიის ცენტრში დგას ადამიანი, არა როგორც მიზანი, არამედ როგორც ტვირთი და ცოდვა, შეცდომის მუდმივი შესაძლებლობის აზრით. ჭეშმარიტებასთან მიახლოება ნიშნავს ამ შესაძლებლობების თანდათანობით შემცირებას და ადამიანურისაგან დაშორებას. მიზანი ნათელია – ჭეშმარიტებასთან მიახლოება დაბ ადამიანურისაგან დაშორება. ფილოსოფია იცვლება, როგორც იცვლება ადამიანი. დამიანი არის „ექტატური“ არსება, რომელიც საგნებშია და თან თავის თავში, რომელიც იმავე დროს ტრანსცენდენტურია, შინაგანისა და გარეგანის მიმართ. ფილოსოფია აღარ კმაყოფილდება ცნებებში ჩაღრმავებით, ის აღარ ამოდის მხოლოდ იდეებიდან, ესეა იგი მოვლენებზეც შინაგანსა და გარეგანზე ფიქრობს. ასევე

გარკვეულ წარმატებებს მიაღწია მცდელობამ, თანხმობა მოეხდინა ცხოვრებასა და გონებას შორის. შეიძლება ისტორიაში არაფერი იცვლებოდეს ან არ ჩანდეს რომ იცვლება, მაგრამ ყველაფერი იცვლება მოვლენებში და ჩვენც ვიცვლებით მოვლენებში.

დღესაც როდესაც ისმება კითხვა რა არის ფილოსოფია? ეიულ დელიუზის და ფელიქს გატარის თანახმად შეკითხვა ისმის შუადამისას, მარტოობისას, როცა შესაკითხავი სხვა არაფერი ამ ეს კითხვები ყოველთვის ისმოდა, ფილოსოფოსობა ყოველთვის უნდოდათ, მაგრამ ჩვეულებრივ არ კითხულობენ რა არის ის?

როდელის მიხედვით ფილოსოფია არის გეოფილოსოფია, როგორც ისტორია არის ეოისტორია, რატომ შეიქმნა ფილოსოფია საბერძნეთში-მოცემულ კონტექსტში? კაპიტალიზმი მოცემულ ადგილებში და მოცემულ მომენტში და რატომ არაა ჩინეთში? ჩვენს დროში ფილოსოფია ბევრ კონკურენტს გადააწყდა.ფილოსოფიამ არსებულზე კონკრეტულზე “დაკვირვებით“ სცადა ზოგადის გამოვლენა და ცნების შემუშავებაზე მოხდა სოციოლოგიისა და ფილოსოფიის დაკავშირება.

მიშელ ფუკო კანტითაა აღტაცებული, იმიტომ, რომ მან დასვა ფილოსოფიის პრობლემა „ეხლასთან,, მიმართებით.ფილოსოფიის საგანი მარადიულის ჭვრეტა ან ისტორიის მოაზრება კი არ არის,არამედ ჩვენი აქტუალური დამდევის დიაგნოზირება. დიაგნოზირება ყოველ აწმყო მოვლენაში ეს ის არის,რასაც ნიცშე მიაწერდა ფილოსოფიას როგორც „ცივილიზაციის ექიმს“. მომავალში ფილოსოფიის ამოცანა კი არ შესუსტდება, არამედ შემეცნებისა და ტექნიკის განვითარებასთან ერთად კიდევ უფრო გაიზრდება. ფილოსოფიის არსება ჭეშმარიტების ძიებაშია და არა მის ქონაში, ფილოსოფია არის გზად ყოფნა. მასში მთავარია კითხვის დასმა, ასე რომ თავის მხრივ ყოველი პასუხი უნდა იქცეს კითხვად. ეს იქნება ფილოსოფიის პროცესუალობა და დაუსრულებლობა.

ნაკო კვატაცხელია

ლეთოლოგიური რეალიზმის ძირითადი წანამძღვრები

1. შალვა ნუცუბიძის მიერ აღეთოლოგიური რეალიზმი ჩაფიქრებული იყო როგორც “პირველი ფილოსოფია”, რომელსაც შემეცნებისა და ჭეშმარიტების სრულიად ახლებური დაფუძნება უნდა მოეცა. ამ მხრივ იგი იმდროინდელი დასავლური აზროვნების გენერალურ ხაზზე დგას და უაღრესად თვითმყოფ და ორიგინალურ მოაზროვნედ გვევლინება.

2. შემეცნება არ არის სუბიექტისა და ობიექტის ურთიერთობა: იგი უნდა გაიშალოს მიმართებაში “ჭეშმარიტებისა თავისთავად” “ჭეშმარიტებასთან ჩვენთვის”. “შემეცნება არსის თავისთავად გამოძღვანებაა და არა ჩვენს

“მე”-სა და არსის შუა ურთიერთობის გამორკვევა”.

3. შემეცნება უნდა დაემყაროს ანტიკურობიდანვე მომდინარე პრინციპს: დაგვარი შეიცნობს დაგვარს. ალეთოლოგია, როგორც თავისთავად ჭეშმარიტებაზე მოძღვრება, წინ უსწრებს შემეცნების თეორიას. შემეცნების საგანი მეტია, ვიდრე ფაქტი ანუ მოვლენა. ყოველი ფენომენი შეიცავს არსებობაზე მეტს და ეს მეტი არის მისი გარკვეულობა, მისი ამგვარად ყოფნა როგორც სხვაგვარად ყოფნის შესაძლებლობა. სწორედ ეს გარკვეულობა არის ჭეშმარიტება თავისთავად, რომელიც გარს აკრავს სინამდვილეს და ხდება შემეცნების საგანი როგორც ჩვენი გონების დაგვარი მომენტი. არსის აქ გარკვეულობის ანუ თავისთავადი ჭეშმარიტების გადაქცევა ჭეშმარიტებად ჩვენთვის შეადგენს ადამიანური შემეცნების მთელ შინაარსს.

მამია სურმავა

ჰაიდგერის და ისტორიზმის კრიზისი

მარტინ ჰაიდგერის მიერ 1939 წელს ფრაიბურგის უნივერსიტეტში, ზაფხულის სემესტრში წაკითხული სალექციო კურსი, რომელიც მოდერნიზმის „უკანასკნელ მეტაფიზიკოსს“ – ნიცშეს მიეძღვნა და „ახალი დასაწყისის“ აუცილებლობაზე აპელირებდა, სხვა მნიშვნელოვან შედეგებთან ერთად, ეპოქალური მნიშვნელობის ძერას გულისხმობდა, აგრეთვე, ისტორიის პოსტმეტაფიზიკური გააზრებისათვის. კერძოდ, იგი (ისეთი „მოტივების“ ფონზე, როგორცაა ისტორიის მეტაფიზიკური ბუნების ხაზგასმა, ისტორიზმის XIX საუკუნის ევროპული ცნობიერების „მკვდარ მსოფლხედვად“, ჭელტანსცჰაუნგსპილოსოპიის გადმონაშთად შეფასება, დიდი ნარატივის ტრადიციის კრიტიკა, მისი დეკონსტრუქციის მცდელობა და სხვ.) ისტორიის, და კიდევ უფრო ზუსტად, „ისტორიის დასასრულის“ პოსტმოდერნული გააზრების ინაუგურაციად მოგვევლინა.

ჰაიდგერის კრიტიკაში ისტორიზმის კოლაფსი უმჭიდროესად დაუკავშირდა „მეტაფიზიკის ფინალურ ეპოქას“. სალექციო კურსი ისტორიზმის „უკანასკნელ სიტყვას“ გვაცნობს, რომელიც იმაში მდგომარეობს, რომ „ისტორიზმი მეტაფიზიკის ბოლო სიტყვაა“. გერმანელი მოაზროვნე ისტორიზმს ლინეარული ნარატივის, დიაქრონული უწყვეტობის ლოგიკას უკავშირებს, რაც თავის

საფუძვლად ტრანსცენდენტალური (ე. ი. კარტეზიანული მეტაფიზიკის ავტონომიური) სუბიექტის პოზიციებიდან ისტორიის „კითხვას“ გულისხმობს. გერმანელი მოაზროვნის აზრით, ისტორიზმის კრიზისში ვლინდება არა, უბრალოდ, სკეპსის ისტორიოგრაფიული ტრადიციის მიმართ, არამედ სილატაკე მთელი მეტაფიზიკური ეპოქისა, რომელიც ისტორიციისტული ანთროპოლოგიის უნივერსალურ-რაციონალურ პრინციპებზე არის დაფუძნებული.

ჰაიდეგერისეული კრიტიკა, რომელიც თავის თავში ე. წ. „კრიზისის ცნობიერების“ მატარებელია, არ არის მხოლოდ ინდივიდუალური ინტელექტუალური ტემპერამენტის ავტოქტონიური გამოხატულება. იგი ევროპული ცნობიერების განვითარების ეპოქალური ლოგიკით არის ნასაზრდოები. ამას მოწმობს გერმანელი მოაზროვნის ძალისხმევისათვის ორგანული ფილოსოფიური (და ინტელექტუალური) კონტექსტი, რომელიც XIX საუკუნის მეორე ნახევრიდან მოყოლებული, ვიდრე ჰაიდეგერის თამედროვე ეპოქამდე, თავდაც ტოტალურად იყო გამსჭვალული „კრიზისის ცნობიერებით“. საკმარისია გავიხსენოთ თუნდაც ის ფაქტი, რომ იგივე ნეოკანტიანური ისტორიზმი, თავად მისი ადეპტების მიხედვით, სხვა არაფერი იყო, თუ არა „მეცნიერების კრიზისზე“ ფილოსოფიური რეაქცია.

ჰაიდეგერის ნოვაცია შორს დაცილდა საკითხის მიმართ ფილოსოფიური რაკურსის, ამოსავალი პარადიგმის იმგვარ ცვლას, რაც 1880-1930-იან წლებში ფართოდ იყო გავრცელებული ევროპული აზროვნების (საკმაოდ ჭრელ) ინტელექტუალურ ძიებებში. იგი მოგვევლინა არა, უბრალოდ, ეპისტემოლოგიურ სუბიექტზე უარის თქმად და ონტოლოგიური განზომილების შემოტანად, არამედ, საერთოდ, მოდერნიტის პროექტის ფილოსოფიურ განაჩენად. მეტაფიზიკური ისტორიზმის კრიტიკაში ნათლად გამოვლინდა კრიზისის ცნობიერების და, კიდევ უფრო კონკრეტულად, პოსტმეტაფიზიკური (პოსტმოდერნისტული) აზროვნების პროდუქტიული შესაძლებლობები (რაც ანათესავებს ჰაიდეგერს დილთაისთან).

ჰაიდეგერის აზრები საგულისხმოა დღესაც, და არა, „უბრალოდ“, იმიტომ, რომ ლიტერატურულ კრიტიკასა თუ ფილოსოფიაში კვლავ აქტუალური რჩება მოდერნიტის, აგრეთვე, ისტორიისა და ფილოსოფიის დასასრულის შესახებ საკითხები, არამედ იმიტომ, – და ეს გამოსჭვივის დასახელებული თემებიდანაც, – ადამიანის წინაშე კვლავაც მთელი სიმძაფრით დაისმის აუთენტური ყოფნის საკითხი. როგორც თავად ჰაიდეგერი გვასწავლის, „დიდი ფილოსოფია“ (კონკრეტულ შემთხვევაში,

ჰაიდეგერის ნააზრევით) ისე, როგორც „დიდი ხელოვნება“, რელიგიური მოძღვრება, დროისა და გარემოებების ცვლის მიუხედავად, საკუთარი არსებიდან გამომდინარე, ყოველთვის საგულისყუროს მოქმელი რჩება მარადიულად „დაფარულობასა“ და „ღიაობასთან“ წინააღმდეგობით ასეინ-თვის.

გალერი რამიშვილი

ადამიანი, დრო და სახეზემყოფობის პრობლემა

1. სახეზემყოფისა და არასახეზემყოფის მიმართების პრობლემა ევროპული მეტაფიზიკის ერთ ერთი ძირითადი პრობლემაა. თანამედროვეობაში ხდება სახეზემყოფობის ძველი პარადიგმის დესტრუქცია და დეკონსტრუქცია, რაც ამ პრობლემის ახლებურად დაყენების აუცილებლობას განაპირობებს.

2. გამოკვეთილია დასწრებულობისა და სახეზემყოფობის ფუნქციების განსხვავება და მიმართება. შეიცვალა ადამიანის დასწრებულობის ორი ძირითადი მახასიათებლის-დროისა და სივრცის მიმართება. ადამიანის ყოფიერების დახასიათება დამოკიდებული გახდა დროის ბუნებასა და არსებობის წესის ცვლილებაზე. შეიცვალა დასწრებულობის სტრუქტურა.

3. გაანალიზებულია დასწრებულობის სახეების ვიზუალურობა. რეპრეზენტაცია, მასშედური დასწრებულობა.

4. ადამიანის დასწრებულობის ბუნების, როგორც ადამიანის ყოფიერების ძირითადი მახასიათებლის, შეცვლა გამოწვეულია ადამიანის ყოფიერების დროითი ჰორიზონტისა და გლობალური ყოველდღიურობის რეალური დროითობის დაპირისპირებით.

5. პანოპტიკუმი, გამჭვირვალობა როგორც პოლიტიკური და მეტაფიზიკური არასახეზემყოფობის დაძლევის სუროგატი. მე არ ვარ, არამედ მე ვარ წარმოდგენილი.

6. ადამიანის ყოფიერების დროითი მოდელების მიმართება. რეალური დრო როგორც ადამიანური ყოფიერების დროითი ჰორიზონტის დეკონსტრუქცია. ონტოცენტრიზმი ლოგოცენტრიზმის ნაცვლად

ანასტასია ზაქარიაძე

უნივერსალური განათლების ამერიკული მოდელი – ჯონ დივის პარიანტი

ჯონ დივი, ფილოსოფიის ტრადიციული სქემის რეკონსტრუქცია-დემონტაჟის ავტორი, იღვის სტრატეგიულ ხაზს განათლების სისტემის რეორგანიზაციისაკენ მიმართავს. იგი განათლების ფილოსოფიის ნოვატორად გვევლინება და პრაქტიკულად მთელი ცხოვრების მანძილზე ამუშავებსა და ხეწს განათლების სისტემის ახალ პარადიგმას. განათლების პროცესი ადეკვატურად უნდა რეაგირებდეს იმ სიახლეებზე, რომელსაც უყენებს ადამიანს მუდმივ ცვლადი გარემო. დივის კონცეპციის სამიზნეა დემოკრატიული საზოგადოების სკოლის მოდელის აგება, განსაკუთრებით ინტერესის საგანი - ამ ტიპის საზოგადოებაში განათლების სოციალური როლის განსაზღვრა. იგი ეძებსა და პოულობს განათლების ახალ საზრისსა და დანიშნულებას. კერძოდ, განათლება განმარტებულ უნდა იქნეს, როგორც ადაპტაციური უნარების დახვეწის პროცესი. ესაა ავტონომიური ველი, სადაც განათლების პროცესს მიზანი საკუთარ თავში აქვს, მას არ სჭირდება გარეთ გასვლა საკუთარი ღირებულებების მოსაპოვებლად. ეს პროცესი გულისხმობს მუდმივ რეორგანიზაციაში, რეკონსტრუქციაში, ტრანსფორმაციაში მყოფობას.

დივის შემოაქვს ცნება “უნივერსალური განათლება”. ცნება ფართო საზრისის მატარებელია და მხოლოდ შესაძლებლობათა დემოკრატიის ტერმინებში ვერ ეტყვა. იგი შინაგანად დაკავშირებულია ამერიკის კონსტიტუციის მთავარ ამოსავალ პრინციპთან “ყველა ადამიანის თანასწორობის შესახებ”, კონცეპტი “უნივერსალური განათლება” მოიცავს საყოველთაობას, და გლობალურად მთელი ხალხის, ერის, საბოლოო ჯამში ეპოქის განათლებას გულისხმობს, მისი საზრისი ორიენტაციის შეცვლისკენაა მიმართული, ელემენტარული დონიდან დაწყებული, მთელი კულტურით დამთავრებული. მოსახლეობის საყოველთაო ჩართვა განათლების პროცესში სოციალური ტრანსფორმაციის წარმატებას უფრო მეტ შანსს აძლევს ბაზისური სოციალური, ეკონომიკური და პოლიტიკური პირობების შეცვლისაკენ მიმართულ გზაზე.

პრაგმატისტულად ორიენტირებული დიუსეული განათლების სისტემის პარადიგმა უპირველეს მიზნად ისახავს მოქალაქეთა ახალი თაობის მომზადებას იმგვარად, რომ ისინი მაქსიმალურად წარმატებულად იყვნენ ინტეგრირებულნი თანამედროვეობის მოთხოვნებზე, განათლების ვექტორი მიმართული უნდა იყოს შიგნიდან გარეთ, ორიენტაციით აწმყოსა და მომავალზე,

აქცენტები უნდა გადანაწილებულ იქნეს აზრობრივი პოტენციალის გახსნაზე, კვლევითი უნარ-ჩვევების განვითარებაზე იმ მიმართულებით, რომ მოსწავლემ მომავალში შესძლოს წარმატებით გაართვას თავი ურთულეს ამოცანებს, რომლის წინაშეც იგი უცილობლად აღმოჩნდება. დიუი რეალურად აფასებს აწმყოსაცა და მომავალს, და მთავარ საფრთხეს ხედავს იმაში, რომ სწრაფადცვლადი სამყაროს გამოწვევების წინაშე მდგომი ახალგაზრდა, თუკი ის ტრადიციული კლასიკური განათლების დისკურსის ველზე დარჩება, სადაც მთავარი სამიზნე წინა თაობებით დაგროვილი ცოდნისა და პრინციპებით მოზარდის გონების სავარაუდო ვაკუუმის ამოვსებაა, დაითრგუნება გარემოში მიმდინარე ცვლილებების მდინარებით, ვერას გაუგებს მის კავშირებსა და მნიშვნელობებს, ჩაიკარგება დილემათა ლაბირინთებში.

მისაღებია დიუს თვალსაზრისი, რომ განათლების პარადიგმაში ინტელექტუალური და მორალური ასპექტების მოწყვეტა დაუშვებელია. კვლევის უნარების გამოუმუშავება საჭიროა ორივე მიმართულებით. მაგალითად, ზნეობრივად სწორი ქცევის განსაზღვრისათვის “ აბსოლუტური სიკეთისაკენ” და “ საყოველთაო ღირებულებებისაკენ” აპელირება შედეგს ვერ გამოიღებს, რადგანაც ყოველი სიტუაცია კონკრეტული და უნიკალურია და შესაბამის პასუხს მოელის და არა მზამზარეულ რეცეპტს. აქცენტი გადატანილ უნდა იქნეს მსჯელობის უნარის მქონე ინტელექტის განვითარებაზე, რომელიც კვლევას მიმართავს სიტუაციის მაკონსტრუირებელი ფაქტორების კონტექსტუალურ ანალიზზე.

ფაქტობრივად ესაა მოდელი, რომელიც საფუძვლად დაედო თანამედროვე ლიბერალური განათლების პარადიგმას. რიგი მოსაზრებებისა მასში გასათვალისწინებელი და მისაღებია, მაგალითად გასაზიარებელია მოსაზრება სკოლის როლის შესახებ საზოგადოებრივ ცხოვრებაში. დიუი ამუშავებს სკოლის, როგორც კომუნალური თანაცხოვრების მოდელის სქემას. იკვეთება სკოლის მთავარი ფუნქციაც: მოზარდის შემოქმედებითი პოტენციალის გამოთავისუფლება, დამოუკიდებელი აზროვნების უნარების განვითარება, კოლექტიურ ცდაში მოზარდის ჩართვის მოსამზადებელი საფეხური. ამაშია სკოლის ძირითადი მისია დიუსის მიხედვით. ასევე მისაღებია მოსაზრება, რომ განათლება მთავარი იარაღია საზოგადოების სრულყოფის გზაზე, დემოკრატიზაციისათვის პროცესის, მოქალაქეთა თანასწორი უფლებების უზრუნველყოფის მიმართულებით. აქ ისახება სოციალური ინიციატივების ყველაზე ფართო ასპარეზი. ასევე

დადებითია დიუის იდეა უნივერსალური, უწყვეტი განათლების თაობაზე. განათლების პროცესი უნდა მოიცავდეს ყველა ასაკობრივ კატეგორიას. მთელი საზოგადოება უნდა იმყოფებოდეს მუდმივი სწავლებისა და გადამზადების უწყვეტ რეჟიმში.

მაგრამ წინაარმდეგობრივად გვეჩვენება ტრადიციული განათლების სისტემის მთლიანად უგულვებელყოფა, პოზიტიური ელემენტები ამ ვარიანტიდან ვფიქრობთ შენარჩუნებულ უნდა იქნენ.

5050 ჩიქოვანი

კულტურის პოლიტიკა: მიმართება კულტურის კვლევებთან

დღეს კულტურის ფენომენი თეორიული და პრაქტიკული ინტერესის ობიექტია; მას იკვლევენ, სწავლობენ, აგრეთვე “იყენებენ” სხვადასხვა მიზნით, მაგალითად, პოლიტიკურ მისწრაფებათა ლეგიტიმაციისათვის.

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ შექმნილმა რეალობამ (კოლონიური სისტემის დაშლა, მოდერნიზაცია/ვესტერნიზაცია, საკუთარი კულტურული ფესვებისაგან გაუცხოების ტენდენცია, ელექტრონული მედიის ფართო გავრცელება) წარმოშვა კულტურის პოლიტიკის, როგორც სოციოკულტურული პასუხისმგებლობის ერთ-ერთი სახეობის, იდეა. ევროკავშირის მას-ტრიხტის შეთანხმებამ, რომელიც ძალაში შევიდა 1993 წელს, ლეგიტიმური საფუძველი შეუქმნა კულტურის პოლიტიკას.

ჩვეულებრივ, კულტურის პოლიტიკა განისაზღვრება როგორც კულტურის როლზე საზოგადოებაში არსებულ განსხვავებულ შეხედულებათა შორის ბალანსის ძიება. უნდა იქცეს თუ არა კულტურის პოლიტიკის კვლევა კულტურის მეცნიერებათა ერთ-ერთ ძირითად მიმართულებად? კულტურის მეცნიერებები ტრადიციული თეორიული შინაარსით უნდა შემოიფარგლოს, თუ მას თანდათან შეავიწროებს კულტურულ პროცესთა პრაქტიკაზე ორიენტირებული ანალიზი? მიუხედავად ამ კითხვებზე გაცემული ურთიერთსაპირისპირო პასუხებისა, დღეს, როგორც კ. კოტაკი აღნიშნავს, კულტურის კვლევები აღარ წამოადგენს სპილოს ძვლის კოშკში გამოკეტილი მეცნიერების ეგზოტიკურ გატაცებას, არამედ ეს არის ცოდნის პოლისტური, კომპარატივისტული სფერო, რომელსაც ბევრი რამ აქვს სათქმელი საზოგადოებისათვის.

XX საუკუნის 80-იანი წლების შუახანებამდე პოლიტიკის კვლევებს იშვიათად თუ ვინმე უკავშირებდა კულტურის მეცნიერებებს. ამ უკანასკნელ სფეროში ჩამოყალიბებული ტრადიცია მკაფიოდ მიჯნავდა მათ ერთმანეთისაგან. ასეთი დამოკიდებულება ემყარებოდა, ერთი მხრივ, წარმოდგენას, რომ ყოველგვარი პოლიტიკა დაკავშირებულია და ასახავს მმართველი ფენისა და ხელისუფლების ინტერესს; მეორე მხრივ, თავის როლს ასრულებდა მარქსისტული მემკვიდრეობა, ეკონომიკურ და სოციალურ ურთიერთობათა პრიმატისა და განმსაზღვრელი როლის აღიარებით. ვერ ვიტყვით, რომ ამგვარი კვლევები კულტურის მეცნიერებათა სფეროში საერთოდ არ არსებობდა, ამ მხრივ მხოლოდ რაიმონდ უილიამსის სახელის გახსენებაც იკმარებდა, მაგრამ ეს მაინც უფრო გამონაკლისი იყო, ვიდრე ტენდენცია. ძირითადად კი, მათი შრომა, ვინც კულტურის პოლიტიკის საკითხებს იკვლევდა, მიჩნეული იყო თეორიულ ინტერესსა და კონტექსტს მოკლებულ ვიწრო პრაგმატულ საქმიანობად, უფრო მეტიც – უსიამოვნო კომპრომისად ხელისუფლებასთან. 80-იანი წლებიდან კი კულტურის პოლიტიკამ თანდათანობით დაიმკვიდრა ადგილი კულტურული რასიზმის, კორპორაციული კულტურის, გენდერის პრობლემების, მულტიკულტურალიზმის და სხვა საკითხების შესწავლის სფეროში. კულტურის ფენომენისადმი ინტერესი გაჩნდა პოლიტიკის მეცნიერებაში. შეიძლება ითქვას, რომ ბოლო ათწლეულების მანძილზე მსოფლიოს ხედავ სულ უფრო “კულტურაცენტრული” ხდება. შესაბამისად, კულტურის პოლიტიკის პრობლემებიც სულ უფრო მეტ აქტუალურობას იძენს.

ქეთევან კაკიტელაშვილი

სტამბოლიაიზმის სხვა კულტურული იდენტობის კონტაქტში

რუთ მელნიკოვის მიერ შემოთავაზებული იდეის თანახმად, საზოგადოების არსის, მისი მენტალობის გაგებისა და შესწავლის ერთ-ერთი საშუალება იმის გამოვლენაა, თუ სად და როგორ დააწესა ამ საზოგადოებამ საზღვარი *ჩვენსა* და *სხვას* შორის, თუ ვინ მოექცა ამ საზღვრის ფაგლებში და ვინ – მის გარეთ.

კულტურის ისტორიკოსები სულ ახლახან დაინტერესდნენ *სხვას* იდეით. ბუნებრივია, უფრო ლოგიკური იქნებოდა, საკუთარი თავისაგან განსხვავებული ხალხები და საზოგადოებები მრავლობითი რიცხვით – *სხვები* – ყოფილიყო აღნიშნული, ვიდრე

არადიფერენცირებული ცნებით *სხვა*. მაგრამ ჰომოგენიზაციის პროცესის ყოველსომცველობის გამო ისინი, ვინც ვერ მოექცა საზღვრის შიგნით, იქცა ერთგვაროვან, განსხვავებულ და უცხო *სხვად*. ამ შემთხვევაში მნიშვნელოვანი იყო განსხვავების ხაზგასმა საზღვრის შიგნითა და მის მიღმა მყოფთა შორის, და არა ის მრავალფეროვნება, რომლითაც ამ საზღვრის გარეთ არსებობდა.

ამა თუ იმ საზოგადოების მიერ *სხვას* სტერეოტიპის კვლევა კულტურული იდენტობის პრობლემებით დაინტერესების პარალელურად განვითარდა.

როდესაც ჯგუფები *სხვა* კულტურას პირისპირ ხედებიან, ორი განსხვავებული რეაქცია ვლინდება.

1) პირველ შემთხვევაში ხდება კულტურული განსხვავების უარყოფა და იგნორირება. ანალოგიის გამოყენებით *სხვისი* ასიმილირება და მიმსგავსება საკუთარი თავისადმი ან მეზობლებისადმი. ეს ხერხი შეიძლება გამოიყენებოდეს ცნობიერად ან არაცნობიერად. *სხვა* განიხილება როგორც საკუთარის ანარეკლი (მაგალითად, ზოგიერთი ჯვაროსნის მიერ სალადინი აღიქმებოდა როგორც რაინდი, ვასკო და გამამ ბრაჰმას, ვიშნუსა და შივას ქანდაკებები აღიქვა როგორც წმინდა სამების განსახიერება და ა.შ.) ასეთი ანალოგიის საშუალებით უცხო გარდაიქმნება ნაცნობად და გასაგებად, ხდება მისი “მოშინაურება”.

2) მეორე შემთხვევა პირველის საპირისპიროა. ამ შემთხვევაში, ცნობიერად თუ არაცნობიერად, უცხო კულტურა საკუთარის საპირისპიროდ წარმოიდგინება. ხდება ინვერსია.

მოსალოდნელია, რომ კულტურათა ურთიერთქმედების პროცესში თითოეული კულტურის სახე სტერეოტიპიზებული იქნება. არ არის აუცილებელი, რომ სტერეოტიპი სრულიად ყალბი იყოს, მაგრამ ხშირ შემთხვევაში ის აზვიადებს ზოგიერთ მახასიათებელს, ხოლო ზოგიერთს – უგულებელყოფს. ნებისმიერ შემთხვევაში სტერეოტიპი მოკლებულია ნიუანსებს, რადგან ერთი და იგივე მოდელი მისადაგებელია მნიშვნელოვნად განსხვავებული კულტურული სიტუაციების მიმართ.

თუ *სხვისი* ხედვა გაშუალებულია სტერეოტიპებით, საკუთარი თავის ხედვა ასევე არაპირდაპირია. სტერეოტიპების კვლევა მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს მათი შემქმნელი საზოგადოების შესასწავლად. ამა თუ იმ საზოგადოების სახე, თვით სტერეოტიპები და თვითაღქმა ხშირად სწორედ იმაში ვლინდება, თუ როგორ ხედავს ის განსხვავებას საკუთარ თავსა

და სხვას შორის, თუ რა თვისებებს ანიჭებს მას და როგორ ხელდას მის როლს საკუთარი საზოგადოების ისტორიაში.

მაღლხაზ თორია

წარსულის ნარატივები და მათი გამოყენება კონფლიქტების მოგვარების პროცესში

წარსული ადამიანების მეხსიერებაში გარკვეული მოთხრობების, ანუ ნარატივების სახით ყალიბდება. ამ ნარატივების, როგორც ტიპური მოდელების, მეშვეობით ადამიანები აღიქვამენ წარსულის მოვლენებს და ახდენენ მათ ინტერპრეტაციას. ხშირად ეს ნარატივები ეთნოსთა შორის დაპირისპირების მიზეზი ხდება. ასე მოხდა მაგალითად პოსტსაბჭოთა პერიოდის საქართველოში. შეიარაღებული კონფლიქტები აფხაზეთსა და სამხრეთ ოსეთში დიდწილად კონფლიქტში მონაწილე მხარეთა მიერ ერთმანეთზე შექმნილი კონფლიქტური ნარატივების და საერთოდ წარსულის ნეგატიური ინტერპრეტაციით იყო განპირობებული. დაპირისპირებული მხარეები საკუთარი პრეტენზიებისა და მოთხოვნების ლეგიტიმაციის ერთ-ერთ ძირითად საფუძვლად წარსულსა და ისტორიას იყენებდნენ. მაგრამ, უნდა აღინიშნოს რომ წარსულის შესახებ შექმნილი ნარატივები არა მარტო აღვივებენ კონფლიქტებს, არამედ შეიძლება ამ კონფლიქტების მოგვარების პროცესში იქნას გამოყენებული.

კონფლიქტების მოგვარების პროცესში ნარატივების გამოყენების პრაქტიკა ბოლო ათწლეულებში დამკვიდრდა მსოფლიოს სხვადასხვა კონფლიქტურ რეგიონებში. მაგალითად, სამხრეთ აფრიკაში მოქმედებს *სიმართლისა და შერიგების კომისია (TRC-Truth and Reconciliation Commission)*, რომელიც მიზნად ისახავს აპარტეიდის შედეგების აღმოფრხვრას. მაგალითად, ეწყობოდა “საჯარო თხრობა” აპარტეიდის რეჟიმის დროს ადამიანის უფლებების დარღვევის ფაქტებზე, მათი წარმოშობის მიზეზებზე და სხვ.

ებრაულ-პალესტინური არასამთავრობო ორგანიზაციაა *მშვიდობის კვლევის ინსტიტუტი ახლო აღმოსავლეთში (PRIME -- the Peace Research Institute in the Middle East)* ახორციელებს სოციალურ კვლევას, რომელიც მიზნად ისახავს პალესტინა-ისრაელის კონფლიქტის ფსიქო-სოციალური და საგანმანათლებლო ასპექტების შესწავლას. ორგანიზაციის გარკვეული პროექტები სწორედ ნარატივების და ზეპირი თხრობას გამოყენებას ითვალისწინებს.

იგივე ორგანიზაცია მუშაობს პროექტზე, რომელიც ორივე მხარისთვის საერთო ისტორიის სახელმძღვანელოს შექმნას ითვალისწინებს. პროექტში უმაღლესი სასწავლებლების პალესტინელი და ებრაელი მასწავლებლები მონაწილეობენ. ისინი არაბულ და ებრაულ ენებზე ამზადებენ სახელმძღვანელოს, რომელიც წარმოაჩენს ორივე მხარის ნარატივს ძირითადი სოციალურ-პოლიტიკური და ისტორიული მოვლენების შესახებ (მაგ., 1948 წლის ომი, პირველი ინტიფადა და ა. შ.). წიგნში თითოეული მხარის ვერსია თარგმნილია მოწინააღმდეგე მხარის ენაზე, დატოვებულია ცარიელი ფურცელი, სადაც სტუდენტებს შეუძლიათ საკუთარი მოსაზრებები ჩაწერონ (Chaitin 2003); ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ წარსულის შესახებ შექმნილი ნარატივები დიდ როლს თამაშობენ როგორც კონფლიქტების ესკალაციაში ასევე მათ დე-ესკალაციაში.

გურამ ლორთქიფანიძე

ტირავიმიები ბიბლიაში და ძარბული პარალელები

ბიბლიაში, ძველი აღთქმის პირველ ნაწილში (ებრ. თნახი; ვაიცე, 21:19) აღწერილია იაკობისა და რახელის გამოპარვის სცენა ხარანიდან შექმში. აქედან ვგებულობთ – „რახელმა მოპარა თვის მამის თერაფიმი“ ეს გახდა სიძე-დისწულ, ბიძა-სიმამრის სერიოზული კომფლიქტის მიზეზი (დაბ. 31:19) ეპტუაგინტას ქარტულ თარგმანში ვკითხულობთ: „ლაბანი ცხვრის გასაპარსად იყო წასული და რახელმა მოიპარა კერპები მამამისს რამ ჰქონდა“. ამით „იაკობმა გული მოპარა ლაბან არამეფლს“ (დაბ. 31:20) რახელს კერპის მოპარვისას აღელვებდა პრობლემა – ჰქონდა თუ არა მას „კიდევ სხვა წილი და სამკვიდრო მამის სახლიდან“. კომენტატორების თანახმად თერაფიმები ანტროპომორფული კერპებია ნაყოფიერების შინაური საოჯახო ღვთაებები. ვინც მემკვიდრეობით მიიღებდა მათ ქონებაც მას ერგებოდა. სიტუაციის დრამატიზმი იმაშია, რომ „არ იცოდა იაკობმა, რომ რახელს მოპარული ჰქონდა კერპები“ (დაბ. 31:32). იაკობისთვის მიძიება ლიბანის ბრალდება „წასვლით კი მიდიხარ. . . მაგრამ ღმერთები რად მოიპარეო“? (დაბ. 31:50). გამოდის რა ჩადენილი დანაშაულის სიმძიმედან ის მყისიერად ღებულობს ასეთ გადაწყვეტილებას: „ვისაც შენ ღნერთებს უპოვი ცაცხალი არ გადაჩრება“ (დაბ. 31:32) ასეთი იყო ჰამორაბი კანონის მოთხოვნა. რახელს კი იმდენად სურდა ამ კერპების დანარჩუნება, რომ კიდევ ერთი დანაშაული ჩაიდინა. მან აქლემის უნაგირის ქვეშ გადამალა თერაფიმი და ზემოდან დააჯდა. ის ფეხზე არ წამოუდგა საკუთარ მამას საიდუმლოს გამჟღავნების შიშით „ეძება და ვერ იპოვა ლაბანმა

კერპები“ და ბიბლიური ინციდენტი ამით ამოიწურა. საინტერესოა რახელის მიერ მოპარული კერპის შემდგომი ბედი. შხემში ჩხელისთანავე იაკობმა თვის სახლეულს უბრძანა: „გაეყარათ უცხო ღმერთები“, მიეტანათ თავისი თერაფიმები „იაკობმა დაფლავა ისინი შექებთა მდგარი მუხის ქვეშ“ (დაბ. 35:2). მათ შორის უნდა ყოფილიყო რახელის მიერ მოპარული თერაფიმებიც. ამ აქტით „აღინიშნა მოშე რაბინუს მეორე მიცვა (მცნება): „არ გააკეთო კერპები, არც რამე ხატი იმისა რაც არის მაღლა ცაში. . . არ სცე თყვანი მათ და არ ემსახურო (გამოს. 20:45)

არსებული არქეოლოგიური მასალა ადასტურებს მივლ მახლობელ აღმოსავლეთში (სირია, პალესტინა, ფინიკია, ქანაანი და სხვ.) ტერაფიმების ფართო გავრცელების ფაქტს ძვ. წ. II – I ათასწლეულებში არსებობდა კერპების ჩამოსასხმელი ქვის ყალიბები, ნაპოვნისა ბრინჯაოს კერპები (ნახარია, გეზერი). პალესტინის შუაბრინჯაოს ხანის ე. წ. II ფაზიდან მასობრივად ვრცელდება ბრინჯაოს, ვერცხლის და ოქროს ტერაფიმები. ამ ტიპის ნაყოფიერების ღვთაებები, კერპები უცხო არ ყოფილა ბრინჯაოს ხანის საქართველოსთვის. მელაანისა სა შილდის წარმართულ სამლოცველოებზე ამ ტიპის ტერაფიმებია აღმოჩენილი.

ქეთევან ჯაშახელი

სწავლებისა და კვლევის ბაერთიანება საქართველოს უნივერსიტეტებში – რეფორმის ევროპული განზომილება

2005 წლის მაისში საქართველო შეუერთდა ბოლონიის პროცესს, რომელიც მიზნად ისახავს შექმნას უმაღლესი განათლების ერთიანი ევროპული სივრცე 2010 წლისათვის. ერთ-ერთი მოთხოვნა ამ სივრცის წევრი ქვეყნებისათვის არის უმაღლესი განათლების საერთო სტრუქტურის - სამ საფეხურიანი აკადემიური პროგრამების შემუშავება (სამსაფეხუროვანი სისტემა: ბაკალავრიატი, მაგისტრატურა, დოქტორანტურა) აკრედიტირებულ უნივერსიტეტებში. რეფორმა მრავალ შრეს მოიცავს და მისი ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ასპექტია იმ ფორმატის შეცვლა, რომელშიც სამეცნიერო კვლევა მიმდინარეობდა წინა პერიოდის საქართველოში. სადოქტორო, ანუ მესამე საფეხურის პროგრამების ჩამოყალიბება საქართველოს უნივერსიტეტებში გულისხმობს დასავლური მოდელების შესაბამისად, სწავლებას და კვლევას შორის იმაზე უფრო მჭიდრო კავშირის დაფუძნებას უნივერსიტეტების ბაზაზე, ვიდრე ეს საბჭოთა პერიოდში იყო.

კვლევის დაფინანსება ერთ-ერთი ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი და რთული პრობლემაა, რომლის გადაჭრაც საქართველოს მთავრობას მოუწევს მომავალ სადოქტორო პროგრამებთან დაკავშირებით. დასავლეთში დღეს ევროპული და ამერიკული უმაღლესი განათლების სიტემები ორ სხვადასხვა მიმართულებად ითვლება პირველ რიგში სახელმწიფოს და უნივერსიტეტების ურთიერთობის თვალსაზრისით. ამერიკამ სახელმწიფო კონტროლი მინიმალურად შეამცირა უნივერსიტეტებზე და შესაბამისად, დაფინანსების საკითხის მოგვარება ძლიერ ბაზარს მიანდო. ევროპაში, უნივერსიტეტებისათვის საჭირო ავტონომიის ფარგლებში, სახელმწიფო წამყვან როლს ინარჩუნებს უნივერსიტეტების დაფინანსებასა და მათ ხელმძღვანელობაში.

საქართველომ უნდა შეძლოს სისტემის შექმნა, რომლის უნივერსიტეტების ქსელშიც სადოქტორო პროგრამებით თუნდაც მინიმალური რაოდენობის, მაგრამ ხარისხიანი კვლევა განხორციელდება სახელმწიფო დაფინანსებით. სახელმწიფომ ხელი უნდა შეუწყოს რამდენიმე კვლევითი ფუნქციის მქონე უნივერსიტეტის შექმნას და ამ კვლევების დაფინანსებას. წინააღმდეგ შემთხვევაში, არის საფრთხე, ჩამოვყალიბდეთ პერიფერიულ სისტემად, რომლის უნივერსიტეტებზეც ბაკალავრიატის და მაგისტრატურის საფეხურების შემდეგ შესაბამისი სადოქტორო პროგრამების შეთავაზებას ვერ მოახერხებს. ეს კი ისევ გონებრივი რესურსების კარგვას და ქვეყნის ინტელექტუალური განვითარების შეფერხებას გამოიწვევს.

მოცემულ ეტაპზე უმაღლეს განათლებასთან მიმართებაში სახელმწიფო პასუხსმგებელია და ერთადერთი სუბიექტიცაა თავის თავზე აიღოს უნივერსიტეტების რეფორმირება და დაფინანსება ყველა საჭირო დონეზე მანამდე მაინც, ვიდრე საბაზრო მიმართულება, გარე დაფინანსების წყაროების ძიების, შიდა ინსტიტუციონალური მძლავრი მენეჯმენტის და უნივერსიტეტებს შორის სადი კონკურენციის პირობები არ იქნება უზრუნველყოფილი. ამასთან, გასათვალსიწინებელია, რომ თუ ქვეყნისათვის პრიორიტეტული კვლევითი პროგრამების განსაზღვრა მხოლოდ არსებულ ეტაპზე ეკონომიკური და პოლიტიკური საჭიროებებით მოხდება, ისინი შესაძლოა რაოდენობრივად მცირე და თვისებრივად ერთხაზოვნად გამოყენებითი აღმოჩნდეს, რამაც შეიძლება დაკარგოს საქართველოში მდიდარი კვლევითი ტრადიცია ისეთ სფეროებში, როგორცაა მათემატიკა, ფიზიკა, ისტორია, ფილოსოფია ან ლიტერატურა; ანუ იმ ფუნდამენტურ და ჰუმანიტარულ მეცნიერებებში, რომლებსაც ეფუძნება ახალი მიმართულებები ყველა ეპოქაში, საზოგადოებრივი და ტექნიკური

განვითარების ყველა ეტაპზე; ამ სფეროებში კვლევის თუნდაც რამდენიმე ქართულ უნივერსიტეტში დაფინანსება და გადარჩენა კი შეიძლება გადამწვევტი აღმოჩნდეს საქართველოში ახალი სფეროების განვითარებისათვის მომავალში.

ეფემიკა ხარაკე

ბუნებისმცოდნეობის სწავლების ზოგიერთი საკითხი დაწყებითი სკოლის პედაგოგების მომზადებისას

თანამედროვე ზოგადსაგანმანათლებლო სტანდარტი გულისხმობს ახლებურ მიდგომას ცოდნის მიწოდების თვალსაზრისით როგორც მოსწავლეებთან მიმართებაში (რავასწავლოთ), ასევე ძველზე დაფუძნებული სწავლების ინოვაციური ხერხებისა და მეთოდების დანერგვას (როგორ ვასწავლოთ). ბუნებისმცოდნეობის სწავლებაში ცვლილებები დაკავშირებულია ორ საგულისხმო გარემოებასთან: 1. სწავლებაში სტრუქტურულ ცვლილებებთან. ბოლონის პროცესში შესვლის ერთ-ერთი აუცილებელი წინაპირობაა სწორედ ამ მომენტის გათვალისწინება. კერძოდ, ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში დაწყებით საფეხურად მოიაზრება უკვე სწავლების არა პირველი ოთხი წელი, არამედ – ექვსი, ასევე უმაღლეს სკოლაშიც სწავლების ხუთწლიანი ტიპის მაგივრად დაფუძნებულია ბაკალავრიატი (ოთხი წელი) და მაგისტრატურა (ორი წელი). ეს კი ძირეულადანა ცვლებებს მოითხოვს სასწავლო პროგრამებისა და სილაბუსების შედგენისას; 2. უმნიშვნელოვანესი და განხორციელების თვალსაზრისით გაცილებით რთული საკითხია სწავლების მეთოდიკაში ჩასატარებელი ცვლილებები. რთულში იგულისხმება ის, რომ ცვლილებები უნდა გატარდეს ძალზე ფაქიზად და მხედველობიდან არ უნდა გამოგვრჩეს მრავალწლიანი გამოცდილების მქონე ქართული პედაგოგიური სკოლის მიღწევები, და ამდენად, უდაოდ საჭირო ცვლილებები გატარებული უნდა იქნას ეროვნული ნიშნით.

დღესდღეობით ბუნებისმცოდნეობაში საკმაოდ მომრავლებულ ალტერნატიულ სახელმძღვანელოებს შორის უპირატესობა უნდა მიენიჭოს ავტორთა იმ ნაშრომებს, რომლებშიც ყურადღება გამახვილებული იქნება სწავლებისას თვალსაჩინოების სხვადასხვა საშუალებების გამოყენებაზე, მოსწავლეებში წიგნზე მუშაობის ჩვევის გამომუშავებაზე, საქართველოს არაცოცხალი და ცოცხალი რესურსების ცოდნასა და მათ მოფრთხილებაზე, ჩვენი ქვეყნის ბუნების სიყვარულზე.

დაწყებითი საფეხურის მომავალი პედაგოგების მომზადება უნდა წარიმართოს ისე, რომ მან აზიაროს მოსწავლე

საბუნებისმეტყველო მეცნიერების საფუძვლებს და განუვითაროს მას უნარ-ჩვევები, რომელიც საშუალებას მისცემს გარემოს პასიური აღქმიდან მის შემეცნებაზე გადავიდეს, დააკვირდეს ცოცხალ და არაცოცხალ გარემოს, შეძლოს მათი განმასხვავებელი და ერთმანეთთან დამაკავშირებელი ნიშნების ამოცნობა, მარტივი ექსპერიმენტის დაყენება, მონაცემების შეგროვება, ინფორმაციის მოძიება და გააზრება, მონაცემებისა და დაკვირვებების შედეგების თავმოყრა და მათი პრეზენტაცია.

უმაღლესი სკოლის სტუდენტებს, რომელთაც უკვე არჩეული აქვთ თავიანთ მომავალ პროფესიად დაწყებითი კლასების ბუნებისმეტყველების პედაგოგობა, მოცემული საგნის კურსის გავლის შედეგად უნდა შეეძლოთ გადაწყვიტონ მათ წინაშე დასმული კონკრეტული პედაგოგიური ამოცანები პროფესიონალურად, დამოუკიდებლად და შემოქმედებითად; გამოუმუშავდეთ და ჩამოუყალიბდეთ მომავალი მასწავლებლებისათვის აუცილებელი კომუნიკაციური უნარები; განუვითარდეთ უნარი მიღებულ თეორიულ ცოდნას მოუძებნონ ეფექტური გამოყენება პრაქტიკულ საქმიანობაში; შეძლონ მოსწავლეთა კოლექტივის სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობის ორგანიზაცია.

თ ა მ ა ზ კ ა ტ ა ნ ა ძ ე

რელიგია იაკოვ ბოგობაშვილის პედაგოგიურ მოქმედებაში

1. გამომჩენილ საზოგადო მოღვაწეს სწამდა – “ეტიკის, კაცთმოყვარეობის საძირკველი იყო და არის გულწრფელი სარწმუნოება. ღრმად მორწმუნე კაცი არასოდეს ყოფილა სულმდაბალი, ეგოსტი და ვერც იქნება. წინააღმდეგ ამისა, თვით პირველი სწავლული სარწმუნოებას მოკლებული, შეიძლება იყვეს არამზადა, მონა თავისი სიამოვნებისა, მაგნე მოყვასისა”.

2. იაკობი, პარალელურად, ქადაგებს იმის შესახებ, რომ “მორწმუნე ხალხი, მოკლებული ჯეროვან ცოდნა-განათლებას, წააგებს ბრძოლას არსებისათვის ... ამისათვის აუცილებელია, რომ იგი ერთსა და იმავე დროს სარწმუნოებითაც იყოს შემკული და ცოდნითაც მდიდარი”.

3. მნიშვნელოვანია იაკობის მოსაზრებანი რელიგიისა და ზნეობის ურთიერთკავშირის შესახებ. მისთვის მართლმადიდებლობა ზნეობის დამკვიდრების უპირველსი წყაროა.

4. სამწუხაროდ, დღემდე, ძირითადად საბჭოური აზროვნების პოზიციებიდანაა გაანალიზებული დიდი პედაგოგის რელიგიური შეხედულებები. იგი არ ყოფილა თანამიმდევრული მატერიალისტი. საჭიროა იაკობის ნააზრევზე მსჯელობისას საფუძვლიანად და ობიექტურად გადავხედოთ მის მსოფლმხედველობრივ მრწამსს, რელიგიურ კრედოს.

რ უ ს უ ღ ჯ ა ნ ს ა ნ ა ძ ე

აპრილიტაციის პროცესი და უმაღლესი სკოლის მასწავლებელი

ბლონიის პროცესის ფარგლებში მიმდინარე ცვლილებები, დღის წესრიგში უმაღლესი სკოლის აკრედიტაციას აყენებს. უმაღლესი სკოლის აკრედიტაცია საგანმანათლებლო დაწესებულების ყველა რგოლის, მათ შორის უმაღლესი სკოლის მასწავლებლის პროფესიული საქმიანობის ხარისხის შეფასებასაც გულისხმობს.

უმაღლესი სასწავლებლის სპეციფიკიდან გამომდინარე, მასწავლებლის წინაშე სხვადასხვა ამოცანა დგას. ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი სასწავლო-სამეცნიერო დაწესებულებაა. აქედან გამომდინარე, უნივერსიტეტის მასწავლებელს თანაბრად ევალება როგორც საგნის ღრმად ცოდნა და მეცნიერული კვლევების ჩატარება, ასევე პედაგოგიურ-მეთოდური უნარ-ჩვევების ფლობა.

უმაღლესი სკოლის მასწავლებლის ქართული რეალობის ამ-სახველი პროფესიული მახასიათებლების შესადგენად ჩავატარეთ კვლევა. კვლევის პროცესში გათვალისწინებულ იქნა ქართული უნივერსიტეტის სპეციფიკა, სტუდენტთა და პედაგოგთა სურვილები თუ მოთხოვნები. მეცნიერული საფუძველისა და სხვა ქვეყნების გამოცდილების გამოყენებით, კვლევის შედეგად **უმაღლესი სკოლის მასწავლებლის პროფესიოგრაფია** მივიღეთ. აღსანიშნავია, რომ მასწავლებელთა პროფესიოგრაფია, ღია და ცვლადი სისტემაა. იგი მუდმივად ვითარდება და იცვლება საზოგადოების დაკვეთის შესაბამისად.

აკრედიტაციის ფარგლებში, უმაღლესი სკოლის მასწავ-ლებლის პროფესიული საქმიანობის შეფასების მრავალმხრივ სის-ტემაში, ჩვენი აზრით, წამყვანი როლი სტუდენტს აქვს. ამ მოსაზრებას ბოლონის პროცესის დოკუმენტებში ნათლად გაჟ-ღერებული მოთხოვნებიც ამყარებს.

პროფესიოგრაფიაზე დაყრდნობით, ჩვენს მიერ ჩატარებულია ორი მასშტაბური კვლევა (თსუ – 2003, კრისტიან-ალბრეხტის უნივერსიტეტი კილი, გერმანია 2007-2008), რომელიც სტუდენტის მხრიდან მასწავლებლის პროფესიული საქმიანობის შეფასებას გულისხმობდა. აღსანიშნავია, რომ არც ერთი კვლევის ფარ-გლებში, მასწავლებლის მიმართ დაფიქსირებული სტუდენტთა მოთხოვნები, არ გასულა შექმნილი პროფესიოგრაფის ფარგლებს გარეთ, რაც პროფესიოგრაფის აქტუალობას, რეალობასთან კავ-შირს ამტკიცებს.

ქეთევან გოჩიტაშვილი
პითხვის სწავლების მიზნები